

Egenorganisering blant husløse: **Et aksjonsforskningsprosjekt om identitet og** **ressursmobilisering**

Håvard Aaslund

OsloMet Avhandling 2021 nr 10

OSLO METROPOLITAN UNIVERSITY
STORBYUNIVERSITETET

Egenorganisering blant husløse: **Et aksjonsforskningsprosjekt om identitet og** **ressursmobilisering**

Håvard Aaslund

OSLOMET

Ph.d.-program i sosialt arbeid og sosialpolitikk
Fakultet for samfunnsvitenskap
OsloMet – storbyuniversitetet

Våren 2021

CC-BY-NC-SA

OsloMet Avhandling 2021 nr 10

ISSN 2535-471X

ISSN 2535-5414

ISBN 978-82-8364-298-8

ISBN 978-82-8364-313-8

OsloMet – storbyuniversitetet

Universitetsbiblioteket

Skriftserien

St. Olavs plass 4,

0130 Oslo,

Telefon (47) 64 84 90 00

Postadresse:

Postboks 4, St. Olavs plass

0130 Oslo

Trykket hos Byråservice

Trykket på Scandia 2000 white, 80 gram på materiesider/200 gram på coveret

Forord

Kunnskapsproduksjon er et sosialt produkt, og det er mange å takke for at denne avhandlingen så dagens lys: En samling heilageng, kritiske venner og allierte. Enkelte aktører forblir anonyme, og den første takken går til de innovative og modige kvinnene som var initiativtakere til prosjektet, deltakerne som etter hvert kom til, organisasjonen som inviterte meg inn som forsker og bidro med innspill til forskningsprosjektet, prosjektlederne og alle som deltok i den konkrete utformingen av «Karigate» og refleksjonene om forskning, kunnskap og handling. Vi har arbeidet, diskutert, feiret, støttet hverandre og kranglet litt. Uten dette ville ikke prosjektet funnet sted. Jeg gledet meg alltid til å komme, og jeg var alltid klokere da jeg gikk. En spesiell takk også til beboerstyret og enkelte andre, som tok et spesielt stort ansvar for å delta i forskningsarbeidet. Jeg vet dere hadde mye annet viktig å gjøre.

En like stor takk til Institutt for sosialfag på OsloMet, og Nicole Hennem og Randi Wærdahl som ansatte meg i en fri stipendiatstilling for å gjøre prosjektet. Jeg håper at resultatet viser viktigheten av slike stipendiater i en tid hvor stadig flere stipendiater knyttes til prosjekter og forskningstemaer gitt på forhånd. Takk også til min arbeidsgiver VID, og Torhild Bjerkreim og Elisabeth Brodtkorp som ga meg permisjon til å være stipendiat, og min leder Inger Oterholm som har tilrettelagt, støttet og hjulpet meg på alle tenkelige vis en leder kan.

En enorm takk også til mine veiledere som har gjort en helt makeløs innsats for at denne avhandlingen skulle bli ferdig. Hovedveileder Sissel Seim har fulgt prosjektet siden starten, og vært en stor inspirasjon. Du har bidratt på alle tenkelige måter i prosjektet; insistert på å holde fast ved aksjonen, vært sint og glad med meg, analysert data, vært kritisk, vært medforfatter på en av artiklene og alltid vært interessert og oppmuntrende. Biveileder Sidsel Natland kom inn på et kritisk punkt og din kunnskap, analytiske fokus og struktur har hjulpet meg enormt til å gjøre avhandlingen og artiklene bedre. Begge har dere lest utallige utkast, varianter og nye ideer jeg plutselig ville gjøre, insistert på holde meg praksisnær og nede på jorda, støttet og utfordret meg. Dere har lagt lista høyt når jeg skal veilede andre senere.

I tillegg til veiledere vil jeg takke miljøet på Institutt for sosialfag, for interesse og inspirasjon spesielt Amy Østertun Geirdal og Anne Thorsen på Ph.d.-programmet, som har hjulpet og vært fleksible med alt mulig av stort og smått. I tillegg vil jeg takke alle stipendiatene som har lest utkast til workshop og vært inspirerende å bli kjent med. En spesiell takk til Cecilie, Frøydis, Gagan, Halima, Hilde, Ida, Knut Ivar, Maja, Marianne, Merete, Nina, 2xSiri, Vidar og Øyunn og ikke minst Magne som gjorde stipendiattiden mer levelig gjennom et arsenal av

podcaster og tv-serier. En ekstra takk også til Marianne Rugkåsa og Signe Ylvisaker som aldri sa nei til en diskusjon om medvirkning eller kritiske perspektiver, og til det inkluderende miljøet i forskningsgruppa PRAKT. Fra resten av OsloMet ønsker jeg å takke Nils Gilje og Eivind Engebretsen for viktige innspill på retningsvalg, Aina Landsverk Hagen og Ingrid M. Tolstad for å lære meg etnografi, og nettverket rundt bolig- og urbanforskningsseminaret og tidsskrift for boligforskning for å inkludere meg. I tillegg må jeg takke Stuart og alle på internasjonalt kontor som muliggjorde eventyret å være gjesteforsker på U-Mich, Karen Staller og alle i Michigan, Knut Sverre og Bashkar som måtte rydde opp i økonomien etterpå og holdt ut med alle spørsmål og feil, og alle de som har vaska, skifta lypærer, oppdatert pc-en og holdt hjula i gang mens jeg privilegert kunne konsentrere meg (nesten) bare om dette.

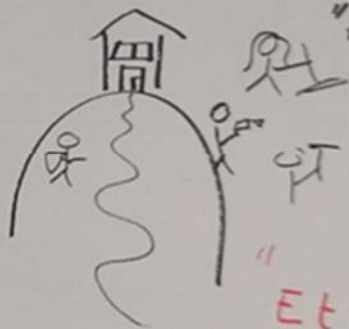
En spesiell takk til Tor Slettebø som hjalp til å utforme søknaden og har vært en viktig støttespiller sammen med resten av CHAPAR-prosjektet, Katrine W. Mauseth, Katja H. Johannessen og Maja Flåto som veiledet meg inn i boligforskningen og bostedsløshetsfeltet og Anne-Rita Andal som alltid er med på en diskusjon om aktivisme og bolig. Jeg vil også takke stipendiatene på VID: Ellen, Erik, Inger Lise og Turid, som har bidratt med innspill og motivasjon. En stor takk også til redaktører og fagfeller som har bidratt til avhandlingens kvalitet, og til miljøene i FORSA og ESWRA, min medforfatter Charles og resten av den internasjonale heilagjengen som kom godt med i det isolerte 2020.

Jeg vil også rette en stor takk til familie og venner som har heiet og holdt ut disse årene. Mamma og Pappa som alltid er interessert og inspirerer meg til å ikke gi meg, Vigdis og Sissel som har hjulpet og støttet, og svigerforeldre, svigerbrødre og -søster som er oppmuntrende og interesserte. En ekstra takk til min tante Signe Marie for inspirasjon, Jens Erik Paulsen for å kommentere både skisse og søknad, og til Kenneth som fikk meg til å ville ta doktorgrad, selv om planen var at vi skulle gjøre det begge to. Til sist vil jeg takke min kone og medvandrer i livet, Nina, for din uendelige entusiasme og tålmodighet, og Alma for ditt inspirerende engasjement, moralske kompass og gode humor.

Oslo, 25. mai 2021

Håvard Aaslund

"Huset på Haugen."

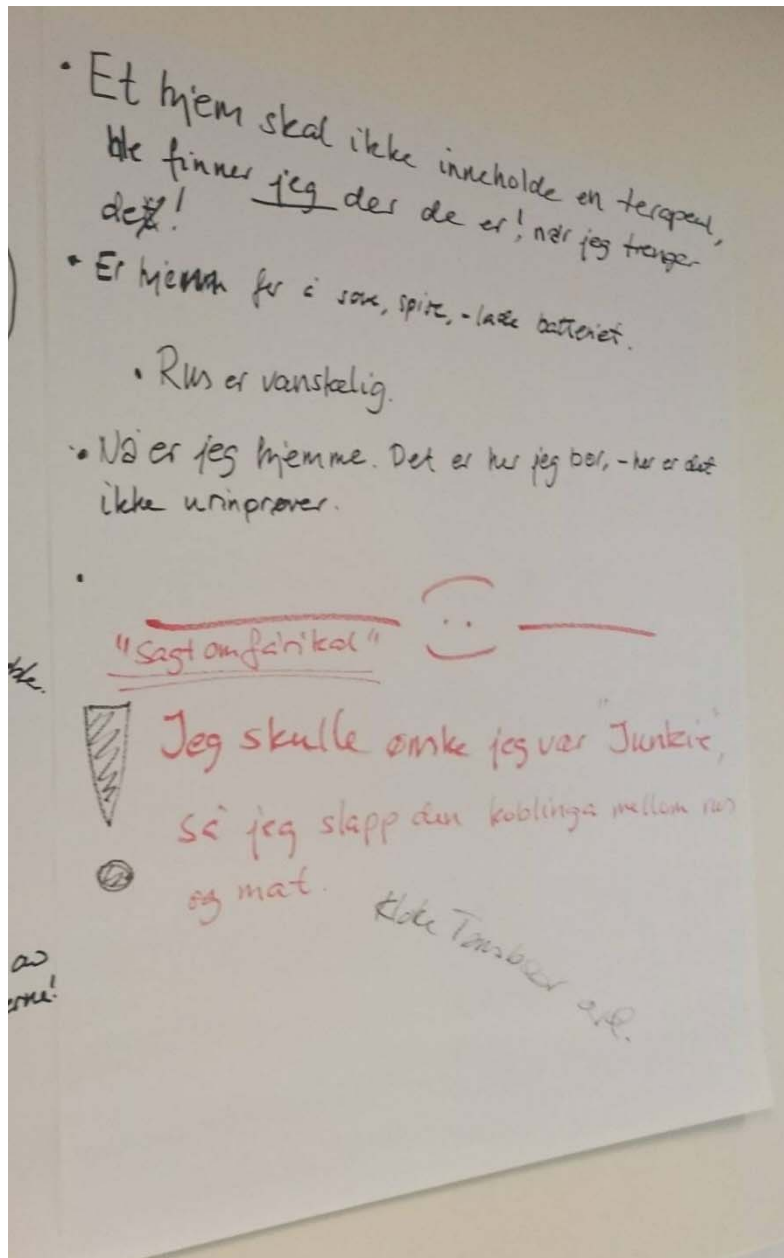

"Et hian, a jubb - a jubb"

"Et Gummirammer"

"Et hus for alle som
er på vei."

162

The cure for the ills of Democracy is more Democracy (Jane Addams)

Sammendrag

Denne avhandlingen er en deltakende aksjonsforskningsstudie av egenorganisering blant mennesker som opplever bostedsløshet. Studien baserer seg på boligprosjektet «Karigate» – et beboerstyrt fellesskap med demokratisk styrte bedrifter, for mennesker som sto langt unna bolig- og arbeidsmarkedet. Gjennom å studere boligprosjektets mål om å skape noe nytt på boligmarkedet, og ved å mobilisere mennesker som selv har opplevd bostedsløshet, er avhandlingens formål å bidra til økt kunnskap om barrierer og muligheter for egenorganisering blant mennesker som har utfordrende posisjoner. Problemstillingen for avhandlingen er: *Hvilke forhold har betydning for egenorganisering blant mennesker som opplever bostedsløshet, og på hvilken måte?*

Et sentralt utgangspunkt for avhandlingen er å forstå egenorganisering som en *kollektiv handling*. Studien er derfor inspirert av teorier om sosiale bevegelser, der kollektiv handling forstås som resultat av prosesser knyttet til kollektiv identitet, kollektiv innramming, ressursmobilisering og politisk mulighetsrom. Identitet og posisjonering, stigma og demokratisk deltakelse er også sentrale perspektiv for å forstå utviklingen av den kollektive handlingen. Studien er forankret i et kritisk realistisk vitenskapssyn, hvilket innebærer en forståelse av at praksis og eksperimenter representerer en mulighet til å utprøve potensialer i en uferdig verden. Sosiale strukturer konstitueres av et sett posisjoner som inntas av aktører, og som utgjør *strukturelle betingelser* som aktørene kan gjenskape og omdanne gjennom sine aktiviteter. Deltakende aksjonsforskning og en kritisk-utopisk innretning gir mulighet til å utforske og utfordre grenselandet for hvilke former for egenorganisering som anses som mulig, gjennom å realisere visjoner om hva verden *kan bli* (Mathiesen 2011; Melucci 1992).

Avhandlingen baserer seg på et fireårig prosjekt for å etablere «Karigate». Prosjektet ble igangsatt av en gruppe kvinner på en akuttovernatting, som i samarbeid med sosialarbeidere, meg som forsker og en frivillig organisasjon, planla, implementerte og gjennomførte prosjektet. Både aksjonen og kunnskapsproduksjonen har vært gjennomført i samarbeid mellom forskeren og deltakerne i «Karigate», gjennom kontinuerlig å veksle mellom konkret utprøving, dataproduksjon, dialog og refleksjon. Data består av feltnotater, kvalitative intervjuer, refleksjonsmøter og dokumenter, analysert i samarbeid med deltakerne.

Resultatene viser tre sentrale funn som bidrar til å forstå mulighetene for egenorganisering blant bostedsløse: Det første er hvordan egenorganisering ble hemmet av deltakernes opplevelse av *stigma og institusjonalisering*, blant annet konkretisert via hvordan de opplevde seg fastlåst gjennom språkbruk. Det andre funnet er hvordan bevisstgjøring om betydningen av språk og uttrykk, var avgjørende for *utvikling av en kollektiv identitet*, «vi»-følelse og en samlende fortelling om «Karigate». Det tredje funnet er hvordan organiseringen av prosjektet og *relasjonen til den frivillige organisasjonen*, ble avgjørende for prosjektets framvekst og avslutning.

Avhandlingens resultater er formidlet gjennom fire vitenskapelige artikler. Artikkel 1 viser hvordan arbeid med språk var nødvendig for å bevisstgjøre deltakerne, forskeren og omverdenen om kategorier og begreper som begrenset handlingsrommet, mulighetene og horisonten for egenorganisering. Ved å utfordre begreper som holdt deltakerne tilbake i stigmatiserte posisjoner, som *bruker, brukerstyring, aktivitet, botilbud og rusmisbruker*, ble en bevisstgjøringsprosess igangsatt. Denne prosessen er viktig å anerkjenne som kunnskap som muliggjorde praktiske muligheter for å realisere «Karigate».

Artikkel 2 viser hvordan kollektiv identitet og kollektiv handling påvirket hverandre gjensidig i møtet mellom initiativtakerne og deltakere som kom til. Deltakerne utviklet kollektiv identitet gjennom prosesser karakterisert av grensedragninger mot omverdenen, bevisstgjøring knyttet til språk, idéen og fortellingen om prosjektet, samt forhandlinger om prosjektutforming., Den kollektive identiteten vokste også fram av spenningen mellom identitetspolitiske målsetninger og ambisjoner om materiell endring.

Artikkel 3 viser betydningen av prosjektorganisering og relasjonen til den frivillige organisasjonen. I artikkelen analyseres hvordan relasjonen mellom deltakerne, forskeren og organisasjonen endret seg gjennom prosjektperioden. Særlig viktig er det å forstå hvordan graden av medvirkning varierte i ulike faser. Ressursene fra organisasjonen var nødvendige for å realisere prosjektet. Samtidig viser artikkelen hvordan flere utfordringer bidro til sterk avhengighet og kooptering av egenorganiseringen; utfordringene var knyttet til maktforskjeller, til forståelsen av medvirkning, prosjektorganisering og til frivillige organisasjoners rolle som både tjenesteyter og talerør for vanskeligstilte. Artikkel 4 drøfter dette funnet i en analyse av utfordringer i møtet mellom marginaliserte gruppers kollektive handlinger og hjelpeapparatets reaksjoner på dem. I artikkelen diskuterer vi at slike prosesser

er påvirket av politisk kontekst, institusjonelle forhold, kollektiv innramming og identitet, og vi utvikler en modell for å reflektere over slike prosesser.

Samlet sett belyser avhandlingen hvordan egenorganisering blant bostedsløse er påvirket av prosesser knyttet til identitet, kollektiv handling, ressursmobilisering og organisatoriske forhold. Resultatene avdekker ny kunnskap om bostedsløses behov, ressurser og muligheter, samt barrierer knyttet til stigma og organisatoriske forhold. Koblingen mellom språk og bevisstgjøring, kollektiv identitet og kollektiv handling framstår som spesielt viktig for å forstå framveksten av egenorganiseringen. Bevisstgjøring og identitetsarbeid var ikke bare et mål i seg selv, men et nødvendig middel for å jobbe med å bedre de materielle forutsetningene.

Abstract

This PhD-dissertation is a participatory action research study of self-organization among people experiencing homelessness. The study is based on the housing project “Karigate” – a resident led community with democratically led businesses for people disenfranchised from access to housing and work. The dissertation aims to contribute to new knowledge about barriers and possibilities for self-organization, among people with challenging housing situations, by studying the project aimed to create a new housing solution, and by mobilizing people who have experienced homelessness themselves. The overall research question is: Which factors are important for self-organization among people experiencing homelessness, and in what way?

A key focal point for the dissertation is the study of self-organization as a *collective action*. Accordingly, the dissertation is inspired by social movement theory, where collective action is connected to processes of collective identity, collective action framing, resource mobilization and political opportunities. Other perspectives used to understand the collective action are identity and positioning, stigma and participatory democracy. The study is informed by a critical realist epistemology, where practice and experiments represent opportunities to explore potentials in an unfinished world. Social structures are constituted by a set of positions taken by actors, that make up social conditions, which are recreated and transformed by the actors’ activities. Participatory action research and a critical-utopian direction allows for exploring and challenging the frontier land of forms of self-organization considered possible within the existing order, by realizing visions of what the world *can become* (Mathiesen, 2011; Melucci, 1992).

The study is based on a four-year project to establish “Karigate”. The project was initiated by a group of women in a homeless shelter, and they planned and implemented it together with social workers, me as researcher, and a non-governmental organization (NGO). The collective action and the production of knowledge are both a joint effort between the participants and the researcher, by continuously alternating between practice, data production, dialogue and reflection. Data consist of field notes, qualitative interviews, dialogue meetings and written documents, analyzed in collaboration.

The results show three main findings contributing to the understanding of possibilities for self-organization among homeless people. The first is how self-organization was hampered by the participants experience of *stigma and institutionalization*. The second finding is how consciousness-raising and language was essential for the *development of a collective identity*, a sense of “we” and a coherent narrative about “Karigate”. The third finding is how the organization of the project and *the relation to the NGO* were crucial for the emergence of the project, as well as its termination.

The dissertation is composed of four scientific articles. Article 1 analyzes how language work was necessary to raise awareness among the participants, the researcher, and the outside world, about categories and concepts that limited the courses of actions, possibilities and horizon for self-organization. Challenging the concepts that kept the participants in stigmatized positions; *service user, user control, housing facility* and *substance misuser*, started a process of consciousness-raising. This process created knowledge that made new practical opportunities to realize “Karigate” possible.

Article 2 analyzes how collective identity and collective action interacted in the meeting between the initiators and later participants. The participants developed solidarity and collective identity through processes characterized by boundary-making with the outside world, group consciousness of language, and negotiations about the idea and narrative of the project. The collective identity emerged from the tension between politics of identity and ambitions for material change.

Article 3 shows the importance of project organization and the relation to the NGO. The article analyzes how the relation between the participants, the researcher and the NGO changed during the project period. Of paramount importance is how the level of participation varied in different phases. The resources from the NGO were necessary to realize the project. Simultaneously, several challenges contributed to strong dependence and co-optation of the self-organized project; the challenges were related to power differences, different understandings of participation, project organization, and to the NGO’s role as both service provider and advocate for the disadvantaged. Article 4 discusses this finding in an analysis of challenges in the encounter between marginalized groups’ collective actions and helping professions. In the article we discuss such processes as affected by political and institutional

context, collective action framing and identity, and develop a model for reflection over similar processes.

The overall contribution of the study is how self-organization among homeless is affected by processes related to identity, collective action, resource mobilization and organizational arrangements. The results uncover new knowledge about homeless people's needs, resources and possibilities, and barriers related to stigma and organizational context. The interaction between language and consciousness, collective identity and collective action appears particularly important for understanding the emergence of the self-organized project. Consciousness-raising and identity work was not just an end, but a necessary means for working to improve the material conditions.

Innholdsfortegnelse

1. INNLEDNING	5
Avhandlingens tema og formål	5
Avhandlingens problemstilling	8
Artikler i avhandlingen	10
Forskningsprosjektets tilknytning	11
Avhandlingens struktur	11
2. FORTELLINGEN OM «KARIGATE»	13
«Krise = mulighet» (- 2015)	13
Fra idé til prosjekt (2015)	14
Hvem er vi, og hva kan vi? Språk som barriere for involvering i prosjektet	16
Innflytting og realisering av «Karigate» (2016-2017)	17
Utfordringer og løsninger	17
Avvikling av «Karigate» (2018)	19
3. BAKGRUNN OG TIDLIGERE FORSKNING	21
Vanskeligstilte på boligmarkedet	21
Norsk boligpolitikk og hjelpetilbud for bostedsløse	22
Eksisterende hjelpetilbud	23
En bostedsløs identitet?	24
En bolig – et hjem. Betydningen av bolig for helse, velferd og identitet	25
Frivillige organisasjoner og boligsosialt arbeid	27
Egenorganisering og annen kollektiv handling	30
Internasjonal forskning om egenorganisering på boligfeltet	30
Egenorganisering og selvstyring i Norge	32
4. TEORETISK RAMMEVERK	35
Deltakerdemokrati og legitimitet	35
Stigma og institusjonelle identiteter	38

Deltakelse, medvirkning og empowerment	41
Egenorganisering, kollektiv handling og sosiale bevegelser	42
Strategiorienterte tilnærminger	44
Identitetsorienterte tilnærminger	47
Kollektiv innramming (Collective action framing)	49
Sosiale bevegelser og kunnskapsproduksjon	51
5. METODE	53
Avhandlingens kunnskapssyn: Kritisk realisme	53
Avhandlingens forskningsdesign: Deltakende og kritisk-utopisk aksjonsforskning	55
Deltakende aksjonsforskning	56
Kritisk-utopisk aksjonsforskning og aksjonsorientert tilnærming	57
Forskningsprosessen	58
«Karigate» som case - enkeltstudiedesign	58
Planlegging av prosjektet og forskningstemaer	60
Data	62
Feltnotater fra observerende deltakelse	63
Feltnotater fra refleksjonsgrupper	63
Kvalitative forskningsintervju	64
Skriftlige kilder	66
Survey	66
Presentasjon av deltakerne	67
Analyse – abduksjon og konstant komparativ analyse	67
Forskningsetiske utfordringer	70
Informert samtykke	71
Anonymisering	72
Samarbeid og involvering – betydning for forskningsprosess og data	73
Forskerrollen: fasilitator, sokratisk klegg og kollektiv hukommelse	73
Deltakerrollen	75

Samarbeid og involvering	76
Forskningskvalitet og begrensninger	77
6. SAMMENDRAG AV ARTIKLENE	80
Artikkel 1: Fra «Brukermedvirkning» til «Demokrati» – språkets betydning i deltakende aksjonsforskning	80
Artikkel 2: ‘The Long and Winding Road’ — Collective action among people experiencing homelessness.	81
Artikkel 3: Egenorganisering og frivillige organisasjoners rolle i kampen mot bostedsløshet – et deltakende aksjonsforskningsprosjekt	83
Artikkel 4: Marginalised groups protest against social welfare and public health: conceptualising the challenge for social workers	84
7. DISKUSJON OG KONKLUSJON – RESSURSER, IDENTITET OG UTFORDRINGER	86
Innramming, kollektiv identitet og stigma i «Karigate»	87
Språk og diskurser i «Karigate»	87
Den kollektive handlingens innramming	89
Samspeillet mellom kollektiv identitet og kollektiv handling?	91
Arbeid for å endre den offentlige identiteten	92
Ressurser og politisk mulighetsrom: Organisasjonens doble betydning	94
Betydningen av makt og politisk mulighetsrom	95
Kooperering og spenning «mellom børs og katedral»	97
Konkrete resultater av aksjonen	98
Et botilbud utenom det vanlige	98
Utvidet demokratisk deltakelse	100
Avhandlingens viktigste funn	102
Implikasjoner for praksis	103
Implikasjoner for videre forskning	104
Avslutning	104
LITTERATURLISTE	106
Offentlige dokumenter	138

Appendix:

- Vedlegg 1: Godkjenning NSD
- Vedlegg 2: Endringsmelding NSD
- Vedlegg 3: Informasjonsskriv og samtykkeerklæring
- Vedlegg 4: Intervjuguide
- Vedlegg 5: Samarbeidsavtale
- Vedlegg 6: Fyord og nyord
- Vedlegg 7: Spørreundersøkelse

Artiklene:

Artikkel 1: Aaslund, Håvard. 2019. Fra «Brukermedvirkning» til «Demokrati» –språkets betydning i deltakende aksjonsforskning. Publisert i O. P. Askheim, I. M. Lid, & S. Østensjø (Red.), *Samproduksjon i forskning. Forskning med nye aktører*. (s. 111-129).

DOI: <https://doi.org/10.18261/9788215031675-2019-07>

Artikkel 2: Aaslund, Håvard, og Seim, Sissel. 2020. 'The Long and Winding Road' — Collective action among people experiencing homelessness. Publisert i *International Journal of Action Research*, 16(2), 87-108. DOI: <https://doi.org/10.3224/ijar.v16i2.02>

Artikkel 3: Aaslund, Håvard. 2020. Egenorganisering og frivillige organisasjoners rolle i kampen mot bostedsløshet – et deltakende aksjonsforskningsprosjekt. Publisert i *Tidsskrift for boligforskning*, 3(1), 70-86. DOI: <https://doi.org/10.18261/issn.2535-5988-2020-01-05>

Artikkel 4: Aaslund, Håvard, og Chear, Charles. 2020. Marginalised Groups' Protest Against Social Welfare and Public Health: Conceptualizing the Challenge for Social Workers. Publisert i *European Journal of Social Work* 23(6), 1032-1043.

DOI: <https://doi.org/10.1080/13691457.2020.1818059>

1. Innledning

Så kommer det sånne som han, som er forsker, som kanskje vil skrive rusmisbrukere, men da er vi stempla. (Odd)¹

Avhandlingens tema og formål

Denne avhandlingen er en studie av egenorganisering blant mennesker som mangler stabil bolig eller står langt unna det ordinære bolig- og arbeidsmarkedet. I tråd med boligforskning og boligpolitikk i Norge ville deltakerne i studien kunne kategoriseres som «vanskeligstilte på boligmarkedet», en omdiskutert kategori med ulike avgrensninger (Monkerud et al., 2018; Sørvoll & Aarset, 2015). Politisk defineres «Vanskeligstilte på boligmarkedet» som «personer og familier som ikke har mulighet til å skaffe seg og/eller opprettholde en tilfredsstillende bosituasjon på egen hånd» (Departementene, 2014, s. 16). Avhengig av operasjonalisering og målemetode teller denne gruppen mellom 177 000 og 282 400 personer (Thorsen, 2017), en svært heterogen gruppe, som i liten grad identifiserer dem som trenger offentlig hjelp (Nordvik, 2008). De fleste av studiens deltakerne ville også kunne defineres som «bostedsløse» i de norske kartleggingene (Dyb, 2017). Bostedsløshet defineres i Norge som en posisjon relatert til boligmarkedet:

Som bostedsløs regnes personer som ikke disponerer egen eid eller leid bolig og er henvist til tilfeldige og midlertidige botilbud, bor midlertidig hos venner, kjente eller slektninger, er i institusjon eller under kriminalomsorgen og skal utskrives/løslates innen to måneder uten å ha egen bolig, samt personer som sover ute/ikke har et sted å sove (Dyb & Lid, 2017, s. 38).

Den siste kartleggingen av bostedsløse i Norge viste at det i 2016 var 3909 personer uten fast sted å bo som var i kontakt med hjelpeapparatet, 948 av disse befant seg i Oslo. Personer som bor varig hos nære pårørende eller i framleid bolig, regnes ikke som bostedsløse. Personer som oppholder seg midlertidig i landet og personer uten oppholdstillatelse, blir holdt utenfor kartleggingen. Antall bostedsløse har sunket i Norge de siste årene, men andelen bostedsløse med rusproblematikk har økt (Dyb & Lid, 2017). Den nasjonale, offentlige strategien *Bolig for velferd* (2014-2018) beskriver den typiske bostedsløse som en enslig mann midt i

---

¹ Sitatene som innleder kapitlene, er hentet fra det kvalitative materialet.

trettiårene som lever av sosialhjelp eller andre offentlige ytelser, har lav utdanning og er uten arbeid. Strategien understreker at bolig, behandling og arbeid eller aktivitet er uløselig knyttet sammen, og at det må utvikles nye bolig- og tjenestemodeller. Betydningen av både egenorganisering og brukervedvirkning fremheves (Departementene, 2014).

Avhandlingens empiri er produsert gjennom et aksjonsforskningsprosjekt med mennesker som manglet en stabil boligsituasjon og som ønsket å organisere seg for å løse sine utfordringer, nettopp ved å knytte sammen bolig med arbeid, og eventuelle endringsprosesser, for eksempel relatert til et problematisk forhold til rus. Til tross for at de manglet bolig kjente de seg ikke igjen i betegnelsen «bostedsløse» og de assosiasjoner de fikk om karakteristika ved den typisk bostedsløse, slik også tidligere forskning har vist (Parsell, 2011; Winetrobe et al., 2017). Enkelte var heller ikke omfattet av den norske definisjonen, på grunn av manglende oppholdstillatelse, eller fordi de hadde en bolig, men ikke opplevde den som tilfredsstillende. De opplevde seg som en mangfoldig gruppe med kompleksitet knyttet til bakgrunn, utfordringer og behov, som ikke kunne fanges opp av kategorier som «bostedsløs». For noen var andre utfordringer også mer presserende enn bolig. Å utfordre de kategoriene de opplevde som undertrykkende og som hinder for å bli identifisert som en person som kan handle og delta, ble en sentral del av selve prosjektet. Dette gjaldt særlig begreper som «bruker» og «rusavhengig», men også «bostedsløs» var et begrep deltakerne var skeptiske til.

I avhandlingen bruker jeg allikevel begrepet «bostedsløse» flere steder for å knytte an til tidligere forskning og plassere avhandlingen inn i et forskningsfelt. Typologien ETHOS (European Typology on Homelessness and Housing Exclusion²) opererer med fire kategorier; «bor ute» og «husløse» regnes som bostedsløse (homeless³), mens «utrygt boforhold» og «uegnet bolig» regnes som ekskluderte på boligmarkedet (Dyb, 2020; Sahlin, 2012). Flesteparten av deltakerne i min studie bodde ikke ute, og ville falt inn i kategorien «husløse» under bostedsløs, men lite forskning i Norge skiller mellom disse underkategoriene.

I Norge er det, med unntak av diverse husokkupasjoner, få eksempler på kollektivt egenorganiserte boformer for bostedsløse. I europeisk kontekst har det siden begynnelsen av

---

² Utviklet av FEANTSA, en europeisk paraplyorganisasjon for frivillige organisasjoner.

³ I Norge brukes ikke begrepet «hjemløs» lenger, men oversettelsen «homeless» brukes internasjonalt.

2000-tallet vært en ny bølge av kollektivt egenorganiserte boformer i form av bofellesskap, beboerkooperativer, selvhjelp og selvbyggerinitiativer, bo- og arbeidsfellesskap, økologiske bofellesskap og annet (Lang et al., 2020). Disse boformene har imidlertid i stor grad hatt utspring i middelklassen og vært basert på ønsker om å endre livsstil, snarere enn en løsning for de mest vanskeligstilte (Czischke, 2018). Egenorganisering blant bostedsløse er dermed et lite utforsket område i Norge. Norsk forskning om bostedsløshet har rettet seg etter politiske behov, importert internasjonale definisjoner og modeller som få har utfordret, og den har i liten grad involvert de aktuelle målgruppene (Flåto, 2020). I et større perspektiv har særlig betydningen av demokrati og medborgerskap i boligforskningen vært lite utforsket på mikronivå. Tidligere forskning om disse temaene har gitt et magert utbytte og i liten grad tatt aktørskap på alvor. Å studere kollektive handlinger og makt i lokale kontekster – som beboermedvirkning eller urbane bevegelser – har derfor blitt etterlyst (Bengtsson, 2015). Bostedsløses situasjon er preget av både stigma og strukturelle barrierer (Brodtkorb, 2001), men enkelte strukturelle og teoretiske tilnærminger kan lukke for analyser av aktørskap gjennom at aktørenes handlinger utelukkende blir forklart ut fra diskurser eller strukturer (Ding, 2011; Elder-Vass, 2012b; Parsell et al., 2016).

Forskning har pekt på behov for å utvikle nye modeller og kunnskap, lokal handlingskompetanse, og nye former for medvirkning og egenorganisering (Ausland, 2009; Vassenden et al., 2012). Dette er fulgt opp i ulike stortingsmeldinger som understreker behovet for tett tilknytning til praksisfeltet og fornying av tjenester (Departementene, 2014; Kunnskapsdepartementet, 2013). I Norge har det vært lite forskning på bostedsløshet med utgangspunkt i bostedsløses egne opplevelser (Flåto, 2020; Johannessen & Solvoll, 2020). Slike forskningsprosesser krever imidlertid en praksisnær og deltakerbasert forskningstilnærming (Uggerhøj, 2012).

Denne avhandlingen er et bidrag til å dekke noen kunnskapshull i den foreliggende kunnskapen om bostedsløse og egenorganisering av bolig. Forskningstilnærmingen er deltakende aksjonsforskning, og det empiriske utgangspunktet er boligprosjektet «Karigate»⁴,

---

⁴ I samråd med deltakerne i prosjektet er både individuelle deltakere, prosjektet og organisasjonen anonymisert. I avhandlingens ulike artikler omtales prosjektet på litt forskjellige måter (X-street, prosjektet etc.), etter hva som er hensiktsmessig på ulike språk og i ulike stiler. Jeg har i denne introduksjonen valgt å kalle det «Karigate», for å henvise til prosjektet og det aktuelle bygget prosjektet foregikk i.

et egenorganisert hus med 20 hybler og 2 bedrifter, som var i drift fra 2014-2018. En gruppe bestående av bostedsløse kvinner og sosialarbeidere tok initiativ til og utformet «Karigate» som boligprosjekt. Gjennom forsøk med egenorganisering i samarbeid med en frivillig velferdsorganisasjon, skapte deltakerne i prosjektet nye erfaringer og kunnskap om slik organisering. Deltakende aksjonsforskning ble vurdert som et formålstjenlig forskningsdesign for å utforske boligprosjektet, da det vektlegger prosessuelle perspektiv omkring deltakelse, læring og samskaping, samt at det understreker forandring som målsetning med forskningen. Aksjonsforskning kan særlig brukes til å besvare konstruktive forskningsspørsmål knyttet til hva som er mulig, hvordan en kan lykkes, eller hvilke prosesser som fører til et godt resultat (Kalleberg, 1993; Seim, 1998).

Avhandlingen bygger på erfaringer og forskning fra boligprosjektet, der data er produsert over flere år. Avhandlingen dekker hele perioden fra de bostedsløse kvinnene og sosialarbeiderne tok initiativ til prosjektet høsten 2014, til gjennomføringen og avviklingen av «Karigate» i 2018. Gjennom å studere boligprosjektets mål om å skape noe nytt på boligmarkedet og ved å mobilisere mennesker som selv har opplevd bostedsløshet, er avhandlingens formål å bidra til økt kunnskap om barrierer og muligheter for egenorganisering blant mennesker som har utfordrende bosituasjoner.

Avhandlingens problemstilling

Problemstillingen for avhandlingen er:

Hvilke forhold har betydning for egenorganisering blant mennesker som opplever bostedsløshet, og på hvilken måte?

Problemstillingen er igjen operasjonalisert i tre forskningsspørsmål:

1. På hvilken måte var språk og begreper av betydning for utviklingen av «Karigate»?
2. Hvilken betydning fikk kollektiv innramming og kollektiv identitet for prosjektet?
3. Hvilken betydning har politiske føringer, organisatoriske rammer og tilgang til ressurser for deltakernes muligheter for egenorganisering?

For å forstå både framveksten, driften og avviklingen av «Karigate» er det viktig å legge an et bredt perspektiv, både metodisk og teoretisk. Fleksibilitet, med tanke på justering av problemstilling, forskningsspørsmål og relevant teori har skjedd i en pendling mellom teoretisk forforståelse og det som skjedde i prosjektperioden; en abduktiv tilgang (Richardson & Kramer, 2006). For å eksemplifisere: Allerede i de innledende diskusjonene om boligprosjektet tre forhold tydelige: At kvinnene som hadde idéen til prosjektet, var avhengige av ressurser utenfra for å realisere sin idé om et selvstyrt botilbud; at stigma påvirket mulighetene til å realisere idéen fordi holdninger og fordommer opplevdes som et hinder for deltakelse; og at solidaritet og «vi»-følelse var viktig for deltakerne. Senere i prosjektet ble det tydelig at makt og ulike aktører og støttespilleres forståelse av medvirkning og egenorganisering skapte utfordringer. Levin (2017) krediterer Herbst (1977) med sitatet: «Det er først når man forsøker å endre et system, at man forstår hvem som har makt og innflytelse» (Levin, 2017, s. 40). For å forstå dette samspillet mellom aktørene i prosjektet og strukturelle betingelser, har jeg vurdert at teorier om *sosiale bevegelser* kan bidra til økt forståelse av de hendelser og handlinger som utspilte seg, samt resultatet av boligprosjektet, at det ble nedlagt. Innenfor disse teoriretningene blir begrepet «kollektiv handling» («collective action») sentralt for å forstå fenomenet egenorganisering blant bostedsløse (Diani & Eyerman, 1992b). For en ytterligere dybde og kritisk drøfting av mine funn, har jeg i tillegg benyttet teori om stigma og institusjonelle identiteter, samt demokratisk deltakelse og medvirkning.

Et sentralt mål som vokste fram gjennom prosjektet «Karigate» var å utfordre identitetskategorier som de bostedsløse selv opplevde stigmatiserende. I prosjektet omfattet denne deltakergruppa mennesker som tidligere hadde stått langt unna bolig- og arbeidsmarkedet. Mange var i overgangen mellom å bli rusfri og å være på vei til integrering i bolig og arbeid, mens andre ikke hadde et problematisk forhold til rusmidler. «Karigate» ble etablert som et demokratisk styrt hus med demokratisk styrte bedrifter, en organisasjonsform som brøt med konvensjonelle dikotomier i forskning, politikk og hjelpetjenester. Noen bodde i huset, noen jobbet i bedriftene som sprang ut av prosjektet, og noen jobbet med å iverksette prosjektet som helhet. Alle som mottok lønn, hadde ansettelsesforhold til den samarbeidende organisasjonen. Det var mennesker som hadde, eller som hadde hatt et problematisk forhold til rusmidler eller var i en utsatt situasjon på bolig- og/eller arbeidsmarkedet, både blant de som jobbet i bedriftene og de som jobbet med prosjektet. Det gir dermed liten mening å skille mellom ulike typer ansatte, og de som var ansatt og ikke, eller hvem som var helper og hvem som var hjelpetrengende. Selv ønsket deltakerne at språket skulle speile den relevante

posisjonen eller relasjonen det var snakk om. De brukte dermed ord som leietakere, ansatte og beboere. I den grad det var nødvendig med en fellesbetegnelse, ønsket de å bruke begrepet «prosjektmedarbeider» om alle som var involvert i prosjektet, enten man var leietaker, ansatt i prosjektet eller ansatt i de bedriftene prosjektet startet. Bakgrunnen for dette var at de alle jobbet for å realisere prosjektet. I avhandlingen følger jeg den samme logikken, men omtaler prosjektmedarbeiderne som «deltakere» i tråd med litteraturen om deltakende aksjonsforskning. Der det er relevant, omtaler jeg hvilken rolle eller bakgrunn den enkelte har i tillegg.

Artikler i avhandlingen

Avhandlingen inneholder følgende artikler:

Artikkel 1: Aaslund, Håvard. 2019. Fra «Brukermedvirkning» til «Demokrati» –språkets betydning i deltakende aksjonsforskning. Publisert i O. P. Askheim, I. M. Lid, & S. Østensjø (Red.), *Samproduksjon i forskning. Forskning med nye aktører*. (s. 111-129).

DOI: <https://doi.org/10.18261/9788215031675-2019-07>

Artikkel 2: Aaslund, Håvard, og Seim, Sissel. 2020. 'The Long and Winding Road' — Collective action among people experiencing homelessness. Publisert i *International Journal of Action Research*, 16(2), 87-108. DOI: <https://doi.org/10.3224/ijar.v16i2.02>

Artikkel 3: Aaslund, Håvard. 2020. Egenorganisering og frivillige organisasjoners rolle i kampen mot bostedsløshet – et deltakende aksjonsforskningsprosjekt. Publisert i *Tidsskrift for boligforskning*, 3(1), 70-86. DOI: <https://doi.org/10.18261/issn.2535-5988-2020-01-05>

Artikkel 4: Aaslund, Håvard, og Chear, Charles. 2020. Marginalised Groups' Protest Against Social Welfare and Public Health: Conceptualizing the Challenge for Social Workers. Publisert i *European Journal of Social Work* 23(6), 1032-1043.

DOI: <https://doi.org/10.1080/13691457.2020.1818059>

Tabell 1-1 viser en skjematisk oversikt over artiklene med hensyn til teoretisk innretning, datagrunnlag, grad av involvering av deltakerne, og type artikkel.

Tabell 1-1 Skjematisk oversikt over artiklene

	Artikkel I	Artikkel II	Artikkel III	Artikkel IV
Type	Empirisk/metodisk	Empirisk	Empirisk	Teoretisk/metodisk
Teori	Stigma/ Empowerment	Sosiale bevegelser (identitet)	Sosiale bevegelser (ressurser)	Sosiale bevegelser (innramming)
Data- grunnlag	Midtfase	Etableringsfase	Initiativ til avslutning	Resultat
Involvering	Samskrevet	Respondent- validering	Respondent- validering	Ingen

Forskningsprosjektets tilknytning

Forskningsprosjektet er utført ved og finansiert av OsloMet – Storbyuniversitetet, og knyttet til et større aksjonsforskningsorientert prosjekt kalt CHAPAR (*Challenges of participation when service users' autonomy is challenged/restricted in health and welfare services*).

CHAPAR er et samarbeid mellom VID vitenskapelige høyskole, OsloMet -

Storbyuniversitetet og Høgskolen på Vestlandet, og er finansiert av Norges forskningsråd og de medvirkende institusjonene. CHAPAR retter seg mot mennesker i marginale situasjoner som opplever begrenset autonomi, eller ikke får oppfylt idealene knyttet til aktivt medborgerskap, og omfatter delprosjekter for mennesker med utviklingshemming, demens, rusproblemer, barn i fattige familier og deltakere i introduksjonsprogrammet for nyankomne flyktninger og deres familiegjenforente⁵ (CHAPAR, 2017).

Avhandlingens struktur

I avhandlingens *kapittel to* skal jeg presentere boligprosjektet «Karigate» nærmere, og presentere deltakerne i prosjektet. Jeg vil beskrive de spesielle omstendighetene rundt hvordan prosjektet oppsto og utviklet seg og redegjøre for prosessen med å iverksette, rekruttere til og organisere prosjektet. Jeg beskriver også omstendighetene rundt avviklingen av prosjektet.

I *kapittel tre* går jeg nærmere inn på tidligere forskning og eksempler, som bakgrunn for å forstå «Karigate». Tema for avhandlingen er plassert innenfor konteksten av hjelpetilbud for

---

⁵ Hovedproblemstillingene i NFR-prosjektet er: Hvilke barrierer finnes mot individuell og kollektiv deltakelse når brukeres autonomi er begrenset? Hvilke muligheter finnes for individuell og kollektiv deltakelse blant mennesker med begrenset autonomi? (CHAPAR, 2017; se også www.chapar.no)

bostedsløse, betydningen av bolig, identitet knyttet til bosted, egenorganisering og frivillighet. Jeg presenterer derfor forskning om vanskeligstilte på boligmarked og bostedsløshet, betydningen av bolig, boligpolitikk og frivillige organisasjoners rolle. Jeg presenterer tidligere forskning om kollektive handlinger og sosiale bevegelser blant bostedsløse. Mesteparten av denne forskningen har foregått utenfor Norge. Jeg redegjør derfor også for norsk forskning om noen tilgrensende temaer, og omtaler enkelte prosjekter og aksjoner som kan illustrere egenorganisering i en norsk kontekst.

I *det fjerde kapitlet* redegjør jeg for det teoretiske rammeverket for avhandlingen.

Rammeverket inkluderer teori om deltakerdemokratiets rolle i folkestyret, stigma, identitet og medvirkning. Den største delen av kapitlet er viet teorier om kollektiv handling hentet fra ulike teorier om sosiale bevegelser. Jeg presenterer følgende teoretiske tilnærminger: strategiorienterte teorier som ressursmobiliseringsteori og politisk prosessorientert teori, samt identitetsorienterte teorier om kollektiv identitet og innramming (collective action framing). Jeg viser hvordan disse teoriene kan supplere hverandre.

I *kapittel fem* presenterer jeg avhandlingens metodologi og kunnskapssyn, framgangsmåte og ulike datakilder, og presenterer og reflekterer omkring forskningsprosjektets metode og kilder. Jeg beskriver i tillegg forskningsposisjonen knyttet til deltakende aksjonsforskning, og drøfter metodens relevans og gyldighet til å framskaffe kunnskap om egenorganisering.

I *kapittel seks* presenterer jeg et sammendrag av hver av de fire artiklene som avhandlingen har resultert i.

I *kapittel syv*, det siste kapitlet, returnerer jeg til avhandlingens formål og problemstilling, og jeg diskuterer hva prosjektet har fremskaffet av kunnskap om egenorganisering blant bostedsløse. Jeg drøfter også hvordan prosjektet kan ses som en kollektiv handling og hvordan aksjonen kan forstås i skjæringspunktet mellom et identitetspolitisk prosjekt for å oppnå anerkjennelse og medbestemmelse, og et materielt prosjekt for å få tilgang på bolig. Herunder diskuterer jeg «Karigate» som boligform i lys av politikk og tidligere forskning rettet mot bostedsløse, og som et demokratisk supplement for mennesker som opplever marginalisering. Til slutt peker jeg på implikasjoner for politikk, praksis og videre forskning.

2. Fortellingen om «Karigate»

We didn't think it was actually going to happen (Audrey)

I dette kapitlet vil jeg presentere avhandlingens empiriske utgangspunkt – prosjektet «Karigate». Formålet er å gi en mer sammenhengende beskrivelse av prosjektet enn hva de publiserte artiklene gir rom for. Framstillingen baserer seg på et mangfold av kilder (feltnotater, intervjuer, årsrapporter, styrepapirer, prosjektdokumenter, evalueringer, medieoppslag, sosiale medier, sakspapirer fra Plan- og bygningsetaten og en survey)⁶. Mange detaljer er utelatt av plasshensyn samt for å gi en lettfattelig redegjørelse.

«Krise = mulighet» (- 2015)

«Karigate» begynte som en idé blant brukere og ansatte ved et akuttovernattingstilbud for kvinner. Overnattingstilbudet ble drevet av en stor, frivillig organisasjon som hadde startet det i samarbeid med kvinner som selv hadde erfaringer fra rusbruk og sex-arbeid. Tilbudet ble finansiert av statlige og kommunale midler. I 2014 kuttet kommunen sin del av støtten, noe som tvang fram valget mellom nedleggelse eller mer kostnadseffektiv drift. De ansatte valgte det siste, noe som innebar å inkludere noen av kvinnene tettere i driften. Akuttovernattingen opprettet også nye aktivitets- og arbeidstilbud, blant annet et rengjøringsfirma som tok oppdrag for den frivillige organisasjonens andre virksomheter og for andre tiltak i rusfeltet. For enkelte av kvinnene var dette deres første ordinære jobb.

Høsten 2014 initierte akuttovernattingen en evaluering av driften, og jeg ble invitert til å gjennomføre denne. Evalueringen viste at både de ansatte og kvinnene var fornøyde og følte seg tryggere. For kvinnene som brukte huset, hadde inkludering i driften hatt flere positive ringvirkninger: redusert rusbruk, mer ordnet økonomi og gjenopprettelse av kontakt med familie og venner. De opplevde økt mestring og mer verdighet. På den annen side var boligsituasjonen fortsatt utfordrende: Siden huset var en akuttovernatting, var det stengt på

---

⁶ Se kapittel 5 for nærmere beskrivelse av data og hvordan de er samlet inn. Se også artikkel III.

dagtid, og kvinnene måtte sove på fellesrom med andre som brukte rusmidler. Samtidig ønsket flere av dem å beholde fellesskapet de opplevde både i huset og gjennom arbeidet.

Den frivillige organisasjonen eide et større bygg som sto tomt. Kvinnene og de ansatte fikk en idé – kunne det bygget bli et mer permanent, selvstyrt botilbud? Organisasjonen hadde en strategi basert på myndiggjøring og medvirkning. Kvinnene og deres støttespillere ved akuttovernattingen argumenterte nå for at organisasjonen paradoksalt nok risikerte å holde folk tilbake i fattigdom og nød, ved å kun tilby hjelp for de mest vanskeligstilte. De hadde ikke noe tilbud for de som hadde kommet seg videre, og som ønsket arbeid og mer stabil bolig. Kvinnene mente at deres bidrag til akuttovernattingens drift og utvikling, viste at en mer radikal forståelse av medvirkning var mulig, og argumenterte for at organisasjonen burde støtte et nytt og innovativt boligprosjekt. Dette ble starten på prosjekt «Karigate».

Fra idé til prosjekt (2015)

Det ble nedsatt en arbeidsgruppe som besto av initiativtakerne fra akuttovernattingen, brukere og ledere fra andre tiltak organisasjonen drev på rusfeltet, samt representanter fra tre brukerorganisasjoner. Ambisjonen var å utvikle et egenorganisert bokollektiv, der beboerne kunne drive det etablerte rengjøringsfirmaet samt utvikle nye prosjekter. Et langsiktig mål var at «Karigate» skulle gi muligheter for senere å etablere seg i egen eller leid bolig, basert på sin egen inntekt. Arbeidsgruppa ønsket videre at beboerne skulle ha ordinære husleiekontrakter, og «Karigate» skulle ikke ha profesjonell bemanning, med unntak av en sosialarbeider i 50 prosent stilling for å avhjelpe individuelle sosialfaglige spørsmål. I tillegg hadde de et overordnet mål: De ønsket å endre majoritetssamfunnets holdninger til bostedsløse og/eller mennesker med problematisk forhold til rusmidler. Det å kunne styre huset selv og drive bedrifter kunne være en måte å bli anerkjent og å bidra til mer positive og nyanserte syn på disse gruppene.

Prosjektbeskrivelsen måtte godkjennes av organisasjonens styre, som krevde at følgende punkter måtte tilføyes: *Økt bemanning*, økt fokus på *entreprenørskap* og fagutvikling, samt at prosjektet skulle ledsages av *forskning*. I denne perioden ble jeg som forsker ble inkludert i prosjektet. Organisasjonens styre vedtok at «Karigate» skulle være et 3-årig prosjekt lagt under organisasjonen. Prosjektets visjon ble beskrevet som å «utnytte synergien mellom brukerstyring og bofellesskap, entreprenørskap og arbeid, sosialt rusfritt fellesskap og

frivillighet til nytte for mennesker på vei til et liv med økt grad av selvstendighet og kontroll.»⁷. Prosjektet etablerte kontakt med næringslivsaktører og ideelle aktører innenfor sosialt entreprenørskap. Det ble etablert en *referansegruppe* med representanter fra brukerorganisasjoner og ressurspersoner fra lavterskelarbeid, behandlingstilbud og universitet/høgskole. Det ble understreket at prosjektet ikke var risikofritt, men at det passet med organisasjonens strategi og verdidokument. I prosjektbeskrivelsen gikk det fram at prosjektperioden burde forlenges dersom prosjektet lyktes.

Prosjektet ble tildelt to stillinger, 1 prosjektleder i 100 % stilling og 2 miljøarbeidere i 50 % stillinger. Organisasjonen ansatte disse i samarbeid med brukerrepresentantene.

Miljøarbeiderne hadde egenerfaring med problematisk forhold til rusmidler (den ene ansatte var en av kvinnene som var initiativtaker til prosjektet). Prosjektleder hadde helsefaglig utdanning og bakgrunn fra sosialt entreprenørskap. De begynte sitt arbeid høsten 2015. Utgifter til lønn skulle dekkes av midler organisasjonen fikk fra privat næringsliv, samt organisasjonens tilleggs garanti. I tillegg skulle det søkes offentlig støtte fra Nav⁸, kommunen, og privat næringsliv. Boligdelen av prosjektet besto av 20 hybler til utleie. Det skulle etableres et *beboerstyre* med ansvar for miljøet på huset, mens den enkelte beboer skulle ha et «normalt» leieforhold med organisasjonen som huseier. Beboerstyret skulle bestå av en styreleder og fire beboere. Prosjektleder skulle møte som sekretær.

Bedriftene i prosjektet ble organisert under organisasjonen, men ifølge prosjektplanen skulle bedriftenes organisasjonsformer fastsettes etter hvert som de etablerte seg, for å sikre deltakernes eierskap til sine idéer. Forslaget innebar et ideelt aksjeselskap med valgt styreleder der eierne (her: organisasjonen) kun kunne ta beslutninger gjennom å velge styre for arbeidsfellesskapet på generalforsamlingen. Ved eventuelle flere eiere, skulle det utarbeides en aksjonæravtale for å regulere plikter, rettigheter og roller. En prosjektleder skulle fungere som daglig leder. Vedtektene måtte også definere ansvar og roller med tanke

---

⁷ Referansene til dokumentene er tatt vekk på grunn av anonymisering

⁸ Nav – Arbeids og velferdsforvaltningen er en offentlig etat etter sammenslåingen av de statlige etatene arbeidsmarkedsetaten og trygdeetaten, med den kommunale sosialtjenesten i 2006.

på arbeidstakere og initiativtakere, slik at organisasjonen kunne ha en jordmorrolle for bedriftene deltakerne tok initiativ til, uten å overta dem.

Selve huset var regulert som bo- og servicesenter etter tidligere bruk, og det måtte omreguleres slik at beboere kunne registrere «Karigate» som sin adresse. Videre måtte huset pusses opp og oppgraderes. Begge deler forsinket innflyttingen. I mellomtiden utarbeidet de som ønsket å flytte inn vedtaksforslag, inntaksprosedyrer, husregler og nettside. De prosjektansatte jobbet også med mobilisering og rekruttering, planlegging og organisering. De trykket opp informasjonsmateriell, og de reiste rundt på Nav-kontorer, behandlingsinstitusjoner og fengsler for å informere om prosjektet.

I oktober 2015 var det rundt 50 interesserte. Enkelte av disse var fremdeles i behandling, mens andre gjerne skulle ha sett at huset var innflytningsklart. Mangel på bolig var den viktigste motivasjon for å delta, i tillegg kom muligheten til å være med på å skape noe nytt, ønske om å bo i et rusfritt miljø og mulighet for arbeid. Noen hadde ønske om egen bolig på sikt, mens andre så «Karigate» som et bo- og levevis de kunne tenke seg å ha over tid. Før nyttår 2015 var flere hybelkontrakter undertegnet, selv om bygget ennå ikke sto ferdig. I arbeidsdelen av prosjektet, ble det etablert et budbilfirma i tillegg til det eksisterende rengjøringsfirmaet. Det ble opprettet en deltidsstilling for å utvikle budbilfirmaet, og en person med tidligere erfaring med rusproblematikk ble ansatt. Budbilfirmaet begynte raskt å gjøre interne oppdrag for organisasjonen, og det skapte flere arbeidsplasser.

Rengjøringsfirmaet fikk mye oppmerksomhet, blant annet omtale og intervju i et bransjeblad for renhold og i organisasjonens medlemsblad. Her understreket representanter fra organisasjonen at de ansatte hadde samme ansettelsesbetingelser som andre i organisasjonen.

Hvem er vi, og hva kan vi? Språk som barriere for involvering i prosjektet

Høsten 2015 foregikk det også mange diskusjoner om prosjektets idégrunnlag. En omtale av budbilfirmaet i organisasjonens eget blad, førte til flere runder mellom «Karigate» og redaksjonen om hvordan prosjektet skulle omtales. Til slutt ble de som ble intervjuet, omtalt som «gründere». Budbilfirmaet ble beskrevet som «startet, drevet og eid av personer som er ferdige med ruslivet». Dette indikerte en gryende kritisk bevissthet omkring språk, identitet, roller og relasjoner. Det viste seg at flere av de nye framtidige beboerne opplevde at «institusjonalisering» sto i veien for å realisere prosjektet og avgrense det fra en institusjon.

Mange av beboerne hadde internalisert en institusjonalisert tankegang, som påvirket den praktiske planleggingen av «Karigate», samt at de lett inntok og ble «tildelt» rollen som hjelpetrengende klient. De så nå hvordan dette bidro til å holde dem i fastlåste, passive og klientifiserende roller og relasjoner. Dette førte til en prosess om rettigheter, plikter og regler, som utfoldet seg over flere møter, og ble en viktig bevisstgjøring om språkets betydning for hvordan deltakerne oppfattet seg selv og sine kapasiteter til å aktivt bidra. Hvordan kunne de legge føringer for å bli mer inkluderende, normaliserende og bevisstgjørende? Konkret resulterte dette i en liste med «fyord og ny-ord» (vedlegg 6), som skulle redusere bruken av ord som opplevdes å stå i veien for deltakernes muligheter til å medvirke og realisere prosjektet. Ett eksempel på dette var ordet «bruker».

Innflytting og realisering av «Karigate» (2016-2017)

I mars 2016 flyttet de første beboerne inn: to kvinner og åtte menn mellom 25 og 60 år. I begynnelsen ledet prosjektleder ukentlige beboermøter. Etter hvert ble det avholdt generalforsamling, og beboerne valgte et foreløpig *beboerstyre* på tre personer, som organiserte beboermøtene videre. Høsten 2016 og vinteren 2017 flyttet det inn flere som ikke hadde problematisk forhold til rusmidler, men som opplevde utenforskap og manglet bolig. De fleste av beboerne tok arbeid i budbilfirmaet eller rengjøringsfirmaet. Mange var i jobb for første gang på lenge. Høsten 2016 sysselsatte bedriftene 10 personer. Andre beboere hadde fått arbeid eller praksisplass utenfor huset, studerte, eller de jobbet med å etablere eget firma.

Utfordringer og løsninger

At bygget ikke var ferdig, skapte utfordringer. Det ble vanskelig å lage et fellesskap uten noen arenaer å møtes på. Beboerne kunne ikke bli folkeregistrert i «Karigate» før bruksendringen var ferdigbehandlet. Dette skapte utfordringer omkring deres offentlige ytelser og rettigheter. Det viste seg også at behovet for sosialfaglig oppfølging var større enn antatt. Det oppsto utfordringer knyttet til beboere som brukte rusmidler eller hadde truende adferd, der øvrige beboere syntes det tok lang tid før prosjektledelsen reagerte, noe som førte til at beboerne påtok seg ansvar de ikke var forberedt på. I tillegg til utfordringene knyttet til bygg, beboere og organisering av inntak, ble det også noen endringer i de prosjektansattes rolle. Miljøarbeiderne fikk mer enn nok med å være arbeidsleder for hver sin bedrift, og prosjektleder måtte håndtere mange av de sosiale utfordringene på huset, i stedet for å drive med gründervirksomhet. En av miljøarbeiderne ble sykmeldt, og prosjektleder ble

langtidssykmeldt fra senhøsten 2016. Situasjonen ble løst ved å ansette en person med sosialfaglig bakgrunn i 50 % for å følge opp miljøet og de ansatte. Prosjektledelsen ble overtatt av andre ansatte i organisasjonen. Hovedfokuset ble å få beboerfellesskapet til å fungere og å få bedriftene til å rulle. Rengjøringsfirmaet gikk godt økonomisk, men budbilfirmaet strevde. Samtidig var hyblene fulle, og det ble lagt ned en stor innsats i det sosiale miljøet. Oppmøte på beboernøter, samarbeidsmøter og dugnader økte. Utfordringene med rusbruk og truende adferd avtok. Beboerstyret ble mer aktivt og profesjonelt. Det ble opprettet et *ukentlig samarbeidsmøte* etter ønske fra beboerstyret, som ønsket en arena for bedre kommunikasjonen med prosjektleder. Beboerstyret, de prosjektansatte og jeg møttes hver mandag, og dette ble et viktig forum for diskusjon av små og store saker, fra navn på postkassene, til hvordan sikre demokratisk styring, og rettigheter og prosesser rundt beboere som ikke fulgte husreglene. Tabell 2-1 viser en oversikt over bygningsmessige og organisatoriske forhold ved prosjektet.

Tabell 2-1 Oversikt over bygningsmasse og organisatoriske forhold i «Karigate»

Bygning og organisering	
Eier	Stiftelse
Byggeår	1975 (ombygging ferdigstilt sommeren 2016)
Beliggenhet	Bysentrum
Størrelse	BYA 1185 m ² , 582 m ² brukt til boliger
Etasjer	4
Standard	Oppgradert og omregulert til bo- og servicesenter ifm. prosjektet
Boenheter	20 hybler (18 m ²) med eget bad
Fellesrom	Kjellerstue med tv-salong og møte-/spisebord 4 felles kjøkken Kontor/møterom Treningsrom
Kontorer	3
Boform	3-års husleiekontrakter
Husleie	5500
Representasjon	Valgt beboerstyre med ansvar for sosiale tilstelninger, innflytting, beboermøter og husregler
Ansatte (2018)	Prosjektleder Sosialarbeider Leder rengjøringsfirma Leder budbilfirma Renholder Vaktmester
Møtestruktur	Beboermøte 1 gang pr måned Samarbeidsmøte (beboerstyret + prosjektansatte og forsker) hver mandag Årlig generalforsamling
Finansiering	Gjennomsnittlig kostnad ca. 6 millioner pr år, finansiert gjennom husleie, tilskudd fra organisasjonen og donasjoner fra private

«Karigate» var nå formelt ferdigstilt, og det ble mulig for beboerne å melde flytting dit, men det lokale Nav-kontoret godtok ikke å behandle sakene deres. Begrunnelsen var at «Karigate» var et prosjekt, og at de som bodde der, ikke var «vanlige folk». Saken endte i et møte med byrådsavdelingen. Det ble avklart at beboerne hadde rett på tjenester i kommunen, men at det lokale kontoret hadde rett til å henvise til andre kontorer for å avlaste arbeidet, slik de også kunne gjøre med personer som var bostedsløse. I denne perioden tok beboerne og styret grep om utviklingen. Flere framhevet viktigheten av det gode fellesskapet. Prioriteringen av det sosiale fellesskapet og de allerede etablerte bedriftene, førte til at videreutvikling av «Karigate» ikke ble prioritert. Høsten 2017 ble det ansatt ny permanent prosjektleder. Også den frivillige organisasjonen hadde gått gjennom forandringer i samme periode. Det var ansatt ny generalsekretær, og avdelingene var omorganisert. «Karigate» tilhørte nå ansvarsområdet til en nyansatt avdelingsdirektør. Organisasjonen var også i gang med å utarbeide ny strategiplan, der myndiggjøring og påvirkning ikke så ut til å bli like toneangivende. Videre skulle de gjennomføre en stor innsamlingsaksjon som krevde mye ressurser. Ikke desto mindre fikk prosjektlederen beskjed om å fortsette utviklingen av gründervirksomhet og andre prosjekter i «Karigate».

Avvikling av «Karigate» (2018)

I 2018 drev beboerne utstrakt formidlingsvirksomhet, nettverksbygging, og nye prosjekter, som samarbeid med næringslivet om vedlikehold av utemøbler. Organisatoriske utfordringer knyttet til kommunale velferdstjenester fortsatte imidlertid, denne gang ved at beboere som søkte kommunal bolig for å komme seg videre på boligmarkedet, ble avvist. Begrunnelsen var at de allerede var oppført med en folkeregistrert adresse i «Karigate», og at de der hadde ordinære husleiekontrakter. I tillegg ble «Karigate» omtalt som ordinære boliger. Dette førte til en ny prosess mellom prosjektet og statlige myndigheter for å avklare beboernes rettigheter.

Prosjektet gjennomførte en intern sluttevaluering sommeren 2018, skrevet av beboere, medarbeidere i bedriftene, ansatte i prosjektet, ansatte i organisasjonen og meg. Evalueringen viste at måloppnåelsen var god: Prosjektet hadde lyktes med å etablere beboerstyrte boliger for en vanskeligstilt gruppe. Seks beboere hadde flyttet ut på evalueringstidspunktet, og fem av dem bodde i egen eller leid bolig. Prosjektet som helhet gikk ikke i null ennå. Med tanke på alle utfordringene knyttet til sykdom blant personale og forsinket ferdigstillelse av huset,

konkluderte evalueringen med at prosjektet var svært vellykket. Det ble anbefalt at prosjektet skulle fortsette. Evalueringen ble ikke kommentert av ledelsen i organisasjonen.

I oktober 2018 innkalte ledelsen i organisasjonen til allmøte. De informerte om at «Karigate» skulle legges ned til nyttår. Begrunnelsen var manglende inntjening og etiske utfordringer når organisasjonen var både arbeidsgiver og utleier. Organisasjonen hadde i oppstarten lagt til grunn ideen om «dobbel bunnlinje»; både økonomiske og sosiale kostnader/inntjeninger skulle telle med i vurderingen av bedriftene. Imidlertid var det ingen indikatorer på at verken sosiale gevinster ved prosjektet, eller sosiale kostnader ved nedleggelse ble vurdert. Verdiøkningen av eiendommen «Karigate» etter oppussing ble ikke kalkulert inn, heller ikke innsparinger ved internhandel av «Karigates» renholds- og budtjenester. Nedleggelsen var ikke forankret hos prosjektleder eller ressursgruppa.⁹ Arbeidskontraktene skulle bli avsluttet. Beboerne kunne få bo i huset ett år til, men det skulle ikke flytte inn nye.

Beslutningen om nedleggelse førte til stor usikkerhet blant beboerne. Både ansatte og beboere forsøkte på ulike måter å få organisasjonen til å omgjøre beslutningen. Prosjektleder jobbet i kanalene opp mot ledelsen, samtidig som muligheter for prosjektøvertakelse eller viderefremidling ble undersøkt. Enkelte ansatte i organisasjonen som sympatiserte med prosjektet forsøkte å løfte saken i organisasjonen. Beboerstyret forsøkte også å ha møter med ledelsen. Andre kontaktet media, debatterte på sosiale medier, mobiliserte internt i organisasjonen og diskuterte med brukerorganisasjoner, men det var for sent, beslutningen var tatt. Et privat firma overtok rengjøringsfirmaets kontrakter og ansatte, slik at enkelte var sikret jobb videre. Med nedleggelsen av prosjektet forvitret imidlertid de etablerte strukturene for samarbeid og fellesskap.

---

⁹ Ledelsen la senere fram et dokument som utdypet disse grunnene, samt utdypet dem i intervju. De mente faglige problemstillinger hadde kommet opp mot slutten av prosjektet, uten tidligere å ha blitt løftet opp i organisasjonen. Disse problemstillingene inkluderte interessekonflikter i rollekombinasjonen arbeidsgiver og boligeier; at arbeidsgiveransvaret kom i interessekonflikt med beboerstyrets rolle i å beslutte hvem som skulle få bo; at ansettelseskontraktene var i en gråsoner ved bruk av engasjementer og korte kontrakter; organisasjonens ansvar ved indirekte å gi personer med EØS-bakgrunn opphold i Norge ved å tildele bolig og mindre ansettelsesforhold (sic); og at bedriftsmodellen ikke hadde vært bærekraftig nok.

3. Bakgrunn og tidligere forskning

Idéen om bolig og arbeid er ikke ny. Forskjellen er at nå har vi lov til å gjøre det. Før hadde vi politiet mot oss, som kasta oss ut (Odd)

Avhandlingens tematikk grenser opp til flere forskningsfelt slik som boligpolitikk, vanskeligstilte på boligmarkedet og bostedsløshet; sosiale bevegelser, kollektiv handling og egenorganisering. Jeg vil i dette kapitlet redegjøre for relevant forskning og historikk omkring disse temaene. Det er i dette feltet jeg ønsker å posisjonere avhandlingen. Det betyr at jeg avgrenser meg fra forskning som spesifikt retter seg mot behandling av rus eller psykisk helse-problematikk.

Vanskeligstilte på boligmarkedet

Overgangene mellom fengsel og bolig, og fra behandlingsinstitusjon til bolig ble spesielt trukket fram i prosjektidéen til det som skulle bli «Karigate». Disse to overgangene er, sammen med overgangen fra barnevern til egen bolig¹⁰, pekt på som spesielt sårbare på grunn av kombinasjonen av ulike lovverk, involvering av forskjellige etater og forvaltningsnivåer og den enkeltes komplekse hjelpebehov (Snertingdal & Bakkeli, 2013). Bostedsløshet er vanlig blant mennesker som flytter ut av behandlingsinstitusjon eller fengsel. Hvorvidt du har bolig ved utflytting, viser seg oftest å være avhengig av den sosioøkonomiske situasjonen du var i før behandling eller fengsel (Dyb et al., 2006; Dyb & Holm, 2015). En undersøkelse fra 2004 viste at en tredjedel av innsatte i norske fengsler var bostedsløse (Friestad & Hansen, 2004). Senere forskning viste at to tredjedeler var bostedsløse ved løslatelse (Dyb, 2009). Mange straffedømte mister boligen under soningen, blant annet fordi de mangler penger til å finansiere den under fengselsoppholdet. Majoriteten av innsatte ønsker seg hjelp til å skaffe en stabil bolig, enten leid eller eid (Dyb et al., 2006). Mange innsatte har hatt en lite stabil bolighistorie, med kort botid og hyppige flyttinger (Snertingdal og Bakkeli 2013). Få kommer også inn i arbeidslivet etter fengselsopphold (Dyb, 2016). Mange innsatte har høy gjeld, og strever med psykiske og somatiske plager, samt rusmiddelproblemer (Friestad & Hansen,

---

¹⁰ Denne gruppen er ikke så relevant i avhandlingen. Se for eksempel Oterholm (2015).

2004). Fengselsopphold ser dermed ut til å skape komplekse problemer, bostedsløshet, arbeidsløshet og økonomiske problemer.

For pasienter i rusbehandling synes situasjonen å være enda vanskeligere. En kartlegging (Dyb & Holm, 2015) viste at 40 prosent av pasientene i tverrfaglig spesialisert rusbehandling (TSB) og 52 prosent av brukere av lavterskeltilbud, var bostedsløse. De som var bostedsløse ved starten av behandlingen, var med stor sannsynlighet også det ved avslutning.

Sosioøkonomisk status hadde større betydning for å komme i bolig etter behandling enn type rusbruk eller om de hadde avbrutt behandlingen. Kartleggingen peker på at kommunale botilbud er lite differensierte, særlig med tanke på de som ønsker å komme ut av avhengighet, og som ønsker avstand til rusmiljøet (Dyb & Holm, 2015). Det er også mangel på boliger som kan gi beboerne mulighet til å bygge sosial kapital. De som bor i områder med høy bo-tetthet av mennesker med problematisk forhold til rusmidler, kan ønske seg vekk, de kan streve med rusmestring, ha lav sosial kapital og oppleve at området blir stigmatisert (Vassenden et al., 2012; Wacquant et al., 2014). Samtidig kan boliger som *ikke* er samlokaliserte, føre til problemer med ensomhet og stigmatisering i nabolaget. Heller ikke de som bor mer spredt, oppnår nødvendigvis tilgang på «brobyggende» sosial kapital (Vassenden et al., 2012; Vassenden & Lie, 2013). Bostedsløse med psykiske lidelser er også en marginalisert gruppe der hjelpeapparatets samordning i mange tilfeller fungerer dårlig, og det er få egnede botilbud (Brodtkorb, 2001). Bakgrunnen for initiativet til «Karigate» var erkjennelsen av behovet for flere boliger til mennesker med rusproblemer, og for differensiering av botilbud til mennesker i ulike situasjoner (Dyb et al., 2008; Vassenden et al., 2012). Tross storstilt satsning gjennom opptrappingsplan på rusfeltet (Prop.15 S (2015-2016), viser evalueringen at planen ikke har ført til bedre levekår, eller at flere kom i arbeid (Hansen et al., 2020).

Norsk boligpolitikk og hjelpetilbud for bostedsløse

Mulighetene for å bo påvirkes blant annet av politikken, eller boligregimet (Sørvoll, 2011b, 2019). Ulike velferdsregimer påvirker omfanget av bostedsløse, og type intervensjoner og forebygging (Benjaminsen & Andrade, 2015; Fitzpatrick & Stephens, 2014; Stephens & Fitzpatrick, 2007). Eierlinja i norsk boligpolitikk skiller seg ut ved å være basert på prinsippet om at de fleste skal *eie* sin egen bolig (Hellevik & Nordvik, 2004). Norge har en sterkere markedsorientering i boligpolitikken enn andre nordiske land. Dette har gitt sterkere inntektssegregering (Andersen & Ljunggren, 2014), og har skapt spesielle barrierer for

mennesker som er marginalisert i sitt forhold til arbeids- og boligmarked (Monkerud et al., 2018; Sørvoll, 2018). Boligregimet i Norge består av en kombinasjon av et velfungerende boligmarked og selektiv støtte til vanskeligstilte, men er dominert av selveie og utbyggerstyrt forsyning. Leiesektoren er liten og anses som et midlertidig stoppested (Sørvoll, 2018). Dreiningen mot en markedsstyrt boligpolitikk med selektiv støtte har blitt kalt den «boligosiale vendingen» (Sørvoll, 2011a), og boligpolitikk har i Norge blitt karakterisert som «velferdsstatens ustø fjerde søyle» (Torgersen, 1987).

Eksisterende hjelpetilbud

I likhet med de andre nordiske landene har politikken mot bostedsløshet i Norge beveget seg vekk fra akuttovernattinger mot mer permanente løsninger (Benjaminsen & Knutagård, 2016). Hovedstrategien for å redusere bostedsløshet blant mennesker med problemer knyttet til rus og psykisk helse i Norge baserer seg på en boligdrevet modell (Flåto, 2020), der kommunale boliger er det mest vanlige (Sørvoll, 2018). Modellen *Housing First* er prøvd ut i mange kommuner og blir særlig trukket fram i offentlige dokumenter (Departementene, 2014; Johannessen & Solvoll, 2020). *Housing First* vektlegger medvirkning, at boligene skal være i ordinære boligområder, og at det skal skilles mellom tjenester og bolig (Knutagård, 2009; Knutagård & Kristiansen, 2019; Tsemberis et al., 2004). Modellen er basert på idéen om retten til egen bolig, og tar avstand fra den såkalte trappetrinnmodellen, der man må kvalifisere seg videre mot egen bolig (Hansen, 2018; Knutagård & Kristiansen, 2018). *Housing First* har vist god effekt i randomiserte studier, men har ikke løst problemet med bostedsløshet for dem som ikke selv klarer å skaffe seg bolig. Mennesker som kommer ut av rusbehandling, har fortsatt stor sannsynlighet for å ende tilbake som bostedsløse (Departementene, 2014; Dyb, 2016; Katz et al., 2017; Snertingdal, 2014; Tsemberis et al., 2004). Norske forsøk med *Housing First* har vist gode resultater, særlig for tjenestene og for deltakernes opplevelse av livskvalitet og respekt (Chhabra et al., 2020; Hansen, 2018). Utfordringer med ensomhet, utenforskap og mangel på meningsfylte aktiviteter er imidlertid ikke en del av metodens innsatsområder (Hansen, 2017; Johannessen & Solvoll, 2020). Kommunene eller bydelene har ansvar for tjenester, inkludert sosialhjelp, til disse beboerne på linje med andre innbyggere i bydelen. Beboerstatusen forplikter kommunen eller bydelen i større grad. Et eneboligprosjekt for bostedsløse møtte for eksempel raskt motstand i den bydelen der det var planlagt etablert, med argumenter om at bydelen allerede hadde en høy andel vanskeligstilte innbyggere sammenlignet med andre bydeler (Dyb, 2003a).

En bostedsløs identitet?

Et viktig moment som kan påvirke politikk og hjelpetiltak, er at bostedsløshet og rusproblematikk ofte møtes med fatalisme og blir konstruert som et *identitetsproblem* (Knutagård, 2018; Parsell, 2010; Selseng & Ulvik, 2018; Teixeira, 2017). Dette gjelder både for hjelpeapparatet og innen forskning (Clair & Anderson, 2013; Selseng, 2017a; Snow et al., 1994). For hjelpeapparatet kan slike konstruksjoner og individuelle årsaksforklaringer oppstå som ledd i måter å matche brukere med eksisterende tiltak eller finansieringsmuligheter (Dyb, 2004; Järvinen, 2003; Smith & Anderson, 2018; Stuart, 2014).

Sammenflettingen av bosted, bostedsløse og identitet er et sentralt omdreiningspunkt for denne avhandlingen. I forskning har konstruksjon av den bostedsløse identiteten vært knyttet til forsøk på å forstå den bostedsløses kultur og hvordan bostedsløse kan videreføre handlingsmønstre etter at de har fått bolig (Parsell, 2011; Van Doorn, 2010). Forskning med dette utgangspunktet kan imidlertid bidra til reproduksjon av identiteter som holder menneskene fast i vanskeligheter, fordi identiteten påvirker politikkkutformingen og fordi en tilskrevet identitet gjør noe med hvordan man ser på seg selv som subjekt, med mulighet til å handle (Pascale, 2005; Schneider & Ingram, 1997; Somerville, 2013). Slike identiteter kan basere seg på et bilde av bostedsløse basert på at de er late, at de defineres utfra sine mangler, eller at de er hjelpeløse ofre (Rosenthal, 2000). Når den bostedsløse internaliserer bildet av seg selv som hjelpeløs og ute av stand til å overskride rollen som bostedsløs, blir identitet en barriere (Lyon-Callo, 2000). Spesielt har forskning omkring bostedsløses tidsoppfatning og egosentrering blitt kritisert:

Characterizing homelessness as a present-tense predicament not only legitimates exclusion but also calls into question the possibility or productivity of resistance against it by asserting the primacy of meeting the needs of the homeless body (Loehwing, 2010, s. 398).

«Tildeling» av stigmatiserte identiteter har stor betydning både for å marginalisere bostedsløses forsøk på mobilisering og for å legitimere repressiv politikk, dette fordi de tilskriver bostedsløse skyld og ansvar for å ha gjort dårlige valg eller assosierer menneskene som opplever bostedsløshet med skittenhet, rusmidler og fare (Belcher & DeForge, 2012; Teixeira, 2017; Toft, 2014). Den bostedsløse identiteten som en samling negative karakteristika og egenskaper ved individet, har dermed blitt en større diskurs om

bostedsløshet. Slike diskurser kan ha opphav i både forskning, politikk eller massemedier. Det sentrale her er hvordan slike diskurser om identitet kan bidra til å plassere den bostedsløse i bestemte subjektposisjoner, som igjen påvirker den bostedsløses syn på seg selv som handlende subjekt (Pascale, 2005; Snow et al., 1994; Toft, 2014). Fiendtlig arkitektur som kampesteiner under broer som brukes til overnatting, faste armlener på benker eller regelrett pigger, kan også være med på å bygge oppunder slike identiteter (Greene, 2014; Petty, 2016; Rosenberger, 2020).

Begrepet om en bostedsløs identitet har også blitt kritisert for ikke å ta høyde for samfunnsutviklingen, mangfoldet av bostedsløse, og for at det bidrar til usynliggjøring av enkelte grupper (McCarthy, 2013; Swärd, 2020). «Nye» - i betydningen nyoppdagede – grupper bostedsløse som kvinner, migranter og barnefamilier lever ofte liv som skiller seg fra den tradisjonelle bostedsløse, har mer komplekse problemer, og har minimal eller ingen kontakt med hjelpeapparatet (Edgar & Doherty, 2001; Pleace, 2010; Rosengren, 2003). En bostedsløs identitet kan antas å bryte med tradisjonelle kvinneroller. Definisjoner og kartlegginger fanger derfor i mindre grad opp kvinners bostedsløshet, enten fordi deres situasjoner gjør dem vanskeligere å kartlegge eller fordi de bruker strategier for å dekke over at de er bostedsløse (Baptista et al., 2017; Pleace, 2010). En av fire norske bostedsløse er kvinner (Dyb, 2020), men det er få spor av kvinner i forskning om bostedsløshet.

Forskning viser at bostedsløse selv tar avstand fra de tilskrevne identitetene (Boydell et al., 2000; Breeze & Dean, 2012; Desjarlais-deKlerk, 2018; Hasegawa, 2006; Hoolachan, 2020; Mendel, 2011; Parsell, 2010; Schwan, 2016; Terui & Hsieh, 2016; Toft, 2014; Winetrobe et al., 2017). Flere studier har også beskrevet eksempler på organisering som viser bostedsløses muligheter til å jobbe mot en kollektiv visjon, og som korrigerer oppfatningen av bostedsløse som desorganiserte mennesker som lever i øyeblikket (Lemke, 2016; Snow & Anderson, 1993; Stuart, 2016; Wagner, 1993/2018).

En bolig – et hjem. Betydningen av bolig for helse, velferd og identitet

Boligen har en rekke betydninger for velferd og sosiale forhold (Torgersen, 1987). Det boligsosiale feltet kan sies å karakteriseres av sirkeleffekter og opphopning av problemer, mens bostabilitet og nabolageffekter ser ut til å påvirke velferden positivt (Umblis et al.,

2019). Skandinavisk forskning har vist at bostedsløse har lavere helse relatert livskvalitet, de har tre ganger høyere risiko for kroniske sykdommer, og forhøyet risiko for angst og depresjon (Sun et al., 2012). I tillegg har de fordoblet risiko for somatiske sykehusinnleggelse (Beijer & Andréasson, 2009; Beijer et al., 2016; Stenius-Ayoade et al., 2020) og høyere dødelighet (Benjaminsen & Birkelund, 2020).

Bedringsprosesser fra rusproblematikk må forstås både sosio-materielt og relasjonelt; de er knyttet til bostedsløshet, fattigdom og fellesskap (Alexander, 2008; Huffman, 2018; Matto & Cleveland, 2016). Med tanke på identitet og subjektivering som nevnt ovenfor, kan bedringsprosesser fra rusproblematikk studeres fra et narrativt perspektiv; at prosessen mot rusfrihet innebærer å skape nye fortellinger om seg selv, basert på nye erkjennelser og selvforståelse der en ny identitet og subjektposisjon trer fram. I disse fortellingene viser det seg at boligen er et sentralt element (Keene et al., 2018; Selseng & Ulvik, 2018). Pasienter som skrives ut av rusbehandling beskriver fellesskap og forutsigbarhet knyttet til arbeid, bolig og inntekt som viktig (Johannessen, Nordfjærn, & Geirdal). Avstanden mellom institusjon og bolig er ikke alltid så lang i praksis, men den *juridiske* forskjellen er helt klar. I motsetning til en institusjon er boligen en privat arena der beboerens rett til å disponere boligen er gitt, enten i leiekontrakten eller eierforholdet (Dyb, 2003b). Å være fornøyd med boligen, og ha følelsen av at den er et hjem har også betydning for bedringsprosesser (Elias & Inui, 1993; Nesse et al., 2020).

Det er relevant med et begrepsmessig skille mellom «bolig» og «hjem», der bolig er et fysisk objekt, mens et «hjem» indikerer en følelsesmessig forbindelse til dette fysiske objektet (Heben, 2014; Højring, 2019). Et hjem er noe som *skapes* over tid, og det bidrar til å strukturere tid, rom og ressurser (Douglas, 1991; Højring, 2019). Hjemmet har en symbolsk betydning knyttet til opplevelse av “selv” og for eksempel selvhjulpenhet (Cuba & Hummon, 1993; Desmond, 2016; Gieryn, 2000). Å transformere en fysisk bygning til et *hjem*, et personlig sted, innebærer å håndtere dagliglivets aktiviteter, strukturere tid og sosiale relasjoner. Overgangen fra bolig til hjem er omtalt som et vendepunkt, fordi det innebærer å klare seg selv og å mestre utfordringer. Et hjem har noe permanent over seg, det markerer en grense mot verden utenfor, og det gir «ontologisk trygghet» (Gonzalez & Andvig, 2015). Hjemmet påvirker også menneskers aktørskap («agency»), utholdenhet, motstandsdyktighet og opplevelse av autonomi (Keene et al., 2018; Tsemberis et al., 2004). Hjemmets betydning kan innebære å distansere seg fra bekjente eller grupper, for å redefinere den stigmatiserte

statusen (Desjarlais-deKlerk, 2018). Jakten på et hjem blir dermed et re-integreringsprosjekt som etablerer en posisjon der mennesker anses som anstendige og økonomisk selvhjulpne medborgere. Hjemmet som symbolsk ressurs, knyttet til sted og identitet, kan imidlertid bidra til å reproducere ulikhet, for eksempel gjennom stigmatiserte områder, boligkomplekser eller eieform (Vassenden & Lie, 2013; Wacquant, 2008). Paradoksalt nok kan derfor barrierer mot egen bolig også hemme mulighetene til å kvitte seg med de stigmatiserte identitetene. (Hauge & Støa, 2013; Keene et al., 2018).

Tid, brukermedvirkning, aktivitet, relasjoner og sammensetning av bomiljøet er trukket fram som suksessfaktorer for å skape et hjem for bostedsløse (Johannessen & Solvoll, 2020). Bostedsløse kvinner har særlige utfordringer knyttet til stigma og sikkerhet, og spesielt for kvinner er det viktig med en empowerment-orientert strategi i prosessen mot bolig (Beijer & Andréasson, 2009; Clover, 2011; Dostaler & Nelson, 2003; Finfgeld-Connett, 2010; Padgett et al., 2006; Paradis, 2009; Takahashi et al., 2002; Walters & East, 2001).

Frivillige organisasjoner og boligsosialt arbeid

Tross oppfatningen om frivillige organisasjoners marginale rolle i de nordiske velferdsstatene, står kristne ideelle organisasjoner for en betydelig del av arbeidet i rusomsorgen, og spesielt overfor bostedsløse med rusproblemer. Religiøse aktører står bak 50 prosent av det institusjonsbaserte arbeidet innen rusomsorg (Angell, 2010; Dyb & Lid, 2017). I Oslo drives midlertidige botilbud med krav om rusfrihet i stor grad av frivillige organisasjoner. I tillegg hadde Oslo kommune 31. desember 2019 659 institusjonsplasser for mennesker med rusproblemer eller rusproblemer og psykisk helseproblemer. 200 av disse ble oppgitt å være kjøpt av private.¹¹

Frivillige, religiøse organisasjoner er en viktig ideologisk aktør i velferds-Norge, og har lenge hatt en sentral rolle i boligsosialt arbeid og rusbehandling (Loga, 2018). Svenske forskere har påpekt at de har en egen nisje i arbeidet med bostedsløshet (Nordfeldt, 1999; Olsson & Nordfeldt, 2008). De regnes som viktige arenaer for innovasjon og utprøving av nye relasjoner for makt, demokratisk medvirkning og endring på klientenes premisser (Departementene, 2014; Loga, 2018; Rønning, 2005; Sivesind, 2016). I Norge har de religiøse

---

¹¹ Velferdsetaten, Oslo kommune (personlig kommunikasjon).

velferdsorganisasjonene en viktig rolle i å avhjelpe nød og å kompensere for mangel på kulturell og sosial kapital, men brukerne har ikke bygget egne nettverk, eller klart å gjøre bruk av denne kapitalen utenfor organisasjonen. Likepersons-organisasjonene står for støtte til dem som er på vei ut av en vanskelig situasjon (Gautun et al., 2005; Nuland, 2008). Staten har understreket forventninger til organisasjonene om å være et talerør for de svake i samfunnet (NOU 2006:15), spille en demokratisk rolle (NOU 2006:13) og for å være pådriver og varsler for velferdsstaten (bl.a. St. meld. nr. 6 (2002-2003), St. meld. nr. 39, (2006-2007)).

Selv om frivillige organisasjoner er understreket i strategien *Bolig for velferd* (Departementene, 2014), er det ingen klare svar i offentlige dokumenter på hvilken rolle frivillig sektor skal ha i boligsosialt arbeid (Ervik & Lindén, 2016). Frivillige organisasjoner har vært boligsosiale innovatører, men innsatsen har oftest bestått av institusjonsbaserte tilbud, snarere enn boliger (Dyb, 2003b; Loga & Eimhjellen, 2015). Hoveddelen av den frivillige virksomheten på boområdet (cirka 80 prosent) er finansiert av det offentlige, noe som gjør at relasjonen mellom frivillige og kommunale aktører er preget av både samarbeid og konkurranse om midler og politisk «goodwill». Samtidig er de frivillige organisasjonene ansett som ubyråkratiske, og de er vant til å raskt tilpasse seg nye og endrede politiske signaler (Dyb, 2003b; Ervik & Lindén, 2016). Organisasjonene selv har bekymret seg for at økt tilskuddsfokus utfordrer organisasjonenes verdigrunnlag, identitet og autonomi (Ervik & Lindén, 2016). Forskning indikerer at organisasjonene nyter sterkere *tillit* enn det offentlige hjelpeapparatet (Stjernø & Saltkjel, 2008). Det er vanskelig for brukere å vurdere kvaliteten på offentlige tjenester, og tilliten til frivillige organisasjoners motiver kan ses som en garanti for kvalitet (Salamon & Anheier, 1998)

Frivillig sektors rolle har blitt problematisert for å komme til kort i innovasjonsarbeid og for å ha nyliberal påvirkning på sosialt entreprenørskap (Andersen, 2018; Henriksen, 2015; Olsson & Nordfeldt, 2008). Det frivillige hjelpeapparatet for bostedsløse forstås som et tertiært system, som gir hjelp til dem som verken har rett på universell hjelp (primær) eller behovsprøvd (sekundær) hjelp. Hjelpen blir gitt som akutt individuell hjelp til de mest marginaliserte, og innebærer sjelden muligheter til å hjelpe folk videre i livet (Olsson & Nordfeldt, 2008; Vassenden et al., 2012). De store velferdsorganisasjonene jobber primært med å avhjelpe nød og har en beskjeden rolle i politisk påvirkning. Løsningene blir svært like og forandrer seg lite over tid, men blir del av organisasjonenes sosiale identitet (Gautun et al., 2005; Olsson & Nordfeldt, 2008). Den offentlige og folkelige støtten til organisasjonene er

stor, og symbolverdien ved å gi akutt hjelp gjør at nøden framstilles tydelig. I de tradisjonelle «jeg-for-deg»-organisasjonene er den akutte hjelpen en sterk del av organisasjonens identitet, og det synes å være få muligheter for å endre dette bildet av seg selv og sin virksomhet (Meeuwisse & Sunesson, 1998). Slike organisatoriske tregheter kan også forstås som institusjonaliserte forestillinger som definerer og avgrenser handlingsrommet (Tsoukas & Chia, 2002). Det har derfor vært hevdet at innovasjon må komme utenfra de etablerte organisasjonene (Olsson & Nordfeldt, 2008).

Et annet forhold som problematiseres i forskningen, er at samtidig som frivillige organisasjoner er blitt mer profesjonaliserte og ekspertdrevne, har de blitt mer knyttet til markedet og veldedighet (Andersen, 2018; Meeuwisse & Sunesson, 1998). *Hybride* organisasjoner, i samspill mellom privat, offentlig og frivillig sektor, er blitt sentrale og knytter seg ofte til ideer om brukerstyring og aktivt medborgerskap (Andersen, 2018; Bengtsson, 2015; Loga, 2018). Forholdet mellom empowerment og økonomisk innsparing bli tvetydig og innebære både *kommodifisering* av menneskene som organisasjonen skal hjelpe og *individualisering av hjelpen* (Andersen, 2018; Scullion et al., 2015). Nyliberale ideer som kontraktskulturen og anbudskravene i New Public Management kan true de tidligere kollektivistiske idealene til frivillige organisasjoner (Andersen, 2018; Ervik & Lindén, 2016; Loga, 2018). Endringene åpner for at bostedsløse må framstille seg selv som aktive, autonome entreprenører, for å få tilgang til omsorg og medborgerskap (Woolford & Nelund, 2013).

Frivillig velferdsproduksjon i Norge har erfart at det er økte forventninger til at de skal gi samfunnsnyttige bidrag, samtidig som markedsløsninger har styrket sin posisjon i produksjon av velferdstjenester (Selle et al., 2018). Tredjesektororganisasjoner kombinerer gjerne ulike oppgaver i samarbeid med omgivelsene for å sikre legitimitet, slik som sosiale aktiviteter, representasjon i viktige fora, politisk påvirkning og ulike typer tjenester. En kan snakke om *Social Movement Service Organizations* (Meyer, 2010). En svensk undersøkelse fant at få av organisasjonene hadde påvirkning som sin hovedgeskjeft. I det man i skandinavisk sammenheng har kalt *Social Movement Peer Organizations* var det å ta opp utfordringer rundt makt med lokale myndigheter oftest mer et tillegg til mer fritidsorienterte aktiviteter (Markström & Karlsson, 2013).

Oppsummert viser denne presentasjonen at det trengs mer forskning om sivilsamfunnet som arena for motstand, og at det er behov for å forstå og drøfte utfordringer ved frivillig sektors ulike roller i innovasjonsarbeid, demokrati, medborgerskap og hybridorganisasjoner

(Andersen, 2018; Bengtsson, 2015; Henriksen, 2015). «Karigate» og relasjonen til organisasjonen er et godt utgangspunkt for å drøfte slike utfordringer. Den frivillige religiøse organisasjonen som støttet prosjektet kan forstås som en «jeg-for-deg»-organisasjon i skjæringen mellom marked og veldedighet (Andersen, 2018; Meeuwisse & Sunesson, 1998). Prosjektet «Karigate» kan forstås som en «vi-for-oss»-organisasjon, men også en Social Movement Peer Organization i skjæringen mellom selvhjelp og påvirkning (Markström & Karlsson, 2013; Meeuwisse & Sunesson, 1998). Aksjonsforskningsprosjektet som ligger til grunn for denne avhandlingen, vil bidra på feltet ved å studere boligprosjektet «Karigate» som arena for egenorganisering av bolig og som arena for ressursmobilisering. I neste avsnitt skal jeg redegjøre for former for egenorganisering og kollektiv handling, samt vise til eksempler på slik aktivitet på boligområdet.

Egenorganisering og annen kollektiv handling

For å forstå «Karigate» som egenorganisering, er det særlig to former for egenorganisering som er relevante. Det ene er egenorganisering med *mål om å påvirke andre*, sånn som sosiale bevegelser, protester, kampanjer og påvirkningsgrupper. Det andre er *egenorganiserte boligprosjekter*, slik som selvstyrte rehabiliteringshjem og midlertidige overnattingstilbud. De utelukker ikke nødvendigvis hverandre. I «Karigate» var målet begge deler. Derfor er det interessant å se på eksempler med begge målsetninger. Jeg vil først presentere internasjonal forskning om egenorganisering og dernest vise til eksempler fra Norge.

Internasjonal forskning om egenorganisering på boligfeltet

Sosiale bevegelser for bostedsløse har i liten grad vært framtreddende i en nordisk kontekst, men i USA har bostedsløshet vært gjenstand for store demonstrasjoner, okkupasjoner, protester, bevegelser og ulike typer aksjonsgrupper (Cress & Snow, 1996, 2000; Lemke, 2016; Snow et al., 2005; Stuart, 2016; Wagner & Cohen, 1991). Amerikansk og europeisk forskning om egenorganisering, kollektiv handling og sosiale bevegelser blant bostedsløse påpeker behovet for å finne et språk og en posisjon for å bli hørt (Middleton, 2014; Missetics, 2017; Vilenica, 2017). Et spesielt fokus for denne forskningen har vært å forsøke å forklare «gåten» mobilisering blant bostedsløse (Corrigall-Brown et al., 2009). Mobilisering til sosiale bevegelser og kollektiv handling er ressurskrevende prosesser som i mange tilfeller vil være avhengig av ressurser bostedsløse har lite av. De fleste nye organisasjoner oppstår i samarbeid med allerede etablerte organisasjoner (Cress & Snow, 1996, 2000). som kan hjelpe til med

nødvendig kompetanse, lokaler og ressurser til å etablere en ny bevegelse (Olsson, 1998). Sosiale bevegelser blant bostedsløse i USA særpreges av spesielt å vektlegge uavhengighet og selvstyre, samtidig som bevegelsene har greid å knytte seg til ressursgivende organisasjoner i frivillige sektor, og å knytte bånd mellom aktivistiske miljøer og bostedsløse (Lemke, 2016; Smith et al., 2012; Wagner & Cohen, 1991). Deltakelse i sosiale bevegelser blant bostedsløse har ført til økt ressurstilgang i ettertid (Wagner & Cohen, 1991), men det er også dokumentert utfordringer med represalier fra politiet eller tap av overnattingsmuligheter (Stuart, 2016; Thanem, 2012; Williams, 2005).

I tillegg til protester og påvirkningsarbeid, har det vært flere eksempler på egenorganiserte løsninger på bostedsløshet; på selvstyrte ettervernsboliger, midlertidige overnattinger og mer alternative boformer. Ulike forskere har pekt på husokkupasjoner, kooperativer og selvstyrte akuttovernattinger som arenaer for empowerment og nye former for politisk påvirkning (Aureli & Mudu, 2017; Huber et al., 2019; Miller, 2012; Ploštajner, 2017). I 2010 bodde 9800 mennesker i USA i boliger basert på selvhjelpsmodellen *Oxford house*. Husene tilbyr rusfritt fellesskap, nettverk av jobbmuligheter og at man kan bo der så lenge man vil (Jason & Ferrari, 2010). I likhet med andre amerikanske modeller som *Sober Living Houses*, er husene sterkt knyttet til selvhjelpsbevegelsen *Alcoholics Anonymous* (AA) og baserer seg på deres forståelse av avhengighet (Wittman & Polcin, 2014). En studie av 214 Oxford-hus fant fem viktige faktorer for at husene skulle overleve: at botilbudet er rimelig og beboerne har inntekter til å betale, at beboerne aksepterer reglene, at prosjektet har institusjonell støtte og gode relasjoner med nabolag og lokalsamfunn (Borkman et al., 1998). I tillegg har annen forskning pekt på betydningen av tid: at tre år i et likepersonsstyrt boligkompleks var for lite for å etablere seg videre (Perreault et al., 2016). Bevegelsene rundt *Tent cities* og *Tiny house movement* er andre eksempler. Tross relativt lav standard, særpreges også disse bevegelsene av en kombinasjon av uavhengighet og nettverk med ressursgivende organisasjoner. Modellen for disse bevegelsene har ofte vært å etablere egne støtteforeninger med et klart organisatorisk skille, der profesjonelle, aktivister og filantroper kan engasjere seg. Slik har de kunnet opprettholde høy grad av selvstyre, kontinuitet og uavhengighet, uten fare for kooptering (Heben, 2014). I disse prosessene har deltakerne rapportert en følelse av å få makt, økt verdighet, autonomi og fellesskapsfølelse, men det har også forekommet maktkamper (Molinar, 2018; Mosher, 2010).

Egenorganisering og selvstyring i Norge

I Norge er forskningen omkring egenorganiserte boligprosjekter mindre omfattende, selv om det finnes noen eksempler på egenorganisering. Strategien *Bolig for velferd* peker på betydningen av brukermedvirkning i det boligsosiale arbeidet, og den trekker også fram egenorganisering (Departementene, 2014). Samtidig har boligsosiale utviklingsprogram i liten grad ført til økt brukermedvirkning (Hansen et al., 2013). Forskning på et brukerstyrt boligprosjekt avdekket at flere av brukerne og samarbeidspartnerne ikke kunne gjøre rede for hva brukerne faktisk hadde fått bestemme (Ausland, 2010). En evaluering av brukerstyrte boligprosjekter i Sverige viste at det ikke var definert hva brukernes innflytelse skulle innebære, eller hvilket innhold som ble lagt i brukermedvirkning i de ulike prosjektene, og få konkrete eksempler på brukernes reelle innflytelse (Socialstyrelsen, 2006). Forståelsen av brukermedvirkning i boligsosialt arbeid er svært ulik også i Norge (Eriksen, 2017). Et uavklart skille i tidligere prosjekter har vært skillet mellom at brukerne får styre selve prosjektet, eller at brukerne bare får styre sin egen deltakelse i prosjektet og sitt eget delprosjekt (Ausland, 2010). Erfaringer fra Oslo viser at beboerovertakelse av gårder er svært krevende, og at Oslo kommune har vært tilbakeholden med å overdra gårder til beboere (Brattbakk & Dyb, 2001; Dyb, 2003a), selv om det i senere tid har vært enkelte eksempler.

Sammenliknet med USA har kollektive handlinger og protest blant bostedsløse i Norge vært få og små, og man kan i liten grad snakke om en sosial bevegelse blant bostedsløse. Dette har selvsagt sammenheng med at det er færre bostedsløse. Organisasjoner i sosiale bevegelser for fattige har ofte vært spesielt avhengige av antallet de klarer å mobilisere, særlig siden de ofte mangler andre ressurser er (Hall, 1995). Jeg vil nedenfor beskrive fire ulike typer egenorganisering og protestaksjoner for vanskeligstilte på boligmarkedet eller bostedsløse: Kollektiv- og brukerbevegelsen, boligaktivister, organisasjoner og aksjoner med utspring i andre temaer og kollektive handlinger uten tydelig politisk agenda. Slike bevegelser er i liten grad beskrevet i forskning, og det følgende er ikke en utfyllende beskrivelse av organiseringen på feltet, men enkelte eksempler.

I behandling av rus og psykisk helse er det gjort ulike forsøk med såkalt brukerstyrte tilnærminger. Mest kjent er kanskje kollektivbevegelsen. Det første behandlingskollektivet, *Sollia-kollektivet*, ble startet av pasienter fra Statens klinikk for Narkomane i 1970 som en protest mot medikalisering og diagnosekultur (Waal et al., 1981). Ideologi og idealisme var bærebjelker for kollektivdrift, i takt med solidaritets- og fellesskapstenkningen som preget

samfunnet på 1970-tallet (Schanche Andresen, 1990). I ettertid har myndighetene i større eller mindre grad lykkes med å tvinge igjennom et medikalisert perspektiv, og bevegelsen er i stor grad blitt profesjonalisert (Olsen, 2019; Ravndal, 2007). Andre eksempler er brukerstyrte aktivitetssentre som *Fontenebevegelsen* og regionale brukerstyrte sentre, som har vært mer opptatt av arbeid og utdanning enn bolig (Haukelien et al., 2015; Meeuwisse, 1997).

Boligaktivismen som trådte fram på starten av 1980-tallet, var i første omgang rettet mot opprettelsen av selvstyrte ungdomshus og kritikk mot markedsstyrt boligpolitikk, i samarbeid og solidaritet med den internasjonale *squatting*-bevegelsen (Solli, 2019). *Boligaksjonen*, som har hatt grupperinger i de største byene i Norge over lang tid, har støttet husokkupasjon med formål om alternative boformer, og som kritikk av kommunal og privat eiendomsspekulasjon. Boligaksjonen har også organisert demonstrasjoner, mobilisert til solidaritet og til utprøving av byøkologiske alternativer (Gansmo, 2014; Løken, 2019; Riise, 2013; Sørgerd & Bjørhovde, 2015), og var initiativtaker til å starte en paraplyorganisasjon for vanskeligstilte på boligmarkedet på 2000-tallet. Denne paraplyorganisasjonen *AktBo* rettet seg primært mot økonomisk vanskeligstilte og hadde aktivistiske og selvhjelpsorienterte mål basert på ressursfokus, kollektive modeller, selvstyring, egeninnsats og senket boligstandard (Boligaksjonen, 2001; Dyb, 2003a). AktBo samlet støtte fra en rekke organisasjoner, institusjoner og offentlige etater, og realiserte flere alternative boligprosjekter, selv om resultatene ikke ble så store som ambisjonene tilsa (Dyb, 2003a, 2005). De fleste aksjonene var kortvarige husokkupasjoner, men noen av aksjonene eksisterer i dag som realiserte og formaliserte boligprosjekter selv om foreningen er lagt ned: I Oslo fikk Enebakkveien 37 og Ormsundveien 14 status som byøkologiske pilotprosjekter med «høy grad av brukerstyring/brukermedvirkning» av Oslo bystyre i 2007, og de har mottatt utviklingsstøtte fra Husbanken i flere omganger for å videreutvikle konseptene med spesielt fokus på medvirkning. Bygården Hausmannsgate 40 eksisterte som en husokkupasjon fra 1999 fram til 2019, da beboerforeningen inngikk leiekontrakt med huseier. Det mest kjente og vellykkede eksemplet på boligaksjon i Norge er kanskje Svartlamon i Trondheim som startet med okkupasjon, men som i dag er beboerforening og boligstiftelse med over hundre beboere. Egenorganisering, medvirkning, næringsvirksomhet og byøkologi preger hele bydelen. Svartlamon har også vunnet arkitekturpris og blitt framhevet internasjonalt (Aakervik, 2006; Semb & Klem, 2012). Svartlamon rommer både mennesker med økonomiske eller sosiale utfordringer og mennesker med betydelige ressurser. En ny studie trekker fram fire sentrale dimensjoner for Svartlamons nabolagsfelleskap: møteplasser og aktiviteter – tid til å gjøre

noe sammen; relasjoner og samhandling – tid til å bli sett; den langsomme tida – for medvirkning og selvbestemmelse og muligheten til å leie på lang sikt (Hammer et al., 2020).

I tillegg finnes det andre organisasjoner, bevegelser og aksjoner med andre hovedformål som har engasjert seg i spørsmål som vedrører vanskeligstilte på boligmarkedet, slik som Fattighuset (Seim, 2006), Gjeldsofferalliansen, Velferdsalliansen, Rusmisbrukernes Interesseorganisasjon, Wayback, =Oslo og Leieboerforeningen. Den siste tiden har *Boligopprøret* markert seg med utspill og demonstrasjon mot høye leiepriser, dårlige boforhold og korte kontrakter for kommunale leietakere i Oslo (Vestreng, 2019). Denne aksjonen fikk gjennomslag for å fryse den såkalte «gjengs leie» i 2020-budsjettet (Borgersrud, 2019). I tillegg kommer spontane aksjoner uten en tydelig organisatorisk tilknytning, for eksempel demonstrasjon mot innstramming i politivedtektene om overnatting på offentlig sted, og solidaritetsovernatting ute (Lepperød, 2013; Riaz, 2013). For private leietakere fikk aksjonsgruppa «Reduser husleia» mye oppmerksomhet våren 2020 gjennom kampanjen «Min drittleilighet» der leieboere viste fram dårlige leieforhold i sosiale medier (Lillo-Stenberg, 2020).

Det finnes videre ulike typer kollektive handlinger med en mindre helhetlig agenda. Dette gjelder for eksempel mennesker med alternative eller ulovlige boformer som ikke eller i mindre grad har søkt oppmerksomhet, ikke ulikt småhus- og teltinitiativene i USA (Marvik, 2018). Mye av dette er udokumenterte alternative boformer som okkuperte hus eller leirene for tilreisende fattige for eksempel på Årvoll og Sofienberg i Oslo. Analysen av den hemmelige okkuperte gården *Olagate* og rusmiljøet rundt, viser den sosiale dynamikken i et bomiljø som er lite beskrevet (Moshuus, 2005). Andre, mer legitime alternative boformer har organisert seg formelt, som for eksempel Norsk Båtboerforening (Busterud, 2006).

Oppsummert viser avsnittet at den amerikanske forskningen og erfaringene omkring egenorganisering, har identifisert en rekke føringer eller «suksesskriterier» for å lykkes i egenorganiserte prosjekter. Den norske konteksten preges av færre prosjekter og følgelig mindre prosjekter, men eksemplene som jeg har vist til ovenfor, indikerer at ulike forståelser av brukermedvirkning kan være en utfordring når prosjekter skal realiseres.

4. Teoretisk rammeverk

Det er nærmest som at de skaper en bevegelse – sammen med de som har mest peiling på det. (Jan Åge)

«Karigate» hadde både selvhjelpsorienterte, identitetspolitiske og materielt orienterte mål. Jeg vil i dette kapitlet beskrive teori jeg har brukt for å besvare problemstillingen. I de ulike artiklene har jeg brukt forskjellige typer teori for å belyse forhold som har betydning for egenorganiseringen av «Karigate». Det teoretiske rammeverket vokste fram i møte med temaer og utfordringer vi ble opptatt av i ulike faser, og ble linser å se erfaringene gjennom for å forstå og analysere. Deltakerne i prosjektet ble opptatt av å finne allmenne perspektiver for å forstå det de ønsket å realisere, istedenfor beskrivelser som «Brukermedvirkning» eller «botilbud». Dette ledet oss inn på teorier om demokrati, men også teorier om språk, stigma og institusjonelle identiteter, som ble en måte å forstå hvordan enkelte begreper skapte barrierer mot egenorganisering. Videre ledet det til å undersøke hvordan arbeidet med å skape egenorganisering trådte fram. «Karigate» var ikke en organisasjon eller selvhjelpsgruppe. Begrepene «kollektiv handling» og «kollektiv identitet» ble nyttige begreper for å forstå utviklingen av fellesskap og solidaritet og hva «Karigate» kunne forstås som. Derfor valgte jeg teorier om sosiale bevegelser, som knytter sammen ulike forståelser av politiske strukturere, nettverk, organisasjoner og aktører. Dette ga mulighet til å forstå hvordan utviklingen av kollektiv handling ikke bare var en isolert prosess, men også var påvirket av nettverk - spesielt den frivillige organisasjonen – men også andre aktører og i feltet. Jeg vil i dette kapitlet først introdusere teori om deltakerdemokrati, stigma, identiteter og medvirkning. Deretter vil jeg presentere ulike teorier om sosiale bevegelser som er relevante for å belyse problemstillingen.

Deltakerdemokrati og legitimitet

Et demokratisk samfunn innebærer mer enn ytringsfrihet, organisasjonsrett, stemmerett og maktfordelingsprinsipper. John Dewey (1916) mente allerede for over hundre år siden at for at et samfunn skulle betegnes som demokratisk, måtte alle institusjoner i samfunnet være preget av deltakende demokrati. Den norske makt- og demokratiutredningen fra 2003 konkluderte med at det sviktet i styringskjeden fra velger til vedtak. Utstrakt bruk av

direktorater og konkurranseutsetting ble hevdet å utvide det administrative handlingsrommet på bekostning av statens tilbaketreking og føre til svekkede nasjonale folkebevegelser og frivillige organisasjoner (Tranøy & Østerud, 2001; Østerud et al., 2004). Konklusjonen var at den demokratiske infrastrukturen var i forfall, og at Norge hadde fått en styringskjede med svekket folkemakt. Ikke desto mindre pekte utredningen på vekst i det såkalte «tilleggsdemokratiet» (rettighetsdemokrati, aksjonsdemokrati, deltakerdemokrati, forbrukerdemokrati, lobbydemokrati eller «barometerdemokrati»). På den ene siden fant de at dette hadde *supplert* folkestyret, på den annen side at dette også kunne *tildekke forvitringen* av folkestyret, samt bidra til å gjøre skillet mellom demokrati og ikke-demokrati utydelig (Østerud et al., 2004). Andreassen derimot har ment at i en intervensjonistisk, problemløsende velferdsstat som den norske, er det nødvendig med desentralisering og delegering av ansvaret for velferdspolitikken faktiske utforming (Andreassen, 2006a). Store velferdsoppgaver er desentralisert til kommunene, og spesialisthelsetjenestene har vært preget av av-institusjonalisering. Samtidig har det skjedd en betydelig delegering av myndighet fra politiske organer til byråkratiet støttet av New Public Management (Stigen & Vabo, 2001). Økt markedsretting av boligbygging og boligfordeling har bidratt til å skape en forskyvning av boligpolitikken fra statlig ansvar for boligforsyning til kommunalt boligsosialt ansvar for utsatte grupper og vanskeligstilte i boligmarkedet (Myrvold et al., 2002; Sekne, 2004; Sørvoll, 2011b).

I dette perspektivet kan det være forståelig at organisasjonslivet, frivillighet og sosiale bevegelser også orienterer seg mer lokalt. Det kan ses som et svar på lokalorientering av politikken, og oppbygning av kanaler som formidler innbyggernes erfaringer, kan ses som svar på utstrakt delegering. Det kan dermed styrke demokratiet (Andreassen, 2006a). Laclau (1990) mente moderne revolusjoner består i at frivillige organisasjoner utøver press for å demokratisere og desentralisere samfunnet. Konsensus kan innebære en form for undertrykkelse gjennom at konflikter omdefineres til problemer som skal stemmes over eller løses av «ekspertes» (Habermas, 1987; Rancière, 2015). Deltakelse eller kommunikasjon innebærer ikke nødvendigvis delt makt, siden en asymmetrisk relasjon kan føre til at de innflytelsesrike får mer makt, fordi de den svake part overtar elementer av de innflytelsesrikes forståelsesmodell (Bråten, 1973). Makten kan for eksempel komme til uttrykk gjennom stigmatiserende eller individualiserende identitetsbeskrivelser av bostedsløse. Bråten (1973) mente at det var nødvendig med muligheter for å utvikle egne forståelsesmodeller uavhengig av aktører med mye modellmakt. Gjennom å utvikle rom for deltakelse, steder for å diskutere

offentlige anliggender, kan det utvikles slike forståelsesmodeller som blir trinn mot medborgerskap (Huber et al., 2019; Näslund et al., 2018)

Samtidig er det ikke bare staten som er en viktig arena for påvirkning. En mengde beslutninger som påvirker menneskers liv, tas mer lokalt og av organer som ikke er omfattet av valgkanalen. Velferdsstatens yrkesgrupper yter tjenestene på det offentliges vegne med stor autonomi. Beslutninger om prioritering og avveining av verdier er en direkte fortsettelse av politikken under svak politisk kontroll (Lipsky, 1980; Rothstein, 1994). Innbyggerne møter politikken oftere gjennom byråkratiet enn gjennom valgkanalen. Slike nye deltakelseskanaler omtales gjerne som «brukermedvirkning» (Andreassen, 2006a). Begrepet brukermedvirkning kan defineres slik: «De som berøres av en beslutning, eller er brukere av tjenester, får innflytelse på beslutningsprosesser og utforming av tjenestetilbud» (St. meld. Nr. 34 (1996-97), s. 29). Terminologien rundt brukermedvirkning kobles til New Public Management (Christensen & Læg Reid, 2001; Øgård, 2000), men har en lengre historie og kan ses som en videreføring av den *korporative* tradisjonen i forvaltningen, altså en forvaltning der særlig berørte parter trekkes inn med sakkunnskap og representasjon. I slike medierende kanaler deltar representanter i drøftinger om politikktutforming og praksis, snarere enn om deres private situasjon, med krav til offentlighet. Dette skiller denne typen medvirkning både fra kundens brukervalg og lobbyvirksomhet. *Tilleggsdemokratiet* (se ovenfor) kan dermed tolkes som resultat av at samfunnsgruppene har forstått hvordan livsbetingelsene er avhengig av kommunen, og at virksomheten derfor må rettes mot kommunen og autonome organisasjoner, ikke mot staten. Videre trenger tilleggdemokratiet lokale organisasjoner med kraft til å påvirke, og å bringe informasjon tilbake til det politiske systemet. Slikt deltakerdemokrati innebærer å innføre demokratiske styringsmidler på et område som har vært underlagt fagfolkenes autonomi, unndratt offentlig innsyn og utenfor politiske organers kontroll. I en aktivt problemløsende velferdsstat må politiske beslutninger fattes av organer, institusjoner og personer som ikke direkte er kontrollert av folkevalgte. Dermed trengs det organer som medierer innbyggernes interesser både til både folkevalgte og tjenesteyterne, samt sikrer innsyn i maktutøvelsen (Andreassen, 2006a). I en slik endret virkelighet gir det mening å forstå slike medierende organer som løsere organiserte sosiale bevegelser. Lokale brukerorganisasjoner kan ha ulik størrelse, og ulik grad av ressurser til å møte lokalpolitikernes krav om informasjon og brukermedvirkning (Eriksson, 2018b; Markström & Karlsson, 2013), samtidig som de driver aktiviteter knyttet til tjenesteproduksjon og aktiviteter (Markström & Karlsson, 2013).

Stigma og institusjonelle identiteter

Stigmatisering innebærer å *tillegge* mennesker egenskaper vi mener *avviker* fra normalen. Den stigmatiserte tillegges en egenskapsforklaring ut fra hvilken status han eller hun tilskrives, og hvilken fare vedkommende representerer (Goffman, 1963/2009). Forklaringene er del av diskurser som tilhører et enhetlig system, formet av makt, kunnskap og subjektiviteter, som inkluderer regler om hva som er sant og meningsfullt. Slik skapes en horisont for muligheter (med tilhørende forventninger) til handlinger og ytringer (Foucault, 1972). Dersom andres vurderinger blir en del av ens eget selvilde, basert på én av mange statuser eller roller personen har, blir øvrige forhold skilt ut slik at de ikke tillegges betydning - det Goffman kaller *rolleberøvelse* (1967/1997, s. 19).

Språklige kategorier er en sentral del av velferdsinstitusjonenes problemdefinisjoner (Järvinen & Mik-Meyer, 2003a). For eksempel er begrepet *bruker* blitt eksemplifisert som et problematisk begrep i sosialt arbeid (Eide, 2016; Kroken & Madsen, 2016; McLaughlin, 2009). Karakteristikk av grupper påvirker hvordan hjelpen til ulike grupper blir utformet, for eksempel hvilke grader av tvang og stigma som blir assosiert med en ytelse (Schneider & Ingram, 1997). I en velferdsstat er kategorier koblet til rettigheter og ytelser (McDonald, 2006), og utformet slik at individet må få sine problemer til å passe med de ulike kategoriene for å utløse hjelp. Dermed tvinges mennesker i nød til å definere problemene sine i tråd med hjelpeinstansenes kategorier, og til å akseptere løsninger i henhold til den gitte kategorien (Gubrium et al., 2016; Järvinen & Mik-Meyer, 2003a). Gjennom slike prosesser skapes det som kalles *institusjonelle identiteter* (Gubrium et al., 2016). Slike institusjonelle identiteter er ikke nøytrale, men signaliserer en avvikende livsførsel. Dersom den hjelpetrengende ikke passer i kategoriene, oppstår det som kalles et *institusjonelt paradoks*; en strukturell konflikt som plasseres på klienten som problematiske karakteristika (Gubrium et al., 2016; Järvinen & Mik-Meyer, 2003a).

Tyler og Slater (2018) kritiserer Goffman for å vektlegge ansikt-til-ansikt tilpasning for mye, og ikke adressere de strukturelle og sosiale årsakene til stigma. De mener han tar stigma for gitt, istedenfor å spørre hvem som tjener på det. Dermed blir det en ahistorisk og apolitisk forståelse av stigma, som tilsidesetter spørsmål om hvordan og hvorfor stigma brukes, og slik reproducerer ulikhet (Tyler & Slater, 2018). Walker (2014) hevder for eksempel at skiftet fra liberal til nyliberal velferdspolitik har byttet ut hensynet til å lindre skam i søken etter hjelp,

med en politikk som nærmest er designet for å aktivere stigma. Dermed bør stigma forstås som noe mer enn de individuelle, adaptive teknikkene Goffman beskriver: Stigma er også en form for makt som kan møtes med kollektiv motstand (Tyler & Slater, 2018).

De begrepene vi bruker om ulike mennesker, skifter i takt med reformer og samfunnsutvikling eller press fra ulike krefter (Ellingsen, 2017), og er samtidig med på å danne identiteter, som gir opphav til maktdimensjoner (McLaughlin, 2009). Identiteter som «fattig», som «vanskeligstilt» på bolig- eller arbeidsmarkedet, eller «mennesker som har et problematisk forhold til rusmidler», er ikke gitte eller permanente. Tilknytning til slike identiteter kan bli midlertidige, fordi de involverte jobber for å komme seg ut av situasjonen og derigjennom også fjerne seg fra den identitet som situasjonen tilskriver dem. Midlertidigheten påvirkes også av den samtidige bekjempelsen av diskriminering av dem som tilhører kategorien (Seim, 2006). Mange av de stigmatiserte gruppene står i et avhengighetsforhold til hjelpeorganisasjoner, samtidig som de ønsker å endre livsbetingelsene sine, slik at kategoriene har betydning for å oppnå rettigheter og krav på hjelp.

I tillegg blir kategoriene en del av å konstituere makt og ulike former for deltakelse (Schneider & Ingram, 1997). Kategoriene internaliseres i og blir en del av den enkeltes selvbilde, men også av gruppens offentlige identitet (Calhoun, 1995). Når disse kategoriene blir utsatt for prosesser der de “farges” som gode eller dårlige, kan de samtidig bli mekanismer for urettferdighet (Haslanger, 2012). Sentrale dimensjoner i denne prosessen er grad av sympati, verdig og uverdig, og grad av mulighet til politisk makt (Schneider & Ingram, 1997). Når holdninger og verdier til dominerende grupper internaliseres som universelle eller som «common sense», gis de legitimitet (Ledwith, 2011). Dermed kan menneskers overlevelsesstrategier være basert på verdier fra et undertrykkende system eller en inn-gruppe, noe som igjen kan føre til konflikt mellom ønske om frigjøring og motstand mot endring (Freire, 1970/2014; Glassman & Erdem, 2014). Motsetningene i språket, for eksempel *undertrykket - undertrykker* fører ikke til frigjøring, men til identifisering med og ønske om å bli del av den andre kategorien (Freire, 1970/2014). Vitenskapelige tolkninger har imidlertid mulighet til å forandre aktørers selvforståelse eller adferd (Taylor, 2001). Hvis et fenomen som framstår som uunngåelig, “naturlig” eller ‘tatt for gitt’, i stedet blir forstått som en sosial konstruksjon, kan slike tolkninger bli frigjørende, spesielt hos mennesker som er i ferd med å bevisstgjøres (Hacking, 1999).

For å få en nærmere forståelse av hvordan språk og stigma influerte på beboernes opplevelse av muligheter for involvering i prosjektet, måtte jeg finne en måte å forstå sammenhenger mellom språk, identitet og aktiv deltakelse. Begrepene «posisjon» og «posisjonering» slik de er utviklet av Davies & Harré (1990) har vært et redskap for å forstå mer av dette. Posisjonering er et redskap for å forstå posisjoner som prosessuelle relasjoner som konstituerer interaksjon med andre. Det kan forstås som en diskursiv konstruksjon av fortellinger om seg selv og om andre, som brukes for å konstruere individets handlinger på en måte som gir mening for både personen selv og andre. Dette skaper rom for deltakelse der de ulike deltakerne som samhandler, kan innta ulike posisjoner. Man er ikke hensatt til kun en posisjon. Begrepet innbefatter derfor en mer romlig og fleksibel måte å nærme seg identitet og rolleforståelser på fordi det fokuserer dynamikken i møter mellom personer og situasjoner. Du kan innta en posisjon, du kan posisjonere andre, og ikke minst kan du selv bli posisjonert i denne interaksjonen. Samtidig kan den posisjonerte besvare eller motsette seg slike posisjoner (Davies & Harré, 1990). Slike posisjoner kan knyttes til Goffmans begrep om rammer i sosial interaksjon, som en måte å organisere erfaringer på og skape mening (Goffman, 1974). Innen sosialt arbeids forskning har Natland & Malmberg-Heimonen (2014) anvendt posisjonering, og viser hvordan det å innta en posisjon, eller å bli posisjonert, i sin tur tilrettelegger for subjektiveringsprosesser og opplevelse av aktørskap. Dette fordi ulike rammer for interaksjon skaper rom for ulike posisjoner. Noen posisjoner innebærer å se selv som en person med rett og muligheter til aktiv handling, mens andre posisjoner fratår slike muligheter (Natland & Malmberg-Heimonen, 2014). Relatert til Karigate-prosjektet betyr dette at språk og samhandling må forstås som avgjørende for hvordan de ulike aktørene reproduserte og/eller transformerte opplevelsen av sin hverdag og sin virkelighet. Det å bli posisjonert og å tilskrives identitet som for eksempel «undertrykket», «problem», «rusmisbruker» er en diskursiv praksis som har betydning for hvordan man ser seg selv som handlende subjekt med rett og med kompetanse til å delta på likefot.

Forskning har til tider vært undertrykkende for marginaliserte grupper (McLaughlin, 2010), og er kritisert for å tjene etablerte og ressurssterke interesser (Månsson, 1991), noe som spesielt er påpekt når det gjelder forskning på bostedsløse. Ved å kategorisere bostedsløse som objekt for forskning, framheves forskjeller mellom bostedsløse og andre mennesker som forklaringer på bostedsløses problemer (Herring et al., 2019; Parsell, 2010; Snow et al., 1994). Det samfunnsvitenskapelige språket er i seg selv verdiladet og inkluderer normative vurderinger. Noen kategoriseringer tillater problemer å bli sett, mens andre kategorier kan

gjøre at problemer oppfattes som naturgitt (Douglas, 2011). At noe alltid tas for gitt i kategoriseringen, innebærer en essensialisering (Spivak, 1999/2010), men kategoriene er også nødvendige for å kritisere sosial urettferdighet (Ding, 2011). (Foucault, 1988, 2002). Hvordan diskurser formes og utvikles påvirker derfor hvilke posisjoner og dermed handlinger som er mulige (Foucault, 1988, 2002; Gaventa & Cornwall, 2008; Kögler, 2012)

Samtidig er ikke subjektet kun et offer for diskurser uten egen innvirkning. Selv om sosialt konstruerte prosesser påvirker hvilke subjekter vi blir, har subjektet en kapasitet for aktørskap. Hvilke identiteter vi er akseptert som, og hvilke handlinger – diskursive og praktiske – vi kan utføre, er avhengige av handlinger som danner normer. Men handlingene er igjen produkter av sosiale grupper, ikke abstrakte diskurser, noe som åpner for aktørskap og motstand mot diskurser (Elder-Vass, 2012a, 2012b). Nye narrativer om seg selv kan være del av en prosess som transformerer skam til stolthet (Natland & Celik, 2015). Deltakerne er ikke fullstendig autonome og rasjonelle aktører. Aktørskapet er begrenset av diskurser, men også av krefter bortenfor diskursene som kapitalkrefter, sosiale bevegelser og myndigheter, som former diskursene til sosialt konstruerte mekanismer (Elder-Vass, 2012b). Derfor er det viktig å erkjenne forskerens rolle i konstruksjonen av kunnskapen (Moses & Knutsen, 2012).

Deltakelse, medvirkning og empowerment

Forståelse av hvem som har makt er sentralt i Sherry Arnsteins (1969) klassiske artikkel om deltakelse (participation). Arnstein skjelner mellom *skinndeltakelse*; at innbyggerne blir lyttet til, konsultert eller gitt råd, men uten garanti for at deres kunnskap påvirker beslutningene, og *faktisk deltakelse*; at innbyggerne deltar i partnerskap, har delegert makt eller full kontroll. Denne ideologien eller forståelsen av deltakelse er møtt med kritikk. Mik-Meyer og Villadsen (2007) mener deltakelse som idé er uskarp og tvetydig, og reiser spørsmål om hvorvidt klientene alltid har kompetanse til å ta riktige og gode beslutninger. De hevder «deltakelsesideologien» oppmuntrer til profesjonell abdikasjon, noe som kan resultere i tjenester der klienter må ta for mye ansvar for sin egen elendighet. Järvinen og Mik-Meyer (2003b) mener deltakelse bør forstås relasjonelt; som en relasjon mellom brukere og fagpersoner, og mellom brukere og institusjoner. Deltakelse kan dermed ses som et resultat av sosial kapital, ved at ressurser som tillit og nettverk påvirker mulighetene for deltakelse (Fahmy, 2006). Partnerskap kan forstås som demokratisk dialog, der de involverte er klar over

maktforholdet i sine posisjoner, men samarbeider for å utvikle vurdering av situasjonen og finne innovative tiltak for å få til forbedringer (Seim & Slettebø, 2011).

En mer konfliktorientert form for deltakelse er *empowerment*, som er spesielt brukt om undertrykte grupper, og som benytter seg av ideen om å bryte barrierer for å oppnå frigjøring (Andrews, 2003). Empowerment innbefatter evnen til å gjøre kritiske forbindelser mellom makt og kontroll i samfunnet for å identifisere diskriminering, og til å ta initiativ til kollektiv handling for å oppnå forandring. Sentralt i denne prosessen er arbeid med identitet og autonomi (Ledwith, 2011). Temaer og kategorier eksisterer ikke objektivt og rent i verden utenfor mennesker, som om de var ting. De eksisterer i mennesker i deres relasjon til verden, men med referanse til konkrete fakta. Freire understreker betydningen av å analysere sin egen virkelighet og bli oppmerksom på tidligere oppfatninger for å få nye perspektiver (Freire, 1970/2014). Empowerment som tilnærming er kritisert, for at den framstilles som en uangripelig nobel strategi, samtidig som maktrelasjonene opprettholdes (Cruikshank, 1993). Deltakelse uten makt (Arnstein, 1969), og empowerment uten et politisk og kollektivt fokus kan innebære nye former for undertrykkelse (Ledwith, 2011; Slettebø, 2000). Økte krav til å håndtere risiko og individualisering av risiko både hos sosialarbeideren og brukeren, gjør disse konsekvensene enda mer uoversiktlige (Beck, 1997).

Proessen mot å bli et politisk subjekt henger også sammen med autonomi (Rancière, 2015; Spivak, 1999/2010). Innenfor et eksistensialistisk perspektiv handler valgfrihet om å bli i stand til å se muligheter og alternativer, enten de lar seg realisere eller ikke. Dermed kan vi utvide vår evne til å se forbi det gitte (Burchardt et al., 2015; Feldman, 2009; Monkerud et al., 2018). Samtidig kan frihet skilles fra autonomi ved nettopp å se ting på nye måter i konkrete situasjoner, å overskride det gitte og å gjøre autentiske valg (Feldman, 2002; Greene, 1988).

Egenorganisering, kollektiv handling og sosiale bevegelser

Egenorganisering kan ses som en type kollektiv handling (Seim, 2006), og en sosial bevegelse kan ses som et resultat av kollektive handlinger der deltakerne kjemper for rettigheter, anerkjennelse og ressurser (Fraser, 2014; Klandermans & Staggenborg, 2002; Nussbaum, 2009; Staples, 2004). Melucci (1996) definerer sosiale bevegelser som kollektive handlinger som uttrykker en konflikt, som er karakterisert av solidaritet og som er orientert mot å bryte grensene for systemet handlingen skjer i (Melucci, 1996). Kollektiv handling kan

ta mange former og kan være vanskelig å avgrense fra lignende fenomener som for eksempel interessegrupper og politiske partier (Diani & Eyerman, 1992a). Sosiale bevegelser kjennetegnes av kollektiv identitet, solidaritet med en gruppe og kollektive handlinger for å nå et felles mål. Målet kan være politisk innflytelse, politisk endring eller sosial forandring.

I studier av sosiale bevegelser, kollektiv handling og egenorganisering trekkes gjerne tre teoritradisjoner fram: et *klassisk paradigme* inspirert av sosialpsykologi (Blumer, 1957) og strukturfunksjonalisme (Smelser, 1962), en amerikansk *strategiorientert* tradisjon og en europeisk *identitetsorientert* tradisjon (Seim, 2006; van Stekelenburg & Roggeband, 2013). Det klassiske paradigmet satte søkelys på sosiale bevegelser som masseatferd, og som resultat av misnøye og sammenbrudd i sosial integrasjon. Årsaksforklaringene var mikroorienterte og psykologiske. Teoriene ble kritisert for å forstå deltakere som irrasjonelle avvikere, samt at disse teoriene i liten grad kunne forklare protestbevegelser, interessegrupper og frivillige organisasjoner. Både den amerikanske strategiorienterte tradisjonen og den europeiske identitetsorienterte tradisjonen tok avstand fra antakelsene i det klassiske paradigmet (Cohen, 1985; Seim, 2006). Amerikanske teoretikere har vært opptatt av organisatoriske og politiske forhold for å forklare framveksten av sosiale bevegelser (Benford & Snow, 2000; Cress & Snow, 2000; Piven & Cloward, 1979; Snow, 2004), mens europeiske forskere har vært mer opptatt av kulturelle forhold og konflikter knyttet til identitet og livsstil (Calhoun, 1995; Diani & Eyerman, 1992b; Melucci, 1992, 1996; van Stekelenburg & Roggeband, 2013).

Den strategiorienterte tilnærmingen vektla bevegelsenes og individenes strategiske beslutninger og kan deles inn i teorier om rasjonelle valg, teorier om ressursmobilisering og politisk prosessorienterte teorier (Calhoun, 1995; Seim, 2006; van Stekelenburg & Roggeband, 2013). Den identitetsorienterte tilnærmingen vektla bevegelsenes fokus på endringer av offentlig identitet og utvikling av kollektiv identitet som forklaring på deltakelse i kollektiv handling. Spesielt framtrekkende innenfor denne retningen har teorier om «nye sosiale bevegelser» vært. Snarere enn å være opptatt av materiell fordeling, tar denne retningen utgangspunkt i at bevegelsene mobiliserer på bakgrunn av kulturelle, symbolske, sosiale og identitetsbaserte relasjoner og spenninger (Melucci, 1995a). I denne avhandlingen er det særlig teorier om ressursmobilisering og politiske prosesser fra den amerikanske tradisjonen, og teorier om kollektiv identitet fra den europeiske, som er relevante.

Tross gjentatte påpekninger av sosialt arbeids tilknytning til sosiale bevegelser (Ferguson, 2017; Lorenz, 2005; Reisch, 2016), har teorier om sosiale bevegelser og kollektiv handling vært lite benyttet innen sosialt arbeids forskning (Noble, 2015, 2018). Norsk samfunnsforskning har også etterspurt mer bruk av teori om sosiale bevegelser (Andreassen, 2006b), men slike teoretiske perspektiver har i Norden vært brukt i studier av religion (Furseth, 2002), anti-globalisering (Sandberg, 2006), ungdomsmobilisering (Rogstad & Vestel, 2011), anti-hvalfangst (Bailey, 2009), antirasisme (Espeland & Rogstad, 2013), samt studier av fattige og marginaliserte gruppers interessepolitikk (Anker & Halvorsen, 2007; Seim, 2006) og brukerbevegelsen (Markström & Karlsson, 2013; Meeuwisse, 1997). Innenfor sosialt arbeid er det en rik litteratur om mobilisering og aksjoner knyttet til samfunnsarbeid (Ife, 2012; Pyles, 2013; Staples, 2004), men litteraturen forholder seg i mindre grad til spontane, egenorganiserte eller mer kortvarige kollektive handlinger.

Strategiorienterte tilnærminger

Ressursmobiliseringsteori

Ressursmobiliseringsteori står sterkt i den amerikanske tradisjonen og denne tradisjonen har vært opptatt av å se på forholdet mellom sosiale bevegelser og etablerte organisasjoner. Sosiale bevegelser ses som nettverk av organisasjoner, og muligheten til å mobilisere ressurser ses på som viktig for å forklare framveksten av kollektive handlinger (Cohen, 1985; Cress & Snow, 1996, 2000; Hall, 1995). Som nevnt så strukturfunksjonalistene (Smelser, 1962) mobilisering som et resultat av misnøye, men misnøye kan eksistere uten mobilisering, og bevegelser kan bidra til å øke misnøye for å mobilisere. Misnøye er dermed ikke nok til å forklare kollektive handlinger, men det kreves også håp, spesielt om det har skjedd forbedringer som kan underbygge håpet (Hoffer, 1951).

Fokuset i ressursmobiliseringsteori ligger ikke nødvendigvis på å undersøke ressursene i seg selv, men på interaksjonen mellom organisasjoner, på forholdet mellom organisasjoner og autoriteter og på intern organisering. Kollektiv handling ses som en rasjonell, strategisk handling, der både individuelle og kollektive faktorer har betydning for deltakelse i sosiale bevegelser. Sosiale bevegelser kan forstås som resultat av organisering, gjennom såkalte *social movement organizations* (SMO), som kan spille ulike roller i bevegelsen (Soule, 2013). Motiver for å støtte eller delta i en organisasjon kan være at ingen andre gjør noe, at en vil føle seg viktig, solidaritet, behov for sosial kontakt, selvrealisering eller respekt (Olsson,

1999). Å delta i en kollektiv handling kan også bety å bli del av en felles identitet eller et narrativ som deltakeren ønsker å tilhøre (Ganz, 2011). For eksempel har enkelte aktører i den radikale miljøbevegelsen uttrykt behov for å «være på riktig side av historien» som sin motivasjon (Falch-Nilsen & Mon, 2019).

Det kreves ressurser i vid forstand for å mobilisere. Den viktigste ressursen er ofte deltakernes tid, men også penger, kunnskap, et sted å være og lignende er viktige ressurser. På grunn av tilgang på ressurser og mulighet til å knytte såkalt «svake bånd», kan nye sosiale bevegelser springe ut av tidligere bevegelser eller frivillige organisasjoner (Granovetter, 1977). Er deltakerne helt like, blir det ofte ikke noen mobilisering. Viktig er også entreprenøren eller agitatorene som er risikovillig, som får med seg folk og har stort nettverk, og det må foreligge en idé, et bilde i hodet på menneskene som handler, noen ganger i form av en ideologi. Den sosiale konstruksjonen av misnøyen og koblingen med idéen kan bidra til å mobilisere (Olsson, 1998).

Politisk prosessorienterte teorier

Politisk prosessorienterte teorier har vært ansett som et konkurrerende paradigme til ressursorientering, men kan også brukes til å supplere forståelsen av sosiale bevegelser (Cress & Snow, 2000). I motsetning til ressursmobiliseringsteorier, som er opptatt av relasjoner på meso-nivå, er politisk prosessorienterte teorier opptatt av makroforklaringer som maktforhold og politiske prosesser som skaper mulighetsrom og handlingsrepertoar. I disse teoriene forstås kollektive handlinger, i tillegg til de organisatoriske og individuelle forholdene, som handlinger konstruert i politiske og kontekstuelle klima. Kollektive handlinger ses som avhengig av politiske muligheter, ressurser, allierte, hvilke klager de framsetter, kollektiv identitet og diskursive felt (Snow, 2004). Teorier om politisk mulighetsrom framhever hvordan politiske systemer varierer etter i hvilken grad de er mottagelige eller mindre reaktive for organiserte protester og utfordringer. Slike teorier kan være med å forklare framveksten av kollektive handlinger, fordi det politiske systemet enten oppmuntrer til eller motvirker mobilisering til kollektiv handling (McAdam et al., 1996). Eksempler fra de nordiske landene viser at kollektiv handling blant marginaliserte ofte har valgt en ikke-konfronterende strategi, og har vektlagt samarbeid framfor provoserende protest eller konflikt. De har også ofte vokst fram i samarbeid med profesjonelle (Andreassen, 2006b; Anker, 2009; Eriksson, 2018a). I andre land, som USA eller i Latin-Amerika, har det vært store protester og demonstrasjoner, (Eckstein & Merino, 2001; Escobar, 2018; Piven & Cloward, 1992; Snow et al., 2005).

Nordiske forskere har forklart dette med den veletablerte korporative kanalen i de nordiske landene, og hevdet at marginaliserte har hatt mer å vinne på samarbeid enn på konflikt (Andreassen, 2006b; Anker, 2009; Eriksson, 2018b). Samtidig har dette også ledet til krympende politisk mulighetsrom for mer utfordrende strategier, slik at for eksempel brukerorganisasjoner kan bli straffet for selv ganske beskjedne protesthandlinger. Andreassen viser for eksempel hvordan en gruppe pasienter protesterte mot kutt i psykisk helsetjenester ved å bære likkister fram foran kommuneadministrasjonen. Aksjonen møtte skarpe reaksjoner fra administrasjonen. Demonstrantene ble sett på som bråkmakere, og de ansatte ble såret fordi de opplevde dette som manglende forståelse av at de gjorde sitt beste, og var på samme side som demonstrantene. Senere valgte organisasjonen en samarbeidsstrategi, noe som ble omtalt som at de hadde «vokst opp» (Andreassen, 2004)¹². Dette kan ha ført til at mulighetsrommet for marginaliserte har blitt mindre, og at strategier som er akseptable for andre grupper i samfunnet (som streiker og demonstrasjoner), ikke framstår som mulige strategier (Andreassen, 2006b). Det er en forventning hos tjenesteapparatet om at brukere og tjenesteytere har felles interesser. Denne forventningen utelukker konflikt fra diskurser om medvirkning, og visker ut grensene mellom administrasjon og sosiale bevegelser. Ved å sette søkelys på felles interesser, forsvinner alternative ideer, og ressurser blir utvunnet fra de sosiale bevegelsene til samarbeid (Eriksson, 2018b). En slik forståelse av felles interesser og konsensus peker motsatt vei av tradisjonell teori om politiske mulighetsrom, der man har antatt at åpne og gunstige politiske strukturer skulle lede til hyppigere protestaktivitet (McAdam et al., 1996; Snow et al., 2005). En forklaring kan være at marginale grupper er sterkt avhengige av tjenesteapparatet i de skandinaviske landene.

Piven og Cloward (1992) skiller mellom normative og ikke-normative kollektive handlinger i sosiale bevegelser for fattige. Skillet går mellom handlinger som ligger innenfor normale politiske handlinger og protest som foregår utenfor, og ofte er rettet nettopp mot de normale politiske prosessene. Piven og Cloward hevder at utvidede politiske rettigheter har gjort at samfunnet generelt sett tåler flere typer konfliktuttrykk (1992). Samtidig kan strukturelle faktorer i bakkebyråkraters arbeidshverdag framheve individuelle forståelsesrammer og løsninger (Herz & Lalander, 2018; Kamali & Jönsson, 2018; Lipsky, 1980). Gjennom å

---

¹² Strategien med likkister, ble også brukt av en fagforening, for å markere «industridød», uten at dette virket å føre til lignende problemer <https://www.nrk.no/vestland/demonstrerte-med-likkiste-1.58262>

redistribuere goder, og dermed framheve noens krav som offentlige goder på bekostning av andre, kan hjelpeapparatet også forstås som en aktør som skaper mulighetsrom og handlingsrepertoar. De dominerende institusjonene i samfunnet er med på å skape identiteten til ulike grupper og fellesskap. Institusjonene kan også bidra til å skape misnøye som mobiliserer, slik for eksempel protestene mot norsk barnevern er et eksempel på (Stang, 2016). Samtidig kan sosiale tjenester være med på å gjøre konsekvensene av økonomisk ulikhet og sosiale forskjeller mykere, slik at mottakerne aksepterer ulikhet, for eksempel ved å innprente forståelsen av at selv dårlig lønn er bedre enn å gå på stønad (Lipsky, 2010).

Teorier om sosiale bevegelser har noen begrensninger i norsk sammenheng, fordi forholdet mellom stat og bevegelser er mer sammenvevd og mindre konfliktfylt. Når protesten blir imøtesett eller satt på agendaen i den korporative kanalen, mister bevegelsen fort karakter av bevegelse (Andreassen, 2006b). Derfor må organisasjonen være vennligsinnet, enkel å ha med å gjøre, tålmodig og forståelsesfull og bygge opp under myndighetenes selvilde som «de gode». Aggressive og konfliktorienterte strategier ble verken sett på som akseptable eller spesielt effektive, men hadde stor betydning for identitetsdannelsen (Andreassen, 2006b; Eriksson, 2018b). Innen fattigdomsforskningen har det imidlertid blitt dokumentert aksept for mer konfliktorienterte strategier (Seim, 2006).

Identitetsorienterte tilnærminger

Innenfor de identitetsorienterte tilnærmingene har teorier om nye sosiale bevegelser vært framtreddende. Nye sosiale bevegelser dreier seg særlig om aksept og representasjon for ekskluderte grupper. I denne retningen ses kollektiv identitet både som forklaring på sosiale bevegelser, og som et resultat av kollektiv handling. Kollektiv handling avhenger av samproduksjon mellom ulike aktører, både de som støtter handlingen og de som opponerer mot den (Jasper, 2010; Melucci, 1996). Deltakerne i kollektive handlinger benytter seg av både offentlige narrativer, forskning og teoretiske eller ideologiske modeller for å ramme inn sin sak, sine handlingsmuligheter, samt sin selvoppfattelse (Ganz, 2011; Herd, 2010; Melucci, 1995b). På denne måten er den kollektive handlingen også avhengig av responsen (eller mangelen på respons) handlingen får.

Ulike teoretikere har forstått kollektiv identitet ganske ulikt. Taylor og Whittier (1992) forsto kollektiv identitet som opposisjonell, som en devaluering av dominerende kulturelle praksiser,

noe som innebar å bygge et politisk fellesskap og redefinere symboler. Neil (2002) hevdet at kollektiv identitet innebar å være avhengig av en eller annen form for anerkjennelse utenfor bevegelsen, det han betegnet som opposisjonell kapital – et slags tilbakemeldingssystem, siden responsen påvirket både den kollektive identiteten og forståelsen av den kollektive handlingen (Melucci, 1995b; Snow, 2013) og identiteten til deltakerne (Klandermans, 2013b).

Kollektiv identitet omfatter hvordan deltakerne definerer seg selv som en gruppe, sine evner og hvilke motstandere de i prosessen gjennom kollektiv handling har med å skape et «vi», som skiller gruppen fra dem som ikke omfattes av den kollektive identiteten (Calhoun, 1995; Melucci, 1995b). Faste identiteter, grensedragninger, gruppebevissthet og forhandlinger om symbolsk mening kan være elementer i den kollektive identiteten (Snow, 2013; Taylor, 2013; Taylor & Whittier, 1992). At en kollektiv handling vurderes som vellykket, for eksempel i media, kan direkte påvirke at den kollektive identiteten oppfattes som effektiv, slik at bevegelsen blir mer attraktiv for nye medlemmer (Klandermans, 2013a). På samme måte kan omgivelsene, for eksempel media, organisasjoner eller forskere påvirke den kollektive identiteten til å bli sterkere, mer omstridt eller viktigere, både for bevegelsens problemdefinisjon eller strategi (Cress & Snow, 2000), for hvilke muligheter bevegelsen har og for hvem som er utfordrere til bevegelsen (Calhoun, 1995; Melucci, 1995).

Innenfor teorier om nye sosiale bevegelser forstås kollektiv identitet som en prosess, og som en definisjon om felles egenskaper, som det er mer eller mindre enighet om (Melucci, 1995b). Denne konstruksjonen av et kollektivt 'vi' foregår parallelt med den kollektive handlingen, og omfatter ideer og trosoppfatninger, samt solidaritet og følelse av tilhørighet (Diani & Eyerman, 1992b). Ofte relaterer det felles 'vi' seg til begrepet offentlig identitet og identitetspolitikk (Calhoun, 1995; Johnston et al., 1994). *Offentlig identitet* omfatter den dominerende oppfatningen av gruppen i storsamfunnet, og hvordan denne influerer på bevegelsen (Johnston et al., 1994). Identitetspolitikk innbefatter bevisstgjøring, engasjement for å endre en gruppes egen forståelse av sin situasjon, opplevelse av selvrespekt og anerkjennelse eller innsats for å endre den offentlige identiteten til en gruppe som er stigmatisert eller marginalisert. *Identitetspolitikk* kan forstås prosessuelt som knyttet til relasjoner, status og makt, og videre omfatte kamp for anerkjennelse av materielle interesser eller rett til representasjon og deltakelse (Calhoun, 1995; Johnston et al., 1994).

Taylor og Whittier (1992) skiller analytisk mellom tre kollektive identitetsprosesser:

Grensedragning (Boundaries) markerer de sosiale territoriene til gruppen, ved å understreke forskjeller mellom gruppen og andre. Dette kan være utfordrende fordi identitetskategorier kan være basis både for undertrykkelse og motstand, slik for eksempel queer-bevegelsens mål om frigjøring baserer seg på å dekonstruere kjønnskategorier, og dermed kan forvitte den kollektive identiteten som bevegelsen baserer seg på (Gamson, 1995). Dette kan også være komplisert når kategorier er basert på problemer deltakerne ønsker å kvitte seg med, som identiteter knyttet til fattigdom, bostedsløshet eller rusbruk.

Gruppebevissthet (Group Consciousness) dreier seg om betydningen av at gruppen gjennom en kollektiv innramming fortolker felles interesser, erfaringer og muligheter (Taylor & Whittier, 1992). Denne typen bevisstgjøringsarbeid og betydningen av å revurdere språket har særlig blitt knyttet til empowermentorienterte og kritiske tradisjoner i aksjonsforskning og samfunnsarbeid (Freire, 1970/2014; Glassman & Erdem, 2014; Mayo, 1999)

Forhandlinger (Negotiations) peker på prosesser der kollektive handlinger forsøker å endre symbolske meninger i omverdenen. Ofte vil interaksjon med omverdenen forsterke den etablerte offentlige identiteten, slik at det kreves forhandlinger for å endre den. Forhandlingene kan foregå i en myriade av måter deltakerne markerer motstand mot negative sosiale definisjoner i hverdagslivet. De kan være offentlige eller private, formelle eller uformelle (Taylor & Whittier, 1992). Å uttrykke kollektiv identitet er dermed både en sosial transformasjon (Furst & Balletto, 2012; Neil 2002), og en sterk motivasjon for individuell deltakelse (Friedman & McAdam, 1992) som er knyttet både til deltakernes personlige historie og mobilisering av følelser (Ganz 2011; Jasper 2010).

Kollektiv innramming (Collective action framing)

De ulike teoriene jeg har presentert er ikke nødvendigvis motstridende. Tvert om har det vært hevdet at organisatoriske, taktiske, politiske og identitetsvariabler interagerer og kan kombineres for å forstå resultatene av kollektive handlinger (Cress & Snow, 2000). Kollektive handlinger konstrueres i politiske og kontekstuelle klimaer som er avhengige av politiske muligheter, ressurser, allierte, innrammingen av protestene, kollektive identiteter og diskursive felt (Cress & Snow, 2000; Snow et al., 2005). Samtidig har koblingen mellom personlig identitet og kollektiv identitet vært uklar. Et forsøk på å inkludere flere perspektiver i forståelsen av kollektiv handling har vært å sette søkelys på aktørenes meningsarbeid,

gjennom organisasjoner og aktivisters *kollektive innramming* (Benford & Snow, 2000). Innrammingen forstås som et skjema for fortolkning som organiserer erfaringer, og danner grunnlag for å veilede hvilke handlinger som skal gjennomføres (Goffman, 1974). Innramming av kollektiv handling fungerer på samme måten, ved å forenkle verden på en måte som er intendert til å mobilisere følgere, tiltrekke seg tilskuere og demobilisere motstandere. På denne måten inspirerer og legitimerer de aktivitetene til organisasjonene (Benford & Snow, 2000). En typisk innramming er *urettferdighet* (Gamson, 1992).

Klare identiteter forstås som en forutsetning for kollektiv handling. Disse identitetene kommer til gjennom grensedragningsarbeid som definerer identiteten til deltakerne, og som skiller mellom «oss» og «dem» i innrammingen (Diani, 2013; Snow, 2013; Taylor, 2013). Innrammingen er en integrert del av de kollektive prosessene der identitet, siktemål og fokus blir avgrenset (Benford & Snow, 2000). Samtidig er disse identitetene flytende, noe som i visse tilfeller kan komplisere bruken av faste identiteter og grenser som grunnlag for kollektiv handling (Bauman, 2000; van Stekelenburg & Roggeband, 2013). Aktørene er uansett aktivt med på å produsere og opprettholde mening, både for deltakerne, motstanderne og tilskuere som media, eller offentlige aktører (Benford & Snow, 2000). Innrammingen omfatter både diagnostiske innramminger – problemdefinisjonen – og prognostiske innramminger om løsninger og strategiske beslutninger (Cress & Snow, 2000). I dette perspektivet er ikke det politiske mulighetsrommet en årsak, men en fortolkning som danner utgangspunkt for innramming for organisasjonene. På denne måten kan både fiendtlige og mer vennligsinnede politiske klimaer være utgangspunkt for mobilisering, avhengig av hvordan bevegelsen fortolker det og konstruerer det som en mulighet for sosial endring (Gamson & Meyer, 1996; Goodwin & Jasper, 1999).

Rekruttering til sosiale bevegelser kan ses som en bevegelse fra sympatisør - via målgruppe – til motivert og til syvende og sist deltaker (van Stekelenburg & Klandermans, 2013). Beslutningen om deltakelse er en forhandling mellom innrammingen for den kollektive handlingen og ens personlige identitet (Klandermans, 2013a). Identiteten tilbyr ulike elementer av indre motivasjon, som å føle seg viktig, sosial kontakt, selvrealisering, tilhørighet, særpreg og respekt (Klandermans, 2013b; Olsson, 1999). Graden av deltakelse blir dermed avhengig av i hvilken grad disse blir tilfredsstilt (Ganz, 2011; Simon & Klandermans, 2001) *Tilbudssiden* blir påvirket av handlingsrepertoarer, innramming, ideologi og hvorvidt den kollektive handlingen ses som et egnet middel for å nå målet. Deltakerne gjør for

eksempel vurderinger av om handlingen samsvarer med deres opplevde identitet og etikk, og om handlingen virker passende og effektiv (Klandermans, 2008). Samtidig påvirker også deltakerne utformingen av den kollektive innrammingen, hvilket *vi* gruppen omhandler, hvilke muligheter *vi* har og hvem som defineres som motstandere. *Etterspørselen* påvirkes av kollektiv identitet, årsaksforklaringer og konstruksjon av misnøye (Klandermans, 2013a). Deltakerne vil stille seg spørsmål som: «Er dette en gruppe som passer med min identitet? Er det en gruppe der jeg får uttrykt mine synspunkter? Kommer gruppa til å få innflytelse?»

Til sammen utgjør teori om ressursmobilisering, politiske prosesser, kollektiv identitet, kollektive innramming og sosialpsykologiske teorier om tilbud og etterspørsel et bredt teoretisk perspektiv til å se på egenorganisering i mikro-, meso- og makroperspektiv, og med fokus på både kulturell og politisk kontekst. I tillegg er det nødvendig å se på teorier knyttet til stigmatisering, autonomi og demokrati for å forstå «Karigate» i den konteksten det oppsto. Disse teoriene påvirker også hvordan forskning om kollektiv handling bør utføres.

Sosiale bevegelser og kunnskapsproduksjon

Valg av metodisk innretning bør styres av hvilken type kunnskap man er ute etter, hva som er hensiktsmessig, og hvilken kontekst forskningen er utviklet i, som teorier og forskningsfelt (Kalleberg, 1993; Seim, 1998). Diani og Eyerman (1992a) hevdet at konvensjonelle metoder i samfunnsforskning ga begrenset utbytte om kollektive handlinger og sosiale bevegelser. De mener den tidligste forskningen om kollektiv handling på 1960-tallet ble utført av forskere med funksjonalistisk eller marxistisk tilnærming, og sympati for bevegelsene de forsket på. Dette førte til en reaksjon i en mer distansert retning på 1990-tallet, som senere igjen har blitt avløst av mer positivt orienterte, men også refleksive forskningstilnærminger (Diani & Eyerman, 1992a). Teorier om kollektiv identitet og mobilisering til sosiale bevegelser har pekt mot forskerens gjensidige påvirkning på identitet og selvforståelse blant deltakerne, understreket den konstruksjonistiske karakteren i forskningen, og at forskning også blir brukt av aktørene internt og eksternt (Klandermans, 2013b; Klandermans & Staggenborg, 2002; Melucci, 1996; Snow, 2013). Samtidig har koblingen mellom deltakende aksjonsforskning og sosiale bevegelser vokst fram, særlig i Latin-Amerika (Glassman & Erdem, 2014).

Sosiale bevegelser er også kunnskapsprodusenter, så forskningen må forholde seg til bevegelsens egen ontologi (Carrillo, 2020; Chesters, 2012; Mathiesen, 2011). En kritisk del av sosiale bevegelsers praksis er både å produsere kunnskap om temaer andre helst vil holde

unna offentligheten (Cox & Flesher Fominaya, 2009), og å utvikle former for motekspertise og mangfold av kunnskapsformer, en såkalt kunnskapsøkologi (Eyerman & Jamison, 1991; Santos, 2013). Melucci (1992) omtaler sosiale bevegelser som grenseland – et åpent rom som avdekker den eksisterende ordens kontingens, eller ikke-nødvendighet. Bevegelsene operasjonaliserer idéen om det ontologiske som et mulighetenes rike, og at en annen verden er mulig (Carrillo, 2020; Chesters, 2012). Sosiale bevegelser kan derfor ikke reduseres til en effekt av strukturelle forutsetninger eller kun et uttrykk for verdier og oppfatninger.

Å overse horisonten av hva som er mulig, kan sementere den allerede etablerte praksisen som det eneste mulige. Slike horisonter vil ofte selv være vitenskapelig formidlet (Nielsen, 2012). Gjennom å anerkjenne aktørenes egen produksjon og bruk av kunnskap, kan man i større grad få tak på dette mulighetsrommet (Casas-Cortés et al., 2008). Dette innebærer å anerkjenne at deltakerne i bevegelsen forstår meningen i sine egne handlinger, og at relasjonen mellom forsker og deltaker også er gjenstand for observasjon (Melucci, 1995b). En distansert og avkoblet forskerrolle har ført til abstrakte teorier om sosiale bevegelser, som i liten grad gir mening for bevegelsene selv. Enkeltstudier av begynnende kollektive handlinger eller perioder med spenninger kan derfor gi ny kunnskap (Jasper, 2010; Kostka & Czarnota, 2017). Flere representanter for Frankfurterskolen pekte på at alle begynnelse innebærer en risiko for institusjonell overtakelse, at de eksisterende interesser og maktstrukturer befester det eksisterende i nye former, siden nye ideer allerede er formet innenfor ‘realitetenes makt’ (Horkheimer & Adorno, 1944/2001; Marcuse, 1968).

Hvis kollektive handlinger er handlinger som peker bortenfor eksisterende strukturer, vil kunnskapsproduksjon om disse handlingene innebære å anlegge et *kritisk, utopisk og konstruktivt syn på kunnskap* for å forstå hva som er mulig, ikke bare hva som er realiteten i øyeblikket. Denne tilnærmingen til kunnskapsproduksjon innebærer at forskningsprosessen også har et *frigjørende aspekt*; et mål om å overskride de eksisterende horisontene. Dette peker mot at nye demokratiske strukturer må bygge på sosial fantasi og sosiale eksperimenter i konkrete prosjekter (Jungk & Müllert, 1987). Wright mente at en slik mulighetenes sosiologi, må bygge på igangsetting av «ekte utopier», for å peke på alternativer til dominerende institusjoner og sosiale strukturer (Wright, 2013). Denne teoretiske forståelsen ligger bak avhandlingens metodiske innretninger, som jeg nå vil gå over til å presentere.

5. Metode

Dette er jo ikke et prosjekt som kommer til å være ferdig når det er ferdig. Det er et levende prosjekt. Det vil forandre seg hele tida. Alt må omformuleres, omskrives gjøres annerledes, gjøres mer interessant. Det kommer aldri til å stagnere; nå er vi her nå er det ferdig. (Jonny)

I dette kapitlet vil jeg redegjøre for arbeidet med å besvare problemstillingen gjennom deltakende aksjonsforskning. Problemstillingen er: *Hvilke forhold har betydning for egenorganisering blant mennesker som opplever bostedsløshet, og på hvilken måte?*

Det finnes ikke en enkelt riktig ontologisk eller epistemologisk posisjon innenfor aksjonsforskning, men det stilles krav om at aksjonsforskeren kan begrunne sin egen forskning i et konsistent ontologisk, epistemologisk og metodisk perspektiv (Eikeland, 2012; Levin, 2017). I dette kapitlet skal jeg begrunne prosjektets design og hvordan kunnskap det frambrakte ved først å redegjøre for vitenskapsteoretisk posisjon og aksjonsforskning som metode. Deretter vil jeg beskrive og reflektere over forskningsprosessen, presentere avhandlingens kildegrunnlag samt analysen av data. Jeg vil deretter drøfte etiske utfordringer i prosjektet, samarbeidet, og til slutt kvalitet på data og funn.

Avhandlingens kunnskapssyn: Kritisk realisme

Aksjonsforskning har et frigjørende, kritisk og situert perspektiv på kunnskap, der verden forstås som uferdig, i utvikling, som bestående av interessekonflikter og åpen for forandring (Mathiesen, 2011). Dette betyr at epistemologien er grunnlagt på en forståelse av at praksis og eksperimenter representerer en mulighet til å utprøve potensialer i en uferdig verden. Læring skapes gjennom nye erfaringer, men også gjennom «forstyrrelsen» fra praksiserfaringer som ikke har de konsekvensene som tilstrebes (Laursen, 2012; Mathiesen, 2011). Denne måten å forstå kunnskap og den vitenskapelige forskningsprosessen kan korrespondere med en kritisk realistisk vitenskapsteoretisk posisjon.

Innen kritisk realisme er man opptatt av hvordan handlende aktører interagerer med både hemmende og fremmende effekter av sosiale strukturer. Sosiale strukturer anses som virkelige, selv om aktører anvender sosiale konstruksjoner og meningsbyggende aktiviteter på erfaringene sine i møte med sosiale strukturer (Bhaskar, 2013). For eksempel kan naturlige

fenomener, som å være uten bosted, blir konstruert på måter som tillegger bostedsløshet negativ verdi, og dermed skaper mekanismer for urettferdighet (Haslanger, 2012). Selv om teorier og persepsjon kan utvikle seg mer sofistikert og nærme seg den virkelige verden, kan teoriene aldri korrespondere direkte. En kritisk realist understreker at det finnes kausale effekter, men siden den sosiale verden består av en myriade av systemer med årsaker og effekter, er det å se etter *tendenser* det beste vi kan oppnå. Siden det vi anser som fakta også har moralske konnotasjoner, kan samfunnsforskningen ikke kan være verdifri (Bhaskar, 2013; Houston, 2010). Siden samfunnssystemene er åpne systemer, er det ikke mulig å tenke deterministisk om årsak. Systemene endres, beveges og påvirkes kontinuerlig (Kjørstad, 2020).

Kritisk realisme forstår virkeligheten som oppdelt i nivåer, og de grunnleggende nivåene er aktører og strukturer. Den sosiale virkeligheten med sine strukturer og mekanismer er ikke direkte observerbare, men er avhengig av de lavere nivåene. Aktører er dermed objektive fenomen, de er ikke skapt av strukturene, men sosiale strukturer konstitueres av et sett posisjoner som inntas av aktører, og utgjør derved *strukturelle betingelser*. Til disse posisjonene knytter det seg bestemte interesser, ressurser og begrensninger som motiverer aktørene som inntar posisjonene, til å agere på bestemte måter. På denne måten oppnår aktører bestemte egenskaper i kraft av sosiale strukturer, selv om strukturen ikke kan sies å besitte disse egenskapene. All sosial aktivitet er avhengig av strukturelle betingelser. Strukturene kan både tilsiktet og utilsiktet endres gjennom *sosial interaksjon*. Siden aktører besitter unike egenskaper og konfronteres med et nettverk av ulike strukturer, kan aktørene gjenskape og omdanne strukturene gjennom sine aktiviteter, slik at det skapes *strukturell utvikling*. Strukturelle betingelser, sosial interaksjon og strukturell utvikling foregår dermed analytisk sett i en endeløs rekke sykler (Buch-Hansen & Nielsen, 2005).

Et kritisk realistisk utgangspunkt innebærer at tolkningene av funnene innbefatter forståelse av slike interaksjoner mellom aktører og strukturer. Kritisk realisme gir forskeren mulighet til å gå inn i den «svarte boksen» og identifisere hvordan og hvorfor intervensjoner virker under spesifikke omstendigheter (Houston, 2010). Kritisk realisme har derfor vært et relevant perspektiv for avhandlingsprosjektets formål om å utforske og forstå muligheter og barrierer for egenorganisering.

Begrepet situert kunnskap peker på at kunnskapen vi produserer alltid vil være kontekstuell, spesifikk, lokal og begrenset (Haraway, 2013; Harding, 1990). All forskning innebærer påvirkning på feltet, ofte er dette også den beste måten å få tilgang til relevante data på. Kunnskapen vi produserer er situert med tanke på feltet vi forsker i, vår egen selvbiografi og hvordan vi skriver den akademiske teksten (Krogh, 2017; Neumann & Neumann, 2017). I praksisorientert forskning er målet at slik lokal og kontekstuell kunnskap skal føre til at resultatene skal bli mer nyttige for praksisfeltet, det gir læring gjennom prosessen i form av erfaringskunnskap og taus kunnskap (Polanyi, 2009; Uggerhøj, 2012; Witkin, 2011). Aksjonsforskerne Nielsen og Nielsen (2006) har kritisert denne posisjonen for å være ytterliggående lokal. Vitenskapen er forpliktet på noe allment. Dette allmenne kan vokse ut av lokale eksperimenter (Feagin et al., 1991; Flyvbjerg, 2001; Nielsen & Nielsen, 2006).

Avhandlingens forskningsdesign: Deltakende og kritisk-utopisk aksjonsforskning

Morten Levin framhever følgende fem faktorer som grunnleggende for at en forskningspraksis skal kunne betegnes som aksjonsforskning: (1) Problemeierne må sammen med forskerne inngå i et felles forsknings- og læringsfellesskap. (2) Forskingen må bidra til å skape konkrete løsninger på aktuelle problemer som virker (troverdighetskriteriet). (3) Utvikling og implementering må gi grunnlag for vitenskapelig strukturering og analyse. (4) En syklisk prosess av konkret eksperimentering og læring. (5) Aksjonsforskning er i sin natur kontekstbundet (Levin, 2017, s. 35). Aksjonsforskning gir mulighet til å utforske ulike meningsbæreres syn på hvorfor en intervensjons effektivitet varierer, gjennom en eklektisk bruk av metoder og tilnærminger som fanger den rike ontologien til sosialt liv (Houston, 2010). På tross av at aksjonsforskning ofte søker å avdekke og endre strukturell undertrykking, tilskriver den mennesker evnen til å avgjøre hvilke forandringer som vil være til beste for dem (Laursen, 2012). Ulike typer aksjonsforskning kjennetegnes av å mistro tilskuerbaserte og verdifrie forskningstilnærminger uten praktisk reaktivitet (Eikeland, 2012; Skjervheim, 1957). Roos (1996) deler aksjonsforskning inn i tre forskjellige tradisjoner; den tidligere reformtradisjonen med Kurt Lewin og videre gjennom 1960-tallet, eksperimenttradisjonen på 1970-tallet, og den kommunikative eller deltakende aksjonsforskningen fra 1980-tallet og framover. Helskog (2014) deler aksjonsforskning inn i tre linjer etter Lewin, der to av dem, den sosio-tekniske linjen og den pragmatisk-dialogiske linjen, i stor grad svarer til Roos' inndeling. Helskog skiller imidlertid ut *kritisk-utopisk*

aksjonsforskning som en egen variant til forskjell fra den dialogisk orienterte formen for deltakende aksjonsforskning (Helskog, 2014).

Aksjonsforskning er kritisert for å være mer opptatt av organisasjonsutvikling og lokal praksis, enn å bidra til den vitenskapelige diskursen, og for ikke å oppfylle vitenskapelige krav til dokumentasjon, validitet og etterprøvbarhet (Sørensen, 1992). En innvending har vært at forandringsprosessene innebærer andre typer formidling av kunnskap gjennom konkret aksjon og forandringsprosesser, og at aksjonsforskeren bør involvere seg mer i akademiske diskusjoner enn formidle konkrete resultater (Pålshaugen, 1996, 2014). Andre har påpekt at utfordringene knyttet til aksjonsforskning i like stor grad gjelder andre typer forskning, slik som for eksempel påvirkning på forskningsfeltet. Forskjellen innebærer at påvirkningen er bevisst tilsiktet i aksjonsforskning (Levin, 2017; Seim, 1998, 2006). Melucci (1995b) har kritisert aksjonsforskning for å posisjonere forskeren i en «misjonerende rolle» der en oppgave er å utstyre deltakerne med en bevissthet, som de underforstått ikke har evne til å produsere selv (Melucci, 1995). En slik posisjon har særlig vært knyttet til kritisk pedagogikk, og har blitt kritisert for å innebære metoder for å styre deltakernes selvoppfatning og opprettholde forskerens posisjon som ekspert (Cruikshank, 1993; Rancière, 2004). Carrillo (2020) har vist til at deltakende aksjonsforskning kan bli kooptert, og bli et verktøy for å produsere informasjon om objekter for politikk. Ved å forske på egenorganisering gjennom deltakende aksjonsforskning, med inspirasjon fra kritisk-utopisk aksjonsforskning åpner jeg for å utforske ulike posisjoner og muligheter, samt for å inkludere deltakerne i kunnskapsproduksjonen. Ved å fokusere på deltakernes opplevelser er målet å unngå en misjonerende forskerrolle og at aksjonsforskningen blir et verktøy for andres interesser.

Deltakende aksjonsforskning

Deltakende aksjonsforskning (Participatory action research, PAR) har et dobbelt mål; å framskaffe vitenskapelig kunnskap og å bidra til sosial endring. Det unike med tradisjonen er at forskeren deler den vitenskapelige erkjennelsesprosessen med handlende aktører i praksisfeltet (Kemmis et al., 2013; Nielsen, 2012). Dette innebærer at både aksjonen og kunnskapsproduksjonen skal gjøres i samarbeid mellom alle deltakerne, siden verken forskeren eller andre har eksklusiv rett på forståelsen av virkeligheten (Eikeland, 1995; Reason, 1988; Whyte, 1991). Forskeren kan levere speilinger av feltets praksis og rammer for å eksperimentere og gjøre seg til redskap for organisasjonens selvrefleksjon (Kildedal & Laursen, 2012). Deltakende aksjonsforskning er ansett som særlig relevant for sosialt arbeid

og samarbeid med sosiale bevegelser (Barbera, 2008; Carrillo, 2020; Glassman & Erdem, 2014). Et sentralt element i denne tilnærmingen er at vanlige mennesker i fellesskap undersøker sin egen virkelighet, i partnerskap med forskere og vennlig innstilte outsiders, og går til handling for å forbedre livsvilkårene sine og reflektere over den pågående erfaringen. Handlingskomponenten peker på handlinger utført av deltakerne i aksjonsforskningen, men uten at dette ekskluderer handlinger utført av forskere. Det vesentlige er at deltakerne tar kontroll over midlene for kunnskapsproduksjon (Rahman, 2008). Deltakende aksjonsforskning søker dermed å oppheve, overskride eller utfylle det dominerende perspektivet. Aksjonsforskerens oppgave er ikke å beskrive verden som den er, men å realisere visjoner om hva verden *kan bli*, noe som innebærer å anerkjenne eksistensen av motstridende goder (Gergen & Gergen, 2008).

Deltakende aksjonsforskning kjennetegnes av en engasjert forskerrolle, som ifølge Levin og Ravn (2007) kan vise seg på tre måter: aktiv problemløsning, dialogisk og empatisk involvering og felles deltakende kunnskapsproduksjon. En engasjert forskerrolle innebærer for eksempel å stille de riktige spørsmålene til rett tid, å vite når en skal avbryte og når en skal være stille, å knytte kontakter med de rette menneskene, og å vise sensitivitet og dømmekraft. Ofte innebærer en slik rolle å tåle det flertydige eller motsetningsfylte, med en forståelse av at flertydighet kan gi mening i ettertid (Levin & Ravn, 2007). I Norge har deltakende aksjonsforskning særlig vært utviklet av forskere ved Arbeidsforskningsinstituttet (AFI), og gått mer i retning av prosessmedvirkning enn intervensjon (Eikeland, 1995, 2017). Aksjonsforskerens rolle skulle kun være å tilrettelegge for demokratisk dialog gjennom dialogkonferanser, som igjen skulle føre til nye diskurser og nye måter å organisere arbeidet på. Aksjonsforskerne skulle ikke løse problemene, men bidra til varige endringer som understøttet vedvarende forandring (Gustavsen & Pålshaugen, 2015; Pålshaugen, 2007). Forskningen skulle forankres i en demokratisk institusjon og søke å påvirke både samfunnet og samfunnsvitenskapen (Pålshaugen, 2014).

Kritisk-utopisk aksjonsforskning og aksjonsorientert tilnærming

Kritisk-utopisk aksjonsforskning kan ses som en reaksjon på enkelte former for deltakende aksjonsforskning, kanskje særlig på den dialogorienterte tradisjonen. Ifølge den kritisk-utopiske retningen er det ikke nok å åpne rom for dialog og refleksjon over handlinger, men forskeren må være en aktiv deltaker i konkrete handlinger og eksperimenter (Helskog, 2014). I kritisk-utopisk aksjonsforskning suppleres derfor de dialogiske formene med at borgere får

mulighet til å ta myndigheten tilbake og ta ansvar. Utopien utgjør drivkraften som overskrider det lokale dialogiske prosjekt slik at det kan eksperimenteres med å danne nye demokratiske strukturer (Nielsen & Nielsen, 2006). Slike konkrete forsøk på å realisere utopien knyttes til Skjervheims begrep om den «treleddede relasjonen», at ved å arbeide med et felles tredje saksfelt muliggjøres etableringen av en subjekt-subjekt-relasjon (Skjervheim, 1957, 1959), der alle blir kunnskapsproduserende deltakere, ikke bare forskeren (Tofteng & Husted, 2012).

Innenfor den kritisk-utopiske retningen kan forskeren godt bruke egne normer og engasjement. Målet er å få mer kritisk analyse inn i aksjonsforskningen, gjennom bruk av kritisk teori og ideer om utopier. Utopiarbeidet forsøker å overskride den eksisterende dominans gjennom konkrete begynnelse innenfor den eksisterende rammen. Dette arbeidet på mikronivå peker både utover rammene, og gir konkret bidrag til en organisering av hverdagslivet. Forandringsperspektivet ut over mikronivået knytter seg til utopiens evne til å synliggjøre og bevege fastlåste strukturer i samfunnet. Sentralt står også den sosiale læringen i prosjektet som mulighet for videre utfordring (Nielsen, 2012). Mathiesen (2011) framhever aksjonsforskningens uferdige karakter og verdien av den fremmede dimensjonen i kunnskapen. Siden systemer vil forsøke å uskadeliggjøre politiske aksjoner ved å innkapsle eller absorbere dem, står aksjonsforskerne også i fare for å bli «ferdiggjort», og må være i kontinuerlig utvikling. Dette mener han må sikres gjennom at budskapet er fremmed og antydnet, ikke ferdigstilt. Ved å koble innsikter fra den dialog-orienterte tradisjonen med kritisk-utopiske perspektiver, vil avhandlingen kunne løfte fram samproduserte erfaringer, som også har nytte utover prosjektet.

Forskningsprosessen

I arbeidet med å utforme prosjektet ble det tatt flere viktige valg. Jeg vil i det følgende presentere forskningsprosessen og møtet med forskningsfeltet, knyttet til valg av case, planlegging og utarbeidelse av forskningstema.

«Karigate» som case - enkeltstudiedesign

Flere trekk ved «Karigate» tilsa at det egnet seg for et enkeltstudiedesign, fordi det var et case med *kritisk, uvanlig, avslørende* og *longitudinell* karakter (Yin, 2017). Yin (2017) anbefaler i hovedsak å gjennomføre flere, eller komparative case-studier, selv om det fra et metodisk synspunkt i enkelte tilfeller kan være rasjonelt å gjøre enkeltcasestudier. Zussman (2004)

poengterer at suksessfulle case-studier ser på ekstremvarianter, uvanlige omstendigheter og analytisk klare eksempler, ikke for representativitet, men fordi de framstiller et problem eller en prosess i et spesielt tydelig relieff.

Det *kritiske* aspektet ved et case knytter seg både til tidligere forskning og teori, og oppfatninger i praksisfeltet (Yin, 2017). Forskning om sosiale bevegelser framhever spesielt behovet for ressurser, politiske muligheter og organisasjonstilknytning, noe bostedsløse og rusavhengige har lite av. «Karigate» framsto derfor som en mulighet til å undersøke et lite utforsket tema i Norge; *kollektiv handling blant bostedsløse*. Samtidig var oppfatningen blant flertallet av de sosialarbeiderne og forskerne jeg og andre i «Karigate» snakket med, at prosjektet aldri kom til å fungere. Dermed fikk vi også en kritisk mulighet til å undersøke noe som ble ansett som umulig, latterlig og utopisk (Wright, 2013). «Karigate» var en arena hvor ulike aktører, profesjoner og organisasjoner samhandlet, og derigjennom ble både personlige holdninger, profesjonelle verdier og organisatoriske hensyn gjenstand for konstant forhandling og interaksjon: Ideer og ambisjoner om brukermedvirkning og antidiskriminerende praksis ble særlig vektlagt fra sosialarbeiderne. Den organisatoriske rammen rundt «Karigate» var en organisasjon med en historie hovedsakelig knyttet til å avhjelpe nød, men de som var i behov av et sted å bo viste skepsis og motstand mot ideer knyttet til sosialt arbeid. Til sammen gjorde dette «Karigate» til et kritisk eksempel på egenorganisering fordi de spenningene som oppsto blant aktørene, synliggjorde prosesser, utfordringer og barrierer som kan ha relevans for prosesser knyttet til innflytelse for aktører i andre sammenhenger.

Caset «Karigate» var også *uvanlig*, siden det i norsk kontekst finnes lite dokumenterte eksempler på kollektiv handling og egenorganisering innen boligforskningsfeltet. «Karigate» kan anses som et *avslørende* case, altså en mulighet til å observere et fenomen som ikke så ofte er tilgjengelig for undersøkelse. Den *longitudinelle* karakteren viser til at «Karigate» innebar en unik mulighet til å studere en kollektiv handling helt fra den spede begynnelsen, og mulighet til å studere endringer over tid. Det fantes noen muligheter for å inkludere flere case i studien, men disse andre casene var ikke like på disse vesentlige områdene. Det ville heller ikke vært mulig å jobbe like tett med flere prosjekter samtidig. Mulighetene for dyperegående analyser kunne gått tapt, siden enkelte forskjeller og varianter alltid vil måtte utelates i komparasjon, og det er en fare for at det som ser ut som sammenlignbare case, ikke nødvendigvis er det (Staller, 2020; Wendt, 2020).

Planlegging av prosjektet og forskningstemaer

I tråd med prinsipper i deltakende aksjonsforskning, ble forskningsprosjektet planlagt i samarbeid med deltakerne i prosjektet, de ansatte og den frivillige organisasjonen. De ulike interessentene hadde ulike ønsker og forventninger til kunnskapsproduksjonen i forskningsprosjektet. I utgangspunktet var kunnskapsinteressen tydeligst blant ledelsen i organisasjonen, de andre deltakerne var mer opptatt av de praktiske resultatene av prosjektet.

Aksjonsforskningsprosjektet ble forankret på flere nivåer i organisasjonen. I denne prosessen hadde jeg først møter med representanter for organisasjonens administrasjon, for å legge rammene for samarbeidet og drøfte foreløpige forskningstemaer og metodiske valg. Administrasjonen uttrykte at de ikke hadde kapasitet til å følge forskningen tett, og de satte heller ingen krav til at jeg skulle rapportere om forskningen tilbake til styret eller administrasjonen i organisasjonen. Derimot mente de at det mest hensiktsmessige var en deltakende forskningsform, der resultatene ble rapportert til og utviklet i samarbeid med deltakerne i «*Karigate*», som på dette tidspunktet besto av initiativtakerne, de som var ansatt for å drive prosjektet framover, og enkelte rekrutterte interessenter. Utover dette var organisasjonen opptatt av metodeutvikling, medvirkning og roller. I denne fasen hadde jeg også møter med overordnet ledelse i organisasjonen, som var opptatt av at forskningen skulle sette søkelys på læring og tilbakemelding. Språk, relasjoner og brukerstyring ble antydnet som sentrale temaer, samt metodeutvikling, muligheter og utfordringer. Tema for prosjektet ble derfor diskutert med prosjektleder, deltakerne og referansegruppa, bestående av tilknyttede fagpersoner og brukerorganisasjoner. I denne gruppa kom det fram nye perspektiver på både metodikk og tematikk, som førte til videreutvikling av prosjektet.

Denne framgangsmåten kan se ut som et samarbeid ovenfra og ned, der ledelsen fikk mye innflytelse over prosjektutformingen i begynnelsen, mens deltakerne ble inkludert til slutt. Rent praktisk var det på mange måter motsatt. Siden ledelsen valgte å trekke seg ut av det praktiske samarbeidet etter de innledende samtalene, fikk deltakerne stor frihet til å operasjonalisere temaene i møte med konkrete utfordringer. I aksjonsforskningsprosjekter dukker det gjerne opp viktige temaer underveis som framstår som praktisk relevante (Levin, 2017). Det gjorde det også i dette prosjektet. Noen av temaene overlappet med temaer organisasjonen hadde vært opptatt av innledningsvis. Eksempler på tematikk som oppsto underveis hos deltakerne og særlig ga retning til prosjektet, var språk (Aaslund, 2019),

betydning av fellesskap og spenningen mellom prosjektidéen og institusjonserfaringene (Aaslund & Seim, 2020), og utfordringer knyttet til organisasjonen og hjelpeapparatets rolle (Aaslund, 2020; Aaslund & Chear, 2020). Enkelte temaer som var påtenkt på forhånd eller dukket opp underveis, ble gjenstand for praktisk problemløsning, men ble ikke nødvendigvis utforsket metodisk slik at det kan gi grunnlag for forskningsformidling. For eksempel ble det i perioder jobbet mye med de ansattes roller, men det er vanskelig å rapportere de enkeltes roller på en måte som ivaretar anonymitet. Beboerstyret hadde også et ønske om at jeg som forsker skulle utarbeide en modell for å sikre at de som kom inn i prosjektet, var motiverte nok til å bidra og holde seg rusfrie. Det syntes jeg var metodisk og etisk vanskelig, men arbeidet ledet til at beboerstyret jobbet med hvordan de skulle intervju nye interesserte beboere, og ivareta balansen mellom rettferdige prosedyrer og individuelle vurderinger. Deltakerne var aktivt med på å fastsette forskningsinteressene underveis gjennom hele prosjektet. Forankringen i organisasjonen var nødvendig, men ikke tilstrekkelig til å sikre et gjensidig samarbeid gjennom hele prosjektet, noe heller ikke organisasjonens ønsket.

Prosjektet hadde parter på mange nivåer med ulike interesser og ønsker, og med ulike oppfatninger om hva forskningen skulle sette søkelys på. Styret i organisasjonen ønsket en forsker til stede for å trygge sin investering i et risikabelt prosjekt. Prosjektleders interesse var at forskningen skulle bidra til en modell som kunne skaleres opp. Deltakernes interesse var i hovedsak å få jobb og bolig, og bidra til mindre av den stigmatiseringen de opplevde. I tillegg til interne motsetninger, kom det også krav fra andre steder. Siden prosjektet var del av en ph.d.-grad og finansiert gjennom stipendiatmidler, var det krav og forventninger til hvordan, hvor og på hvilket nivå resultatene skulle formidles. Slike ulike interesser eller verdier kan påvirke forskningens innretning, valg av problemområde og praktisk bruk som forskeren må stå til ansvar for (Jenssen, 2020), noe som må veies mot aksjonsforskningens mål om at forskningen skal komme deltakerne til gode (Mathiesen, 2011). Det kan dermed bli et spørsmål om å mediere mellom ulike interesser eller stå stilling ved en eventuell konflikt. Levin (2017) advarer mot å skille handlingskomponenten og forskningskomponenten i aksjonsforskning, og mener at forsøk på dette innebærer å gjøre aksjonsforskning om til konvensjonell forskning. Forskingen og aksjonen må derfor ses på som en og samme prosess.

Data

I tråd med deltakende aksjonsforskning som metodisk tilnærming, er kildene for prosjektet preget av mangfold, de er skapt i ulike faser av boligprosjektet og med ulik grad av deltakelse fra de ulike aktørene. Jeg inntok en bevisst deltakende forskerrolle, der jeg forsøkte å være så mye som mulig til stede når jeg var der, både gjennom spørsmål, tilbakemeldinger, diskusjoner og idéer. Dette samsvarer med en rolle som observerende deltaker, snarere enn deltakende observatør (Fangen, 2010; Seim, 1998). Det formelle forskningssamarbeidet knyttet til aksjonsforskningsprosjektet begynte våren 2015 og ble avsluttet i januar 2019. Data er produsert gjennom ulike kvalitative teknikker som feltnotater fra observerende deltakelse og refleksjonsgrupper, kvalitative intervjuer og dokumentinnsamling (referater, strategidokumenter, innkallinger, websider, facebooksider etc.). I tillegg gjennomført vi en kvantitativ survey like før avslutningen. Materialet omfatter rundt 200 observasjonsnotater, 18 intervjuer, 3 fokusgrupper og ca. 70 skrevne dokumenter. Tabell 5-1 viser en oversikt over de ulike datakildene.

Tabell 5-1 Datakilder

Kilde	Tidspunkt	Omfang	Tema
Feltnotater	2014-2018	Ca. 700 sider	Samarbeid, møter, deltakelse i arbeid/dugnad, oppsummeringer, refleksjonsmøter
Individuelle intervjuer	2016-2017 (NGO 2018)	10 beboere 5 prosjektansatte 3 NGO ansatte	Forventninger, motivasjon, erfaringer fra tidligere, erfaringer med å være med
Refleksjonsgrupper	2017-2018	3 (15 deltakere)	Vurdering av resultater Språk og stigmatisering Representasjon i media
Dokumenter	2015-2018	Ca. 200 sider	Prosjektsøknad Prosjektbeskrivelse Møtereferater Facebookgrupper Webside Sakspapirer fra Plan- og bygningsetaten
Survey	2018	18 svar av 55 mulige	Bakgrunnsvariabler Erfaringer med å delta Utbytte

Feltnotater fra observerende deltakelse

Observerende deltakelse er dokumentert i form av feltnotater fra alle typer deltakelse som ikke ble dokumentert ved lydopptak. Dette utgjør den største delen av kildene. Deltakelsen omfattet alt fra deltakelse i beboermøter, planleggingsmøter, utadrettet virksomhet, arbeid i og utenfor huset til dugnader, uformelle kaffeprater, budbilkjøring, vasking og julefeiring. I starten var jeg mye til stede og observerte mest. I andre perioder har jeg vært sjeldnere til stede, men vært mer aktiv i diskusjonene. Etter hvert som relasjonene ble tettere, var hovedregelen at jeg var med på *samarbeidsmøte* hver mandag med de ansatte og beboerstyret, og på *beboermøtene*, som varierte fra ukentlige til månedlige. Ut fra dette hadde jeg nok kontakt med de fleste til å avtale annen deltakelse og vite om ekstraordinære ting som var av interesse, eller som de ønsket å ha meg med på. I tillegg har jeg deltatt på generalforsamlinger, dugnader, innflyttingsintervjuer, i bedriftene, og på sosiale tilstelninger på huset. Jeg har også tilbrakt en del tid på kontoret og diskutert med dem som dukket opp.

Mye av dataene omhandler det som kan kalles *feltsamtaler*; uformelle samtaler i skjæringspunktet mellom intervju og prat (Buvik et al., 2020). Jeg skrev ned feltnotatene enten underveis i deltakelsen eller rett etterpå, og det var et sentralt poeng å dokumentere ulike synspunkter og motstridende stemmer. Feltnotatene refererer samtaler, uttalelser eller dialoger som oppsto på kontoret, utenfor eller på andre arenaer. Dette gjør dem til en viktig kilde for å fange opp samspill, dynamikk, motsetninger og ulike synspunkt hos deltakerne. Samtidig inkluderer feltnotatene beskrivelser av fysiske omgivelser, stemninger, synsinntrykk og vurderinger underveis i observasjonen. Dette kan være beskrivelser av hvem som *ikke* tok ordet, hvordan menneskene forholdt seg til hverandre, og hvordan jeg ble møtt og inkludert. I tillegg inkluderte feltnotatene også nedtegnelser om min egen deltakelse. Ved å erstatte observasjon med iakttakelse, og deltakelse med medvirkning blir aksjonsforskeren nødt til å erkjenne og gjøre tydelig rede for egne valg og drøfte hvordan disse valgene påvirker gjensidige samspill mellom felt og forsker (Laplantine, 2015; Pink, 2015).

Feltnotater fra refleksjonsgrupper

En annen skriftlig kilde er mine oppsummeringer av refleksjonsgrupper med deltakerne, som ble avholdt jevnlig gjennom prosjektperioden. Flesteparten av disse ble lagt til slutten av andre møter i prosjektet. I begynnelsen var dette stormøtene, senere ble refleksjonsgruppene lagt til beboermøter og samarbeidsmøter. Formålet med refleksjonsgruppene var å skape en så

dynamisk forskningssituasjon som mulig, det Mathiesen kaller aksjonsforskningens *uferdige karakter* (2011). Tiden ble brukt til å reflektere over hva vi hadde lært, hypoteser og funn, og videreutvikle forskningsinteressene. Samtalene hadde preg av kritisk refleksjon (Askeland, 2011) mellom beboere, ansatte og forsker, slik at både kunnskapsgrunnlaget og potensialet for frigjøring kunne øke.

I tillegg inviterte jeg til tre mer temabaserte refleksjonsmøter. De to første tok jeg initiativ til fordi jeg som forsker var spurt om å skrive et bokkapittel om språk i aksjonsforskning. Dette var et artikkelprosjekt om beboernes opplevelser av hvordan språk kunne virke stigmatiserende (Artikkel 1). Dialogene i refleksjonsgruppene ga nye betraktninger til data fra oppstarten, men også nye erfaringer og nye data. Jeg tok lydopptak og transkriberte innholdet i de to refleksjonsmøtene. Tidspress og en stresset hverdag for deltakerne gjorde at samskriving ikke lot seg gjøre, men de gjennomleste og kommenterte utkast.

Refleksjonsgruppene ble i seg selv en ny kilde til data, i tillegg til at de var en arena for samarbeid om analyse og respondentvalidering (Guba & Lincoln, 1989; Slettebø, 2020). Den tredje refleksjonsgruppa ble avholdt høsten 2018, der deltakerne ønsket å drøfte forespørsler fra organisasjonen om å stå fram offentlig med sine historier til bruk i markedsføring. Jeg tilbød meg å lede en refleksjonsgruppe om dette. Dette møtet tok jeg skriftlige notater fra.

Kvalitative forskningsintervju

Datamaterialet består av kvalitative intervjuer med beboere, ansatte i prosjektet og ansatte i organisasjonen.

Beboerne ble intervjuet i starten av deres deltakelse i prosjektet. Før huset var innflyttingsklart spurte jeg alle som hadde planer om å flytte inn om intervju. Disse deltakerne ble intervjuet før de hadde flyttet inn. Etter hvert som prosjektet utviklet seg, begrenset jeg antall intervjuer og foretok mer strategisk utvalgte intervjuer. Jeg intervjuet personer som jeg i liten grad traff i det daglige arbeidet, men som hadde innvirkning på prosjektet på ulike vis. Deltakere som engasjerte seg mye i miljøet snakket jeg heller med i form av feltsamtaler. Fokus for intervjuene var hvilke forventninger deltakerne hadde til prosjektet og deres motivasjon for å delta. I intervjuene med dem som hadde vært initiativtakere var formålet også å få informasjon om prosessen fram til forskningsprosjektets begynnelse.

De ansatte i prosjektet ble intervjuet etter hvert som de startet opp i prosjektet. Det var en viss utskifting underveis slik at disse intervjuene ble gjennomført på forskjellige tidspunkter. I

disse intervjuene spurte jeg om deltakernes bakgrunn for å ville jobbe i prosjektet, om holdninger og meninger rundt medvirkning og hvilke tanker de hadde rundt prosjektets framtid. Jeg spurte også om deres rolle i prosjektet og utfordringer og muligheter rundt den, samt hvordan de organiserte arbeidet seg imellom. For flere av de prosjektansatte var dette den første ansettelsen de hadde hatt på lenge eller første gang de jobbet i et prosjekt. Jeg spurte dem derfor også om hvilke av sine erfaringer de kunne bruke, og om hvordan de balanserte rollen sin overfor andre deltakere i prosjektet og hverandre. Enkelte av disse intervjuene ga også informasjon om prosessen før jeg ble involvert som forsker.

De ansatte i organisasjonen ble intervjuet på to tidspunkter hvor det ble ansett som særlig viktig å supplere informasjonen fra deltakende observasjon. Intervjuene ble gjennomført med ansatte i sentrale posisjoner i organisasjonen, som jeg i liten grad traff i det daglige arbeidet. Det ene temaet gjaldt organisasjonens utadrettede kommunikasjon. Deltakerne i prosjektet reagerte på hvordan organisasjonen framstilte dem i medlemsbladet og i annet informasjonsmateriell. Jeg ønsket å utforske hvordan ansatte i organisasjonen reflekterte over kommunikasjonsarbeidet *om* «brukere», og forholdet mellom organisasjonens informasjonsarbeid og deres markedsføring. De andre intervjuene med ansatte i organisasjonen handlet om organisasjonens kommunikasjon *med* deltakerne i «Karigate». Som beskrevet i kapittel 2 nedla organisasjonen prosjektet, og deltakerne fikk lite informasjon om begrunnelsen for vedtaket. Jeg gjennomførte derfor intervjuer med ansatte i organisasjonen. Tema for disse intervjuene var begrunnelsen for å legge ned prosjektet og refleksjoner organisasjonen gjorde seg i etterkant. En kan se på dette som en måte å studere 'opp' ved å følge mennesker, ting, metaforer, plot, liv, eller konflikt (Marcus, 1995).

Samlet sett er intervjuene kilder til ulik informasjon av betydning for å forstå «Karigate», fra både beboeres, prosjektansattes og organisasjonens ansatte sine perspektiver. *For det første* ga intervjuene meg muligheten til å bli kjent med flere av de tidligste deltakerne tidlig i prosjektet. Flere av deltakerne som ble intervjuet før de flyttet inn, ble blant de jeg hadde tette kontakt med gjennom hele perioden, eller til de flyttet ut. Spradley (1979) understreker at den ideelle etnografiske relasjonen er preget av «rapport», hvilket kanskje best oversettes med kjemi eller felles forståelse. Dette fører til friere flyt av informasjon. Spradley peker på at det beste forholdet er preget av deltakelse og samarbeid, der informanten tar initiativet til å finne ting forskeren burde kikke på eller lignende, og kan utvikle seg fra en usikkerhet, via utforskning, til samarbeid og deltakelse (Spradley, 1979). I mitt prosjekt var relasjonen med deltakerne spesielt viktig. Som deltidsobservant kan man oppleve at man er i veien, samtidig

som deltakerne lurer på hva en tenker. Forskeren må utvikle en forståelse av når man bør være til stede, og er sjelden høyt på lista for å få beskjed når planer blir endret (Keller, 2002). Alt dette var til tider gjeldende i aksjonsforskningsprosjektet. Det å ha noen nøkkelinformanter som jeg kjente bedre, og det var lettere å spørre, gjorde det lettere å få tilgang til ulike deler av prosjektet. *For det andre* ga intervjuene kontekst til senere analyser. Det at jeg intervjuet en del av deltakerne i institusjonen de bodde i før innflytting i prosjektet, var også med på å gi meg forståelsen av viktige data om historikk og bakgrunn som vi senere brukte til å analysere prosjektet og utfordringene rundt *institusjonstankegangen* (Se spesielt artikkel I og II). Selv om denne tematikken nok ville kommet opp fra deltakerne uansett, ga intervjuene meg nødvendig innsikt til å forstå denne tematikken. Det ga felles observasjoner fra institusjonene, slik at vi kunne reflektere over forskjeller mellom intervjuinformasjon, observasjon og praktiske erfaringer (Atkinson & Coffey, 2003; DiMaggio, 2014; Jerolmack & Khan, 2014).

Skriftlige kilder

Jeg har samlet inn en rekke skriftlige kilder underveis. Dette gjelder i hovedsak dokumenter fra prosjektet, som prosjektbeskrivelser og saksframlegg, møtereferater, budsjetter, evalueringer, og annen type dokumentasjon på driften. I tillegg kommer informasjon fra prosjektets nettside og facebookgrupper, husleiekontrakter, arbeidskontrakter, husregler og andre arbeidsdokumenter. Videre har jeg innhentet dokumentasjon om organisasjonens budsjetter og strategier, informasjon om bygningen og sakspapirer fra Plan- og bygningsetaten, samt fra saksbehandling i Byrådsavdelingen for eldre og sosiale tjenester. I tillegg har jeg gjort søk etter omtale om prosjektet, uttalelser fra prosjektet og offentlige opptredener gjennom massemedia og internetsider.

Survey

Våren 2018 gjennomførte jeg en survey 2018 i forbindelse med evalueringen av prosjektet (vedlegg 7). Surveien ble utarbeidet i samarbeid mellom beboerstyret, de ansatte og forskeren. Vi sendte ut skjemaer på papir og nettskjema til alle som bodde og jobbet i prosjektene, samt til tidligere beboere og ansatte. Vi fikk kun inn svar på 18 av de 55 spørreskjemaene vi sendte ut. Med tanke på at prosjektmedarbeiderne var klar over at surveien ville bli brukt til å evaluere prosjektet, kan man tenke seg en fare for overdrevent positive svar, siden de fleste hadde interesse av at prosjektet ble videreført. Kombinert med lav svarprosent innebærer dette at surveien har hatt liten forskningsverdi. Kombinert med

andre data, har den imidlertid kunnet si noe om deltakernes bakgrunn og vurderinger av prosjektets måloppnåelse.

Presentasjon av deltakerne

Til sammen var 55 personer tilknyttet prosjektet enten som arbeidstaker eller leietaker, 22 kvinner og 33 menn. 16 hadde utenlandsk bakgrunn. Av de som svarte på surveyen var ni av ti over 35 år og kun en syvendedel var gift eller samboer. Ifølge prosjektets egen oversikt hadde 19 personer bakgrunn fra fengsel, behandlingstilstand eller ettervern og seks personer var uten fast bolig eller brukte akuttovernattingstilbud. To personer kom fra egen leilighet, mens de resterende 28 var ukjent. Anslagsvis hadde ca. 2/3 av beboerne en bakgrunn knyttet til et problematisk forhold til rusmidler, mens resten av andre grunner var i en vanskelig situasjon på bolig- og arbeidsmarkedet. Surveyen viste at to av fem hadde grunnskole eller lavere som høyeste utdanning, mens en av fire hadde høyere utdanning. Halvparten hadde lønnet arbeid som hovedinntektskilde mens omkring en tredjedel hadde arbeidsavklaringspenger og resten uføretrygd. Hele to av tre hadde mer enn 10 års arbeidserfaring i livet, og ni av ti hadde vært mer enn 5 år i arbeid. Samtidig hadde halvparten inntekt under grensa for vedvarende lavinntekt (50 prosent av medianinntekt), mens nærmere 70 prosent under EUs mål for risiko for fattigdom (60 prosent av medianinntekt).

Analyse – abduksjon og konstant komparativ analyse

I avhandlingen har jeg hatt en abduktiv tilnærming til analyse, som er anvendbart for å skape mening i nye og ukjente situasjoner der formålet er å forstå og forklare nye og overraskende data. Prosessen i abduktiv analyse foregår gjennom å reflektere, modifisere og diskutere med eksisterende teori (Richardson & Kramer, 2006). I tillegg har analysearbeidet bestått i å utarbeide en kronologisk beskrivelse og undersøke rivaliserende forklaringer i tråd med case-metodikk (Yin, 2017). Å inkludere deltakerne i analysen, kan også forstås som en del av den abduktive tilnærmingen (Natland et al., 2019). Analysearbeidet har foregått gjennom hele prosessen, og har hatt som mål å utvikle kunnskap som skulle være nyttig for prosjektet med mål om å lykkes med boligprosjektet, og å utforske muligheter og barrierer for egenorganisering. Hva som er *nyttig*, er imidlertid et stort spørsmål, og ikke nødvendigvis noe forskeren eller deltakerne har oversikt over i øyeblikket. Derfor har det vært nødvendig med tentative analyser av de første dataene, som vi sammen har reflektert over, før vi avgjorde hvilken type data og hvilken type handling som skulle produseres. Dette kalles

aksjonsforskningens spiral (Levin, 2017). Det er relevant å skille mellom på den ene siden det som kan kalles *prosessuell nytte*: utviklingen av kunnskap som var nyttig for at deltakerne skulle oppnå de strukturene, endringsprosessene og mulighetene de ønsket i prosjektet. Og på den andre side det vi kan kalle *strategiske* mål for kunnskapen; kunnskap som var nyttig for å belyse prosjektets mål og resultater for andre. Strategiske mål knytter seg til å dokumentere prosjektets resultater, som var nødvendig for prosjektets overlevelse, og for å dokumentere utstøtning- og diskrimineringsprosesser i samfunnet i tråd med mer identitetspolitiske mål. I begge tilfeller tok analyseformen utgangspunkt i konkrete problemer som deltakerne møtte på i utformingen av prosjektet. For å inkludere deltakerne i analysearbeidet, var det nødvendig å opparbeide gode relasjoner og gjensidige forståelser oss imellom. Ved noen anledninger introduserte jeg teoretiske modeller eller begreper som kunne være hjelpsomme for å reflektere over disse prosessene, blant annet fra Arnstein (1969) og Goffman (1963/2009).

Den samme pendlingen mellom teori og empiri karakteriserer analysene som jeg som forsker har gjort i ettertid. Dette kan kalles *konstant sammenlignende metode* (Boeije, 2002). I løpet av prosjektet har jeg gjort tentative analyser, gjennom å sammenligne ulike kilder og se etter likheter og motsetninger i temaer (Yin, 2017). I begynnelsen lette jeg etter funn som belyste deltakelse og medbestemmelse i feltnotatene og intervjuene. I første omgang avdekket analysene empirinære temaer. De individuelle intervjuene transkriberte og analyserte jeg selv, og ga oppsummeringer til deltakerne som vi diskuterte sammen. For eksempel var et tema i materialet språk og roller. Gjennom den abduktive strategien vokste det fram nye relaterte temaer, som stigma, identitet og diskurs. Disse analysene ble understøttet av likheter på tvers av kilder, samtidig som det også avdekket motsetninger mellom ulike aktører. Videre, ble jeg opptatt av hvordan disse prosessene rundt språk kom til, ikke bare som individuelle oppfatninger, men som en kollektiv prosess av bevisstgjøring. Dette ledet til teorier om kollektiv identitet som igjen viste nye sider ved materialet. Som påpekt i litteraturen ble jeg i analyseprosessen oppmerksom på at jeg trengte flere og nye typer data (Boeije, 2002; Yin, 2017). Derfor hentet jeg inn referater og prosjektbeskrivelser som deltakerne selv hadde skrevet, noen av de før jeg ble involvert i prosjektet. Etter hvert pekte ulike teorier om sosiale bevegelser seg ut som nyttige og igjen ble det nødvendig å innhente nye data og sammenligne bredt på tvers. For å forstå utviklingen over tid i prosjektet og hvordan politiske og organisatoriske rammer spilte inn, innhentet jeg dokumenter fra organisasjonen, plan- og bygningsetaten og foretok nye intervjuer med organisasjonens ledelse og administrasjon.

De skriftlige kildene har jeg analysert og sammenstilt med intervju- og observasjonsdata for å supplere og validere (Yin, 2017). Enkelte dokumenter som prosjektplaner, referater og kontrakter har jeg analysert som *styringsdokumenter*, altså med tanke på hvordan dokumentene strukturerer praksis. Strukturering av praksis kan foregå både når dokumentene er til stede i samhandlingen, som for eksempel om hva som anses viktig å nedtegne i et referat. Andre tekster som kontrakter og planer er ikke til stede i samhandlingen, men gir allikevel retning på praksis og styringsrelasjoner (Campbell & Gregor, 2004; Smith, 2005). Dette kan gjelde formelle dokumenter som sakspapirer i plan- og bygningsetaten eller husleiekontrakter. Enkelte dokumenter har vært ledd i forhandlinger med omgivende parter, som brev til bydelen angående bydelstilhørighet eller om tildeling av kommunal bolig. Slike dokumenter kan vise styringsrelasjoner som i mindre grad framkommer i den daglige samhandlingen (Smith, 2005), men som likevel danner rammer for egenorganiseringen. Andre styringsdokumenter som prosjektplanen har jeg sammenstilt med feltnotater for å se etter likheter og forskjeller mellom det som var planen og det som ble gjennomført. En utfordring med å gjøre analyser i «santid» er at erfaringene i enkelte tilfeller endret seg underveis, slik at det som ble forstått som gode analyser på ett tidspunkt, ikke var i tråd med erfaringene i ettertid. Analyseprosessen har dermed vært en kumulativ prosess, der vi har gjort analytiske valg av fokus basert på deltakernes interesser, og hva vi har opplevd som umiddelbart viktig. Analysen omfatter hele prosjektet, men er spesielt knyttet til kritiske perioder som oppstarten og avslutningen av prosjektet.

I arbeidet med artikkel 1 analyserte deltakerne og jeg materialet sammen i to refleksjonsgruppemøter. Analysene var i stor grad empiridrevet, men reflekterte også teoretiske begreper som stigma og empowerment, og institusjonelle paradokser. Vi kategoriserte materialet etter temaer som framsto i materialet (Braun & Clarke, 2006). Avstand i tid bidro til analytisk distanse, men gjorde også at deltakerne så på noen av kategoriene som utdaterte, slik at nye oppfatninger oppsto.

Til artikkel 2 analyserte jeg og medforfatter og veileder Sissel Seim materialet for å sette prosjektet inn i en større forskningsmessig og teoretisk sammenheng, som omfattet sosiale bevegelser blant bostedsløse og aksjonsforskning. Disse analysene var mer teoridrevet, gjorde bruk av bredere empirisk grunnlag og analyserte i større grad aksjonsforskerens påvirkning på prosjektet. Med utgangspunkt i feltnotater og intervjuer, analyserte vi deltakernes referater fra møtene og prosjektbeskrivelser fra oppstarten. Gjennom å sammenstille disse dataene fikk vi

ulike beskrivelser av de samme møtene. Dette var empiri om hvordan oppfatninger om språk og identitet hang sammen med de materielle endringene i prosjektet, knyttet til bolig og arbeid, og om hvordan oppfatningene hadde endret seg over tid. At vi var to som analyserte var betydningsfullt, siden jeg hadde stor nærhet til data i kraft av å være deltaker i aksjonsforskningen, mens veileder hadde distansen. Valget av teori knyttet til kollektiv identitet, var basert på temaer vi analyserte fram fra data, som for eksempel vektleggingen av fellesskap, ønsket om å endre den offentlige identiteten til gruppen, og utfordringene knyttet til ulik bakgrunn hos deltakerne. Ved å gå dypere inn i en avgrenset (men viktig) fase i prosjektet, fikk vi analyser av samspillet mellom deltakerne. Samtidig ble det mindre søkelys på prosjektets historie som helhet og strukturelle betingelser.

I artikkel 3 forsøkte jeg derfor å få til et helhetsbilde av prosjektet ved å inkludere feltnotater fra hele prosjektets historie og intervjuer med aktører utenfor selve prosjektet. Gjennom analysene av dette materialet tok jeg sikte på å rekonstruere historien fra begynnelsen til slutten. Ved å bruke teori om ressursmobilisering og om framvekst av organisasjoner (Olsson, 1998, 1999), kunne jeg analysere fram ulike faser i historien til prosjektet, og betydningen av allianser, ressurspersoner og maktfordeling. Dette ga en mulighet for en mer kontekstuell analyse, der jeg kunne sette prosjektet i sammenheng med norsk politikk for å hjelpe vanskeligstilte på boligmarkedet, forholdet mellom staten og frivillig sektor, og faglige modeller for å motarbeide bostedsløshet.

I artikkel nummer 4 vendes blikket mot de profesjonelle, og drøfter deres rolle og responser i møte med kollektive handlinger og protestbevegelser; hva som er deres føringer og barrierer og hvordan deres respons kan forstås som innvevd i personlige, profesjonelle, organisatoriske og politiske rammer. Artikkelen springer ut av opplevde utfordringer i «Karigate» som aksjonsforskningsprosjekt og min medforfatter Charles Cheers forskningserfaringer fra USA. I artikkelen drøfter vi spesielt problemer rundt profesjonell identitet, organisasjon, innramming for kollektive handlinger og sosial rettferdighet, og peker på et teoretisk rammeverk for nye områder for forskning.

Forskingsetiske utfordringer

Forskningsprosjektet er godkjent av Norsk senter for forskningsdata (Vedlegg 1). I denne delen vil jeg drøfte noen etiske hensyn og redegjøre for hvordan forskningsetikken er

ivaretatt. Forholdet mellom deltakende forskning og tradisjonell forskningsetikk er trøblete, omstridt og mangetydig (Norris, 1993; Vike, 2001). Disse kravene gjør det særlig krevende å balansere metodologi i forskning med såkalt sårbare grupper, som hevdes å ha nedsatt vurderingsevne og autonomi, og i forskning i institusjoner der det er vanskelig å velge seg bort fra området for observasjon (Tofteng & Husted, 2012; Øye et al., 2007).

Informert samtykke

Samtykke kan være vanskelig å innhente samtidig med deltakelsen, fordi det kan føre til at man avbryter den «naturlige» samhandlingen i deltakende forskning (Vike, 2001). Det kan også være forskjell på hvordan krav om samtykke oppleves i teori og praksis (Norris, 1993) I mitt prosjekt har jeg valgt å innhente samtykke på tre måter. For det første har jeg skrevet en avtale som er gjennomgått på allmøte med deltakere og ansatte (vedlegg 5). Deretter har jeg informert og innhentet individuelle skriftlige samtykker fra alle jeg intervjuet med lydopptak (Vedlegg 3). I tillegg innhentet jeg samtykke i plenum hver gang jeg deltok på møter eller i settinger der det var nye personer til stede. Jeg gikk ut mens møteleder spurte om samtykke. Faren kan være at interaksjonen blir unaturlig, for forsiktig og overfølsom (Øye et al., 2007). Jeg opplevde ikke dette direkte, men enkelte spurte om jeg skulle bruke båndopptaker, eller kommenterte etter intervjuer «Er vi ferdig nå og kan snakke vanlig?». Samtidig var disse samtykkene nødvendige for å samle inn personopplysninger etter NSDs regler, og for at jeg skulle etterleve forskningsetikken. Over en periode på fire år hvor relasjoner utvikler seg, var det på sin plass at jeg med jevne mellomrom minnet de andre om at jeg var der i rollen som forsker, også i de tilfellene det ikke var nye deltakere til stede.

Informert samtykke er et minimum for deltakelse, men ikke nødvendigvis tilstrekkelig. Uansett hvor god jobb man gjør med å informere om prosjektet i forkant av samtykke, så innebærer det ikke nødvendigvis at beboere og ansatte kjenner seg igjen i eller bifaller hvordan de blir analysert og presentert. Fangen (2010) understreker at i studier basert på deltakende observasjon, kan man ikke gi et fullstendig bilde av hva forskningen innebærer, siden man ikke vet på forhånd hvordan man kommer til å tolke materialet. Dette er enda mer gjeldende i aksjonsforskning, fordi verken forskeren eller deltakerne har oversikt over hvilken retning og framdrift prosjektet vil ta (Tofteng & Husted, 2012). En måte å veie opp for dette, er å involvere deltakerne underveis. Men det kan være vanskelig å balansere akademiske krav med lojalitet til aksjonen. Aksjonsforskningslitteraturen kan til tider være abstrakt og nesten

ugjennomtrengelig. Idealet om analytisk distanse kan være krevende å kombinere med respondentvalidering og brukerinkludering i alle ledd i forskningsprosessen. Målet er å bryte ut av «the othering business» (Tofteng & Husted, 2012). Aksjonsforskningen kan også bidra til bortkastet tid, falske forhåpninger eller omveier for mennesker i sårbare situasjoner, noe som må veies mot kravet om at forskning ikke skal bidra til skade. I dette prosjektet har deltakerne sagt at de opplevde personlig vekst, samfunnsmessig påvirkning og at prosjektet hadde vært meningsfullt.

Anonymisering

En kan skille mellom anonymisering og konfidensialitet i forskning (Liodden, 2017; Wiles et al., 2008). Anonymisering kan foregå på flere måter, og det ble jevnlig diskutert i prosjektet. I utgangspunktet ønsket verken deltakerne eller organisasjonen å være anonyme. Tvert om, de ønsket oppmerksomhet om det innovative prosjektet, og at forskningen ble del av det vi med Calhoun (1995) kan kalle det identitetspolitiske aspektet i prosjektet. Senere i prosjektet endret oppfatningene om anonymitet seg, da det ble konflikter mellom deltakerne og organisasjonen, og fordi enkelte opplevde stigmatisering i arbeidslivet. Disse konfliktene skapte utfordringer for anonymiseringen, spesielt med tanke på det som kan kalles *intern konfidensialitet*, altså mulighetene for andre deltakere til å dedusere seg fram til hvem det gjelder (Kaiser, 2009; Tolich, 2004).

I forskningsetikken har flere tatt til orde for at ansatte i organisasjoner som deltar i forskning som ansatte, ikke har krav på anonymisering (Andreassen, 2004; Vike, 2001). Jeg har allikevel gått flere skritt for å anonymisere ikke bare enkeltpersoner, men også organisasjoner, selv om det kan påvirke leservennligheten. Hovedgrunnen til dette er at det er et sterkt forskningsetisk krav og at det vokste fram et ønske fra enkelte beboerne og prosjektansatte. Formålet med de kritiske perspektivene er å vise problematiske prosesser der innbyggerinteresser, organisasjonsinteresser, faglige idealer og politiske interesser kolliderer, og hvordan dette gir seg uttrykk i konflikter både internt og eksternt. Det er naturlig å tenke at disse prosessene har overføringsverdi til andre frivillige velferdsprodusenter, prosjekteiere og aktører, og de er neppe enestående for den organisasjonen jeg har samarbeidet med.

Siden deltakerne i utgangspunktet hadde et ønske om oppmerksomhet og at prosjektet ikke skulle anonymiseres, har både jeg og deltakerne på tidligere tidspunkt fortalt om prosjektet

med bruk av navn. Dette kan gjøre det mulig å gjette seg fram til identifikasjon av prosjekt og organisasjon, som er aidentifisert i etterkant. Å aidentifisere var et kompromiss, siden enkelte deltakere både i og utenfor organisasjonen ønsket full åpenhet, også i ettertid. Dette kan imidlertid kompromittere deltakeres individuelle anonymitet. Det vil kunne være mulig for interne å identifisere enkeltpersonene bak ytringer som er framsatt offentlig som ansatt i organisasjonen. Disse ytringene er enten framsatt i rollen som ansatt, og i kontekst av en videre offentlighet enn bare meg som forsker, eller i intervjuer med et tydelig offisielt preg, som dreide seg om forhold i organisasjonen, ikke personlige oppfatninger eller private omstendigheter. For å unngå skade på enkeltpersoner og unngå at noen får represalier, har jeg anonymisert posisjonene til aktører i organisasjonen, som å forandre på stilling, personlige egenskaper etc. Jeg omtaler derfor ansatte i organisasjonen med de overordnede kategoriene ledelsen og administrasjonen og ansatte i «Karigate» som prosjektansatte¹³. Dette gir noen analytiske begrensninger, men har vært en nødvendig avveining (Thagaard, 1998).

Samarbeid og involvering – betydning for forskningsprosess og data

I deltakende aksjonsforskning forstås samarbeid som en del av metoden for å skape kunnskap og endring. Den sosiale interaksjonen kan dermed bidra til å omdanne de sosiale strukturene. Utfordringer knyttet til arbeidsdelingen og forskerens påvirkning på feltet er til stede i alle typer forskning, men i aksjonsforskning forsøker man å gjøre disse prosessene eksplisitte og til dels intensjonelle. Jeg vil derfor beskrive hvordan rollefordelingen og samarbeidet har vært, og virket inn på funnene.

Forskerrollen: fasilitator, sokratisk klegg og kollektiv hukommelse

Forskerrollen har vært ulik i ulike faser gjennom de fire årene jeg har vært tilknyttet prosjektet. Den har variert med ulike behov i prosjektet og med ulike relasjoner og ulike delprosjekter og temaer. I tråd med idealene om aksjonsforskning og forskning på kollektiv handling, har målet vært å utmeisle en forskerrolle som er aktivt deltakende, men som ikke innebærer at det er *forskeren* som skal utvikle noen kritisk bevissthet hos deltakerne, eller på annen måte styre den ideologiske prosessen i prosjektet, men involveres som profesjonell

---

¹³ Dette inkluderer ansatte i prosjektets drift; prosjektleder og ansatte med «brukererfaring» eller helse- og sosialfaglig bakgrunn, men ikke de ansatte i prosjektets bedrifter.

kunnskapsprodusent, snarere enn ideolog eller spesialist (Melucci, 1996). I stedet framhever Heron og Reason (2006) rollen som fasilitator, med ansvar for tre grunnleggende elementer: å introdusere metodologien, å sørge for at avgjørelser tas i samarbeid mellom deltakerne, og å sørge for et samarbeidsklima bygget på respekt, varme og tillit. Utformingen av rollen vil være avhengig av rammene for prosjektet og de ulike deltakernes kompetanse og erfaring knyttet til det som skal utvikles i praksis, og med aksjonsforskning. I mitt prosjekt var dette en flytende rolle, der mye av ansvaret også var overlatt til deltakerne og prosjektansatte. Jeg forsøkte å ivareta de tre elementene i møter jeg ledet, mens andre avgjørelser til tider ble tatt mens jeg ikke var til stede.

Andre ganger forsøkte jeg å ivareta de tre elementene gjennom min øvrige deltakelse. De som var ansatt for å drive prosjektet understrekte at det var deltakerne i prosjektet som skulle bestemme og ta ansvar, men ofte utpekte de prosjektansatte de som rakk opp hånda først, til oppgaver. Prosjektlederen oppsummerte diskusjoner raskt uten å etterspørre meningene til de som ikke sa noe, og hadde ofte forberedt handlingsforslag på forhånd. Å påpeke dette i plenum kunne gjøre rollen som forsker rolle litt truende, men å gi feedback bare til prosjektleder kunne gå imot idealet om åpenhet og demokratisk styring. Jeg valgte i større grad å utfordre til refleksjon gjennom spørsmål, ofte med utgangspunkt i prosjektets nedskrevne ideer, eller formuleringer. En lignende rolle har vært kalt å være en «sokratisk klegg», en litt pågående men undrende følgesvenn i prosjektarbeidet (Tiller, 1999).

I stedet for en vurderende feedback, valgte jeg det samme i samtaler med de prosjektansatte alene. I løpet av de fire årene hadde prosjektet tre prosjektledere, og alle har referert til samtalerne vi hadde som viktige og støttende, og at det var viktig å ha noen å diskutere med og kunne snakke åpent med. Ofte innebar dette mest å være en som lyttet. Prosjektlederne ga uttrykk for at det var en ensom jobb, en erfaring som også har vært trukket fram i tidligere forskning om boligprosjekter med høy grad av medvirkning (Ausland, 2009). For å ivareta hensynet til mest mulig deltakelse fra alle involverte, baserte jeg mine innspill på erfaringene vi hadde gjort oss i prosjektet sammen. Ettersom prosjektet skred fram, påpekte flere at jeg var blant dem som hadde vært med i prosjektet lengst, og ofte var det en rolle jeg brukte for å sette i gang refleksjon. Historien om hvordan prosjektet oppsto, eller de tidlige diskusjonene om språk, var gode verktøy for å sette i gang refleksjoner over praksis på senere tidspunkter, om hvordan prosjektet hadde blitt. Dette brukte jeg i samtaler både med nye beboere,

prosjektledere og representanter fra ledelsen i organisasjonen. Fordi jeg også hadde alt nedskrevet, tok jeg ofte en rolle som det jeg vil kalle prosjektets «kollektive hukommelse».

Deltakerrollen

Deltakerrollen og forskerrollen påvirkes gjensidig (Wade, 1984). Det er ulike idealer for hvordan deltakerrollen utformes i ulike forskningstilnærminger som vektlegger samarbeid og innflytelse fra lekfolk, informanter og profesjonelle (Feiring et al., 2017; Malterud & Elvbakken, 2019; Uggerhøj, 2012). Idealet synes å være formaliserte samarbeidsrelasjoner, økonomisk kompensasjon, deltakelse i alle ledd av forskningen og sampublisering. Uansett vil det alltid være et skille mellom *insiders* og *outsiders* i deltakende forskning (Eikeland, 2012). I deltakende aksjonsforskning forstås deltakerrollen som en aktiv rolle for å endre egen situasjon. Deltakerne er ikke passive objekter i forskningen, men går inn i forskningen fordi de ønsker det, ser muligheter eller allerede drev med det som skulle forskes på (Tofteng & Husted, 2012). Idéen om å etablere brukerstyrte boliger kom fra initiativtakerne selv, og selve prosjektet var allerede på god vei til å bli etablert i forskningsprosjektets start.

Samtidig utviklet rollene seg over tid. De første intervjuene med deltakere som ikke hadde vært involvert i oppstarten, var i stor grad preget av det man kan kalle mønsterfortellinger om rus (Selseng, 2017b). Jeg spurte om bakgrunnen for at de hadde blitt med i prosjektet, og de begynte ofte å fortelle om hvordan de hadde startet å bruke rusmidler. Min umiddelbare tolkning var at dette hang sammen med at de fleste var i institusjonsbehandling, og at de var vant til å fortelle om dette i møte med profesjonelle, en slags institusjonalisering (Järvinen, 2003; Selseng, 2017b). Istedenfor å skape en aktiv deltakerrolle, og vektlegge styrker og strategier, reproduserte vi et forhold preget av dominans mellom hjelper og marginalisert (Ball, 2005; Strega & Brown, 2015). Å bruke anerkjente historier eller script, kan også være en måte å ramme inn og forstå egne erfaringer på. Dermed kan det tolkes som identitetsarbeid å fortelle disse historiene, fordi den formidlet hvem de var, og kunne skape rammer for veien videre – nye fortellinger og forventninger om hva de ønsket å bli (Loseke, 2012).

Uansett formål om likeverdig samarbeid, kom jeg inn som en *outsider* i prosjektet. Jeg bodde ikke sammen med beboerne, og hadde for eksempel ikke stemmerett på beboermøter. Dette fordrer alltid en annengjøring, for å legitimere outsiderens inntreden i livene til *insiders*. Det er den som står nærmest det sosiale problemet selv som innehar rollen som insider (Young, 2005), mens det er outsideren som definerer terminologien i form av forskningsmetode, vitenskapelige teorier eller forskningsfunn. Insider – outsider-distinksjonen impliserer dermed

en arbeidsdeling som er institusjonalisert og kan få essensialistiske følger for forskningen (Eikeland, 2012). Å betrakte menneskene som objekter for forskningen kan føre til at det å studere forandring blir å stoppe forandringen (Freire, 1970/2014; Skjervheim, 1957, 1959). Gjennom å forstå det felles arbeidet som *praxis* – teoretisk informerte praktiske handlinger – kan denne todelingen overskrides (Eikeland, 2012; Freire, 1970/2014; Glassman & Erdem, 2014). Det er ikke «intervensjon», «anvendt» eller «samproduksjon»¹⁴: menneskene som studeres, også er de som handler og vet (Eikeland, 2012). Dette svarer også på legitimitetsspørsmålet knyttet til representasjon i samarbeidende forskning (Feiring et al., 2017). Deltakerne skal ikke representere en populasjon av mennesker med gitte karaktertrekk, de beskriver og handler på sin egen virkelighet. I eksemplet ovenfor, der jeg beskrev mine observasjoner av manglende medvirkning i prosjektet, uttalte for eksempel flere beboere at de ikke opplevde manglende medvirkning som et problem. De var glade for at det ble framdrift i prosjektet, og de stolte på at det ville bli mer involvering etter hvert. Andre ble irriterte og opplevde at beboerne bare var til pynt.

Samarbeid og involvering

Samarbeid og involvering kan tilnærmes som en relasjonell prosess (Natland & Hansen, 2017; Seim & Slettebø, 2007). Et sentralt poeng er om forskningen opplevdes relevant for deltakerne (Levin, 2017). I starten opplevde jeg deltakerne som høflig interesserte, glade for å snakke, men ikke nødvendigvis spesielt interesserte i å delta i forskningen. Mange syntes det var stas å «bli forsket på» (sic), og så det som en mulighet til å få oppmerksomhet rundt boligprosjektet, inkludert deres ønsker om at prosjektet skulle føre til en ny måte å se mennesker med rusproblemer på. Når jeg spurte: «Hva synes dere vi skal forske på?» så kom det ikke så mange forslag. Ved å være til stede og jobbe sammen med deltakerne og at vi utviklet en tillitsfull relasjon, vokste temaene fram mer organisk, sammen med forståelsen av hva forskningen skulle handle om. Denne prosessen hadde jeg innflytelse på, gjennom hvilke temaer jeg ble interessert i og hvilke spørsmål jeg stilte. Samtidig var det eksempler på temaer jeg var opptatt av, som deltakerne ikke var interesserte i, og som vi lot ligge, for eksempel samfunnsarbeid og sosialt arbeid. Som stipendiat forventes man å publisere i høyt rangerte

---

¹⁴ Denne metodiske tenkningen har klare paralleller til flere substansielle temaer i prosjektet, blant annet forsøkene på – og utfordringene med – å overskride dikotomier og begreper som bruker – hjelper, medvirkning, ansatt og bostedsløs, både symbolsk og materielt.

internasjonale tidsskrifter, noe som kan virke ekskluderende for deltakelse fra medforskere i deler av prosessen, med tanke på å utforme problemformuleringer, å skrive, og på type svar man kan finne. Flere praktiske problemstillinger vi jobbet med, har ikke falt inn under denne avhandlingens problemstilling; for eksempel hvordan få flere til å møte opp på beboermøtene, hvordan skape mer sosialt fellesskap på huset, og hvordan ivareta de ansatte. Selv om vi gjorde noen forsøk, er det ingen eksempler i avhandlingen på at deltakerne har vært med på alle steg i forskningen, som publisering. Likeverd er ikke nødvendigvis det samme som lik deltakelse, men kan dreie seg om at deltakerne kan velge omfang av deltakelse, slik at mangfoldet av deltakere blir lyttet til og respondert på (Gjølterud et al., 2017).

Litteraturgjennomganger viser at samarbeidets karakter sjelden blir belyst og problematisert i artikler knyttet til deltakende forskning (Ausland, 2010; Townsend, 2013), med noen unntak (Natland & Celik, 2015) har jeg funnet lite oppmerksomhet på hvordan innflytelse og kunnskap blir forhandlet i praksis (Barbera, 2008; Glassman & Erdem, 2014; Gubrium & Holstein, 1997; Mathiesen, 2011; McLaughlin, 2010). I mitt tilfelle var menn med norsk-etnisk bakgrunn, de som i størst grad engasjerte seg i forskningssamarbeidet. Dette gjorde at jeg måtte ha ekstra oppmerksomhet på å inkludere stemmene til andre deltakere. Noen var det lettere å komme i kontakt med når jeg møtte dem utenfor møter, eller i etterkant av beboermøter.

Forskningskvalitet og begrensninger

Aksjonsforskning er kritisert for ikke å være kumulativ og ikke overførbar, men aksjonsforskningens grunnleggende konstruktivistiske karakter innebærer at kvaliteten på forskningen må vurderes ut fra andre mål på troverdighet enn tradisjonell validitet og reliabilitet (Levin, 2017). Levin trekker spesielt fram kriterier utviklet av Guba og Lincoln (1989), og kobler dette med involvering, sosial empati og kritisk analyse. Andre igjen skisserer fem mer konkrete typer validitet i aksjonsforskning: «outcome validity, democratic validity, process validity, catalytic validity, og dialogical validity» (Anderson et al., 2007; Herr & Anderson, 2014; Reason & Bradbury, 2001).

Krav til kvalitet og validitet krever at man må kunne vise at aksjonsforskningen er like rigorøs som konvensjonell samfunnsforskning (*prosessvaliditet*). Mine data er produsert sammen med deltakerne, men i tråd med generelle krav til dataproduksjon. Det er mange metodiske diskusjoner knyttet til ulike typer data og såkalt triangulering (Atkinson & Coffey, 2003;

DiMaggio, 2014). Jerolmack og Khan (2014) argumenterer for at selvrapporterte holdninger og handlinger har liten verdi for å forklare eller beskrive hva mennesker faktisk gjør. Siden dette prosjektet er deltakende aksjonsforskning, har deltakerne vært med på å utvikle forskningen, og forskningen forsøkt å påvirke prosjektet til det bedre. Disse dataene kan ikke ses som en evaluering i tradisjonell forstand, men som dokumentasjon av en prosess der målet har vært å få boligprosjektet til å lykkes. Kildemangfoldet og kombinasjonen av dem samsvarer imidlertid med anbefalingene i casestudie-litteraturen (Yin, 2017).

Relevansen til prosjektet skal sikres gjennom det praktiske arbeidet. I dette tilfellet bidro prosjektet til at «Karigate» ble etablert som et tilbud deltakerne var fornøyd med (*resultatvaliditet*) og resultater som var relevante for deltakerne (*demokratisk validitet*). I tillegg har forskningen vært preget av bred lokal deltakelse, bevissthet om forutinntatthet, samarbeid med veiledere og systematiske data om endringsprosessen. Jeg har søkt å tilstrebe gjennomsiktighet i forskningsprosessen ved å inkludere bredt, beskrive framgangsmåtene og at jobbe mot at resultatene skulle være brukbare i praksis (*dialogisk validitet*). Alt dette påpekes som viktige kvalitetskriterier (Herr & Anderson, 2014; Levin, 2017).

Samtidig er det begrensninger i både datagrunnlaget og deltakelsen. Det er mange interessenter, og det er ikke gitt at prosessen eller denne framstillingen gir like mye plass til alles meninger (Uggerhøj, 2012). En gruppe som i liten grad er representert, er ledelsen i organisasjonen, da deres deltakelse i prosjektet har vært begrenset til intervjuer og enkelte samarbeidsmøter, siden de ikke ønsket å delta i aksjonsforskningen utover dette. For å ivareta deres syn forsøkte jeg også å snakke med dem underveis. Det er også systematiske skjevheter i deltakelsen. McArdle (2008) peker på at det alltid vil være asymmetriske maktrelasjoner som kan føre til mangel på deltakelse eller utvikling. I mitt prosjekt gjaldt dette spesielt en mindre gruppe kvinner der vi hadde lite felles språk. Manglende felles språk gjorde deltakelsen vanskelig for hele prosjektet, og jeg pekte flere ganger på språkutfordringer i prosjektet. Samtidig utviklet vi også en forståelse og relasjon gjennom at jeg ofte oversatte underveis i stormøter og beboermøter, så de skulle ha mulighet til å forstå. Bruk av tolk ville gitt bedre grunnlag for å inkludere flere, og er en svakhet ved samarbeidet. Enkelte av disse involverte seg i større grad når vi snakket uformelt enn i formelle møter.

I tillegg framhever Herr og Anderson (2014) *katalytisk validitet* – at både forsker og deltakere lærer noe i løpet av prosessen. Slike resultater er i første omgang gyldige i konteksten de er

produsert i. Aksjonsforskningsprosjektet besto av flere delmål og dataene ble produsert over lang tid. Beskrivende, forklarende og fortolkende kunnskap som kom fram i starten og understøttet forandring, var ikke lenger relevant eller valid på et senere tidspunkt, når forandringen hadde funnet sted. Kunnskapen må dermed forstås som foranderlig og ikke fastfrosset (Freire, 1970/2014), det er framvoksende kunnskap-i-handling (Duus, 2012). I et kritisk realistisk perspektiv innebærer denne forskningen viktige funn om hvordan strukturelle betingelser og sosial interaksjon henger sammen, i tilfeller der marginaliserte grupper organiserer seg for å endre sine materielle eller symbolske omstendigheter. Disse mekanismene vil være overførbare til andre grupper. Noen mekanismer kan være spesifikke for mennesker som står utenfor boligmarkedet, og knyttet til spesifikke strukturer i boligfeltet. Andre kan være mer generelle mekanismer knyttet til språk og stigmatisering. Ved å analysere de kontekstuelle variabelenes påvirkning, vil jeg kunne si noe om kontekstens betydning og sammenligne med andre konteksters kjennetegn (Levin, 2017; Yin, 2017), slik at resultatene vil kunne være teoretisk generaliserbare.

Mathiesen (2011) er mer opptatt av de politiske konsekvensene av aksjonen. I dette prosjektet har ikke målet vært direkte politisk påvirkning, men en kombinasjon av å realisere praktiske verdier og å endre kulturelle oppfatninger. Allikevel har prosjektet bidratt til at andre aktører har engasjert seg politisk, uten at det foreløpig har ført til endringer. Longino mener en undersøkelse er objektiv i den grad den tillater transformativ kritikk (Longino, 1998). Gjennom å forsøke å skape noe nytt og innovativt har vi blitt oppmerksomme på en rekke muligheter og begrensninger som har rekkevidde utenfor dette prosjektet, og som dermed også kan ha betydning for videre praksis og politikk.

Det er mange ulike perspektiver som kan brukes for å vurdere aksjonsforskningens samfunnsmessige betydning. Banks et al. (2017) peker på deltakende, samarbeidende og kollektiv betydning. Andre igjen har vært mer opptatt av aksjonsforskningens betydning for forskerfellesskapet og som sosial bevegelse i seg selv (Gustavsen et al., 2008; Pålshaugen, 2014). Morton og Fleming (2013) skiller mellom opptak, bruk og effekt av forskningen; at forskningen blir lest og lyttet til, at mennesker tar den i bruk eller videreformidler den, og at bruken bidrar til å forandre noe. Disse prosessene er det vanskelig å ha oversikt over, og kan også vise til betydninger i lang tid etter denne avhandlingen skrives. Resultatene fra avhandlingen peker mot utfordringer knyttet til hvordan mennesker uten bolig forstås både i forskning og politikk. Det gjenstår å se om den vil ha en betydning for dette.

6. Sammendrag av artiklene

Det er en måte å påvirke på også, dette som vi skriver nå. Vi gjør at det kommer på papiret og folk faktisk får øya opp for «brukeren». (Annie)

Artikkel 1: Fra «Brukermedvirkning» til «Demokrati» – språkets betydning i deltakende aksjonsforskning

Håvard Aslund

Kapitlet «Fra «Brukermedvirkning» til «Demokrati» – språkets betydning i deltakende aksjonsforskning» er publisert i den fagfelleverderte vitenskapelige antologien *Samproduksjon i forskning* i 2019 (Askheim et al., 2019). Kapitlet omhandler hvordan fagspråk kan virke undertrykkende, men også språkets potensiale for frigjøring og endring. Kildene kapitlet baserer seg på, er møtoreferater og feltnotater fra høsten 2016, og to fokusgruppemøter høsten 2017, der vi, forsker og deltakere, sammen leste, analyserte og diskuterte dataene fra 2016. Refleksjonene ble så tematisk analysert, skrevet ut av forfatteren og kommentert av deltakerne. Problemstilling i artikkelen er: Hvilken betydning har språk, begreper og kategorisering for forskning om menneskers livsbetingelser og muligheter?

Utgangspunkt for diskusjonen i artikkelen er hvordan deltakerne i «Karigate» utfordret begrepene i den *sosialfaglige diskursen*, som ble sett på som stigmatiserende og som lite hensiktsmessige for å realisere prosjektet. Funnene drøftes i artikkelen ut fra institusjonell teori, stigma og empowerment.

Utfordringene i språket knyttet seg til begreper som ble forstått som institusjonelle kategorier. Kategoriene begrenset prosjektmedarbeidernes handlingsrom og opprettholdt *institusjonaliserte* tenkemåter og adferd hos forskeren og prosjektmedarbeiderne, og også hos samarbeidspartnere og offentlig tjenesteapparat. Samarbeidet om språk og begreper virket bevisstgjørende, det bidro til endringsprosesser for den enkelte og til mer nyansert forskning. Diskusjonen førte til en bevegelse i begrepsbruk: «fra *bruker* til *prosjektmedarbeider*», «fra *brukerstyring* til *demokrati*», «fra *aktivitet* til *arbeid*», «fra *botilbud* til *hjem*», og «fra *rusavhengig/rusmisbruker* til *mennesker med problematisk forhold til rusmidler*». De «nye»

ordene ble transformative begreper som overskred dikotomiene i den «sosialfaglige diskursen», og ga nye posisjoner til arbeid, naboskap og deltakernes selvbylde.

Samarbeidet førte til at språket i forskningsformidlingen ble endret for ikke å sementere, legitimere og støtte stigmatiserende institusjonelle identiteter, ved bruk av analytiske kategorier som annengjør. Disse begrepsendringene er utfordrende, siden problemdefinerende begreper er del av akademiske diskurser i ulike forskningsfelt, med krav om presisjon i teori og i rapportering og formidling av forskning. Språket har også betydning ved søknad om forskningsmidler, eller som i vårt tilfelle for godkjenning for gjennomføring av prosjekter i NSD. Gjennom å endre språk og begreper ønsket prosjektmedarbeiderne å være med på å påvirke nye sosialarbeidere til å reflektere over etablerte begreper i sosialt arbeid som kan virke ekskluderende. Endring av språk er verken endelig eller tilstrekkelig for å endre undertrykkende maktforhold, og endringene måtte følges av materielle endringer og opplevde posisjoner. For eksempel var endringer fra «bruker» til «beboer» avhengig av å få et egnet sted å bo som kunne oppfattes som et hjem. I noen tilfeller ble allikevel prosjektmedarbeiderne holdt tilbake i gamle kategorier av omgivelsene, selv om realitetene hadde endret seg, for eksempel betegnet ulike deler av hjelpeapparatet dem som «rusmisbrukere» lenge etter at de hadde sluttet å bruke rusmidler.

Artikkel 2: ‘The Long and Winding Road’ — Collective action among people experiencing homelessness.

Håvard Aaslund og Sissel Seim

Artikkelen «The Long and Winding Road’ — Collective action among people experiencing homelessness» er publisert i *International Journal of Action Research* i 2020, og utforsker muligheter og utfordringer for kollektiv handling blant mennesker som har opplevd bostedsløshet og rusproblemer. Artikkelen beskriver prosessen rundt framveksten av kollektiv handling i prosjektet og undersøker hvordan kollektiv identitet kan bidra til forståelser av kollektiv handling.

Artikkelen bygger på intervjuer, feltnotater og møterefater i perioden 2015 – 2016. Forskningsspørsmålene i artikkelen er: Hvordan kan kollektiv identitet bidra til forståelse av kollektiv handling blant mennesker som opplever problemer relatert til bolig og rusmiddelbruk? Hvordan ble kollektiv identitet forhandlet og utviklet i prosjektet, og hvordan bidro aksjonsforskningen i prosessen?

Begrepet *kollektiv identitet* betegner hvordan grupper forstår og erfarer seg selv som en gruppe og avgrenser seg fra andre. Kollektiv identitet skal forstås som en prosess som er åpen for forhandlinger og omhandler mål, midler og relasjoner til andre. Identitetsarbeidet kan analyseres som *grensedracting*, *bevisstgjøring*, *historiefortelling* og *forhandlinger*, fenomener som henger sammen i gjensidig forsterkende prosesser. Internasjonal forskning har vist at bostedsløse tillegges mangel på ressurser som er nødvendige for kollektiv handling og protest, samtidig som kollektiv identitet har vært pekt på som en viktig forklaring for å lykkes med kollektiv handling. Det er allikevel få studier som analyserer prosessen over tid.

Analysene peker på at kollektiv identitet vokste fram og utviklet seg gjennom konsolideringen i prosjektet. Arbeidet med grensedractingen mot omverdenen var preget av diskusjoner om språk og begreper, men var også preget av spenningen mellom solidaritet og rekruttering av passende deltakere, og av utfordringer knyttet til deltakernes mangfoldige bakgrunn. Over tid ble betydningen av felles beskrivelser og navn mindre viktige. Den kollektive identiteten ble mer knyttet til et «vi» og et «hjem», snarere enn til definerte identitetskategorier. I prosjektet oppsto det spenninger mellom de kvinnelige initiativtakerne, som hadde investert mye tid i prosjektet, og senere deltakere, flest menn, som kom rett fra institusjonsbehandling eller fengsel. Kvinnenes narrativ om at «vi kan få det til», bidro til bevisstgjøring om de andre deltakernes «institusjonstankegang». Spenningen internt i prosjektet mellom disse narrative tydeliggjorde prosjektets idé og var viktig i interne forhandlinger om hva som var mulig å oppnå. Forhandlingene knyttet seg til å realisere en identitet som «normal» i møte med samarbeidspartnere og kommunen.

Artikkelen konkluderer med at prosjektet lyktes med å bygge kollektiv handling, som samtidig satte søkelys på å endre gruppens offentlige identitet og på arbeid med å skape arbeidsplasser og boliger. Den kollektive prosessen var preget av dialog mellom deltakerne og forskeren, der forskeren bidro med å speile deltakernes kollektive identitet. At deltakerne lyktes med å drive i gang kollektiv handling utfordrer tidligere antakelser om bostedsløses utfordringer med egenorganisering og kollektiv handling, og antyder at deltakende aksjonsforskning kan støtte opp under eller endre forutsetningene for kollektiv handling, blant mennesker som er bostedsløse og/eller har rusproblemer. Samtidig viser analysen at kollektiv identitet ikke nødvendigvis må være en eksplisitt innramming, som et felles navn som beskriver eller avgrenser hvem som inngår i den kollektive identiteten. Mangfold kan bidra til å styrke bevisstgjøring og kollektiv identitet, selv om det også byr på utfordringer.

Artikkel 3: Egenorganisering og frivillige organisasjoners rolle i kampen mot bostedsløshet – et deltakende aksjonsforskningsprosjekt

Håvard Aaslund

Artikkel 3 «Egenorganisering og frivillige organisasjoners rolle i kampen mot bostedsløshet – et deltakende aksjonsforskningsprosjekt» er publisert i *Tidsskrift for boligforskning* i 2020. I teori om sosiale bevegelser framheves betydningen av tilknytning til eksisterende organisasjoner i framvekst av kollektiv handling. I offentlige dokumenter om boligsosialt arbeid for de mest vanskeligstilte understrekes at brukermedvirkning er viktig. Samtidig eksisterer det få mikrostudier i boligfeltet av brukermedvirkning og av frivillig sektors rolle i arbeidet. Artikkelen tar utgangspunkt i aksjonsforskningsprosjektet som et forsøk på å etablere et egenorganisert botilbud for bostedsløse, og spør: Hvordan kan frivillige organisasjoner bidra til å fremme og hemme egenorganisering blant bostedsløse?

Artikkelen bygger på et mangfold av kilder; feltnotater, intervjuer og dokumenter innhentet over hele prosjektperioden på fire år. Den beskriver opprinnelsen, framveksten, konsolideringen og avslutningen av prosjektet. Data er analysert i samarbeid med beboerne i prosjektet. Teorier om egenorganisering, medvirkning og ressursmobilisering danner teoretisk ramme for diskusjonen.

«Karigate» ble initiert av kvinner på et tiltak for akuttovernatting, som var uten egen bolig. Prosjektet ble organisert i samarbeid mellom framtidige beboere, en frivillig organisasjon og forskeren. Relasjonen mellom deltakerne, forskeren og organisasjonen endret seg gjennom prosessen. Graden av medvirkning for deltakerne var særlig høy i prosjektets *forfase*, mens mobilisering av ressurser og tilknytning til organisasjonens nettverk spilte en viktig rolle i *tilblivelsesfasen*. Prosessen i starten ledet til mer formaliserte strukturer for å sikre medvirkning, mens koordinering og ledelse av ressurser ble sentralisert. I *modningsfasen* viste prosjektet gode resultater og mer bruk av deltakernes ressurser. Samtidig bidro uklarhet om maktforhold og om medvirkning til barrierer, og til at prosjektet ble avsluttet.

Artikkelen konkluderer med at det ligger muligheter for innovasjon i økt medvirkning, men at slike prosesser er avhengig av ressurser og samarbeid med hjelpeapparat, organisasjoner og allierte. Gjennom oppmerksomhet rundt fellesskap, rusfrihet og arbeid, skilte prosjektet seg

merkbart fra de vanligste strategiene for å bekjempe bostedsløshet, som f. eks *Housing first*. Samtidig synliggjør studien utfordringer knyttet til medvirkning i boligpolitikken. Ved å overse betydningen av makt og ressurser står medvirkning i fare for å tømmes for innhold og bidra til *kooptering* av egenorganisert motstand. Den midlertidige karakteren i prosjektorganisering og den frivillige organisasjonens dobbeltrolle ved å være både tjenesteyter og talerør for vanskeligstilte, representerer også utfordringer som kan bidra til kooptering snarere enn til styrket medborgerskap for marginale grupper. I artikkelen drøftes hvordan egenorganiserte bevegelser kan organiseres for å sikre både tilfang av ressurser og autonomi, og behov for differensierte løsninger i strategien mot bostedsløshet.

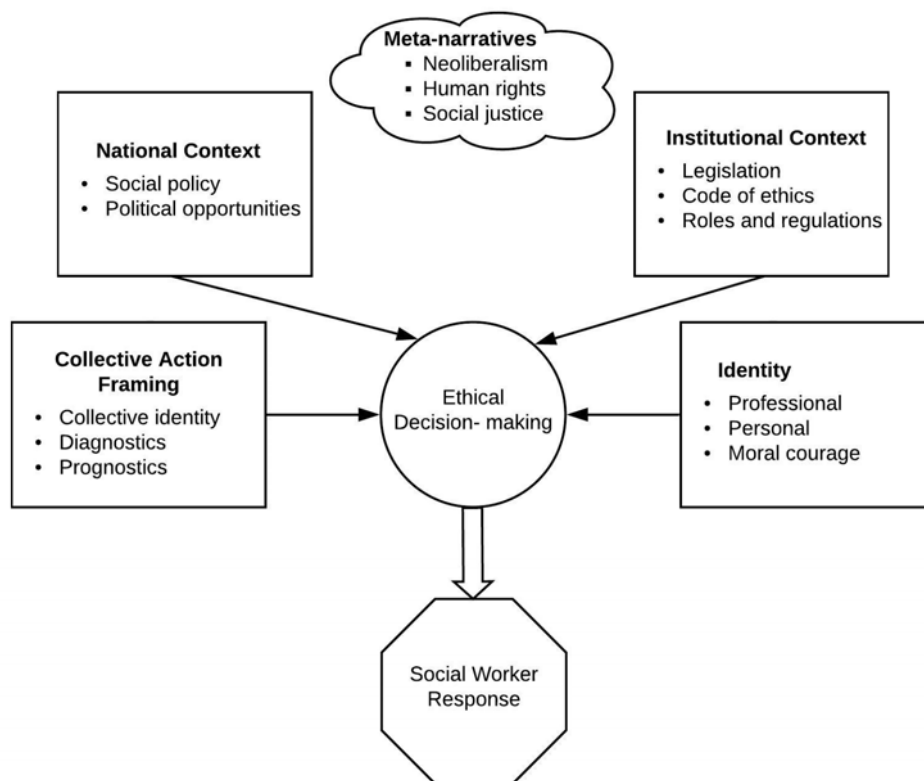
Artikkel 4: Marginalised groups protest against social welfare and public health: conceptualising the challenge for social workers

Håvard Aaslund og Charles Chear

Artikkelen «Marginalised groups protest against social welfare and public health: conceptualising the challenge for social workers» er publisert i *European Journal of Social Work* i 2020. Formålet med artikkelen er å konstruere et teoretisk rammeverk for å analysere hva som påvirker sosialarbeideres reaksjoner på marginale gruppers kollektive handlinger. Det dreier seg spesielt om kollektive handlinger rettet mot velferds- eller folkehelseregimene, som ofte er arbeidsområder for sosialarbeidere. Tross omfattende litteratur om protest og samfunnsarbeid i sosialt arbeid, er det lite forskning om marginaliserte grupper som organiserer seg mot de systemene sosialarbeidere er ansatt i, og om de dilemmaene dette kan føre til for sosialarbeidere, som for eksempel dilemma knyttet til solidaritet med marginaliserte grupper og lojalitet til arbeidsgiver i konfliktsituasjoner. Derfor er det behov for mer kunnskap om sosialarbeideres muligheter til å forholde seg til slike dilemmaer.

Problemstillingen springer ut fra erfaringer fra to ulike forskningsprosjekter; aksjonsforskningsprosjektet i samarbeid med bostedsløse i Oslo, Norge, og et forskningsprosjekt om kollektiv handling blant butikkeiere med innvandrerbakgrunn i Philadelphia, USA. Vi benytter oss av teorier om kollektiv handling og nyliberalisme for å sammenligne posisjonen til menneskerettigheter og sosial rettferdighet i USA og Norge. Med bakgrunn i sammenligningen, og egne forskningserfaringer, konstruerer vi et teoretisk rammeverk. Rammeverket kan brukes til å sammenligne vilkårene sosialarbeidere har i møte

med kollektive handlinger og protest, på tvers av land og politiske regimer. Overordnede forståelser som nyliberalisme, menneskerettigheter og sosial rettferdighet (i artikkelen kalt meta-narrativer) spiller en rolle for hvordan sosialarbeidere forstår protesthandling, og hvorvidt de sympatiserer med, deltar i eller motarbeider dem. Samtidig får disse overordnede forståelsene forskjellig betydning i forskjellige kontekster. Den etiske beslutningsprosessen forut for sosialarbeiderens respons blir dermed påvirket av nasjonal og institusjonell kontekst, innramming av den kollektive handlingen og sosialarbeiderens ulike identiteter.

Figur 6-1 Teoretisk rammeverk: Sosialarbeideres vurderinger knyttet til protesthandling fra marginaliserte grupper

I modellen (figur 6-1) illustreres dette samspillet, der ulike typer kontekst spiller inn i beslutningen. For eksempel kan sosial rettferdighet spille inn i en sosialarbeiders vurdering av støtte til en konkret protesthandling. Men hvordan sosialarbeideren forstår sosial rettferdighet, vil bli påvirket av den sosialpolitiske konteksten, det politiske mulighetsrommet og organisasjonen en jobber innenfor. Samtidig virker også protesthandlingens innramming, og sosialarbeiderens profesjonelle og personlige identitet inn på hvordan hun eller han forstår sosial rettferdighet. I artikkelen diskuterer vi hvordan denne modellen kan brukes i videre forskning og hvilke muligheter som ligger i å koble teori om kollektiv handling med sosialt arbeid. I artikkelen drøfter vi også begrensninger ved modellen.

7. Diskusjon og konklusjon – ressurser, identitet og utfordringer

---

For meg selv, så har jeg ikke fått til så mye i livet. Det at man blir inkludert i noe og at man er del av et fellesskap (...) jeg [har]aldri følt det. Å plutselig bli inkludert i sånn som beboerstyring er jo litt under tvang i starten, men samtidig har det vært utrolig spennende. (Christian)

«Karigate» hadde et praktisk mål om å *etablere en ny form for demokratisk styrt boligløsning* for mennesker som opplever bostedsløshet. I tillegg hadde prosjektet et *identitetspolitisk mål* om å endre negative oppfatninger om mennesker i marginale situasjoner gjennom å synliggjøre deres ressurser og deres muligheter til å organisere slike prosjekter. I dette kapitlet vil jeg drøfte hvorvidt målene ble nådd og hva som hadde betydning for måloppnåelsen. Jeg returnerer derfor til problemstillingen for avhandlingsarbeidet som er: *Hvilke forhold har betydning for egenorganisering blant mennesker som opplever bostedsløshet, og på hvilken måte?* Problemstillingen ble operasjonalisert gjennom forskningsspørsmål som ligger til grunn for avhandlingens fire artikler, som beskrevet i forrige kapittel. Deltakende aksjonsforskning var den metodiske tilnærmingen for å igangsette og prøve ut *eksperimentet* - forsøket med å etablere nye og innovative botilbud for bostedsløse. Samtidig arbeidet vi med det *prosessuelle* i en kontinuerlig erfaringspiral mellom handling og refleksjon.

I dette kapitlet drøfter jeg funnene i sammenheng, for å tydeliggjøre hva resultatene av «Karigate»-prosjektet samlet sett kan fortelle om barrierer og muligheter for å lykkes med egenorganisering, sett fra de bostedsløse deltakernes ståsted. Jeg vil særlig ta for meg 1) På hvilken måte var språk og begreper av betydning for utviklingen av «Karigate»? 2) Hvilken betydning fikk kollektiv innramming (collective action framing) og kollektiv identitet for prosjektet? 3) Hvilken betydning hadde prosjektorganisering, forholdet til organisasjonen, og politiske føringer for prosjektets utvikling og avslutning? Drøftingen vil gjøres i lys av avhandlingens valgte teoretiske perspektiv og foreliggende forskning på feltet (se kapittel 3 og 4); identitet, stigma, posisjon, kollektiv handling og sosiale bevegelser. Videre vil jeg se på betydningen av organisasjon, ressurser og politisk mulighetsrom. Formålet er å vise hva forskere, praktikere, politikere, organisasjoner og nye aksjoner, kan lære av prosjekt «Karigate» med tanke på muligheter og barrierer for egenorganisering blant bostedsløse.

Innramming, kollektiv identitet og stigma i «Karigate»

På individ- og gruppenivå opplevde de bostedsløse seg posisjonert i dominerende, negative holdninger til personer uten bosted og problemer med rusbruk. Denne erfaringen påvirket prosjektets arbeid med språk, kollektiv innramming, samspillet mellom kollektiv handling og kollektiv identitet, samt identitetspolitiske målsettinger.

Språk og diskurser i «Karigate»

Deltakerne mente det ble brukt språk og uttrykksformer som kategoriserte dem som «problem» og som «institusjonaliserte», og at samarbeidspartnere og hjelpeapparatet ikke hadde tro på at de kunne lykkes med et prosjekt som «Karigate». Dette opplevde de som en barriere for egen deltakelse og oppnåelse av prosjektets mål. På den annen side ble dette en forløsende faktor for fruktbar kritisk refleksjon omkring språk og begreper. Denne kritiske refleksjonsprosessen kom tidlig i prosjektet, og bidro til identitetsforhandling som var viktig for å styrke en selvforståelse der en kunne bli anerkjent som aktiv og skapende. Dette var videre en viktig premis for utviklingen av en *kollektiv* identitet. Jeg vurderer denne prosessen som en avgjørende føring for utviklingen av prosjektet og for mulighetene for egenorganisering. Samtidig var det blant deltakerne flere alternative oppfatninger om hva som best kunne beskrive deltakerne, hva de holdt på med og hvorfor. Noen av oppfatningene ble eksplisitt forhandlet om (se artikkel I). Deltakende aksjonsforskning gjorde det mulig å følge denne prosessen, og bidro til kunnskap og bevisstgjøring om hvordan språk og uttrykk på mikronivå var av betydning for forståelse av både seg selv, sine ressurser, sin egen situasjon og forholdet til andre. Derigjennom hadde prosessen om språk og bevisstgjøring betydning for forståelsen av hva «Karigate» skulle eller burde handle om, og hvordan det burde organiseres.

Prosjektet «Karigate» hadde ikke en entydig ideologisk posisjon, det var preget av deltakernes tidligere erfaringsbakgrunn og interesser. De tidlige initiativtakerne (kvinnelige beboere og ansatte ved akuttovernattingen) fikk en idé som viste seg å være helt sentral for utviklingen av «Karigate» og aksjonsforskningsprosjektet, det jeg har kalt “*Gjør-det-selv*”-diskursen. «Gjør-det-selv»-diskursen er forenelig med frivillige organisasjoners interesse for sosialt entreprenørskap, bærekraft og innovasjon (Loga, 2018). Denne diskursen hadde flere varianter, og bygget særlig på de første kvinnenes egne erfaringer med *learning-by-doing*; oppstart av rengjøringsfirmaet, praksisvakter på akuttovernattingen og den lange prosessen for å få gehør for prosjektet. «Gjør det selv»-diskursen ble en sentral del av fortellingen om

hvordan prosjektet oppsto og hva det skulle bli til, og den ga også muligheter for deltakerne til å posisjonere seg som entreprenører og gründere (Klandermans, 2013a), noe som åpnet for andre forståelser av egen identitet og handlingsrom enn den fastlåste posisjonen som «bostedsløs» eller «rusavhengig» (Farrugia, 2011). «Sosialt entreprenørskap» ble også et av stikkordene som muliggjorde at organisasjonens styre vedtok å støtte prosjektet, og preget innholdet i prosjektbeskrivelsen.

Idéer om antidiskriminerende arbeid, menneskerettigheter og sosial rettferdighet hentet fra skadereduksjonsarbeid, var også tydelige i planleggingsfasen av prosjektet. Disse idéene var særlig representert ved brukerorganisasjonene som deltok i planlegging og enkelte deltakere med bakgrunn fra disse, som kom til underveis. Jeg vil betegne dette som en anti-diskriminerende diskurs, som preget flere av hovedpoengene i prosjektbeskrivelsen, for eksempel at beboerne skulle få ordinære husleiekontrakter, at bygget skulle reguleres som boligbygg og at det ikke skulle være noen terapi eller ettervern på huset. Både «gjør-det-selv»-diskursen og den anti-diskriminerende diskursen vektla at hjelpeapparatet holdt mennesker tilbake istedenfor å hjelpe dem videre. Der den anti-diskriminerende diskursen vektla kamp for sosial rettferdighet gjennom politisk påvirkning, var representantene for «gjør-det-selv»-diskursen mer ressurs- og samarbeidsorientert. De ville påvirke til sosial endring gjennom å vise hvilket potensial og hvilke ressurser som fantes blant mennesker som opplevde bostedsløshet.

Initiativtakerne hadde vært opptatt av språk, diskriminering og rettigheter i planleggingsfasen, men det var i implementeringsfasen da de mobiliserte flere til å være med i prosjektet, at deltakerne ble oppmerksomme på og identifiserte det de kalte «det sosialfaglige språket». Dette skjedde i forbindelse med at deltakerne opplevde at hjelpeapparatet og de selv hadde ulike forståelser av det å *medvirke*. Det ble et sprik mellom deltakernes forventninger til hva prosjektet skulle være og hva det innebar å snakke om «deltakerstyring». Deltakerne betegnet da hjelpeapparatets språk som «det sosialfaglige språket», og med dette uttrykket mente de strukturer innenfor hjelpeapparatet som deltakerne opplevde posisjonerte dem som passive klienter; «brukere» og «rusavhengige». Deltakerne ønsket å markere distanse og opposisjon til strukturer og systemer som reduserte dem til passive hjelpetrequende. Uttrykket «det sosialfaglige språket» kan sies å representere en hegemonisk diskurs, som satte i gang en diskursiv forhandling og «motdiskurser» omkring identitet og kapasitet til å handle. I utviklingen av en alternativ forståelse til «det sosialfaglige språket» hentet deltakerne fram

igjen inspirasjon og egenerfaring fra arbeid med *sosialt entreprenørskap* og *skadereduksjon*. I tillegg sto flere av dem som kom fra institusjonsbehandling for en mer *selvhjelpsorientert diskurs* inspirert av *Narcotics Anonymous*-bevegelsen (NA), som vektla tilfriskningsprosesser og gjensidig hjelp, og åpnet opp for å forstå deltakelse i «Karigate» som en endringsprosess til videre rusfrihet, selv om det ikke skulle være noen behandling eller ettervern der.

Den kollektive handlingens innramming

Motstanden mot «det sosialfaglige språket» endret deltakernes forståelse av hva «Karigate» handlet om: «Karigate» var ikke et sosialt arbeidsprosjekt med orientert mot brukerstyring, men *aksjonsforskning om egenorganisering og kollektiv handling*. Videre ble dette starten på en prosess med *den kollektive handlingens innramming* (Benford & Snow, 2000), der «Gjør-det-selv»-, antidiskriminerings- og selvhjelpsdiskursen hadde betydning. Slik innramming kan preges av både ideologier, diskursive felt og kollektiv identitet, som påvirker aktørenes syn på muligheter, problemer og egen identitet (Friedman & McAdam, 1992; Snow, 2004; Taylor, 2013; Wieloch, 2002). Felles for de tre diskursene som lå til grunn for innrammingen av «Karigate», var at de alle markerte motstand mot den hegemoniske diskursen (sosialfaglig språk). Denne diskursen er ikke en representasjon av noens faktiske posisjoner i prosjektet, men er en beskrivelse av hvordan deltakerne konstruerte sin motpart.

Tross innbyrdes motsetninger eksisterte de ulike diskursene i et dynamisk samspill. Deltakerne var ikke helt konsistente i sin språkbruk, til tider gjorde de selv bruk av det hegemoniske språket, selv om dette var et språk de tok aktivt avstand fra i andre sammenhenger (Aaslund, 2019; Aaslund & Seim, 2020). Et eksempel på dette er hvordan de brukte ord som «brukermedvirkning» i søknader og prosjektplaner, da det i slike sammenhenger kunne være strategisk å bruke ord og begreper fra den hegemoniske diskursen for å oppnå støtte. De tre diskursene deltakerne selv brakte inn på feltet, bidro til å utfordre hjelpeapparatets fastlåsing av brukere i institusjonelle identiteter. Dette fordi diskursene åpnet for nye posisjoner og relasjoner, som i sin tur kunne tolkes som motstand mot den sosialfaglige diskursens hegemoni.

Tabell 7-1 viser en oversikt over innrammingen av kollektiv handling i «Karigate».

Tabell 7-1 Den kollektive handlingens innramming (Collective action framing) i «Karigate»

	H e g e m o n i	M o t s t a n d		
Diskurs	«Det sosialfaglige språket» (bruker-medvirkning)	«Gjør det selv» (sosialt entreprenørskap)	Anti-diskriminerende (skadereduksjon)	Selvhjelp (NA)
Mennesker med problemer	Er annerledes	Har potensiale og ressurser	Er like; mennesker med sosiale rettigheter	Er avhengige
Problem-definisjon	Mangel på ferdigheter og kompetanse	Tjenestene svikter de fattige	Bekjempe diskriminering	Overvinne avhengighet
Behov/formål	Kvalifisering og aktivering til arbeid	Å bli sett og få muligheter (bolig og arbeid)	Universelle rettigheter, politisk mobilisering	Tilfriskning og avhold
Kunnskaps-base	Sosial (assimilering)	Sosial (integrering)	Helse/jus	Ideologi, helse
Makt-perspektiv	Makt over, ovenfra og ned	Makt med, samarbeidende	Makt over, nedenfra og opp	Makt til, nedenfra og opp
Endrings-enhet	Individet	Gruppe/ samfunn	Samfunnet	Gruppe/individ
Offentlig identitet	Bruker	Innovatør, entreprenør	Aktivist, talsperson	Rusavhengig (i tilfriskning)
«Vi»-forståelse knyttet til kollektiv identitet	«Vi er institusjonalisert»	«Vi kan få det til»	«Ikke noe om oss uten oss»	«Vi er maktesløse»

At deltakerne i samarbeid hadde satt språk og identitet på dagsorden, og at dette lot seg nedfelle i konkrete innramminger, bidro til at deltakerne fikk et større *repertoar* over mulige subjektposisjoner å plassere seg i. På denne måten bidro innrammingen til å utfordre det som med Goffman (1963/2009) kan kalle *rolleberøvelse*; nemlig deltakernes opplevelse av at andres vurderinger av dem reduserte dem til kun «bostedsløs» eller «rusavhengig». For utviklingen av huset og arbeidsplassene, hadde diskursene ulike strategiske fordeler. For

eksempel var den anti-diskriminerende diskursen viktig i begynnelsen for at «Karigate» skulle være et trygt og vanlig sted å bo og at arbeidsplassene skulle være trygge og lønnet. På den annen side var den samme diskursen vanskelig å kombinere med framvoksende ønsker om å ha regler mot rus på huset, og samtidig følge husleielovens regler for leiekontrakter. Den diskursen som var basert på selvhjelp viste seg å være viktig for mange av de mest sentrale deltakerne som tok styreverv. Selv om bare et fåtall av beboerne benyttet seg av møter i NA, var forståelsen og språket i NA av betydning for deres vurdering av nye søkere og for hvordan beboerstyret skulle håndtere beboere ved mistanke om rusbruk.

Men selvhjelpsdiskursen hadde også utilsiktede konsekvenser. På allmøtet der organisasjonen informerte om nedleggelsen av «Karigate», uttalte flere beboere at dette var en situasjon de bare måtte akseptere og håndtere. Dette sammenfaller med en grunnleggende idé innen NA om mestring – at man skal arbeide for å endre det som kan endres, men også akseptere at det er noen forhold man ikke kan endre. Det kan synes som om deltakerne som hadde denne erfaringen med seg, forholdt seg slik også til nedleggelsen av «Karigate». I denne konteksten førte det imidlertid til manglende mobilisering av motstand mot avgjørelsen. Når det gjelder «gjør-det selv»-diskursen, la den til grunn et prosjekt med høye ambisjoner om selvberging og økonomisk inntjening. I tråd med tidligere forskning (Andersen, 2018), veide økonomiske aspekter tyngre enn de sosiale for organisasjonen, som brukte nettopp manglende inntjening fra de sosiale entreprenørskapene som et av argumentene for å legge ned «Karigate».

Samspeillet mellom kollektiv identitet og kollektiv handling?

I diskusjonene om «Karigates» utforming vokste det fram behov for nye fortellinger, for en kollektiv identitet om hvem deltakerne var, og hva de var kapable til. Utviklingen av kollektiv identitet skjedde parallelt med den konkrete gjennomføring av prosjektet beskrevet i Artikkel 2 (Aaslund & Seim, 2020). Særlig var tre hendelser betydningsfulle for denne identitetsskapingen: For det første erfaringene med å ha «fått til noe». Seirene til de kvinnene som tok initiativ til prosjektet, ble til fortellinger om hva gruppen kunne få til. For det andre ble de interne motsetningene et utgangspunkt for å identifisere «institusjonstankegangen», den idéen som dannet grunnlaget for nye idéer om hvem «vi» skulle være, hva huset skulle være og hva det ikke skulle være. For det tredje ble kollektiv identitet dannet i relasjon til omgivelsene, gjennom opplevelsen av å bli stigmatisert og utsatt for paternalisme.

Den kollektive identiteten formes i slike interne forhandlinger om gruppeidentitet og bevisstgjøring (Taylor & Whittier, 1992). Forhandlingene om kollektiv identitet i «Karigate» førte til nye selvforståelser preget av ressursfokus: «vi kan», «vi er noen som får det til». De nye selvforståelsene ga igjen opphavet til den identitetspolitiske delen av prosjektet (Calhoun, 1995), den delen som ble utviklet på bakgrunn av fortellinger om hva gruppen opponerte mot, hvem de var og hva de ville skape (Ganz, 2011; Jasper, 2010; Melucci, 1996).

Til sammen utgjorde forhandlingene om kollektiv identitet i «Karigate» *muligheter* på ulike nivåer. Konkrete utfordringer (som opplevelsen av fastlåst, institusjonalisert identitet) førte til behov for nyorientering, noe som aktualiserte erfaringen med å ha fått til å sette i gang boligprosjektet selv – som igjen bidro til økt selvtillit og tro på egne krefter. Denne prosessen skjer i en vekselvirkning mellom kollektiv handling og kollektiv identitet (Melucci, 1995b).

Arbeid for å endre den offentlige identiteten

Det *identitetspolitiske målet* om å endre negative oppfatninger om mennesker i marginale situasjoner, kan ses som et forsøk på å endre gruppens *offentlige* identitet. Kollektive handlinger har oftest både mål knyttet til rettigheter, materielle krav, og identitetspolitiske mål (Calhoun, 1995). Det som ble tydelig i «Karigate», var hvordan disse målene spiller sammen og har betydning for prosjektets eksperiment – å lykkes med *bolig og arbeid*. Arbeidet med å endre *den offentlige identiteten* var nødvendig for å oppnå de posisjonene deltakerne trengte for å realisere aksjonen i prosjektet. Deltakerne mobiliserte for å innta en posisjon å bli hørt fra, lov til å snakke, og å innta de rollene som krevdes for å realisere huset. «Karigate» framsatte både krav basert på verdier og på objektive interesser, men disse interessene ble ikke sett som offentlige anliggender før gruppen hadde skapt nye posisjoner å kreve dem fra. Dette innebærer å gjøre interessene og behovene synlige som samfunnsmessige problemer eller konflikter (Emerson & Messinger, 2014; Gubrium et al., 2016; Habermas, 1987).

Identitetspolitikk for å redusere stigma knyttet til identiteter man samtidig personlig jobber med å komme seg ut av, innebærer en tvetydig posisjon (Seim, 2006). Forsøk på å endre stigma fører ikke nødvendigvis til økt sosial kapital og solidaritet. Ønsket om å distansere seg fra stigmatiserte kategorier i møte med hjelpeapparatet, kan i praksis innebære å *reprodusere* den stigmatiserte kategorien. Ved å framheve sider ved seg selv som bryter med stigma, for å distansere seg fra stigmaet, kan man samtidig bidra til å posisjonere «de andre» som ikke ennå

har oppnådd dette (Farrugia, 2011; Hoolachan, 2020; Stuart, 2016; Wacquant et al., 2014). I «Karigate» kom slik avstandtaking til syne gjennom at deltakerne til tider tok avstand fra andre deltakere som brukte rusmidler. Posisjonene og fortellingene som ble muliggjort gjennom «Karigate», var derfor ikke nødvendigvis egnede til å utfordre stigmaet som sådan.

I gjennomføringsfasen ble det avdekket barrierer knyttet til en annen strukturell aktør som de bostedsløse uunngåelig måtte interagere med; de offentlige velferdstjenestene representert ved Nav. Som beskrevet i kapittel 2, ønsket ikke Nav-kontoret i bydelen å tilby tjenester til beboerne i «Karigate» selv om de var bostedsregistrert der. Prosjektdeltakernes ønske om at beboerne skulle være folkeregistrert og ha ordinære rettigheter som leietakere, viste seg som et hinder for å være kvalifisert for å søke kommunal bolig, fordi det av myndighetene ble oppfattet som om de allerede hadde bolig. Dette eksemplifiserer at de begrep og identiteter som de bostedsløse ønsket å ta i bruk om seg selv fordi de innebar en vei ut av de stigmatiserte begrepene, i andre sammenhenger var en barriere for å motta hjelp og ytelser.

Oppsummert viser denne drøftingen hvordan identitetsforhandlinger hadde avgjørende betydning for hvordan «Karigate» etablerte og utviklet seg. Oppmerksomheten omkring selvopplevd stigma hos de bostedsløse var viktig å tematisere og finne løsninger på, for å komme videre i boligdelen av prosjektet. Innrammingen av «Karigate», kollektiv identitet og identitetspolitikk åpnet for nye posisjoner som i større grad gjorde det mulig å være et subjekt med rett til å bli hørt. I prosjektets første fase la dette grunnlag for posisjoneringer og forventninger til prosjektet som var i samsvar med den samarbeidende organisasjonens oppfatninger om selvhjelp, entreprenørskap og stigmatisering. Senere i prosjektet endret dette seg, særlig oppfatninger om «entreprenørskap» og organisasjonens begrep «brukerstyring». Dette ledet inn i en konflikt som utfordret samarbeidsstrategien. Den frivillige organisasjonen må forstås som et sentralt omdreiningspunkt for «Karigate», både i kraft av å være den viktigste forutsetningen for å sette prosjektet i gang, men også fordi de hadde makt til å avvikle det. Oppsummert vil jeg beskrive det slik: *Endring av den offentlige identiteten var ikke bare et mål i seg selv, men et nødvendig middel for å jobbe med materielle mål.* Det var de sosiale interaksjonene som omdannet de strukturelle betingelsene. Jeg skal i neste avsnitt drøfte hvordan slike betingelser hadde betydning for prosjektet, med utgangspunkt i den frivillige organisasjonen, ressurser, makt, politisk mulighetsrom og kooptering.

Ressurser og politisk mulighetsrom: Organisasjonens doble betydning

Mye av forskningen om kollektiv handling og sosiale bevegelser har handlet om å kartlegge og diskutere ressurser i form av samarbeid med ulike nettverk og organisasjoner, og hva som gir politiske mulighetsrom for kollektive handlinger (Edwards & McCarthy, 2004; Meyer, 2004). Innenfor et kritisk realistisk perspektiv vil jeg betegne slike ressurser og nettverk som «før-eksisterende strukturer» (Henriksen, 2016). Poenget er å drøfte hvordan slike strukturer kunne virke fremmende og hemmende for boligprosjektets utvikling.

En avgjørende føring for prosjektet var at de bostedsløse initiativtakerne og senere deltakerne, ble tilknyttet nye strukturer - representert ved *den frivillige organisasjonen*. Relasjonen til den frivillige organisasjonen framstår som avgjørende for at aksjonen skulle lykkes. Teorier om ressursmobilisering vektlegger nettopp slike organisatoriske samarbeid (Cress & Snow, 1996; Edwards & McCarthy, 2004; Taylor, 2013). Organisasjonen eide huset, og de hadde tilgang på nettverk av deltakere og ressurspersoner. Organisasjonen hadde realkompetanse i form av kunnskap, kapital til å starte arbeidsplasser, og den symbolske kapitalen som kunne gi prosjektet legitimitet i hjelpeapparatet og i næringslivet. I tillegg hadde organisasjonen kontakt med etablerte brukerorganisasjoner, behandlingsinstitusjoner og interesserte aktører i næringslivet, så flere organisasjoner kunne spille ulike roller, slik Soule (2013) viser til. Deltakerne bidro med helt vesentlige ressurser for at et innovativt boligprosjekt kunne settes i gang – i form av selve ideen om huset, og potensialet for koblingen mellom bolig, medbestemmelse og arbeid. Anker (2008, 2009) har tidligere diskutert om det kan betraktes som egenorganisering når bostedsløse får hjelp av profesjonelle eller andre organisasjoner. På den annen side vil vel de færreste påstå at for eksempel borgerrettsbevegelsen ikke var selvstendig, selv om de mottok mye hjelp fra menigheter, allierte og frivillige organisasjoner.

Prosjektets ledelse og deltakerne organiserte prosjektet på en måte som avvek fra den opprinnelige prosjektplanen. For eksempel ble bedriftene aldri organisert på den måten som var beskrevet i prosjektplanen og i tidlige intervjuer; som bedrifter de ansatte skulle eie. Det var også beskrevet planer for å sikre deltakerstyring i prosjektet, også ved eventuelle konflikter. Disse planene var nedfelt i prosjektplanen som ble vedtatt av organisasjonen, men de ble ikke formalisert i strukturen i prosjektet. Deltakernes rettigheter ble ikke formalisert, og deltakerne hadde ingen fora eller kanaler opp i organisasjonen som sikret dem representasjon.

Den oppnevnte referansegruppa ble i liten grad involvert i arbeidet. På tidspunktet for etableringen var de fleste av deltakerne mer opptatt av den *tilliten* de hadde til organisasjon og prosjektleder enn av formaliserte rettigheter. Gjennomføringsfasen avdekket flere begrensninger som kan forstås som barrierer for å lykkes med egenorganisering. Gjennom å overlate det totale eierskapet for hele aksjonen til organisasjonen, og ikke sikre deltakernes posisjoner for medvirkning, eller sikre uavhengighet for bedriftene, ble det tydelig at aksjonen og deltakerne ble svært avhengige av organisasjonens velvilje. I tillegg skjedde en del endringer innad i organisasjonen i den samme fasen: Omorganiseringer, utskifting av ledelse og utvikling av nye strategier. Det kom nye ansatte inn i organisasjonen som hadde andre fokus enn medvirkning og myndiggjøring.

Avslutningsfasen illustrerer hvordan organiseringen av «Karigate» innenfor den frivillige organisasjonen gikk fra å være en uvurderlig ressurs for å starte prosjektet, til å skape barrierer for videre utvikling. De planene som ble lagt, og de forholdene som ikke syntes viktige i oppstartsfasen, hadde store konsekvenser da avslutningen var et faktum. Organisasjonen rådde over de materielle og økonomiske ressursene, de eide huset som beboerne bodde i, og dekket lønn og utgifter til prosjektet. Mangel på formalisering av beslutningsmyndighet mellom Karigate-prosjektet og den frivillige organisasjonen bidro til at de strukturelle betingelsene for prosjektet endret seg. Da støtten fra organisasjonen forvitret, var det få muligheter for prosjektdeltakerne til å yte motstand. Organisasjonens makt til å prioritere, representerte sterkere krefter enn de bostedsløses og prosjektansattes ambisjoner om ansatteide bedrifter, deltakerstyring og varige boliger – selv om dette var nedfelt i prosjektplanen.

Betydningen av makt og politisk mulighetsrom

For at egenorganisering blant marginaliserte skal lykkes og få støtte av hjelpeapparatet, må den kollektive handlingen ses i samspill med den politiske konteksten, de organisatoriske rammene, men også med forutsetninger hos aktørene og deres personlige holdninger, for eksempel hos støttespillere i hjelpeapparatet (Aaslund & Chear, 2020). «Karigate» må derfor forstås i sin samtidige politiske og sosiale kontekst. Egenorganisering og påvirkning var understreket i strategien «Bolig for velferd» (Departementene, 2014), og i den involverte frivillige organisasjonens strategi. Samarbeidsstrategien er også i tråd med den ikke-konfronterende tradisjonen i de nordiske landene, og den velutbygde korporative kanalen (Andreassen, 2004; Anker, 2009; Eriksson, 2018b). Det å velge en samarbeidsstrategi kan ha

hatt betydning for at aksjonen ble gjennomført. Tross utvidede politiske rettigheter er det usikkert om omgivelsene ville tålt egenorganisering med høyere konfliktrykk fra gruppen bostedsløse i Norge (Piven & Cloward, 1992). Flesteparten av deltakerne ønsket fred og ro og samarbeid. De få av deltakerne som hadde erfaringer med mer konfliktfylte protestaksjoner, ga uttrykk for at dette hørte fortiden til. De ønsket seg ikke konflikter i det de betraktet som hjemmet sitt, og de aller fleste oppfattet seg ikke som «aktivister».

«Karigate» kan derfor tjene som eksempel på hvorfor samarbeid snarere enn konflikt har vært strategien blant de mest ressursvake, som lett kan tape når det blir konflikt. Det er en ubehagelig opplevelse å sitte på den andre siden når en mektig organisasjon er i konflikt med deg. Flere forskere har pekt på at egenorganiserte aksjoner for marginaliserte i de nordiske landene har tjent på å legge an en samarbeidsstrategi, spesielt på grunn av den sterkt utbygde korporative kanalen (Andreassen, 2004; Anker, 2008; Eriksson, 2018b). Samtidig innebærer en slik strategi en hegemonisk forestilling om et interessefellesskap mellom marginale grupper og makthaverne i samfunnet, med forventninger om at de marginaliserte ikke deltar i protester og provoserende aksjoner som ødelegger samarbeidet (Andreassen, 2018; Eriksson, 2018b). For beboerne i «Karigate» ble det etter hvert tydelig at selv om deltakerne hadde utvidet handlingsrommet gjennom språk- og identitetsforhandling, som muliggjorde posisjoner knyttet til større grad av aktørskap, ønsket de ikke å gå i konflikt med organisasjonen. Ressurser og økonomisk støtte fra mer mektige samarbeidspartnere posisjonerte deltakerne i en hjelpetrengende posisjon, som gjorde konflikt risikabelt.

Bevisstgjøring og kollektiv identitet blant deltakerne i «Karigate» førte ikke til formaliserte rettigheter eller reell deling av makt, slik Arnstein (1969) beskriver som forutsetning for medvirkning. Aksjonen utfordret den frivillige organisasjonens egen rolle, dens behov for styring og dens økonomiske system. Enkelte av disse problemene kunne vært håndtert ved å tenke nytt om deltakelse og organisering av boligen. For eksempel kunne organisasjonen i større grad inkludert deltakerne i vurderinger og beslutninger, også på organisasjonsnivå, ved å organisere bedriftene som aksjeselskap. Et annet alternativ kunne vært at prosjektet ble organisert selvstendig, og at organisasjonen i stedet opptrådte som støttespiller, slik flere eksempler fra USA peker mot (Harvey et al., 2013; Heben, 2014; Molinar, 2018). En kritisk gjennomgang av organisasjonsformen ville vært nødvendig for å sikre at prosjektets framtid ikke ble usikker i møte med nye ledere, nye strategier i organisasjonen, eller mulige konflikter

som følge av at prosjektet utfordret organisasjonen. Dette viser at det er viktig å koble deltakelse til makt (Arnstein, 1969).

Koopering og spenning «mellom børs og katedral»

Teorier om nye sosiale bevegelser hevder at kampene om anerkjennelse og representasjon må ta form av bevegelser i sivilsamfunnet (Melucci, 1995a). I tilfellet «Karigate» valgte organisasjonen å bryte med den vanligste rollen frivillige organisasjoner har hatt på boligfeltet, nemlig tiltak som representerer en siste utvei for de aller mest vanskeligstilte (Dyb & Lid, 2017; Nordfeldt, 1999; Olsson & Nordfeldt, 2008). Å bryte med denne stivhengigheten kan være utfordrende (Bengtsson, 2015).

Organisasjonens beslutning om å legge ned «Karigate» var også påvirket av strukturelle betingelser på makro-nivå, som påvirket både organisasjonen og deltakerne. Organisasjonens interesser og begrensninger motiverte dem til å prioritere hensyn til organisasjonens styring, økonomi og identitet. Dette kan forklares med frivillige organisasjoners posisjon mellom marked, frivillighet og statlig politikk (Loga, 2018; Selle et al., 2018). Bruddet med «Karigate» tydeliggjorde motsetninger mellom de politiske forventningene om å være talerør, og å være tjenesteyter (Departementene, 2014; Henriksen, 2015; Meyer, 2010). I tillegg aktualiserte dette bruddet utfordringen mellom at organisasjonen er finansiert av gaver, og har en rolle som altruistisk velgjører, og at organisasjonen samtidig har ønske om å jobbe med myndiggjøring (Andersen, 2018; Nuland, 2008). Denne dobbeltrollen utløste utfordringer knyttet til eierskap og aktørskap i «Karigate». Spørsmålet er om dette resulterte i at «Karigate» ble *kooptert* (Eriksson, 2018a; Najam, 2000) som en del av organisasjonens arbeid for å hjelpe vanskeligstilte og fattige, og at deltakerne ble ledd i organisasjonens markedsføringsstrategier for å få gaver. En slik framgangsmåte kan man kalle institusjonell overtakelse (Horkheimer & Adorno, 1944/2001). Aksjonen ble innkapslet, absorbert. Og dermed «ferdiggjort» (Mathiesen, 2011). Fellestrekket er at aksjonen må passe inn i det offentlige bildet av organisasjonen, og inn i organisasjonens behov. Dermed ble det kritiske potensialet i aksjonen i stor grad nøytralisert, selv om dette ikke ble tydelig før prosjektdeltakernes og organisasjonens oppfatninger begynte å skille lag, og samarbeidet ble vanskeliggjort.

I demokratisk forstand er identitetspolitikk til syvende og sist et forhold mellom statens makt og de marginalisertes posisjon (Andreassen, 2006b). Den statlige tildelingen av ansvaret for

medvirkning og egenorganisering på boligfeltet til frivillige organisasjoner (Departementene, 2014) kan dermed ses på som *outsourcing* av mobilisering til frivillige organisasjoner. Samtidig står disse organisasjonene i en vanskelig posisjon til å ta dette ansvaret, fordi de selv er delt mellom å være utførere av politikk, talerør for de svakeste, og profesjonelle markedsaktører. Å samtidig delta i og være i opposisjon til velferdstjenester, byr på dilemmaer. I et politisk landskap der marginaliserte mennesker blir tilskrevet posisjoner som passive mottakere, kan deltakelse og samarbeid lede til kooptering – at gjeldende politikk får legitimitet når organisasjonene deltar i samarbeid med myndighetene. Det kan virke undertrykkende på opposisjonen og trekke energi vekk fra mer konfronterende politiske aksjoner (Eriksson, 2018b; Seim, 2016). Internasjonal forskning peker på store forskjeller mellom de store frivillige organisasjonene på hjemløshets-feltet og de mer grasrotorienterte bevegelsene. De store organisasjonene kan operere med mange interesser i et felt der de både konkurrerer om marginaliserte, og forvalter store egne verdier (Andersen, 2018; Rogers, 2017; Stuart, 2016; Warshawsky, 2010; Wijkström, 2011).

Konkrete resultater av aksjonen

«Karigate» førte til viktige resultater for dem som deltok, selv om selve boligen ble midlertidig. I dette avsnittet drøfter jeg de mer konkrete resultater av aksjonen, i lys av politikk rettet mot bostedsløse og idéer om deltager- og tilleggsdemokrati.

Et botilbud utenom det vanlige

Først og fremst førte aksjonen til etablering av «Karigate» som en midlertidig løsning på deltakernes behov for bolig. Prosjektet rekrutterte særlig beboere i overgangen fra fengsel eller institusjon til egen bolig. Dette er grupper som er framstilt som særlig sårbare (Dyb & Holm, 2015; Snertingdal & Bakkeli, 2013). Videre huset «Karigate» flere grupper bostedsløse som omtales som sårbare, men som i mindre grad fanges opp av kartlegginger av bostedsløse og som i liten grad er i kontakt med hjelpeapparatet. Dette gjelder spesielt bostedsløse kvinner, personer født i utlandet og barnefamilier (Baptista et al., 2017; Dyb, 2020), men også enkelte bostedsløse EU-borgere, som er utestengt fra offentlige velferdstjenester, ikke er omfattet av de viktigste boligsosiale virkemidlene som startlån, bostøtte og kommunale boliger (Misje, 2020; Sørvoll, 2018), eller blir telt med i kartleggingene av bostedsløse (Dyb & Lid, 2017). Beboerne understreket en rekke positive sider ved «Karigate» som er etterlyst i

tidligere forskning om botilbud til bostedsløse; fellesskap, rusfrihet, muligheten for arbeid, nettverk og høy grad av medbestemmelse (Hansen, 2018; Johannessen & Solvoll, 2020; Vassenden et al., 2012). «Karigate» kombinerte dermed både det fysiske, det juridiske og det psykososiale elementet ved en tilfredsstillende bosituasjon (Edgar et al., 2005). «Karigate» var samtidig i tråd med sentrale ideer i strategien «Bolig for velferd», som understreker betydningen av egenorganisering, samarbeid med frivillige organisasjoner, arbeid og mål om egen bolig (Departementene, 2014).

Et vesentlig element ved «Karigate» var prosjektets ambisjoner om å *kombinere bolig med arbeid*. Flere av deltakerne trakk fram at det var viktig å ha noe å gjøre, og at kombinasjonen av bolig og arbeid var avgjørende for beslutningen om å flytte inn. Bolig og arbeid var også viktig for de personlige resultatene de opplevde. I tillegg bidro fellesskapet på huset til utvikling av sosial kapital i form av støtte, nettverk og frivillig engasjement, slik dette forstås av Putnam (2001). Flere av dem som hadde problematisk forhold til rusmidler, sa at de ikke hadde lyktes med rusmestring i samme grad hvis de var blitt plassert i en leilighet alene uten noe å ta seg til. Sammenlignet med innsatsområdene i det mer etablerte boligprogrammet *Housing first*, skiller derfor «Karigate» seg ut ved å kombinere bolig med andre tiltak rettet mot arbeid, aktivitet og bygging av sosial kapital. Inngangsterskelen og avvisning av tjenester i boligen skiller også «Karigate» fra *Housing first*. Ett av hovedpoengene i *Housing first* er at bolig er en rettighet, som må komme først, med nødvendig støtte og tjenester, før eventuelt arbeid med behandling kan begynne (Hansen, 2018; Knutagård & Kristiansen, 2019). I «Karigate» var det derimot et krav om ruskontroll for å få bolig. Det varierte litt gjennom perioden hvor strengt ruskontrollen ble håndhevet, både i intervjuene beboerne hadde med nye interesserte og i håndhevingen etter innflytting, men det var en forventning om ikke å være synlig beruset på huset. Samtidig var det flere som bodde i «Karigate» som ikke hadde vært i behandling. Sahlin (2013) har ment at *Housing first* kan forsterke bildet av at bostedsløse er mennesker som ikke kan bo. «Karigate» bør derfor ses som et eksempel på muligheten for å bo uten tjenester, men også på differensiering i tilbudet til bostedsløse, slik dette er etterlyst i tidligere forskning (Dyb & Holm, 2015; Vassenden et al., 2012).

I motsetning til tidligere eksempler på egenorganiserte boliger i Norge, var «Karigate» verken en behandlingsinstitusjon eller et okkupert hus med primært politiske mål. Det var ingen krav om deltakelse på annet enn beboermøtene, og det var ingen oppfølging knyttet til boforhold eller helseutfordringer. Beboerne – også de som selv hadde et problematisk forhold til

rusmidler – understreket sterkt betydningen av å skape et «hjem». De mente et eget hjem hadde betydning for å oppleve personlig autonomi, selvrespekt og rusmestring, noe som er i tråd med tidligere forskning (Gonzalez & Andvig, 2015; Højring, 2019; Keene et al., 2018; Tsemberis et al., 2004). Fellesskapet bidro til å skape et rom for deltakelse – et rom for å diskutere offentlige anliggender og utvikle nye forståelsesmåter. Slike steder kan lede mot medborgerskap (Huber et al., 2019; Näslund et al., 2018; Rowe et al., 2001).

Utvidet demokratisk deltakelse

Egenorganiseringen rundt «Karigate» er i tråd med idealene om deltakerdemokrati og tilleggsdemokrati (Andreassen, 2006a, 2006b). Aksjonen utfordret stigmatisering av mennesker med boligsosiale utfordringer, gjennom kollektiv motstand, gjennom interne prosesser med å bevisstgjøre hverandre, og gjennom forhandlingene med omverdenen, slik også Tyler og Slater (2018) peker på. Den interne prosessen bidro til å avdekke *institusjonelle paradokser*, situasjoner der den hjelpetrengende ikke passer inn i hjelpeapparatets rammer, som omtalt i tidligere forskning (Hansen, 2019; Järvinen & Mik-Meyer, 2003b; Smith & Anderson, 2018). Nav-kontoret i bydelen fryktet som vist opphopning av mulige probleminnbyggere selv om beboerne var bostedsregistrert. Samtidig hindret bostedsregistreringen deltakerne i å være kvalifisert for å søke kommunal bolig. De to paradoksene førte til at beboerne ble stående i en «Catch 22»-situasjon, der de verken kvalifiserte til tjenester for dem som var bosatt i bydelen, eller til tjenester for bostedsløse. I tidligere forskning har motstand mot nye boligprosjekter særlig blitt knyttet til lokalbefolkningens motstand, i form av «Ikke-i-min-bakgård»-problematikken (Ausland, 2009; Snertingdal & Bakkeli, 2013; Vassenden et al., 2012). Nav-kontorets behandling av beboerne i «Karigate» viser imidlertid at også offentlige instanser yter lignende motstand, noe som er lite dokumentert i tidligere forskning.

Prosjektet «Karigate» ga beboerne mulighet til kollektiv handling for å påvirke de lokale organisasjonene som strukturerte livsbetingelsene deres. Det som er et nytt trekk ved «new social movements», er at bevegelsene retter kravene sine både til staten og til kulturen og sivilsamfunnet (Melucci, 1995a, 1996). For norske bevegelser kan denne trenden ses i sammenheng med den sterke desentraliseringen av makt og tjenester til markedet og den tredje sektor (Andreassen, 2006a, 2006b). Eksempler på dette var at beboerne gjennom den frivillige organisasjonen som var huseier, kunne påvirke og forhandle med hjelpeapparatet om

de nevnte paradoksene om tilgang på bydelens tjenester. Dette førte til noen halve seire. Byrådsavdelingen aksepterte at beboerne hadde rett på tjenester i kommunen, men hevdet at bydelene seg imellom kunne organisere hvem som utførte tjenestene, for å avlaste hverandre. Det identitetspolitiske målet om å endre samfunnets oppfatning av mennesker som opplever marginalisering og problematiske forhold til rusmidler, fikk på denne måten konkret betydning i møtet med kommunale instansene. Slike forhandlinger kan forstås som forhandlinger om kollektiv identitet (Taylor & Van Dyke, 2007; Taylor & Whittier, 1992). Det førte ikke til så store endringer i kommunen, men «Karigate» fikk vist fram resultatene.

«Karigate» kan forstås som en kollektiv handling i et nettverk av relasjoner som kan utgjøre en sosial bevegelse (Cress, 1997; Cress & Snow, 1996) for demokratisering knyttet til mennesker i marginale posisjoner. «Karigate» knyttet seg til andre bevegelser som brukerbevegelsen (Näslund et al., 2019a), skadereduksjonsbevegelsen (Bluthenthal, 1998; Wieloch, 2002) og selvhjelpsbevegelsen (NA-bevegelsen) (Wittman & Polcin, 2014). Deltakende aksjonsforskning har intensjoner om å koble lokale aksjoner til storskala progressiv sosial endring (Gustavsen, 2003; Healy, 2001; Pålshaugen, 2014). Den kortvarige historien til «Karigate» gjør det lettere å vise til individuelle endringer i sosial mobilitet, enn til storskala sosial endring. «Karigate» ga resultater i form av at mange kom seg tilbake i arbeid og fikk en bedre bosituasjon, men det er vanskelig å vise til langsiktige endringer, verken når det gjelder holdninger til bostedsløse og vanskeligstilte eller endringer i tjenestetilbudet. På den annen side kan deltakernes opplevelse av ny kompetanse, selvtillit og tro på endring bidra til å føre ideene fra prosjektet videre til nye prosjekter, aksjoner og organisasjoner. Noen av deltakerne kan forstås som «brukerentreprenører» (Näslund et al., 2019b) fordi deltakelsen i prosjektet dannet grunnlag for individuelle karrierer i organisasjoner med bakgrunn i brukererfaring. Flere av initiativtakerne og deltakerne i prosjektet har kommet i jobb som erfaringskonsulenter, holdt foredrag eller blitt representanter i brukerråd og lignende. Dette er med på å spre ideene og erfaringene fra «Karigate», og det kan åpne for påvirkning som bidrar til større strukturelle og kulturelle endringer på sikt. Resultatene fra prosjektet er formidlet i massemedia, faglige fora, utdanning og forskning, noe som kan gi ringvirkninger i form av nye aksjoner eller nettverk av aksjonister (Cress & Snow, 1996; Snow et al., 2005).

Avhandlingens viktigste funn

Som vist innledningsvis, har det vært lite egenorganisering og kollektiv handling blant mennesker som opplever bostedsløshet i Norge. Synspunktene deres har i liten grad vært inkludert i forskning og politikkkutforming (Flåto, 2020). «Karigate» kan derfor forstås som en begynnelse på å inkludere disse stemmene i demokratiet, gjennom å utfordre forståelsen av bostedsløshet som et individuelt problem knyttet til en bostedsløs identitet med manglende ressurser til å organisere egne løsninger (Knutagård, 2018; Loehwing, 2010; Parsell, 2010).

Avhandlingens viktigste bidrag er det den har framskaffet av ny kunnskap om *hvilke behov mennesker som opplever bostedsløshet har, samt hvilke ressurser de besitter*. Funnene fra «Karigate» avdekket ulike *strukturelle betingelser* og muligheter for *strukturell utvikling* gjennom *sosial interaksjon*. Aksjonsforskningsdesignet og det særlige blikket på de bostedsløses egne opplevelser og vurderinger har bidratt til dette. Arbeidsformen i prosjektet bidro til økt kunnskap om de bostedsløses muligheter og om begrensninger for egenorganisering, gjennom spesielt å utforske hvordan deltakerne ble påvirket av *stereotype framstillinger av «den bostedsløse»* og av hvordan *den organisatoriske konteksten* (både den frivillige organisasjonen og offentlige velferdstjenester) fremmet og hemmet deres muligheter for utvikling av et egenorganisert botilbud. Dette er nye og viktige bidrag i forskning om boligpolitikk, marginalisering og utsatthet, som bør føre til implikasjoner for politikkkutforming på boligområdet.

Betydningen av *språk og bevisstgjøring* og hvordan dette kan kobles med prosesser av *kollektiv handling og kollektiv identitet* framstår særlig viktig for framveksten av egenorganisering. Det samme gjelder betydningen av *ressurser og organisering*. Identitetsarbeidet handlet ikke bare om anerkjennelse, men også om å kunne innta en posisjon som muliggjorde handling og å bli lyttet til.

Et hovedfunn er at aksjonsforskningsdesignet bidro til at viktige *strukturelle barrierer* ble synlige: Opplevelsen av *institusjonalisering* gjennom «det sosialfaglige språket», *barrierer i hjelpetjenestene* basert på snevre forståelser av en *bostedsløs identitet*, og *holdninger blant sosialarbeidere* om at egenorganisering blant bostedsløse ikke er mulig. Ikke minst, avdekket prosjektet at *utfordringer knyttet til frivillige organisasjoners rolle* kan føre til at de reproducerer bostedsløshet og arbeidsløshet, som de egentlig forsøker å avhjelpe.

Implikasjoner for praksis

Politikk rettet mot bostedsløse i Norge har i stor grad vært boligdrevet, ut fra behov definert i politikk og forskning, men har i liten grad undersøkt hvilke ønsker de som opplever bostedsløshet har (Flåto, 2020). Deltakerne i «Karigate» hadde ønsker som sto i kontrast til, og som ikke passet inn i det etablerte hjelpeapparatet. Medbestemmelse er ikke bare å velge mellom ulike alternativer (Burchardt et al., 2015). Ny innsikt kan komme ved å skape noe fra bunnen av, utenfor de allerede gitte rammene (Melucci, 1992; Mendel, 2011; Wright, 2013).

Resultatene av prosjektet bør derfor ha implikasjoner for praksis: Erfaringene fra «Karigate» peker mot betydningen av nye typer boligprosjekter, men bør ikke forstås som argumenter for store samlokaliseringsprosjekter, eller krav om rusfrihet ved boligtildeling. Det vesentlige i «Karigate» var egenorganiseringen, og at de ulike sidene ved prosjektet passet akkurat disse beboernes prosjekt i arbeidet med å etablere et *hjem* som utgangspunkt for *felleskap, privatliv og arbeid*. For å få tak i horisonten av muligheter (Melucci, 1992) og finne alternativer, må aktørene på feltet se forbi den eksisterende orden og etablerte kategoriseringer og forestillinger om bostedsløses behov. «Karigate» er ikke en modell for alle som opplever bostedsløshet, men erfaringene fra prosjektet viser at det er behov for differensiering, ikke bare ut fra behov og problematikk som tidligere forskning har påpekt (Dyb et al., 2008; Vassenden et al., 2012), men basert på ulike preferanser og tanker om hva som er et godt liv. Mennesker har ulike behov og ønsker, som må inkluderes i utvikling av politikk og tjenester.

Den siste tiden har idéen om en «tredje boligsektor» fått oppmerksomhet fra politikere og forskere. Begrepet innebærer boliger som ligger mellom det kommersielle markedet og de kommunale tilbudene. Det skal være rimelige boliger som karakteriseres av medvirkning og som det er mulig å bo i over tid. Den tredje boligsektor henviser ikke til en enkelt modell, men er et samlebegrep for ulike alternativer som vokser fram (Eriksen, 2020; Prosser, 2020). «Karigate» peker mot muligheter for hvordan frivillige organisasjoner som eiendomsbesittere kan inkluderes i ideen om en tredje boligsektor. Samtidig peker erfaringer fra «Karigate» på vesentlige utfordringer, knyttet til forutsigbarhet og varighet for beboerne, forholdet mellom økonomiske og idealistiske hensyn, og hvordan beboerne kan sikres reell medbestemmelse.

Implikasjoner for videre forskning

I sin diskursanalyse av norsk politikk mot bostedsløshet konkluderer Flåto (2020) med at fokus på å framskaffe boliger blir definert som løsningen på alle problemer, og at andre diskurser og fortolkningsrammer vanskeliggjøres når denne «boligdiskursen» får dominere politikfeltet. Det trengs derfor kunnskap om feltet som bygger på andre faglige perspektiver og som ser «bostedsløshet» fra andre ståsted. En måte er å tilnærme seg feltet gjennom samarbeid og dialog med dem det angår, de bostedsløse selv. Det er behov for videre forskning på nye boformer, betydningen av arbeid og entreprenørskap og bostedsløses oppfatning av hva et «hjem» innebærer. Det er også behov for flere mikro-orienterte studier av samhandling i boligprosjekter, og narrative analyser for å forstå betydningen av identitet, posisjonering og fortellinger. Ikke minst er det behov for flere studier av egenorganisering blant bostedsløse og andre marginaliserte grupper, og studier av grupper som i liten grad er blitt omfattet av forskningen om bostedsløshet, som kvinner og minoriteter.

Mer bredt peker funnene fra «Karigate» på at samspillet mellom organisatoriske, politiske og profesjonelle faktorer i den konteksten egenorganisering skjer, er viktig for å forstå mulighetene for egenorganisering blant marginaliserte. Det er behov for å utforske frivillig sektors rolle i boligpolitikken; både aktørenes egne forståelser av makt, medbestemmelse og egne ambisjoner, samt deres posisjon mellom marked og veldedighet. Samspillet mellom profesjonelle yrkesutøvere og egenorganisert kollektiv handling bør utforskes empirisk for å forstå hvordan profesjonelle hjelpere kan bidra til å støtte eller svekke egenorganisering. Avhandlingen foreslår et teoretisk rammeverk for å utforske dette (Aaslund & Chear, 2020).

Avslutning

«Karigate» produserte unik kunnskap om egenorganisering blant mennesker som mangler bolig, kunnskap som ikke er vist i Norge før. Funnene om betydningen av stigma, identitet og utfordringene rundt ressursmobilisering er resultat av at vi gjennom deltakende aksjonsforskning forsøkte å sette en *utopi* ut i livet – i et samarbeid mellom forsker og de som opplevde utfordringene.

«Karigate» viste hvordan menneskenes egne ressurser trer fram og mobiliseres når man gjør forsøk med aksjon, men også hvordan dette krever støtte, tilførsel av eksterne ressurser og demokratisk samarbeid. Aksjonen avdekket barrierer som ikke var synlige før aksjonen ble

utført, men som har bidratt til viktig læring for nye og lignende prosjekter.

Aksjonsforskningsprosjektet om «Karigate» viste at egenorganisering blant mennesker som er husløse *er mulig*, selv om omgivelsene ikke har tro på det. For å få slutt på bostedsløshet er det slike utopier og mulige framtider som må utforskes (Lassy & Turunen, 2019). Når noen har gått først, kan aksjonen fortsette, dersom fortellingen om «Karigate» holdes i live. Neste gang er det kanskje litt vanskeligere å svare «det aldri kommer til å gå», når en gruppe bostedsløse samler seg og sier: «Kanskje *vi* kan gjøre det selv?»

Litteraturliste

- Aakervik, A. L. (2006). Svartlamon – fra anarki til byøkologi. *Plan*, 38(6), 4-11.
http://www.idunn.no/plan/2006/06/svartlamon_fra_anarki_til_byokologi
- Aaslund, H. (2019). Fra «Brukermedvirkning» til «Demokrati» –språkets betydning i deltakende aksjonsforskning. I O. P. Askheim, I. M. Lid & S. Østensjø (Red.), *Samproduksjon i forskning. Forskning med nye aktører*. (s. 111-129). Universitetsforlaget. <https://doi.org/10.18261/9788215031675-2019>
- Aaslund, H. (2020). Egenorganisering og frivillige organisasjoners rolle i kampen mot bostedsløshet – et deltakende aksjonsforskningsprosjekt. *Tidsskrift for boligforskning*, 3(1), 70-86. <https://doi.org/10.18261/issn.2535-5988-2020-01-05>
- Aaslund, H. & Chear, C. (2020). Marginalised Groups' Protest Against Social Welfare and Public Health: Conceptualizing the Challenge for Social Workers. *European Journal of Social Work*, 23(6), 1032-1043. <https://doi.org/10.1080/13691457.2020.1818059>
- Aaslund, H. & Seim, S. (2020). 'The Long and Winding Road' — Collective action among people experiencing homelessness. *International Journal of Action Research*, 16(2), 87-108. <https://doi.org/https://doi.org/10.3224/ijar.v16i2.02>
- Alexander, B. K. (2008). *The globalization of addiction: a study in poverty of the spirit*. Oxford University Press.
- Andersen, L. L. (2018). Neoliberal drivers in hybrid civil society organisations: Critical readings of civiness and social entrepreneurship. I M. Kamali & J. H. Jönsson (Red.), *Neoliberalism, Nordic Welfare States and Social Work* (s. 43-52). Routledge.
- Andersen, P. L. & Ljunggren, J. (2014). Gylne ghettoer. Inntektselitens bostedssegregering i Oslo, 1980–2005. I *Elite og klasse i et egalitært samfunn*. Olav Korsnes (red.), Marianne Nordli Hansen (red.), Johs. Hjellbrekke (red.) (s. 126-143). Universitetsforlaget AS.
- Anderson, G. L., Herr, K. & Nihlen, A. S. (2007). *Studying your own school: An educator's guide to practitioner action research*. Corwin Press.
- Andreassen, T. A. (2004). *Brukermedvirkning, politikk og velferdsstat* [Doktorgradsavhandling, Universitetet i Oslo].
- Andreassen, T. A. (2006a). Tilleggsdemokratiets betydning - om den parlamentariske styringskjedens utilstrekkelighet i velferdsstaten. *Tidsskrift for samfunnsforskning*, 47(3), 439-448.
http://www.idunn.no/tfs/2006/03/tilleggsdemokratiets_betydning_om_den_parlamentariske_styringskjedens
- Andreassen, T. A. (2006b). Truet frivillighet og forvitrede folkebevegelser? En diskusjon av hva perspektiver fra studier av sosiale bevegelser kan tilføre forskningen om frivillige organisasjoner. *Sosiologisk tidsskrift*, 14(2), 146-170.
http://www.idunn.no/st/2006/02/truet_frivillighet_og_forvitrede_folkebevegelser_en_diskusjon_av_hva_perspe

- Andreassen, T. A. (2018). Service user involvement and repositioning of healthcare professionals: A framework for examining implications of different forms of involvement. *Nordisk välfärdsforskning | Nordic Welfare Research*, 3(01), 58-69. <https://doi.org/10.18261/issn.2464-4161-2018-01-06> ER
- Andrews, T. (2003). Nytt ideologisk grunnlag for forebyggende helsearbeid. *Tidsskrift for velferdsforskning*, 6(1), 30-42.
- Angell, O. H. (2010). Sacred welfare agents in secular welfare space: the Church of Norway in Drammen. I A. Bäckström, G. Davie, N. Edgardh & P. Pettersson (Red.), *Welfare and Religion in 21st Century Europe*. Routledge. <https://doi.org/10.4324/9781315547558-4>
- Anker, J. (2008). Organizing homeless people: Exploring the emergence of a user organization in Denmark. *Critical Social Policy*, 28(1), 27-50. <https://doi.org/10.1177/0261018307085506>
- Anker, J. (2009). Speaking for the Homeless—Opportunities, Strengths and Dilemmas of a User Organisation. *European Journal of Homelessness*, 3(1), 275-288.
- Anker, J. & Halvorsen, R. (2007). Claiming participation rights: social mobilization and citizenship in Denmark and Norway. I *Citizenship in Nordic Welfare States* (s. 111-125). Routledge.
- Arnstein, S. R. (1969). A ladder of citizen participation. *Journal of the American Institute of planners*, 35(4), 216-224. <https://doi.org/10.1080/01944366908977225>
- Askeland, G. A. (2011). *Kritisk refleksjon i sosialt arbeid*. Universitetsforlaget.
- Askheim, O. P., Lid, I. M. & Østensjø, S. (2019). *Samproduksjon i forskning*. Universitetsforlaget. <https://doi.org/10.18261/9788215031675-2019-01>
- Atkinson, P. & Coffey, A. (2003). Revisiting the relationship between participant observation and interviewing. I J. F. Gubrium & J. A. Holstein (Red.), *Postmodern interviewing* (s. 109-122). Sage.
- Aureli, A. & Mudu, P. (2017). Squatting: reappropriating democracy from the state. *Interface: a journal for and about social movements*, 9(1), 497-521.
- Ausland, L. H. (2009). *På vei til egen bolig : bostedsprosjektet i Skien 2006-2008. Sluttrapporten* (HENÆR-rapport, 02/2009). Høgskolen i Vestfold.
- Ausland, L. H. (2010). De bestemmer jo selv - Om følgeforskning og etiske spørsmål i et boligprosjekt. I J. K. Hummelvoll, E. Andvig & A. Lyberg (Red.), *Etiske utfordringer i praksisnær forskning*. Gyldendal Norsk Forlag.
- Bailey, J. L. (2009). Norway, the United States, and Commercial Whaling: Political Culture and Social Movement Framing. *The Journal of Environment & Development*, 18(1), 79-102. <https://doi.org/10.1177/1070496508329358>

- Ball, J. (2005). 'Nothing about us without us': Restorative research partnerships involving Indigenous children and communities in Canada. I A. Farrell (Red.), *Ethical research with children* (s. 81-96). Open University Press.
- Banks, S., Herrington, T. & Carter, K. (2017). Pathways to co-impact: action research and community organising. *Educational Action Research*, 25(4), 541-559. <https://doi.org/10.1080/09650792.2017.1331859>
- Baptista, I., Benjaminsen, L., Pleace, N. & Busch-Geertsema, V. (2017). *Family Homelessness in Europe: 7 EOH Comparative Studies in Homeless*. FEANTSA.
- Barbera, R. A. (2008). Relationships and the research process: Participatory action research and social work. *Journal of progressive human services*, 19(2), 140-159.
- Bauman, Z. (2000). *Liquid modernity*. Polity Press.
- Beck, U. (1997). *Risiko og frihet* [Risk and freedom] (A. Eriksen, Overs.). Fagbokforlaget.
- Beijer, U. & Andréasson, S. (2009). Physical diseases among homeless people: Gender differences and comparisons with the general population. *Scandinavian Journal of Public Health*, 37(1), 93-100. <https://doi.org/10.1177/1403494808099972>
- Beijer, U., Bruce, D. & Burström, B. (2016). Changes over time in the risk of hospitalization for physical diseases among homeless men and women in Stockholm: A comparison of two cohorts. *Scandinavian Journal of Public Health*, 44(8), 784-790. <https://doi.org/10.1177/1403494816671601>
- Belcher, J. R. & DeForge, B. R. (2012). Social Stigma and Homelessness: The Limits of Social Change. *Journal of Human Behavior in the Social Environment*, 22(8), 929-946. <https://doi.org/10.1080/10911359.2012.707941>
- Benford, R. D. & Snow, D. A. (2000). Framing Processes and Social Movements: An Overview and Assessment. *Annual Review of Sociology*, 26(1), 611-639. <https://doi.org/10.1146/annurev.soc.26.1.611>
- Bengtsson, B. (2015). Between Structure and Thatcher. Towards a Research Agenda for Theory-Informed Actor-Related Analysis of Housing Politics. *Housing Studies*, 30(5), 677-693. <https://doi.org/10.1080/02673037.2015.1057556>
- Benjaminsen, L. & Andrade, S. B. (2015). Testing a Typology of Homelessness Across Welfare Regimes: Shelter Use in Denmark and the USA. *Housing Studies*, 30(6), 858-876. <https://doi.org/10.1080/02673037.2014.982517>
- Benjaminsen, L. & Birkelund, J. F. (2020). Explaining excess morbidity amongst homeless shelter users: A multivariate analysis for the Danish adult population. *Scandinavian Journal of Public Health*, 48(4), 412-421. <https://doi.org/10.1177/1403494818759839>
- Benjaminsen, L. & Knutagård, M. (2016). Homelessness research and policy development: Examples from the Nordic countries. *European Journal of Homelessness* 10(3), 45-66.
- Bhaskar, R. (2013). *A realist theory of science*. Routledge.

- Blumer, H. (1957). Collective Behaviour. I J. B. Gittler (Red.), *Review of sociology: analysis of a decade* (s. 127-158). Wiley.
- Bluthenthal, R. N. (1998). Syringe Exchange as a Social Movement: A Case Study of Harm Reduction in Oakland, California. *Substance Use & Misuse*, 33(5), 1147-1171. <https://doi.org/10.3109/10826089809062212>
- Boeije, H. (2002). A Purposeful Approach to the Constant Comparative Method in the Analysis of Qualitative Interviews. *Quality and Quantity*, 36(4), 391-409. <https://doi.org/10.1023/A:1020909529486>
- Boligaksjonen. (2001). *Straksboliger til vanskeligstilte (notat)*.
- Borgersrud, A. (2019, 27. november). Oslo-budsjettet er klart: Gjengs leie fryses i hele 2020. *Dagsavisen*. www.dagsavisen.no
- Borkman, T. J., Kaskutas, L. A., Room, J., Bryan, K. & Barrows, D. (1998). An historical and developmental analysis of social model programs. *J Subst Abuse Treat*, 15(1), 7-17. [https://doi.org/10.1016/s0740-5472\(97\)00244-4](https://doi.org/10.1016/s0740-5472(97)00244-4)
- Boydell, K. M., Goering, P. & Morrell-Bellai, T. L. (2000). Narratives of Identity: Representation of Self in People Who Are Homeless. *Qualitative Health Research*, 10(1), 26-38. <https://doi.org/10.1177/104973200129118228>
- Brattbakk, I. & Dyb, E. (2001). *Byfornyelsen i Oslo 1998-2000: Evaluering av de nye virkemidlene*. (Prosjektrapport 310/2001). Norges byggforskingsinstitutt.
- Braun, V. & Clarke, V. J. Q. r. i. p. (2006). Using thematic analysis in psychology. *Qualitative Research in Psychology*, 3(2), 77-101. <https://doi.org/10.1191/1478088706qp063oa>
- Breeze, B. & Dean, J. (2012). Pictures of me: user views on their representation in homelessness fundraising appeals. *International Journal of Nonprofit and Voluntary Sector Marketing*, 17(2), 132-143. <https://doi.org/10.1002/nvsm.1417>
- Brodtkorb, E. (2001). *Bostedsløs i grenseland: bostedsløshet blant mennesker med psykiske lidelser i storby*. Diakonhjemmets høgskolesenter.
- Bråten, S. (1973). Model Monopoly and Communication: Systems Theoretical Notes On Democratization. *Acta Sociologica*, 16(2), 98-107. <https://doi.org/10.1177/000169937301600202>
- Buch-Hansen, H. & Nielsen, P. (2005). *Kritisk realisme*. Roskilde Universitetsforlag.
- Burchardt, T., Evans, M. & Holder, H. (2015). Public Policy and Inequalities of Choice and Autonomy. *Social Policy & Administration*, 49(1), 44-67. <https://doi.org/10.1111/spol.12074>
- Busterud, K. (2006, 6. august). Flere vil bo i flytende hjem. *Dagsavisen*. www.dagsavisen.no

- Buvik, K., Skatvedt, A. & Baklien, B. (2020). Feltsamtaler som datakilde i kvalitativ samfunnsforskning. *Tidsskrift for samfunnsforskning*, 61(3), 222-240. <https://doi.org/10.18261/issn.1504-291X-2020-03-02>
- Calhoun, C. J. (1995). Social Theory and the Politics of Identity. I C. J. Calhoun (Red.), *Critical social theory: Culture, history, and the challenge of difference*. (s. 9-36). Blackwell Publishers.
- Campbell, M. & Gregor, F. (2004). *Mapping social relations: A primer in doing institutional ethnography*. University of Toronto Press.
- Carrillo, A. T. (2020). Another social research is possible: From the collaboration between researchers and social movements. *International Journal of Action Research*, 16(1), 23-39.
- Casas-Cortés, M. I., Osterweil, M. & Powell, D. E. (2008). Blurring Boundaries: Recognizing Knowledge-Practices in the Study of Social Movements. *Anthropological Quarterly*, 81(1), 17-58. www.jstor.org/stable/30052739
- CHAPAR. (2017). *Project description: Challenges of participation*. (CHAPAR-project).
- Chesters, G. (2012). Social Movements and the Ethics of Knowledge Production. *Social Movement Studies*, 11(2), 145-160. <https://doi.org/10.1080/14742837.2012.664894>
- Chhabra, M., Spector, E., Demuynck, S., Wiest, D., Buckley, L. & Shea, J. A. (2020). Assessing the relationship between housing and health among medically complex, chronically homeless individuals experiencing frequent hospital use in the United States. *Health & Social Care in the Community*, 28(1), 91-99. <https://doi.org/10.1111/hsc.12843>
- Christensen, T. & Lægveid, P. (2001). New Public Management i norsk statsforvaltning. I B. S. Tranøy & Ø. Østerud (Red.), *Den fragmenterte staten: reformer, makt og styring*. (s. 67– 96). Gyldendal akademisk.
- Clair, R. P. & Anderson, L. B. (2013). Portrayals of the Poor on the Cusp of Capitalism: Promotional Materials in the Case of Heifer International. *Management Communication Quarterly*, 27(4), 537-567. <https://doi.org/10.1177/0893318913502773>
- Clover, D. (2011). Successes and challenges of feminist arts-based participatory methodologies with homeless/street-involved women in Victoria. *Action Research*, 9(1), 12-26. <https://doi.org/10.1177/1476750310396950>
- Cohen, J. L. (1985). Strategy or identity: New theoretical paradigms and contemporary social movements. *Social Research*, 52(4), 663-716.
- Corrigall-Brown, C., Snow, D. A., Smith, K. & Quist, T. (2009). Explaining the Puzzle of Homeless Mobilization: An Examination of Differential Participation. *Sociological Perspectives*, 52(3), 309-335. <https://doi.org/10.1525/sop.2009.52.3.309>

- Cox, L. & Flesher Fominaya, C. (2009). Movement knowledge: what do we know, how do we create knowledge and what do we do with it? *Interface: a journal for and about social movements*, 1, 1-20. <http://mural.maynoothuniversity.ie/1534/>
- Cress, D. M. (1997). Nonprofit Incorporation Among Movements of the Poor: Pathways And Consequences For Homeless Social Movement Organizations. *The Sociological Quarterly*, 38(2), 343-360. <https://doi.org/10.1111/j.1533-8525.1997.tb00481.x>
- Cress, D. M. & Snow, D. A. (1996). Mobilization at the margins: Resources, benefactors, and the viability of homeless social movement organizations. *American sociological review*, 61(6), 1089-1109. <https://doi.org/10.2307/2096310>
- Cress, D. M. & Snow, D. A. (2000). The Outcomes of Homeless Mobilization: The Influence of Organization, Disruption, Political Mediation, and Framing. *American Journal of Sociology*, 105(4), 1063-1104. <https://doi.org/10.1086/210399>
- Cruikshank, B. R. (1993). *Technologies of Citizenship in the Age of Democracy* [PhD dissertation, University of Minnesota]. <https://books.google.no/books?id=LojzG8QMoFwC>
- Cuba, L. & Hummon, D. M. (1993). A PLACE TO CALL HOME: Identification With Dwelling, Community, and Region. *The Sociological Quarterly*, 34(1), 111-131. <https://doi.org/10.1111/j.1533-8525.1993.tb00133.x>
- Czischke, D. (2018). Collaborative housing and housing providers: towards an analytical framework of multi-stakeholder collaboration in housing co-production. *International Journal of Housing Policy*, 18(1), 55-81. <https://doi.org/10.1080/19491247.2017.1331593>
- Davies, B. & Harré, R. (1990). Positioning: The discursive production of selves. *Journal for the theory of social behaviour*, 20(1), 43-63.
- Desjarlais-deKlerk, K. (2018). Identity in transition: how formerly homeless individuals negotiate identity as they move into housing. *Journal of Social Distress and Homelessness*, 27(1), 9-18. <https://doi.org/10.1080/10530789.2017.1379720>
- Desmond, M. (2016). *Evicted: Poverty and profit in the American city*. Broadway books.
- Dewey, J. (1916). *Democracy and education*. Macmillan.
- Diani, M. (2013). Organizational Fields and Social Movement Dynamics. I J. van Stekelenburg, C. Roggeband & B. Klandermans (Red.), *The Future of Social Movement Research* (s. 145-168) (Dynamics, Mechanisms, and Processes). University of Minnesota Press. www.amazon.com
- Diani, M. & Eyerman, R. (1992a). The study of collective action: Introductory remarks. I M. Diani & R. Eyerman (Red.), *Studying Collective Action*. London: Sage (s. 1-21).
- Diani, M. & Eyerman, R. (1992b). *Studying collective action*. SAGE Publications Limited.

- DiMaggio, P. (2014). Comment on Jerolmack and Khan, "Talk Is Cheap": Ethnography and the Attitudinal Fallacy. *Sociological Methods & Research*, 43(2), 232-235. <https://doi.org/10.1177/0049124114526371>
- Ding, Z. (2011). Theorizing resistance in Spivak's deconstructive-Marxist postcolonial criticism. *Studies in Literature and Language*, 2(1), 19-25.
- Dostaler, T. & Nelson, G. (2003). A Process and Outcome Evaluation of a Shelter for Homeless Young Women. *Canadian Journal of Community Mental Health*, 22(1), 99-112. <https://doi.org/10.7870/cjcmh-2003-0007>
- Douglas, H. (2011). Facts, Values and Objectivity. I I. C. Jarvie & J. Zamora-Bonilla (Red.), *The Sage Handbook of The Philosophy of Social Sciences* (s. 513-529). <https://doi.org/10.4135/9781473913868>
- Douglas, M. (1991). The Idea of a Home: A Kind of Space. *Social Research*, 58(1), 287-307. www.jstor.org/stable/40970644
- Duus, G. (2012). Validitet. I G. Duus, M. Husted, K. Kildedal, E. Laursen & D. Tofteng (Red.), *Aktionsforskning - en grundbog*. Samfundslitteratur.
- Dyb, E. (2003a). *Prosjekt bostedsløse-midtveisevaluering*. (Byggforsk skriftserie). Norsk Byggforskningsinstitutt.
- Dyb, E. (2003b). *Prosjekt bostedsløse. Oppstartsfasen del 2*. (Byggforsk skriftserie). Norsk Byggforskningsinstitutt.
- Dyb, E. (2004). *Bostedsløs; posisjon på boligmarkedet eller identitet? Oppfølgende analyse av kartlegging av bostedsløse i 2003*. Norges byggforskningsinstitutt.
- Dyb, E. (2005). *Prosjekt bostedsløse-Evaluering av et fireårig nasjonalt prosjekt*. (Byggforsk skriftserie, 7). Norges byggforskningsinstitutt.
- Dyb, E. (2009). Imprisonment: A Major Gateway to Homelessness. *Housing Studies*, 24(6), 809-824. <https://doi.org/10.1080/02673030903203676>
- Dyb, E. (2016). Housing First or no housing? Housing and homelessness at the end of alcohol and drug treatment. *International Journal of Drug Policy*, 36, 76-84. <https://doi.org/https://doi.org/10.1016/j.drugpo.2016.07.003>
- Dyb, E. (2017). Counting Homelessness and Politics: The Case of Norway. *European Journal of Homelessness*, 11(2).
- Dyb, E. (2020). *Bostedsløs: Politikk og praksis*. Gyldendal.
- Dyb, E., Brattbakk, I., Bergander, K. & Helgesen, J. (2006). *Løslatt og hjemløs*. Norsk institutt for by-og regionforskning.
- Dyb, E. & Holm, A. (2015). *Rus og bolig: Kartlegging av boligsituasjonen til personer med rusmiddelproblemer*. Norsk institutt for by- og regionforskning.

- Dyb, E., Johannessen, K. & Helgesen, M. (2008). *På vei til egen bolig : evaluering av nasjonal strategi for å forebygge og bekjempe bostedsløshet 2005-2007* (NIBR-rapport 2008:15). Norsk institutt for by- og regionforskning.
- Dyb, E. & Lid, S. (2017). *Bostedsløse i Norge 2016–en kartlegging*. NIBR. <http://www.hioa.no/Om-OsloMet/Senter-for-velferds-og-arbeidslivsforskning/NIBR/Publikasjoner/Bostedsloese-i-Norge-2016>
- Eckstein, S. & Merino, M. A. G. (2001). *Power and popular protest: Latin American social movements*. Univ of California Press.
- Edgar, B. & Doherty, J. (2001). *Women and homelessness in Europe: Pathways, services and experiences*. Policy Press.
- Edgar, B., Meert, H. & Doherty, J. (2005). *Third review of Statistics on Homelessness in Europe; developing an operational definition of homelessness*. FEANTSA.
- Edwards, B. & McCarthy, J. D. (2004). Resources and social movement mobilization. *The Blackwell companion to social movements*, 116-152.
- Eide, S. B. (2016). Brukermedvirkning? I R. Kroken & O. J. Madsen (Red.), *Forvaltning av makt og moral i velferdsstaten - Fra sosialt arbeid til "arbeid med deg selv"?* (s. 26-41). Gyldendal.
- Eikeland, O. (1995). Aksjonsforskningens horisonter–et forsøk på å se lenger enn til sin egen nesetipp [The Horizons of Action Research – An Attempt to look longer than the Tip of one's own Nose]. I O. Eikeland & H. Finsrud (Red.), *Research in action–Forskning og handling–søkelys på aksjonsforskning* (s. 211-268). AFIs skriftserie nr 1, AFI.
- Eikeland, O. (2012). Action research: Applied research, intervention research, collaborative research, practitioner research, or praxis research? *International Journal of Action Research*, 8, 9-44.
- Eikeland, O. (2017). Aristotelisk aksjonsforskning. I S. Gjøtterud, H. Hiim, D. Husebø, L. H. Jensen, T. H. Steen-Olsen & E. Stjernestrøm (Red.), *Aksjonsforskning i Norge: teoretisk og empirisk mangfold* (s. 133-164). Cappelen Damm Akademisk. <https://doi.org/https://doi.org/10.23865/noasp.17>
- Elder-Vass, D. (2012a). *The reality of social construction*. Cambridge University Press.
- Elder-Vass, D. (2012b). Towards a realist social constructionism. *Sociologia, Problemas e Práticas*, 9-24. http://www.scielo.mec.pt/scielo.php?script=sci_arttext&pid=S0873-65292012000300001&nrm=iso
- Elias, C. J. & Inui, T. S. (1993). When a house is not a home: exploring the meaning of shelter among chronically homeless older men. *The Gerontologist*, 33(3), 396-402.
- Ellingsen, K. E. (2017). Tunga rett i munnen; språket og vår forståelse. *Fontene forskning*, 1, 93-97.
- Emerson, R. M. & Messinger, S. L. (2014). The Micro-Politics of Trouble. *Social Problems*, 25(2), 121-134. <https://doi.org/10.2307/800289>

- Eriksen, A. (2020). Tredje boligsektor – hvor blir den av? *Plan*, 52(3), 20-27.
http://www.idunn.no/plan/2020/03/tredje_boligsektor_hvor_blr_den_av
- Eriksen, R. E. (2017). Brukermedvirkning i bo-oppfølging. Et spenningsfelt mellom å yte omsorg og å bidra til systematiske endringsprosesser. *Fontene forskning* 10, 43-55.
<https://fonteneforskning.no/pdf-15.55948.0.3.d4682a194f>
- Eriksson, E. (2018a). Four features of cooptation. *Nordisk välfärdsforskning | Nordic Welfare Research*, 3(01), 7-17. <https://doi.org/10.18261/issn.2464-4161-2018-01-02> ER
- Eriksson, E. (2018b). Incorporation and Individualization of Collective Voices: Public Service User Involvement and the User Movement's Mobilization for Change. *VOLUNTAS: International Journal of Voluntary and Nonprofit Organizations*, 29(4), 832-843.
<https://doi.org/10.1007/s11266-018-9971-4>
- Ervik, R. & Lindén, T. S. (2016). *Roller og rammevilkår for frivillig sektor i boligsosialt arbeid*. Uni Research Rokkansenteret.
- Escobar, A. (2018). *The making of social movements in Latin America: Identity, strategy, and democracy*. Routledge.
- Espeland, C. E. & Rogstad, J. (2013). Antiracism and Social Movements in Norway: The Importance of Critical Events. *Journal of Ethnic and Migration Studies*, 39(1), 125-142. <https://doi.org/10.1080/1369183X.2013.723251>
- Eyerman, R. & Jamison, A. (1991). *Social movements: A cognitive approach*. Penn State Press.
- Fahmy, E. (2006). *Young citizens: young people's involvement in politics and decision making*. Ashgate Publishing, Ltd.
- Falch-Nilsen, K. & Mon, S. T. (2019, 4. desember). Klimarebellene. *NRK*. www.nrk.no
- Fangen, K. (2010). *Deltagende observasjon* (2. utg.). Fagbokforlaget.
- Farrugia, D. (2011). Youth homelessness and individualised subjectivity. *Journal of Youth Studies*, 14(7), 761-775. <https://doi.org/10.1080/13676261.2011.605438>
- Feagin, J. R., Orum, A. M. & Sjoberg, G. (1991). *A case for the case study*. UNC Press Books.
- Feiring, M., Heiaas, I. & Koren Solvang, P. (2017). Fra deltakelse til brukermedvirkning i helseforskning. I M. Feiring, I. R. Knutsen, T. i. Juritzen & K. Larsen (Red.), *Kritiske perspektiver i helsefagene: Utdanning, yrkespraksis og forskning* (s. 281-308). Cappelen Damm Akademisk.
- Feldman, A. (2002). Existential approaches to action research. *Educational Action Research*, 10(2), 233-252. <https://doi.org/10.1080/09650790200200183>
- Feldman, A. (2009). Existentialism and action research. I S. Noffke & B. Somekh (Red.), *The Sage handbook of educational action research* (s. 381-391). SAGE.

- Ferguson, I. (2017). Hope over fear: social work education towards 2025. *European Journal of Social Work*, 20(3), 322-332. <https://doi.org/10.1080/13691457.2016.1189402>
- Finfgeld-Connett, D. (2010). Becoming Homeless, Being Homeless, and Resolving Homelessness Among Women. *Issues in Mental Health Nursing*, 31(7), 461-469. <https://doi.org/10.3109/01612840903586404>
- Fitzpatrick, S. & Stephens, M. (2014). Welfare Regimes, Social Values and Homelessness: Comparing Responses to Marginalised Groups in Six European Countries. *Housing Studies*, 29(2), 215-234. <https://doi.org/10.1080/02673037.2014.848265>
- Flyvbjerg, B. (2001). *Making social science matter: Why social inquiry fails and how it can succeed again*. Cambridge university press.
- Flåto, M. (2020). Constructing a Policy Field Aimed at Homelessness: How Epistemic Communities Shape Discourse. *Housing, Theory and Society*, 1-16. <https://doi.org/10.1080/14036096.2020.1820373>
- Foucault, M. (1988). Technologies of the self. I *Technologies of the self: A seminar with Michel Foucault* (s. 16-49). Amherst: University of Massachusetts Press.
- Foucault, M. (2002). *Forelesninger om regjering og styringskunst*. Cappelen akademisk.
- Fraser, N. (2014). *Justice interruptus: Critical reflections on the "postsocialist" condition*. Routledge.
- Freire, P. (2014). *Pedagogy of the Oppressed: 30th Anniversary Edition*. Bloomsbury Publishing. (Originalutgave utgitt i 1970)
- Friedman, D. & McAdam, D. (1992). Collective identity and activism. I A. Morris & C. Mueller (Red.), *Frontiers in social movement theory* (s. 156-173). Yale University Press.
- Friestad, C. & Hansen, I. L. S. (2004). *Levekår blant innsatte*. Fafo Oslo.
- Furseth, I. (2002). *A Comparative Study of Social and Religious Movements in Norway, 1780s-1905* (Bd. 7). Edwin Mellen Press.
- Gamson, J. (1995). Must Identity Movements Self-Destruct? A Queer Dilemma. *Social Problems*, 42(3), 390-407. <https://doi.org/10.2307/3096854>
- Gamson, W. & Meyer, D. (1996). Framing Political Opportunity. I D. McAdam, J. McCarthy & M. Zald (Red.), *Comparative Perspectives on Social Movements: Political Opportunities, Mobilizing Structures, and Cultural Framings* (s. 275-291). Cambridge: Cambridge University Press.
- Gamson, W. A. (1992). *Talking politics*. Cambridge university press.
- Gansmo, A. K. (2014, 21. august). Leder boligaksjon fra gapahuk. *NRK*. www.nrk.no

- Ganz, M. (2011). Public narrative, collective action, and power. I S. Odugbemi & T. Lee (Red.), *Accountability through public opinion: From inertia to public action* (s. 273-289). The World Bank.
- Gautun, H., Drøpping, J. A. & Fløtten, T. (2005). *Når nøden er størst: en analyse av frivillige organisasjoners hjelp og tilbud til fattige*. Fafo.
- Gaventa, J. & Cornwall, A. (2008). Power and knowledge. I P. Reason & H. Bradbury (Red.), *The Sage handbook of action research: Participative inquiry and practice* (Bd. 2, s. 172-189). Sage.
- Gergen, K. J. & Gergen, M. M. (2008). Social construction and research as action. I P. Reason & H. Bradbury (Red.), *The Sage handbook of action research: Participative inquiry and practice* (s. 159-171). SAGE.
- Gieryn, T. F. (2000). A Space for Place in Sociology. *Annual Review of Sociology*, 26(1), 463-496. <https://doi.org/10.1146/annurev.soc.26.1.463>
- Gjølterud, S., Strangstadstuen, S. & Krogh, E. (2017). Strategier for samarbeidende aksjonsforskning. I S. Gjølterud, H. Hiim, D. Husebø, L. H. Jensen, T. H. Steen-Olsen & E. Stjernestrøm (Red.), *Aksjonsforskning i Norge: Teoretisk og empirisk mangfold* (s. 187-207). Cappelen Damm Akademisk.
- Glassman, M. & Erdem, G. (2014). Participatory Action Research and Its Meanings: Vivencia, Praxis, Conscientization [Article]. *Adult Education Quarterly*, 64(3), 206-221. <https://doi.org/10.1177/0741713614523667>
- Goffman, E. (1974). *Frame analysis: An essay on the organization of experience*. Northeastern University Press.
- Goffman, E. (1997). *Anstalt og menneske: den totale institusjon sosialt sett*. Jørgen Paludan. (Originalutgave utgitt i 1967)
- Goffman, E. (2009). *Stigma: Notes on the management of spoiled identity*. Simon and Schuster. (Originalutgave utgitt i 1963)
- Gonzalez, M. T. & Andvig, E. (2015). The Lived Experience of Getting and Having a Home of One's Own: A Meta-Synthesis. *Issues in Mental Health Nursing*, 36(11), 905-919. <https://doi.org/10.3109/01612840.2015.1052866>
- Goodwin, J. & Jasper, J. M. (1999). Caught in a winding, snarling vine: The structural bias of political process theory. *Sociological forum*,
- Granovetter, M. S. (1977). The strength of weak ties. I S. Leinhardt (Red.), *Social networks* (s. 347-367). Academic Press. <https://doi.org/10.1016/B978-0-12-442450-0.50025-0>
- Greene, J. (2014). Managing poverty, managing dissent: Homeless politics and collective action in London. *Policy & Politics*, 42(3), 315-331.
- Greene, M. (1988). *The dialectic of freedom*. Teachers College Press.
- Guba, E. G. & Lincoln, Y. S. (1989). *Fourth generation evaluation*. Sage.

- Gubrium, J. F., Andreassen, T. A. & Solvang, P. K. (2016). *Reimagining the human service relationship*. Columbia University Press.
- Gustavsen, B. (2003). Action research and the problem of the single case. *Concepts and transformation*, 8(1), 93-99.
- Gustavsen, B., Hansson, A. & Qvale, T. U. (2008). Action research and the challenge of scope. *The Sage handbook of action research: Participative inquiry and practice*, 63-76.
- Gustavsen, B. & Pålshaugen, P. (2015). How to Succeed in Action Research without Really Acting: Tracing the Development of Action Research to Constructivist Practice in Organizational Worklife. I H. Bradbury (Red.), *The Sage Handbook of Action Research* (s. 409-416). Sage Pub. Los Angeles.
- Habermas, J. (1987). *Knowledge and human interests*. Polity Press.
- Hacking, I. (1999). *"Why ask what?" The Social Construction of What?*. Harvard University Press.
- Hall, M. F. (1995). *Poor people's social movement organizations: The goal is to win*. Greenwood Publishing Group.
- Hammer, M. E. S., Henriksen, I. M. & Tjora, A. (2020). Bydelsfelleskapets langsomhet: Langvarig midlertidighet og samskaping som inkluderende boligpolitikk. *Tidsskrift for boligforskning*, 3(2), 148-163. <https://doi.org/10.18261/issn.2535-5988-2020-02-04>
- Hansen, H. C. (2019). Institutional paradoxes in Norwegian labour activation. I R. W. B. Lund & A.-C. Nilsen (Red.), *Institutional ethnography in the Nordic region* (s. 151-162). Routledge.
- Hansen, I. L. S. (2017). *Fra bostedsløs til varig bolig* (Evaluering av forsøk med Housing first i Bergen og Sandnes). Fafo.
- Hansen, I. L. S. (2018). Users' Choice in Providing Services to the Most Vulnerable Homeless People *Social Inclusion*, 6(3), 319-306. <https://doi.org/10.17645/si.v6i3.1536>
- Hansen, I. L. S., Grødem, A. S. & Bakkeli, V. (2013). *Boligsosiale utfordringer og sosial innovasjon*. Fafo.
- Hansen, I. L. S., Tofteng, M., Flatval, V. S. & Holst, L. S. (2020). *Evaluering av opptrappingsplanen for rusfeltet: Fjerde statusrapport* (Fafo-rapport 2020:29, Issue.
- Haraway, D. (2013). *Simians, cyborgs, and women: The reinvention of nature*. Routledge.
- Harding, S. (1990). *Feminism and Methodology*. Indiana University Press.
- Harvey, R., Mortensen, J., Aase, D., Ferrari, J. R. & Jason, L. (2013). Factors Affecting the Sustainability of Self-Run Recovery Homes in the United States. *International journal of self help & self care*, 7(1), 99-109. <https://doi.org/10.2190/SH.7.1.g>

- Hasegawa, M. (2006). *"We are not garbage!": the homeless movement in Tokyo, 1994-2002*. Taylor & Francis.
- Haslanger, S. (2012). *Resisting Reality. Social Construction and Social Critique*. Oxford University Press.
- Hauge, Å. L. & Støa, E. (2013). "Here you get a little extra push": The meaning of architectural quality in housing for the formerly homeless-a case study of Veiskillet in Trondheim, Norway. *NA*, 21(1), 18-31.
- Haukelien, H., Vardheim, I. & Hvitsand, C. (2015). *Kraftsentre for brukervedvirkning? Evaluering av de regionale brukerstyrte sentrene* (8274018303). Telemarkforskning.
- Healy, K. (2001). Participatory action research and social work: A critical appraisal. *International Social Work*, 44(1), 93-105.
<https://doi.org/10.1177/002087280104400108>
- Heben, A. (2014). *Tent city urbanism: from self-organized camps to tiny house villages*. Village Collaborative.
- Hellevik, T. & Nordvik, V. (2004). *Forskning om vanskeligstilte på boligmarkedet : en kunnskapsoversikt* (4/2004). Norsk institutt for forskning om oppvekst, velferd og aldring.
- Helskog, G. H. (2014). Justifying action research. *Educational Action Research*, 22(1), 4-20.
<https://doi.org/10.1080/09650792.2013.856769>
- Henriksen, K. (2016). Praksisforskning: hvordan?: aktionsforskning. I *Praksisforskning I Sosialt Arbejde* (s. 77-112). Hans Reitzels Forlag.
- Henriksen, L. S. (2015). Contradictions and controversies in Danish civil society discourse. I N. R. Jensen (Red.), *Voluntary Work And Youth Unemployment* (s. 17-25). Department of Education (DPU), Aarhus University.
- Herd, D. (2010). Community Mobilization and the Framing of Alcohol-Related Problems. *International Journal of Environmental Research and Public Health*, 7(3), 1226-1247.
<https://doi.org/10.3390/ijerph7031226>
- Heron, J. & Reason, P. (2006). The practice of co-operative inquiry: Research 'with' rather than 'on' people. I P. Reason & H. Bradbury (Red.), *Handbook of action research* (Bd. 2, s. 144-154). Sage.
- Herr, K. & Anderson, G. L. (2014). *The action research dissertation: A guide for students and faculty*. Sage publications.
- Herring, C., Yarbrough, D. & Alatorre, L. M. (2019). Pervasive Penalty: How the Criminalization of Poverty Perpetuates Homelessness. *Social Problems* 67(1), 131-149.
- Herz, M. & Lalander, P. (2018). Neoliberal management of social work in Sweden. I M. Kamali & J. H. Jönsson (Red.), *Neoliberalism, Nordic Welfare States and Social Work: Current and Future Challenges*. Routledge.

- Hoffer, E. (1951). *The true believer: Thoughts on the nature of movements*. New York NY: HarperCollins.
- Hoolachan, J. (2020). Exploring the ‘Spoiled’ and ‘Celebrated’ Identities of Young and Homeless Drug Users. *Social Inclusion*, 8(1), 76-85.
<https://doi.org/10.17645/si.v8i1.2311>
- Horkheimer, M. & Adorno, T. W. (2001). *Oplysningens dialektik - filosofiske fragmenter*. Gyldendal. (Originalutgave utgitt I 1944)
- Houston, S. (2010). Prising Open the Black Box: Critical Realism, Action Research and Social Work. *Qualitative Social Work*, 9(1), 73-91.
<https://doi.org/10.1177/1473325009355622>
- Huber, M. A., Metze, R. N., Veldboer, L., Stam, M., van Regenmortel, T. & Abma, T. A. (2019). The role of a participatory space in the development of citizenship. *Journal of Social Intervention: Theory and Practice*, 28(1), 39-55.
<https://doi.org/10.18352/jsi.583>
- Huffman, T. (2018). Built community: architecture, community, and participation in a permanent supportive housing project. *Journal of Social Distress and Homelessness*, 27(1), 44-52. <https://doi.org/10.1080/10530789.2018.1445507>
- Højring, L. H. (2019). *Hjemløse og hjemlighed: Fortællinger om arkitektur og mennesker* [Doktorgradsavhandling, Aalborg Universitetsforlag].
- Ife, J. (2012). *Human Rights and Social Work: Towards Rights-Based Practice*. Cambridge University Press. <https://books.google.com/books?id=6HiqL0TdGhC>
- Jason, L. A. & Ferrari, J. R. (2010). Oxford House Recovery Homes: Characteristics and Effectiveness. *Psychological services*, 7(2), 92-102. <https://doi.org/10.1037/a0017932>
- Jasper, J. M. (2010). Social movement theory today: Toward a theory of action? *Sociology compass*, 4(11), 965-976.
- Jenssen, D. (2020). Verdier og forskning. I D. Jenssen, M. Kjørstad, S. Seim & P. A. Tufte (Red.), *Vitenskapsteori for sosial- og helsefag* (s. 299-327). Gyldendal.
- Jerolmack, C. & Khan, S. (2014). Talk Is Cheap Ethnography and the Attitudinal Fallacy. *Sociological Methods & Research*, 43(2), 178-209.
<https://doi.org/10.1177/0049124114523396>
- Johannessen, K. & Solvoll, E. B. (2020). *Urbane nomader - om veien fra bostedsløshet til bolig*. Velferdsetaten.
- Johnston, H., Laraña, E. & Gusfield, J. R. (1994). Introduction IE. Laraña, H. Johnston & J. R. Gusfield (Red.), *New social movements: From ideology to identity*. Temple University Press.
- Jungk, R. & Müllert, N. (1987). *Future Workshops: How to create desirable futures*. Inst. for Social Inventions.

- Järvinen, M. (2003). Alkoholfortællinger i et institutionelt landskab. I M. Järvinen & N. Mik-Meyer (Red.), *At skabe en klient: Institutionelle identiteter i socialt arbejde* (s. 30-58). Hans Reitzels Forlag.
- Järvinen, M. & Mik-Meyer, N. (2003a). Indledning: at skabe en klient. I M. Järvinen & N. Mik-Meyer (Red.), *At skabe en klient: Institutionelle identiteter i socialt arbejde* (s. 9-23). Hans Reitzels Forlag.
- Järvinen, M. & Mik-Meyer, N. (2003b). Institutionelle paradokser. I M. Järvinen & N. Mik-Meyer (Red.), *At skabe en klient: Institutionelle identiteter i socialt arbejde* (s. 227-243). Hans Reitzels Forlag.
- Kaiser, K. (2009). Protecting Respondent Confidentiality in Qualitative Research. *Qualitative Health Research*, 19(11), 1632-1641. <https://doi.org/10.1177/1049732309350879>
- Kalleberg, R. (1993). Konstruktiv samhällsvetenskap. I J. Holmer & B. Starrin (Red.), *Deltagarorienterad forskning* (s. 27-49). Studentlitteratur.
- Kamali, M. & Jönsson, J. H. (2018). *Neoliberalism, Nordic Welfare States and Social Work: Current and Future Challenges*. Routledge. <https://doi.org/10.4324/9781315111834>
- Katz, A. S., Zerger, S. & Hwang, S. W. (2017). Housing First the conversation: discourse, policy and the limits of the possible. *Critical Public Health*, 27(1), 139-147. <https://doi.org/10.1080/09581596.2016.1167838>
- Keene, D. E., Smoyer, A. B. & Blankenship, K. M. (2018). Stigma, housing and identity after prison. *The Sociological Review*, 66(4), 799-815. <https://doi.org/10.1177/0038026118777447>
- Keller, J. (2002). An entry example: the part-time observer. I M. Patton (Red.), *Qualitative Research & Evaluation Method*. Sage.
- Kemmis, S., McTaggart, R. & Nixon, R. (2013). *The action research planner: Doing critical participatory action research*. Springer Science & Business Media.
- Kildedal, K. & Laursen, E. (2012). Professionsudvikling - udvikling av professionel praksis gennem aktionsforskning. I G. Duus, M. Husted, K. Kildedal, E. Laursen & D. Tofteng (Red.), *Aktionsforskning* (s. 81-95). Samfundslitteratur.
- Kjørstad, M. (2020). Kritisk realisme - å forklare og forstå det sosiale. I D. Jenssen, M. Kjørstad, S. Seim & P. A. Tufta (Red.), *Vitenskapsteori for sosial- og helsefag* (s. 219-247). Gyldendal.
- Klandermans, B. (2013a). Demand and Supply of Protest. I D. A. Snow, D. Della Porta, B. Klandermans & D. McAdam (Red.), *The Wiley-Blackwell Encyclopedia of Social and Political Movements*. <https://doi.org/10.1002/9780470674871.wbespm063>
- Klandermans, B. (2013b). The Dynamics of Demand. I B. Klandermans, J. van Stekelenburg & C. Roggeband (Red.), *The Future of Social Movement Research* (s. 3-16) (Dynamics, Mechanisms, and Processes). University of Minnesota Press. <http://www.jstor.org/stable/10.5749/j.ctt46npj4.5>

- Klandermans, B. & Staggenborg, S. (2002). *Methods of Social Movement Research*. University of Minnesota Press. <https://books.google.com/books?id=ExVgY9i53B4C>
- Knutagård, M. (2009). *Skälens fångar: hemlöshetsarbetets organisering, kategoriseringar och förklaringar*. Égalité.
- Knutagård, M. (2018). Homelessness and Housing Exclusion in Sweden. *European Journal of Homelessness*, 12(2), 103-119.
- Knutagård, M. & Kristiansen, A. (2018). *Nytt vin i gamla läglar: Skala upp Bostad först, boendeinflytande och om att identifiera och stötta "the missing hero"*. Lund Universitet.
- Knutagård, M. & Kristiansen, A. (2019). Scaling Up Housing First Pilots – Drivers and Barriers. *Nordic Journal of Social Research*, 10(1). <https://doi.org/10.7577/njsr.2175>
- Kostka, J. & Czarnota, K. (2017). Modes of knowledge production in the study of radical urban movements. *Interface: a journal for and about social movements*, 9(1), 368-388.
- Krogh, E. (2017). Hvordan og hva aksjonsforskning kan bli til. I S. Gjøtterud, H. Hiim, D. Husebø, L. H. Jensen, T. H. Steen-Olsen & E. Stjernestrøm (Red.), *Aksjonsforskning i Norge: teoretisk og empirisk mangfold* (s. 113-132). Cappelen Damm Akademisk.
- Kroken, R. & Madsen, O. J. (2016). Fra sosialt arbeid til sosialt entreprenørskap - en moralsk forvandling? I R. Kroken & O. J. Madsen (Red.), *Forvaltning av makt og moral i velferdsstaten: Fra sosialt arbeid til "arbeid med deg selv* (s. 152-167). Gyldendal.
- Kunnskapsdepartementet. (2013). Lange linjer - kunnskap gir muligheter (Stortingsmelding nummer 18, 2012-2013).
- Kögler, H. H. (2012). Phenomenology, Hermeneutics, and Ethnomethodology. I I. C. Jarvie & J. Zamora-Bonilla (Red.), *The Sage Hand book of The Philosophy of Social Sciences* (s. 445- 462). Sage.
- Laclau, E. (1990). *New reflections on the revolution our time*. Verso.
- Lang, R., Carriou, C. & Czischke, D. (2020). Collaborative Housing Research (1990–2017): A Systematic Review and Thematic Analysis of the Field. *Housing, Theory and Society*, 37(1), 10-39. <https://doi.org/10.1080/14036096.2018.1536077>
- Laplantine, F. (2015). *The life of the senses: Introduction to a modal anthropology*. Bloomsbury Publishing.
- Lassy, J. & Turunen, S. (Red.). (2019). *Homelessness in 2030: Essays on possible futures*. Y-Foundation.
- Laursen, E. (2012). Aktionsforskningens produktion af viden. I G. Duus, M. Husted, K. Kildedal, E. Laursen & D. Tofteng (Red.), *Aktionsforskning - en grundbog*. (s. 97-112). Samfundslitteratur.
- Ledwith, M. (2011). *Community development: a critical approach*. Policy Press.

- Lemke, J. (2016). From the Alleys to City Hall: An Examination of Participatory Communication and Empowerment among Homeless Activists in Oregon. *Journal of Communication Inquiry*, 40(3), 267-286. <https://doi.org/10.1177/0196859916646045>
- Lepperød, T. (2013, 18. mai). Vil sove ute i protest mot uteliggerforbud. *Nettavisen*. www.nettavisen.no
- Levin, M. (2017). Aksjonsforskning som forskning-epistemologiske og metodiske utfordringer. I S. Gjøtterud, D. Husebø, L. H. Jensen, T. H. Steen-Olsen & E. Stjernestrøm (Red.), *Aksjonsforskning i Norge: teoretisk og empirisk mangfold* (s. 27-45). Cappelen Damm Akademisk. <https://doi.org/https://doi.org/10.23865/noasp.17>
- Levin, M. & Ravn, J. E. (2007). Involved in praxis and analytical at a distance. *Systemic Practice and Action Research*, 20(1), 1-13.
- Lillo-Stenberg, H. (2020). Derfor krever de lavere husleie. *Dagsavisen*, s. 10. juli 2020. www.dagsavisen.no
- Liodden, T. M. (2017). *The Burdens of Discretion. Managing Uncertainty in the Asylum Bureaucracy* [Ph. D., University of Oslo].
- Lipsky, M. (1980). *Street-level bureaucracy: dilemmas of the individual in public services*. Russell Sage Foundation.
- Lipsky, M. (2010). *Street-level bureaucracy: Dilemmas of the individual in public service*. Russell Sage Foundation.
- Loehwing, M. (2010). Homelessness as the Unforgiving Minute of the Present: The Rhetorical Tenses of Democratic Citizenship. *Quarterly Journal of Speech*, 96(4), 380-403. <https://doi.org/10.1080/00335630.2010.521171>
- Loga, J. (2018). Sivilsamfunnets roller i velferdsstatens omstilling. *Norsk sosiologisk tidsskrift*, 2(1), 58-73. <https://doi.org/10.18261/issn.2535-2512-2018-01-05>
- Loga, J. & Eimhjellen, I. (2015). *Frivillig sektor og boligsosialt arbeid*. Uni Research Rokkansenteret.
- Longino, H. E. (1998). Values and Objectivity. I I. M. Curd & J. A. Cover (Red.), *Philosophy of Science. The Central Issues*. W. W. Norton & Company.
- Lorenz, W. (2005). Social work and a new social order-challenging neo-liberalism's erosion of solidarity. *Social Work & Society*, 3(1), 93-101.
- Loseke, D. R. (2012). The empirical analysis of formula stories. I J. A. Holstein & J. F. Gubrium (Red.), *Varieties of narrative analysis* (s. 251-271). Sage.
- Lyon-Callo, V. (2000). Medicalizing Homelessness: The Production of Self-Blame and Self-Governing within Homeless Shelters. *Medical Anthropology Quarterly*, 14(3), 328-345. <https://doi.org/10.1525/maq.2000.14.3.328>
- Løken, M. (2019). "De har jo krevd sin plass og tatt den" En studie av byøkologisk bolig- og byutvikling som urbane allmenninger i Oslo [Masteroppgave, UiO]. Oslo.

- Malterud, K. & Elvbakken, K. T. (2019). Patients participating as co-researchers in health research: A systematic review of outcomes and experiences. *Scandinavian Journal of Public Health*, 48(6), 617-628. <https://doi.org/10.1177/1403494819863514>
- Marcus, G. E. (1995). Ethnography in/of the world system: The emergence of multi-sited ethnography. *Annual review of anthropology*, 24(1), 95-117.
- Marcuse, H. (1968). *Det éndimensionelle mennesket*. Gyldendal.
- Markström, U. & Karlsson, M. (2013). Towards hybridization: The roles of Swedish non-profit organizations within mental health. *VOLUNTAS: International Journal of Voluntary and Nonprofit Organizations*, 24(4), 917-934.
- Marvik, J. (2018, 16. august). - Kjemper mot det inhumane boligmarkedet. *Universitas*. www.universitas.no
- Mathiesen, T. (2011). *Kritisk sosiologi: En invitasjon*. [Critical Sociology: An Invitation]. Novus forlag.
- Matto, H. C. & Cleaveland, C. L. (2016). A Social-Spatial Lens to Examine Poverty, Violence, and Addiction. *Journal of Social Work Practice in the Addictions*, 16(1-2), 7-23. <https://doi.org/10.1080/1533256X.2016.1165113>
- Mayo, P. (1999). *Gramsci, Freire and adult education: Possibilities for transformative action*. Zed.
- McAdam, D., McCarthy, J. D. & Zald, M. N. (1996). Introduction: Opportunities, Mobilizing Structures, and Framing Processes. I D. McAdam, J. D. McCarthy & M. N. Zald (Red.), *Comparative perspectives on social movements: Political opportunities, mobilizing structures, and cultural framings* (s. 1-20). Cambridge University Press Cambridge.
- McArdle, K. L. (2008). Getting in, getting on, getting out: On working with second-person inquiry groups. I P. Reason & H. Bradbury (Red.), *The Sage handbook of action research: Participative inquiry and practice* (s. 602-614). Sage.
- McCarthy, L. (2013). Homelessness and identity: a critical review of the literature and theory. *People, place and policy online*, 7(1), 46-58.
- McDonald, C. (2006). *Challenging social work: The institutional context of practice*. Palgrave Macmillan.
- McLaughlin, H. (2009). What's in a Name: 'Client', 'Patient', 'Customer', 'Consumer', 'Expert by Experience', 'Service User'—What's Next? *British Journal of Social Work*, 39(6), 1101-1117. <https://doi.org/10.1093/bjsw/bcm155>
- McLaughlin, H. (2010). Keeping Service User Involvement in Research Honest [Article]. *British Journal of Social Work*, 40(5), 1591-1608. <https://doi.org/10.1093/bjsw/bcp064>
- Meeuwisse, A. (1997). *Vänskap och organisering. En studie av Fountain House-rörelsen*. Arkiv.

- Meeuwisse, A. & Sunesson, S. (1998). Frivilliga organisationer, socialt arbete och expertis. *Socialvetenskaplig tidskrift*, 5(2-3), 172-193.
<https://journals.lub.lu.se/svt/article/view/15399/13898>
- Melucci, A. (1992). Frontier land: Collective action between actors and systems. I M. Diani & R. Eyerman (Red.), *Studying collective action* (s. 238-257). Sage.
- Melucci, A. (1995a). The new social movements revisited: reflections on a sociological misunderstanding. I L. Maheu (Red.), *Social movements and social classes: The future of collective action* (s. 107-119). Sage.
- Melucci, A. (1995b). The process of collective identity. I H. Johnston & B. Klandermans (Red.), *Social movements and culture* (s. 41-63). UCL Press.
- Melucci, A. (1996). *Challenging codes: Collective action in the information age*. Cambridge University Press.
- Mendel, M. (2011). Heterotopias of Homelessness: Citizenship on the Margins. *Studies in Philosophy and Education*, 30(2), 155-168. <https://doi.org/10.1007/s11217-011-9226-y>
- Meyer, M. (2004). Organizational identity, political contexts, and SMO action: Explaining the tactical choices made by peace organizations in Israel, Northern Ireland, and South Africa. *Social Movement Studies*, 3(2), 167-197.
<https://doi.org/10.1080/1474283042000266119>
- Meyer, M. (2010). Social movement service organizations: The challenges and consequences of combining service provision and political advocacy. I Y. Hazenfeld (Red.), *Human services as complex organizations*. (s. 533–550). Sage.
- Middleton, M. K. (2014). “SafeGround Sacramento” and Rhetorics of Substantive Citizenship. *Western Journal of Communication*, 78(2), 119-133.
<https://doi.org/10.1080/10570314.2013.835064>
- Mik-Meyer, N. & Villadsen, K. (2007). *Magtens former : sociologiske perspektiver på statens møde med borgeren*. Reitzel.
- Miller, A. (2012). *Determining critical factors in community-level planning of homeless service projects* [Doktorgradsavhandling, University of Illinois at Urbana-Champaign].
- Misetics, B. (2017). Homelessness, citizenship and need interpretation: reflections on organizing with homeless people in Hungary. *Interface: a journal for and about social movements*, 1, 389-423.
- Misje, T. (2020). Social work and welfare bordering: the case of homeless EU migrants in Norway. *European Journal of Social Work*, 23(3), 401-413.
<https://doi.org/10.1080/13691457.2019.1682975>
- Molinar, R. (2018). *Self-Organization as a Response to Homelessness: Negotiating Autonomy and Transitional Living in a "Village" Community* [Dissertation, University of Oregon].

- Monkerud, L., Astrup, K. & Nordvik, V. (2018). *Omfanget av vanskeligstilte på boligmarkedet – en kapabilitetstilnærming* (NIBR-rapport 2018:18). Institutt for by- og regionforskning. I. f. b.-o. regionforskning. <http://www.hioa.no/Om-OsloMet/Senter-for-velferds-og-arbeidslivsforskning/NIBR/Publikasjoner/Omfanget-av-vanskeligstilte-paa-boligmarkedet>
- Morton, S. & Fleming, J. (2013). *Assessing research impact: A case study of participatory research. Briefing 66*. Centre for Research on Families and Relationships, University of Edinburgh.
- Moses, J. & Knutsen, T. (2012). *Ways of knowing: Competing methodologies in social and political research*. Macmillan International Higher Education.
- Mosher, H. I. (2010). Issues of Power in Collaborative Research With Dignity Village. *Cultural Studies ↔ Critical Methodologies*, 10(1), 43-56. <https://doi.org/10.1177/1532708609351156>
- Moshuus, G. H. (2005). *Young immigrants of heroin: An ethnography of Oslo's street worlds* [Doktorgradsavhandling, Universitetet i Oslo].
- Myrvold, T. M., Strand, A., Holm, A. & Hansen, T. (2002). *Kommunal boligpolitikk – fragmentert og reaktiv* (NIBR-rapport, Issue. Norsk institutt for by- og regionforskning.
- Månsson, S.-A. (1991). Handling och tanke - aktionsforskningens dilemma. I B. Bergsten, A. Bjerkman, H.-E. Hermansson & J. Israel (Red.), *Etik. Solidaritet. Vålfärd.* . Daidalos.
- Najam, A. (2000). The Four C's of Government Third Sector-Government Relations. *Nonprofit Management and Leadership*, 10(4), 375-396. <https://doi.org/https://doi.org/10.1002/nml.10403>
- Natland, S., Bjerke, E. & Torstensen, T. B. (2019). «Jeg fikk blankpusset håpet om at jeg hadde en framtid» Opplevelser av god hjelp i møter med Nav. *Fontene forskning*, 12(1), 17-29.
- Natland, S. & Celik, H. D. (2015). Service Users' Self-Narratives on Their Journey from Shame to Pride: Tales of Transition. *Journal of Evidence-Informed Social Work*, 12(1), 50-63. <https://doi.org/10.1080/15433714.2014.954943>
- Natland, S. & Hansen, R. (2017). Conflicts and empowerment – a processual perspective on the development of a partnership. *European Journal of Social Work*, 20(4), 497-508. <https://doi.org/10.1080/13691457.2016.1207615>
- Natland, S. & Malmberg-Heimonen, I. (2014). A study of coordinator positionings in family group conferences. *Nordic Social Work Research*, 4(2), 158-172. <https://doi.org/10.1080/2156857X.2013.826142>
- Neil, W. (2002). Collective Mobilization and Identity from the Underground: The Deployment of "Oppositional Capital" in the Harm Reduction Movement. *The Sociological Quarterly*, 43(1), 45-72.

- Nesse, L., Gonzalez, M. T., Aamodt, G. & Raanaas, R. K. (2020). Recovery, quality of life and issues in supported housing among residents with co-occurring problems: a cross-sectional study. *Advances in Dual Diagnosis, 13*(2), 73-87. <https://doi.org/10.1108/ADD-10-2019-0014>
- Neumann, C. B. & Neumann, I. B. (2017). *Power, culture and situated research methodology: Autobiography, field, text*. Springer.
- Nielsen, K. A. (2012). Aktionsforskningens historie - på vej til et refleksivt akademisk selskab. I G. Duus, M. Husted, K. Kildedal, E. Laursen & D. Tofteng (Red.), *Aktionsforskning* (s. 19-37). Samfundslitteratur.
- Nielsen, K. A. & Nielsen, B. S. (2006). Methodologies in Action Research. Action Research and Critical Theory. I K. A. Nielsen & L. Svennson (Red.), *Action Research and Interactive Research. Beyond Theory and Practice* (s. 63-87). Shaker Publishing.
- Noble, C. (2015). Social protest movements and social work practice. I J. Wright (Red.), *International encyclopedia of the social and behavioral sciences (2nd ed.)*. (s. 518–524). Elsevier.
- Noble, C. (2018). Social work, collective action and social movements: Re-thematising the local-global nexus. I L. Dominelli (Red.), *Revitalising communities in a globalising world* (s. 95-104). Routledge.
- Nordfeldt, M. (1999). *Hemlöshet i välfärdsstaden: En studie av relationerna mellan socialtjänst och frivilliga organisationer i Stockholm och Göteborg* [Doktorgradsavhandling, Acta Universitatis Upsaliensis].
- Nordvik, V. (2008). Virkemidler i den boligsosiale politikken. *Plan, 40*(04), 28-31.
- Norris, C. (1993). Some ethical considerations on field-work with the police. I C. Hobbs & T. May (Red.), *Interpreting the field: Accounts of ethnography* (s. 123-143). Clarendon Press.
- Nuland, B. R. (2008). *Når nøden skaper overskrift* (Fafø-rapport, 11). Fafø.
- Nussbaum, M. C. (2009). *Frontiers of justice: Disability, nationality, species membership*. Harvard University Press.
- Näslund, H., Markström, U. & Sjöström, S. (2018). Participatory Spaces of Mental Health Service User Organizations in the Post-deinstitutional Era: Mapping Roles and Challenges. *VOLUNTAS: International Journal of Voluntary and Nonprofit Organizations, 29*(1), 190-200. <https://doi.org/10.1007/s11266-017-9906-5>
- Näslund, H., Sjöström, S. & Markström, U. (2019a). Delivering experiential knowledge: repertoires of contention among Swedish mental health service user organisations. *Nordic Social Work Research, 1-13*. <https://doi.org/10.1080/2156857X.2019.1583599>
- Näslund, H., Sjöström, S. & Markström, U. (2019b). Service user entrepreneurs and claims to authority – a case study in the mental health area. *European Journal of Social Work, 1-13*. <https://doi.org/10.1080/13691457.2019.1580249>

- Olsen, H. (2019). Totalavhold og skadereduksjon. *Norsk sosiologisk tidsskrift*, 3(6), 426-441. <https://doi.org/10.18261/issn.2535-2512-2019-06-04> ER
- Olsson, L.-E. (1998). Entreprenörer och agitatorer i frivilliga organisationers tjänst. En frivillig organisations tillkomst och mognad. *Socialvetenskapelig tidsskrift*, 5(2-3), 146-163. <https://journals.lub.lu.se/svt/article/view/15398/13897>
- Olsson, L.-E. (1999). *Från idé till handling: en sociologisk studie av frivilliga organisationers uppkomst och fallstudier av Noaks Ark, 5i12-rörelsen, Farsor och morsor på stan*. Almqvist & Wiksell International.
- Olsson, L.-E. & Nordfeldt, M. (2008). Homelessness and the Tertiary Welfare System in Sweden—the Role of Welfare State and Non-profit Sector. *The European Journal of Homelessness*, (2), 157-174.
- Oterholm, I. (2015). *Organisasjonens betydning for sosialarbeideres vurderinger* [Doktorgradsavhandling, Høgskolen i Oslo og Akershus]. Oslo.
- Padgett, D. K., Hawkins, R. L., Abrams, C. & Davis, A. (2006). In Their Own Words: Trauma and Substance Abuse in the Lives of Formerly Homeless Women With Serious Mental Illness. *American Journal of Orthopsychiatry*, 76(4), 461-467. <https://doi.org/10.1037/1040-3590.76.4.461>
- Paradis, E. K. (2009). *A little room of hope: Feminist participatory action research with "homeless" women* [Dissertation, University of Toronto]. Toronto.
- Parsell, C. (2010). "Homeless is What I Am, Not Who I Am": Insights from an Inner-City Brisbane Study. *Urban Policy and Research*, 28(2), 181-194. <https://doi.org/10.1080/08111141003793966>
- Parsell, C. (2011). Homeless identities: enacted and ascribed1. *The British Journal of Sociology*, 62(3), 442-461. <https://doi.org/10.1111/j.1468-4446.2011.01373.x>
- Parsell, C., Eggins, E. & Marston, G. (2016). Human Agency and Social Work Research: A Systematic Search and Synthesis of Social Work Literature. *The British Journal of Social Work*, 47(1), 238-255. <https://doi.org/10.1093/bjsw/bcv145>
- Pascale, C.-M. (2005). There's No Place Like Home: The Discursive Creation of Homelessness. *Cultural Studies ↔ Critical Methodologies*, 5(2), 250-268. <https://doi.org/10.1177/1532708605274558>
- Perreault, M., Milton, D., Komaroff, J., Lévesque, G.-P., Perron, C. & Wong, K. (2016). Resident perspectives on a Montreal peer-run housing project for opioid users. *Journal of Substance Use*, 21(4), 355-360.
- Petty, J. (2016). The London Spikes Controversy: Homelessness, Urban Securitisation and the Question of 'Hostile Architecture'. *International Journal for Crime, Justice and Social Democracy*, 5(1), 67-81. <https://doi.org/http://dx.doi.org/10.5204/ijcjsd.v5i1.286>
- Pink, S. (2015). *Doing sensory ethnography*. Sage.

- Piven, F. F. & Cloward, R. (1979). *Poor people's movements: Why they succeed, how they fail*. Vintage.
- Piven, F. F. & Cloward, R. A. (1992). Normalizing collective protest. I A. Morris & C. Mueller (Red.), *Frontiers in social movement theory* (s. 301-325). Yale University Press.
- Pleace, N. (2010). Immigration and homelessness. I D. Quilgars & N. Pleace (Red.), *Homelessness research in Europe* (s. 143-162). FEANTSA.
- Ploštajner, K. (2017). Society of homeowners and possible cooperative future: case of Slovenia. *Interface: A Journal on Social Movements*, 9(1).
- Polanyi, M. (2009). *The tacit dimension*. University of Chicago press.
- Prosser, S. (2020). Den tredje boligsektor: Hva det kan bli, og hvorfor vi trenger det. *Tidsskrift for boligforskning*, 3(2), 180-192. <https://doi.org/10.18261/issn.2535-5988-2020-02-06> ER
- Putnam, R. D. (2001). *Bowling alone: The collapse and revival of American community*. Simon and Schuster.
- Pyles, L. (2013). *Progressive Community Organizing: Reflective Practice in a Globalizing World*. Taylor & Francis. <https://books.google.com/books?id=cXkqAAAAQBAJ>
- Pålshaugen, Ø. (1996). "This is Not the Whole Story..." On the demand of scientific reports of action research. I S. Toulmin & G. Björn (Red.), *Beyond Theory. Changing Organizations through Participation* (s. 137-157). John Benjamins Publishing Company.
- Pålshaugen, Ø. (2007). On the diversity of action research. *International Journal of Action Research*, 3(1), 9-14.
- Pålshaugen, Ø. (2014). Action research for democracy—a Scandinavian approach. *International Journal of Action Research*, 10(1), 98-115.
- Rahman, M. A. (2008). Some trends in the praxis of participatory action research. I P. Reason & H. Bradbury (Red.), *The Sage handbook of action research: Participative inquiry and practice* (s. 49-62). Sage.
- Rancière, J. (2004). *The philosopher and his poor*. Duke University Press.
- Rancière, J. (2015). *Dissensus: On politics and aesthetics*. Bloomsbury Publishing.
- Ravndal, E. (2007). Evaluering av behandlingskollektiver i rusomsorgen. *TIDSSKRIFT-NORSK PSYKOLOGFORENING*, 44(1), 17.
- Reason, P. (1988). *Human inquiry in action: Developments in new paradigm research*. Sage Publications.
- Reason, P. & Bradbury, H. (2001). *Handbook of action research: Participative inquiry and practice*. Sage.

- Reisch, M. (2016). *Social work and social justice : concepts, challenges, and strategies*. Oxford University Press.
- Riaz, W. (2013, 15. mai). Nå er det forbudt å sove ute. *Aftenposten*. www.aftenposten.no
- Richardson, R. & Kramer, E. H. (2006). Abduction as the type of inference that characterizes the development of a grounded theory. *Qualitative Research*, 6(4), 497-513. <https://doi.org/10.1177/1468794106068019>
- Riise, B. E. (2013). *Kommunal utleie til okkupanter* [Masteroppgave, UiO]. <https://www.duo.uio.no/handle/10852/36367>
- Rogers, L. E. (2017). “Helping the Helpless Help Themselves”:How Volunteers and Employees Create a Moral Identity While Sustaining Symbolic Boundaries within a Homeless Shelter. *Journal of Contemporary Ethnography*, 46(2), 230-260. <https://doi.org/10.1177/0891241615603450>
- Rogstad, J. & Vestel, V. (2011). The Art of Articulation: Political Engagement and Social Movements in the Making among Young Adults in Multicultural Settings in Norway. *Social Movement Studies*, 10(3), 243-264. <https://doi.org/10.1080/14742837.2011.590028>
- Roos, H.-E. (1996). Tre decennier av aksjonsforskning. I I. Sahlin (Red.), *Projektets paradoxer* (s. 57-84). Studentlitteratur.
- Rosenberger, R. (2020). On hostile design: Theoretical and empirical prospects. *Urban Studies*, 57(4), 883-893. <https://doi.org/10.1177/0042098019853778>
- Rosengren, A. (2003). *Mellan ilska och hopp: om hemlöshet, droger och kvinnor*. Carlssons Bokförlag.
- Rosenthal, R. (2000). Imaging Homelessness and Homeless People: Visions and Strategies Within the Movement(s) [journal article]. *Journal of Social Distress and the Homeless*, 9(2), 111-126. <https://doi.org/10.1023/a:1009418301674>
- Rothstein, B. (1994). *Hva bør staten göra?* SNS Förlag.
- Rowe, M., Kloos, B., Chinman, M., Davidson, L. & Cross, A. B. (2001). Homelessness, Mental Illness and Citizenship. *Social Policy & Administration*, 35(1), 14-31. <https://doi.org/10.1111/1467-9515.00217>
- Rønning, R. (2005). Den institusjonelle ydmykingen. *Nordisk sosialt arbeid*, 4(2), 111-121.
- Sahlin, I. (2012). The Logos of ETHOS. *European Journal of Homelessness*, 6(2), 227-234.
- Sahlin, I. (2013). Bostadsløshet som politisk resultat. *Fronesis*, 42, 53-64.
- Salamon, L. M. & Anheier, H. K. (1998). Social origins of civil society: Explaining the nonprofit sector cross-nationally. *VOLUNTAS: International Journal of Voluntary and Nonprofit Organizations*, 9(3), 213-248.

- Sandberg, S. (2006). Fighting Neo-liberalism with Neo-liberal Discourse: ATTAC Norway, Foucault and Collective Action Framing. *Social Movement Studies*, 5(3), 209-227. <https://doi.org/10.1080/14742830600991529>
- Santos, B. d. S. (2013). *The rise of the global left: The world social forum and beyond*. Zed Books Ltd.
- Schanche Andresen, A. (1990). *Du skal få en dag - Solliakollektivet 20 år*. Cappelen.
- Schneider, A. & Ingram, H. (1997). *Policy design for democracy*. University Press of Kansas.
- Schwan, K. J. (2016). *Why Don't We Do Something? The Societal Problematization of "Homelessness" and the Relationship between Discursive Framing and Social Change* [PhD Thesis, University of Toronto].
- Scullion, L., Somerville, P., Brown, P. & Morris, G. (2015). Changing homelessness services: revanchism, 'professionalisation' and resistance. *Health Soc Care Community*, 23(4), 419-427. <https://doi.org/10.1111/hsc.12159>
- Seim, S. (1998). Kan aksjonsforskning gi kunnskap om selvhjelp? [Can Action Research give Knowledge about Self-Help]. *Nordisk sosialt arbeid*, 1, 18-28.
- Seim, S. (2006). *Egenorganisering blant fattige : en studie av initiativ, mobilisering og betydning av Fattighuset* [Doktoravhandling, Göteborgs Universitet, Institutionen för socialt arbete]. Göteborg.
- Seim, S. (2016). Collective Action and Social Movement of Poor People: A Road to Participation and Power? I *Participation, Marginalization and Welfare Services* (s. 167-182). Routledge.
- Seim, S. & Slettebø, T. (2007). *Brukermedvirkning i barnevernet*. Universitetsforlaget.
- Seim, S. & Slettebø, T. (2011). Collective participation in child protection services: partnership or tokenism? *European Journal of Social Work*, 14(4), 497-512. <https://doi.org/10.1080/13691457.2010.500477>
- Sekne, I. (2004). Boligpolitikk–utviklingstrekk og utfordringer. I S. E. Svendsen (Red.), *Rammen rundt våre liv–forskning om bolig og levekår*. Tapir akademisk forlag.
- Selle, P., Strømsnes, K. & Loga, J. (2018). State and Civil Society: A Regime Change? I B. Enjolras & K. Strømsnes (Red.), *Scandinavian Civil Society and Social Transformations: The Case of Norway* (s. 117-163). Springer International Publishing. https://doi.org/10.1007/978-3-319-77264-6_4
- Selseng, L. B. (2017a). "Focus on the young ones": Discourses on substance abuse and age. *Nordic Studies on Alcohol and Drugs*, 32(3), 277-293. <https://doi.org/10.1515/nsad-2015-0026>
- Selseng, L. B. (2017b). Formula Stories of the "Substance-Using Client": Addicted, Unreliable, Deteriorating, and Stigmatized. *Contemporary Drug Problems*, 44(2), 87-104. <https://doi.org/10.1177/0091450917698963>

- Selseng, L. B. & Ulvik, O. S. (2018). Talking about change – Positioning and interpretative repertoires in stories about substance abuse and change. *Qualitative Social Work*, 17(2), 216-235. <https://doi.org/10.1177/1473325016660187>
- Semb, I. & Klem, C. (2012, 24. august). Strandveien 37 til Venezia. *Arkitektnytt*. www.arkitektnytt.no
- Simon, B. & Klandermans, B. (2001). Politicized collective identity: A social psychological analysis. *American psychologist*, 56(4), 319.
- Sivesind, K. H. (2016). *Mot en ny skandinavisk velferdsmodell? Konsekvenser av ideell, kommersiell og offentlig tjenesteyting for aktivt medborgerskap*. Institutt for samfunnsforskning.
- Skjervheim, H. (1957). Deltakar og tilskodar. *Deltakar og tilskodar og andre essays*. Tanum-Norli.
- Skjervheim, H. (1959). *Objectivism and the Study of Man*. Gyldendal Norsk Forlag.
- Slettebø, T. (2000). Empowerment som tilnærming i sosialt arbeid. *Nordisk sosialt arbeid*, 2(00), 75-85.
- Slettebø, T. (2020). Participant validation: Exploring a contested tool in qualitative research. *Qualitative Social Work*, 0(0), 1473325020968189. <https://doi.org/10.1177/1473325020968189>
- Smelser, N. J. (1962). *Theory of collective behavior*. Routledge and Kegan Paul.
- Smith, C. & Anderson, L. (2018). Fitting Stories: Outreach Worker Strategies for Housing Homeless Clients. *Journal of Contemporary Ethnography*, 47(5), 535-550. <https://doi.org/10.1177/0891241618760982>
- Smith, C., Castañeda, E. & Heyman, J. (2012). The Homeless and Occupy El Paso: Creating Community among the 99%. *Social Movement Studies*, 11(3-4), 356-366. <https://doi.org/10.1080/14742837.2012.704179>
- Smith, D. E. (2005). *Institutional ethnography: A sociology for people*. Altamira.
- Snertingdal, M. I. (2014). *Housing First i Norge—en kartlegging*. Fafo.
- Snertingdal, M. I. & Bakkeli, V. (2013). *Tre sårbare overganger til bolig. En kunnskapsoppsummering*. Fafo.
- Snow, D. A. (2004). Framing processes, ideology, and discursive fields. I D. A. Snow, S. A. Soule & K. Hanspeter (Red.), *The Blackwell companion to social movements* (Bd. 1, s. 380-412). Blackwell.
- Snow, D. A. (2013). Identity Dilemmas, Discursive Fields, Identity Work, and Mobilization. Clarifying the Identity–Movement Nexus. I J. van Stekelenburg, C. Roggeband & B. Klandermans (Red.), *The Future of Social Movement Research* (s. 263-280) (Dynamics, Mechanisms, and Processes). University of Minnesota Press. <http://www.jstor.org/stable/10.5749/j.ctt46npj4.19>

- Snow, D. A. & Anderson, L. (1993). *Down on their luck: A study of homeless street people*. Univ of California Press.
- Snow, D. A., Anderson, L. & Koegel, P. (1994). Distorting tendencies in research on the homeless. *American Behavioral Scientist*, 37(4), 461-475.
- Snow, D. A., Soule, S. A. & Cress, D. M. (2005). Identifying the precipitants of homeless protest across 17 US cities, 1980 to 1990. *Social Forces*, 83(3), 1183-1210.
- Socialstyrelsen. (2006). *Lokale hjemløshetsprosjekt 2002-2005: – resultat, slutsatser och bedömningar*. Socialstyrelsen.
- Solli, M. F. (2019). "Ta et initiativ - Bygg en barrikade!": UngMob, Blitz og 80-årenes ungdomsopprør [Masteroppgave, UiO]. <https://www.duo.uio.no/handle/10852/73102>
- Somerville, P. (2013). Understanding Homelessness. *Housing, Theory and Society*, 30(4), 384-415. <https://doi.org/10.1080/14036096.2012.756096>
- Soule, S. A. (2013). Bringing Organizational Studies Back into Social Movement Scholarship. I J. van Stekelenburg, C. Roggeband & B. Klandermans (Red.), *The Future of Social Movement Research* (s. 107-124) (Dynamics, Mechanisms, and Processes). University of Minnesota Press. <http://www.jstor.org/stable/10.5749/j.ctt46npj4.11>
- Spivak, G. C. (2010). "Can the Subaltern Speak?" revised edition from the "History" chapter of Critique of Postcolonial Reason. I R. C. Morris (Red.), *Can the Subaltern Speak?* (s. 21-78). Columbia University Press. (Originalutgave utgitt i 1999)
- Spradley, J. P. (1979). *The ethnographic interview*. Holt, Rinehart & Winston.
- Staller, K. M. (2020). *New York's Newsboys: Charles Loring Brace and the Founding of the Children's Aid Society*. Oxford University Press.
- Stang, E. (2016). Barnevern på sosiale medier - offentlig deltakelse og utøvelse av medborgerskap. *Tidsskrift for samfunnsforskning*, 57(4), 371-396. <https://doi.org/10.18261/issn.1504-291X-2016-04-02> ER
- Staples, L. (2004). *Roots to Power: A Manual for Grassroots Organizing*. Praeger. <https://books.google.com/books?id=C8SDGwMSfCIC>
- Stenius-Ayoade, A., Eriksson, J. G., Kautiainen, H., Gissler, M. & Haaramo, P. (2020). Duration of homelessness and its relationship to use of hospital and emergency department services in Helsinki, Finland. *Scandinavian Journal of Public Health*, 48(3), 259-266. <https://doi.org/10.1177/1403494819854008>
- Stephens, M. & Fitzpatrick, S. (2007). Welfare regimes, housing systems and homelessness: how are they linked. *European Journal of Homelessness*, 1(1), 201-211.
- Stigen, I. M. & Vabo, S. (2001). New public management: Inspirerte organisasjonsløsninger i norske kommuner-blir lokalpolitikken dum? I H. O. Larsen & J. Aars (Red.), *Lekmannsstyre under press. Festskrift til Audun Offerdal*. Kommuneforlaget.

- Stjernø, S. & Saltkjel, T. (2008). Gjennom det siste sikkerhetsnettet. I I. Harsløf & S. Seim (Red.), *Fattigdommens dynamikk: Perspektiver på marginalisering i det norske samfunnet* (s. 224-256). Universitetsforlaget.
- Strega, S. & Brown, L. (2015). Introduction: From resistance to resurgence. I S. Strega & L. Brown (Red.), *Research as resistance: Revisiting Critical, Indigenous and antioppressive approaches* (s. 1-16). Canadian Scholar's Press.
- Stuart, F. (2014). From 'Rabble Management' to 'Recovery Management': Policing Homelessness in Marginal Urban Space. *Urban Studies*, 51(9), 1909-1925. <https://doi.org/10.1177/0042098013499798>
- Stuart, F. (2016). *Down, out, and under arrest: Policing and everyday life in Skid Row*. University of Chicago Press.
- Sun, S., Irestig, R., Burström, B., Beijer, U. & Burström, K. (2012). Health-related quality of life (EQ-5D) among homeless persons compared to a general population sample in Stockholm County, 2006. *Scandinavian Journal of Public Health*, 40(2), 115-125. <https://doi.org/10.1177/1403494811435493>
- Swärd, H. (2020). *Hemlöshet i Norden: Utvecklingen av nordisk bostadspolitik*. Nordens välfärdscenter/Nordic Welfare Centre.
- Sørensen, A. B. (1992). *Evaluering av norsk arbeidslivs- og aksjonsforskning*. NORAS-Norges råd for anvendt samfunnsforskning.
- Sørgjerd, C. & Bjørhovde, H. (2015, 13. mai). Okkupanter har inntatt hoffskreddermesterens praktvilla. *Aftenposten*. www.aftenposten.no
- Sørvoll, J. (2011a). *Den boligsosiale vendingen Norsk boligpolitikk fra midten av 1990-tallet i historisk perspektiv*. vedlegg 2 til NOU 2011:15 Rom for alle, 171-198.
- Sørvoll, J. (2011b). *Norsk boligpolitikk i forandring 1970–2010*. NOVA.
- Sørvoll, J. (2018). Forskningen på boligsosiale virkemidler rettet mot vanskeligstilte på boligmarkedet i Norge 2005–2018. *Tidsskrift for boligforskning*, 1(1), 45-66. <https://doi.org/10.18261/issn.2535-5988-2018-01-04>
- Sørvoll, J. (2019). Hvorfor bør boligforskere interessere seg for fortida? *Tidsskrift for boligforskning*, 2(2), 131-149. <https://doi.org/10.18261/issn.2535-5988-2019-02-07>
- Sørvoll, J. & Aarset, M. F. (2015). Vanskeligstilte på det norske boligmarkedet. En kunnskapsoversikt. *Rapport*, 13, 15.
- Takahashi, L. M., McElroy, J. & Rowe, S. (2002). The Sociospatial Stigmatization of Homeless Women with Children. *Urban Geography*, 23(4), 301-322. <https://doi.org/10.2747/0272-3638.23.4.301>
- Taylor, C. (2001). Fortolkning i humanvitenskapene [Interpretation in Human Sciences]. I S. Lægread & T. Skorgen (Red.), *Hermeneutisk lesebok*. Spartacus.

- Taylor, V. (2013). Social Movement Participation in the Global Society. Identity, Networks, and Emotions. I J. van Stekelenburg, C. Roggeband & B. Klandermans (Red.), *The Future of Social Movement Research* (s. 37-58) (Dynamics, Mechanisms, and Processes). University of Minnesota Press.
- Taylor, V. & Van Dyke, N. (2007). 'Get up, stand up': Tactical repertoires of social movements. I D. A. Snow, S. A. Soule & H. Kriesi (Red.), *The Blackwell companion to social movements* (s. 262-293). Blackwell Publishing.
- Taylor, V. & Whittier, N. E. (1992). Collective Identity in Social Movement Communities: Lesbian Feminist Mobilization. I J. Freeman & V. Johnson (Red.), *Waves of Protest: Social Movements Since the Sixties* (s. 169-194). Rowman & Littlefield Publishers Inc.
- Teixeira, L. (2017). Why We Need to Change the Way We Talk about Homelessness. *European Journal of Homelessness* _ Volume, 11(2), 77-91.
- Terui, S. & Hsieh, E. (2016). "Not Homeless Yet. I'm Kind of Couch Surfing": Finding Identities for People at a Homeless Shelter. *Social Work in Public Health*, 31(7), 688-699. <https://doi.org/10.1080/19371918.2016.1188739>
- Thagaard, T. (1998). *Systematikk og innlevelse* (Bd. 2). Fagbokforlaget Bergen.
- Thanem, T. (2012). All talk and no movement? Homeless coping and resistance to urban planning. *Organization*, 19(4), 441-460. <https://doi.org/10.1177/1350508411414228>
- Thorsen, L. R. (2017). *Vanskeligstilte på boligmarkedet. Hvordan måle og hvem er utsatt på boligmarkedet?* (Rapport 2017/06). SSB.
- Tiller, T. (1999). *Aksjonslæring: forskende partnerskap i skolen*. Høyskoleforlaget.
- Toft, A. (2014). Contesting the deviant other: Discursive strategies for the production of homeless subjectivities. 25(6), 783-809. <https://doi.org/10.1177/0957926514536839>
- Tofteng, D. & Husted, M. (2012). Etik og normativitet. I *Aktionsforskning-En Grundbog* (s. 129-144). Samfundslitteratur.
- Tolich, M. (2004). Internal Confidentiality: When Confidentiality Assurances Fail Relational Informants. *Qualitative Sociology*, 27(1), 101-106. <https://doi.org/10.1023/B:QUAS.0000015546.20441.4a>
- Torgersen, U. (1987). Housing: the Wobbly Pillar under the Welfare State. *Scandinavian Housing and Planning Research*, 4(sup1), 116-126. <https://doi.org/10.1080/02815737.1987.10801428>
- Townsend, A. (2013). Principled challenges for a participatory discipline. *Educational Action Research*, 21(3), 326-342. <https://doi.org/10.1080/09650792.2013.815038>
- Tranøy, B. S. & Østerud, Ø. (2001). *Den fragmenterte staten: reformer, makt og styring*. Gyldendal akademisk.

- Tsemberis, S., Gulcur, L. & Nakae, M. (2004). Housing first, consumer choice, and harm reduction for homeless individuals with a dual diagnosis. *American Journal of Public Health, 94*(4), 651-656.
- Tsoukas, H. & Chia, R. (2002). On organizational becoming: Rethinking organizational change. *Organization Science, 13*(5), 567-582.
<https://doi.org/10.1287/orsc.13.5.567.7810>
- Tyler, I. & Slater, T. (2018). Rethinking the sociology of stigma. *The Sociological Review, 66*(4), 721-743. <https://doi.org/10.1177/0038026118777425>
- Uggerhøj, L. (2012). Theorizing practice research in social work. *Social Work and Social Sciences Review, 15*(1), 49-73.
- Umblijs, J., von Simson, K. & Mohn, F. A. (2019). *Boligens betydning for annen velferd: en gjennomgang av nasjonal og internasjonal forskning* (Rapport, Issue. Institutt for samfunnsforskning. <https://brage.bibsys.no/xmlui/handle/11250/2579810>
- Van Doorn, L. (2010). Perceptions of Time and Space of (Formerly) Homeless People. *Journal of Human Behavior in the Social Environment, 20*(2), 218-238.
<https://doi.org/10.1080/10911350903269864>
- van Stekelenburg, J. & Klandermans, B. (2013). The social psychology of protest. *Current Sociology, 61*(5-6), 886-905. <https://doi.org/10.1177/0011392113479314>
- van Stekelenburg, J. & Roggeband, C. (2013). Introduction. I J. van Stekelenburg, C. Roggeband & B. Klandermans (Red.), *The Future of Social Movement Research* (s. xi-xxii) (Dynamics, Mechanisms, and Processes). University of Minnesota Press.
<http://www.jstor.org/stable/10.5749/j.ctt46npj4.4>
- Vassenden, A., Bergsgard, N. & Lie, T. (2012). *Ryktet forteller hvor du bor: Botetthet og integrering blant rusavhengige kommunale leietakere*. IRIS.
- Vassenden, A. & Lie, T. (2013). Telling others how you live—refining Goffman's stigma theory through an analysis of housing strugglers in a homeowner nation. *Symbolic Interaction, 36*(1), 78-98.
- Vestreng, T. (2019, 10. mars). Samler beboere til å gjøre opprør mot kommunen. *Dagsavisen*.
www.dagsavisen.no
- Vike, H. (2001). Anonymitet og offentlighet [Anonymity and Public Access]. *Norsk antropologisk tidsskrift, 12*(1-2), 76-84.
- Vilenica, A. (2017). Contemporary housing activism in Serbia: Provisional mapping. *Interface: Journal for and about Social Movements, 9*, 424-447.
- Waal, H., Andresen, A. S. & Kaada, A. K. (1981). *Kollektiver: hverdag og virkninger*. Universitetsforlaget.
- Wacquant, L. (2008). *Urban outcasts: A comparative sociology of advanced marginality*. Polity Press.

- Wacquant, L., Slater, T. & Pereira, V. B. (2014). Territorial Stigmatization in Action. *Environment and Planning A: Economy and Space*, 46(6), 1270-1280. <https://doi.org/10.1068/a4606ge>
- Wade, J. E. (1984). Role Boundaries and Paying Back: 'Switching Hats' in Participant Observation. *Anthropology & Education Quarterly*, 15(3), 211-224. <https://doi.org/10.1525/aeq.1984.15.3.05x1569i>
- Wagner, D. (2018). *Checkerboard square: Culture and resistance in a homeless community*. Routledge. (Originalutgave utgitt I 1993)
- Wagner, D. & Cohen, M. B. (1991). The Power of the People: Homeless Protesters in the Aftermath of Social Movement Participation*. *Social Problems*, 38(4), 543-561. <https://doi.org/10.2307/800570>
- Walker, R. (2014). *The shame of poverty*. Oxford University Press, USA.
- Walters, S. & East, L. (2001). The cycle of homelessness in the lives of young mothers: the diagnostic phase of an action research project. *Journal of Clinical Nursing*, 10(2), 171-179. <https://doi.org/10.1111/j.1365-2702.2001.00458.x>
- Warshawsky, D. N. (2010). New power relations served here: The growth of food banking in Chicago. *Geoforum*, 41(5), 763-775. <https://doi.org/https://doi.org/10.1016/j.geoforum.2010.04.008>
- Wendt, M. (2020). Comparing 'deep' insider knowledge: developing analytical strategies for cross-national qualitative studies. *International Journal of Social Research Methodology*, 23(3), 241-254. <https://doi.org/10.1080/13645579.2019.1669927>
- Whyte, W. F. (1991). *Participatory Action Research*. Sage Publications.
- Wieloch, N. (2002). Collective Mobilization and Identity from the Underground: The Deployment of "Oppositional Capital" in the Harm Reduction Movement. *The Sociological Quarterly*, 43(1), 45-72. <https://doi.org/10.1111/j.1533-8525.2002.tb02383.x>
- Wijkström, F. (Red.). (2011). "Charity Speak and Business Talk" *The On-Going (Re) hybridization of Civil Society*. Nomos Verlagsgesellschaft.
- Wiles, R., Crow, G., Heath, S. & Charles, V. (2008). The Management of Confidentiality and Anonymity in Social Research. *International Journal of Social Research Methodology*, 11(5), 417-428. <https://doi.org/10.1080/13645570701622231>
- Williams, J. C. (2005). The Politics of Homelessness: Shelter Now and Political Protest. *Political Research Quarterly*, 58(3), 497-509. <https://doi.org/10.2307/3595618>
- Winetrobe, H., Rhoades, H., Rice, E., Milburn, N. & Petering, R. (2017). "I'm not homeless, I'm houseless": identifying as homeless and associations with service utilization among Los Angeles homeless young people. *Journal of Social Distress and Homelessness*, 26(1), 16-24. <https://doi.org/10.1080/10530789.2017.1280204>

- Witkin, S. L. (2011). Why Do We Think Practice Research is a Good Idea? *Social Work & Society*, 9(1), 10-19.
- Wittman, F. D. & Polcin, D. (2014). The Evolution of Peer Run Sober Housing as a Recovery Resource for California Communities. *International journal of self help & self care*, 8(2), 157-187. <https://doi.org/10.2190/SH.8.2.c>
- Woolford, A. & Nelund, A. (2013). The Responsibilities of the Poor: Performing Neoliberal Citizenship within the Bureaucratic Field. *Social Service Review*, 87(2), 292-318. <https://doi.org/10.1086/671072>
- Wright, E. O. (2013). Transforming Capitalism through Real Utopias. *Irish Journal of Sociology*, 21(2), 6-40. <https://doi.org/10.7227/ij.s.21.2.2>
- Yin, R. K. (2017). *Case study research: Design and methods*. Sage publications.
- Young, J. (2005). On Insiders (Emic) and Outsiders (Etic): Views of Self, and Othering. *Systemic Practice and Action Research*, 18(2), 151-162. <https://doi.org/10.1007/s11213-005-4155-8>
- Zussman, R. (2004). People in Places. *Qualitative Sociology*, 27(4), 351-363. <https://doi.org/10.1023/B:QUAS.0000049237.24163.e5>
- Øgård, M. (2000). New Public Management—markedet som redningsplanke? I Baldersheim, Harald og Lawrence E. I H. Baldersheim & L. A. Rose (Red.), *Rose (red.): Det kommunale laboratorium. Teoretiske perspektiver på lokal politikk og organisering*. . Fagbokforlaget.
- Østerud, Ø., Engelstad, F. & Selle, P. (2004). *Makten og demokratiet*. Gyldendal akademisk.
- Øye, C., Bjelland, A. K. & Skorpen, A. (2007). Doing participant observation in a psychiatric hospital— Research ethics resumed. *Social Science & Medicine*, 65(11), 2296-2306. <https://doi.org/10.1016/j.socscimed.2007.07.016>

Offentlige dokumenter

Departementene. (2014). *Bolig for velferd : nasjonal strategi for boligsosialt arbeid (2014-2020)*. Kommunal- og moderniseringsdepartementet.

<https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/Bolig-for-velferd/id753950/>

NOU 2006:15 (2006). *Frivillighetsregister*. Kultur- og kirkedepartementet.

NOU 2006:13 (2006). *Fritid med mening — Statlig støttepolitikk for frivillige barne- og ungdomsorganisasjoner*. Barne- og likestillingsdepartementet.

Prop. 15 S (2015-2016). *Opptrappingsplanen for rusfeltet (2016-2020)*. Helse- og omsorgsdepartementet.

St. meld. Nr. 34 (1996-97). *Resultater og erfaringer fra Regjeringens handlingsplaner for funksjonshemmede og veien videre*. Arbeids- og sosialdepartementet.

St. meld. Nr 6 (2002-2003). *Tiltaksplan mot fattigdom*. Sosialdepartementet.

St. meld. Nr 39 (2006-2007). *Frivillighet for alle*. Kultur- og kirkedepartementet.

Liste over figurer og tabeller

Figur 6-1 Teoretisk rammeverk: Sosialarbeideres vurderinger knyttet til protesthandlinger fra marginaliserte grupper.....	85
Tabell 1-1 Skjematisk oversikt over artiklene.....	11
Tabell 2-1 Oversikt over bygningsmasse og organisatoriske forhold i «Karigate».....	18
Tabell 5-1 Datakilder	62
Tabell 7-1 Den kollektive handlingens innramming (Collective action framing) i «Karigate»	90

Harald Hårfagres gate 29
N-5007 Bergen
Norway
Tel: +47-55 58 21 17
Fax: +47-55 58 96 50
nsd@nsd.uib.no
www.nsd.uib.no
Org.nr. 985 321 884

Håvard Aaslund
Institutt for sosialt arbeid og familierapi Diakonhjemmet Høgskole AS
Postboks 184 Vinderen
0319 OSLO

Vår dato: 10.02.2016

Vår ref: 46142 / 3 / AMS

Deres dato:

Deres ref:

TILBAKEMELDING PÅ MELDING OM BEHANDLING AV PERSONOPPLYSNINGER

Vi viser til melding om behandling av personopplysninger, mottatt 15.12.2015. Meldingen gjelder prosjektet:

46142	<i>Konstruksjon av brukerstyring i sosialt arbeid</i>
<i>Behandlingsansvarlig</i>	<i>Diakonhjemmet Høgskole AS, ved institusjonens øverste leder</i>
<i>Daglig ansvarlig</i>	<i>Håvard Aaslund</i>

Personvernombudet har vurdert prosjektet, og finner at behandlingen av personopplysninger vil være regulert av § 7-27 i personopplysningsforskriften. Personvernombudet tilrår at prosjektet gjennomføres.

Personvernombudets tilråding forutsetter at prosjektet gjennomføres i tråd med opplysningene gitt i meldeskjemaet, korrespondanse med ombudet, ombudets kommentarer samt personopplysningsloven og helseregisterloven med forskrifter. Behandlingen av personopplysninger kan settes i gang.

Det gjøres oppmerksom på at det skal gis ny melding dersom behandlingen endres i forhold til de opplysninger som ligger til grunn for personvernombudets vurdering. Endringsmeldinger gis via et eget skjema, <http://www.nsd.uib.no/personvern/meldeplikt/skjema.html>. Det skal også gis melding etter tre år dersom prosjektet fortsatt pågår. Meldinger skal skje skriftlig til ombudet.

Personvernombudet har lagt ut opplysninger om prosjektet i en offentlig database, <http://pvo.nsd.no/prosjekt>.

Personvernombudet vil ved prosjektets avslutning, 15.01.2020, rette en henvendelse angående status for behandlingen av personopplysninger.

Vennlig hilsen

Katrine Utaaker Segadal

Anne-Mette Somby

Kontaktperson: Amalie Statland Fantoft tlf: 55 58 36 41

Vedlegg: Prosjektvurdering

Dokumentet er elektronisk produsert og godkjent ved NSDs rutiner for elektronisk godkjenning.

Avdelingskontorer / District Offices:

OSLO: NSD, Universitetet i Oslo, Postboks 1055 Blindern, 0316 Oslo. Tel: +47-22 85 52 11. nsd@uio.no

TRONDHEIM: NSD, Norges teknisk-naturvitenskapelige universitet, 7491 Trondheim. Tel: +47-73 59 19 07. kyrre.svarva@svt.ntnu.no

TROMSØ: NSD, SVF, Universitetet i Tromsø, 9037 Tromsø. Tel: +47-77 64 43 36. nsdmaa@sv.uit.no

Prosjektvurdering - Kommentar

Prosjektnr: 46142

FORMÅL

Dere har informert om at prosjektets formål er å søke en utforskning av profesjonell praksis i en brukerstyrt bolig for tidligere rusmisbrukere. Boligen er et prosjekt i grenseland mellom sosialt entreprenørskap, boligsosialt arbeid og samfunnsarbeid, med et sterkt fokus på påvirkning og inkludering av ressurspersoner blant vanskeligstilte. Forskningsprosjektet gjennomføres i samarbeid med

Forskningsdesignet baserer seg på følgeevaluering og aksjonsforskning med følgende forskningsspørsmål: Hvordan utformer den profesjonelle sosialarbeideren sin rolle i en brukerstyrt praksis? Hvilke aspekter kan hemme og fremme medvirkning blant tidligere rusbrukere? Hvilke organisasjons- og sosialpolitiske rammer kan hemme og fremme et brukerstyrt brukerstyringsprosjekt?

INFORMASJON OG SAMTYKKE

I følge meldeskjemaet skal deltakerne i studien informeres skriftlig og muntlig om prosjektet og samtykker til deltakelse. Informasjonsskrivet mottatt 28.01.2016 er godt utformet.

UTVALG

Informantene i prosjektet er ansatte og brukere knyttet til tiltaket. Tiltaket er et boligtilbud for tidligere rusavhengige.

REKRUTTERING

I meldeskjemaet har dere informert om at alle ansatte deltar i prosjektet. Videre opplyser dere at rekruttering av brukerne skjer over tid ettersom prosjektet er en følgeevaluering. Førstegangskontakten med brukerne gjøres ved at ansatte introduserer prosjektet i forbindelse med første møte brukerne har med de ansatte. Personvernombudet forutsetter at dere tar hensyn til konfidensialitet og at forespørselen rettes på en slik måte at frivilligheten ved deltagelse ivaretas. I informasjonsskrivet skriver dere at deltagelsen i prosjektet, eller det å trekke seg, ikke vil få noen innvirkning for deltakelsen i tiltaket.

METODE

I studiens prosjektbeskrivelse mottatt på epost 19.01.2016, beskriver dere hvilke metode dere skal anvende for datainnsamling. I følge prosjektbeskrivelsen er prosjektet en form for følge- og aksjonsforskning. Konkret skriver dere at datainnsamlingen foregår gjennom deltakende observasjon, deltagelse i sentrale styringsgrupper, intervjuer med brukere og ansatte. I tillegg opplyser dere at dere skal bruke læringslogger for de ansatte.

OBSERVASJON

Vi har lagt til grunn at det ikke skal registreres personopplysninger fra observasjonene med mindre det innhentes samtykke fra de involverte.

TREDJEPERSONOPPLYSNINGER

På epost mottatt 28.01.2016 drøfter dere muligheten for at det fremkommer informasjon om tredjeparter i intervjuene. Intervjuguidene ble derfor endret slik at det ikke skal komme frem informasjon om tredjepersoner. De reviderte intervjuguidene ble mottatt 28.01.2016.

ANSATTES TAUSHETSPLIKT

Vi minner om at det ikke kan registreres personopplysninger om brukere som ikke deltar i prosjektet.

SENSITIVE OPPLYSNINGER

Dere har informert om at det vil behandles sensitive personopplysninger i prosjektet, og i epost mottatt 28.01.2016 forklarer dere hvilke typer sensitiv informasjon som vil samles inn. I følge eposten skal dere samle inn informasjon om etnisk bakgrunn. Videre har dere forklart at det vil samles inn opplysninger om strafferettslige forhold ettersom mange av dem som skal undersøkes har sittet i fengsel. Dere har også informert om at de fleste brukerne har vært rusavhengig, og at dette kan innebære at det fremkommer informasjon om helseforhold. I epost mottatt 02.02.2016 bekrefter dere at personene dere skal intervjuer ikke lenger er rusavhengig, men at de har vært det tidligere. Ettersom dere skal forske på mennesker som kan være i en sårbar situasjon, har vi henvist til NESH sine forskningsetiske retningslinjer på epost sendt 01.02.2016.

INFORMASJONSSIKKERHET

Personvernombudet legger til grunn at dere behandler alle data og personopplysninger i tråd med VID vitenskapelige høyskole sine retningslinjer for innsamling og videre behandling av forskningsdata og personopplysninger. Dere har opplyst om at dere skal lagre opplysninger på mobile enheter. Ettersom dette er sensitive data, forutsetter vi at opplysningene er passordbeskyttet og at lagringen er avklart med VID vitenskapelige høyskole.

PROSJEKTSLUTT OG ANONYMISERING

I meldeskjemaet/informasjonsskrivet har dere informert om at forventet prosjektslutt er 15.01.2020. Ifølge prosjektmeldingen skal dere da anonymisere innsamlede opplysninger. Anonymisering innebærer at dere bearbeider datamaterialet slik at ingen enkeltpersoner kan gjenkjennes. Det gjør dere ved å slette direkte personopplysninger, slette eller omskrive indirekte personopplysninger og slette digitale lydopptak.

Vedlegg 2

Prosjektnr: 46142. Konstruksjon av brukerstyring i sosialt arbeid

 SLETT SVAR SVAR ALLE VIDERESEND

Amalie Statland Fantoft <Amalie.Fantoft@nsd.no>

on 28.09.2016 13:33

Marker som ulest

Til: Håvard Aaslund;

Du videresendte denne meldingen 27.11.2018 10:33.

BEKREFTELSE PÅ ENDRING

Hei, viser til endringsmelding mottatt på e-post 15.09.2016.

Vi har nå registrert at ny behandlingsansvarlig institusjon er Høgskolen i Oslo og Akershus, tidligere behandlingsansvarlig institusjon var VID vitenskapelige høgskole.

Vi har også registrert det reviderte informasjonsskrivet.

Personvernombudet forutsetter at prosjektopplegget for øvrig gjennomføres i tråd med det som tidligere er innmeldt, og personvernombudets tilbakemeldinger. Vi vil ta ny kontakt ved prosjektslutt.

Vennlig hilsen,

--

Amalie Statland Fantoft

Rådgiver | Adviser

Seksjon for personverntjenester | Data Protection Services

Tlf: (+47) 55 58 36 41

NSD – Norsk senter for forskningsdata AS | NSD – Norwegian Centre for Research Data

Harald Hårfagres gate 29, NO-5007 Bergen

Tlf: (+47) 55 58 21 17

postmottak@nsd.no www.nsd.no

Forespørsel om deltakelse i forskningsprosjektet

”Konstruksjon av deltakerdemokrati i sosialt arbeid”

Bakgrunn og formål

Prosjektet er et forskningsprosjekt som vil utvikle kunnskap om hvordan hjelpere kan tilrettelegge for medbestemmelse og demokrati i et felleskap knyttet til bolig og arbeid. Formålet er å undersøke hvordan mennesker har vanskeligheter på bolig- og arbeidsmarkedet kan øke sin makt og innflytelse, og hvordan hjelpere kan bidra i denne prosessen. Undersøkelsen er et aksjonsforskningsprosjekt og gjennomføres i samarbeid mellom _____ og Høgskolen i Oslo og Akershus. Dette innebærer at interessen er både forskning og å bidra tilbake til arbeidet.

Hva innebærer deltakelse i studien?

Studien innebærer at forskerne er til stede i de åpne møtepunktene i prosjektet (på stormøter, referansegruppemøter, i arbeidsmiljøet og i fellesarealer knyttet til boligene), for observasjon, samtaler og intervjuer. Forskerne vil samle inn opplysninger om din deltakelse i prosjektet, motivasjon for og erfaringer med å delta i prosjektet. I tillegg kommer studien til å innebære individuelle intervjuer. Dette vil det være mulig å reservere seg mot.

Forskernes rolle vil være preget av et ønske om å bidra på best mulig måte til prosjektet.

Hva skjer med informasjonen om deg?

Alle personopplysninger vil bli behandlet konfidensielt av Høgskolen i Oslo og Akershus. Kun prosjektgruppen vil ha tilgang til personidentifiserbare opplysninger. I tillegg til Håvard Aaslund (HiOA), vil førsteamanuensis Sissel Seim ha tilgang til data i rollen som veileder på doktorgradsavhandlingen. Disse vil oppbevares nedlåst. Enkelt deltakere vil ikke kunne gjenkjennes i publikasjonen, uten eksplisitt samtykke til dette.

Prosjektet skal etter planen avsluttes 31. juli 2020. Alle data vil da bli destruert.

Frivillig deltakelse

Det er frivillig å delta i studien, og du kan når som helst trekke ditt samtykke uten å oppgi noen grunn. Dersom du trekker deg, vil alle opplysninger om deg bli slettet. Dette vil ikke få innvirkning på din deltakelse i prosjektet .

Dersom du har spørsmål til studien, ta kontakt med Håvard Aaslund tlf:

Studien er godkjent av Personvernombudet for forskning, Norsk samfunnsvitenskapelig datatjeneste AS.

Samtykke til intervju

Jeg har mottatt informasjon om studien, og er villig til å delta

---

(Signert av prosjektdeltaker, dato)

Vedlegg 4: Intervjuguide

Intervjuguide – deltaker

(basert på biografisk fortolkende metode)

Hovedspørsmål:

«Kan du fortelle meg historien om hvordan du kom i kontakt med prosjektet, og hva som har skjedd siden. Jeg kommer til å lytte og notere ned noen stikkord som jeg kanskje vil følge opp etterpå.»

Metoden går ut på å lytte til informantens historie og forøke å fange opp noen temaer, som deretter utdypes:

- Hvordan informanten kom i kontakt med prosjektet og hvilke tanker han/hun gjorde seg da
- Motivasjon for å være med i prosjektet
- Opplevelse informanten har med deltakelse i prosjektet.
- Innflytelse informanten har hatt på utformingen av prosjektet
- Relasjonen til de ansatte
- Prosesser rundt deltakelse

Intervjuguide – ansatt

Intervjuet vil være en samtale med den ansatte basert på følgende temaer:

- Prosjektets filosofi
- Beskrivelse av den ansattes rolle
- Beskrive de andre ansattes roller, samarbeidsformer
- Møter og intervjuer med prosjektdeltakerne
- Rekrutteringsprosessen
- Makt og innflytelse i prosjektet
- Arbeidsoppgaver

Avtale om forsknings samarbeid mellom [redacted] - Gründerpark og borettslag og Håvard Aaslund

Det har foregått et forsknings samarbeid mellom VID vitenskapelige høgskole [redacted] over lengre tid. Et av prosjektene som ble tatt initiativ til av [redacted] er følgeforskning av prosjektet [redacted]. Rammene for følgeforskningen ble diskutert mellom [redacted] og Håvard Aaslund sommeren 2015. Hensikten var da å følge prosjektet, gi innspill og vurderinger, samt muligheten til å bruke materialet til egen forskning.

Håvard Aaslund har nå fått prosjektmidler til å gjøre dette til et phd-prosjekt ved Høgskolen i Oslo og Akershus, som startet opp 1. 08. 2016. Foreløpig tittel på prosjektet er «Konstruksjon av brukerstyring i sosialt arbeid» Interessen min for å skrive om dette temaet er knyttet til hvilke betingelser som er nødvendige for å få til brukerstyring og hvilken betydning medbestemmelsen har for de som deltar. Begrepet «bruker» er et ord som deltakerne i prosjektet har definert som ord de ikke ønsker at benyttes om deres rolle. Når jeg allikevel benytter ordet brukerstyring her, henger det sammen med at jeg foreløpig ønsker å knytte det an til noen diskusjoner i academia og praksisfeltet. Den endelige begrepsbruken vil bli diskutert og endret i samarbeid med brukerne.

Prosjektet defineres som et aksjonsforskningsprosjekt, der målet er både å frembringe kunnskap i samarbeid med deltakerne, og å bidra tilbake til prosjektets utvikling. Problemstillingene er foreløpig følgende:

- *Hvordan påvirker institusjonelle og sosialpolitiske rammer muligheten for deltakerdemokrati?*
- *Hvilke roller får de profesjonelle i et deltakerstyrt prosjekt?*
- *Er det mulig og ønskelig å gjennomføre beboerstyrte botilbud for mennesker med et problematisk forhold til rusmidler?*

En forskningsgruppe ved navn «Brukermedvirkning for mennesker med begrenset autonomi» er under etablering, og prosjektet vil kunne inngå i denne gruppen. Det antas i denne koplingen at det å ha eller ha hatt et problematisk forhold til rusmidler er forhold som reduserer en persons opplevde autonomi individuelt, samfunnsmessig eller begge deler.

Forskningen vil foregå ved deltakende observasjon, intervjuer med deltakerne og studier av skriftlig materiale. Materiale vil bli lagt fram for diskusjon med ansatte og deltakere. Rammene for observasjon avtales med beboere og ansatte. Hensikten med samarbeidet er at aksjonsforskningen skal bidra til synliggjøring og støtte opp under prosjektets formål og virksomhet.

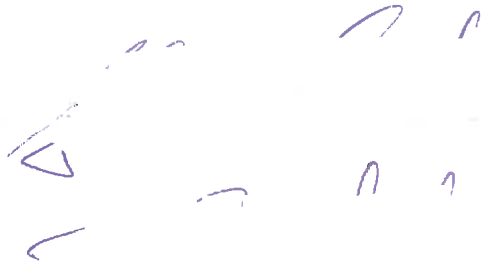
Forskningen inngår i et doktorgradsarbeid og resultater skal presenteres i form av en avhandling (artikler, kappe og konferansebidrag). I tillegg til dette kan det avtales andre former for formidling i samarbeid med deltakerne. Dette innebærer at forskerne kan bruke materiale fra [redacted] i arbeidet: dokumenter, materiale fra deltakende observasjon, intervjuer og samtaler. Samtykke innhentes muntlig på starten av møter der nye er tilstede. Skriftlig samtykke innhentes på starten av intervjuer.

I aksjonsforskning kan det oppstå problemer og konflikter. Det er ønskelig at tolkning og fremstilling av materialet skjer i samarbeid mellom forskere og deltakere. Dette vil sikre gyldigheten ved det som fremstilles og bidra til mer innsikt. For det meste vil vi kunne diskutere oss frem til enighet om tolkning av det som skjer. Ved uenighet har forskerne rett til å skrive sin egen fremstilling og å stå ansvarlig for avhandlingen, men deltakerne synspunkter vil refereres.

Forskningsprosjektet er godkjent av Norsk Samfunnsvitenskapelig Datatjeneste. All skriftlig og muntlig rapportering skal ivareta vanlige forskningsmessige hensyn til anonymisering og personvern. Data vil kun være tilgjengelige for forskerne og veiledere på avhandlingen. Det vil ikke bli brukt navn på deltakere. Om det skal brukes navn på prosjektet vil vurderes i samarbeid med deltakerne, Samarbeidet baserer seg på en gjensidig frivillig avtale, og innebærer ikke økonomiske forpliktelser.

Denne avtalen er gjennomgått på generalforsamling 23/10 og 6/11 2016.

Underskrifter

Harvard Aslund

Vedlegg 6

Fyord	Forslag til nyord
	Rus-syk – en likhet for alkohol og Illegale rusmidler, de er bare to forskjellige medisiner.
Aktivitet	Jobb
Behandlingsplan	Ideplan, utviklingsplan, fremtidsplan, fremdriftsplan
Bruker	Betinget av situasjon skrive det faktiske: Beboer, medarbeider osv.
Bruker medvirkning	Aktiv påvirkning
Brukerstyring	Medbestemmelse, demokrati
CV	Kompetanseoversikt
Deltager	Betinget av situasjon skrive det faktiske: Beboer, medarbeider osv.
Ettervern	
Individuell plan(IP)	utviklingsplan, fremtidsplan, fremdriftsplan
Kollektiv	Borettslag
Misbruk	
Narkoman	Et menneske med et problematisk forhold til rusmidler
Narkotika	Illegale rusmidler
Pasient	Kollegaer
Ruskarriere	Bør aldri brukes
Rusmiljø	Bør aldri brukes. Det er ikke et miljø, men mange forskjellige miljøer.
Rusmisbruker	Et menneske med et problematisk forhold til rusmidler
Sprekk	
Sprøytenarkoman	Bør aldri brukes
Stoffmisbruker	Et menneske med et problematisk forhold til rusmidler

Tilbakefall	
X-misbruker	
X-narkoman	
Fyord	Forslag til nyord
Rusproblemer	Problematisk forhold til rus
Rusrehabilitering	Rehabilitering
Rusomsorg	
Folk på rus	

Rapport fra «Undersøkelse om prosjekte

Innhentede svar pr. 3. juni 2018 23:01

- Leverte svar: **18**
- Påbegynte svar: **0**
- Antall invitasjoner sendt: **1**

Uten fritekstsva

Dette er en undersøkelse om erfaringene dine med å være med i prosjekte. Undersøkelsen gjennomføres i samarbeid mellom [redacted] og OsloMet - storbyuniversitetet. Det registreres ingen personopplysninger og dine svar kan ikke kobles til din e-postadresse. Målet med undersøkelsen er å bidra til å evaluere og forbedre prosjektet. Dine bidrag er viktige i denne sammenhengen enten du er med i prosjektet nå eller tidligere har vært det.

Bakgrunnsspørsmål

Svar	Antall	Prosent
Mann	11	61,1 %
Kvinne	7	38,9 %

Alder

Svar	Antall	Prosent
18-34	2	11,1 %
35-49	8	44,4 %
50 eller mer	8	44,4 %

Sivil status

Svar	Antall	Prosent
Ugift	10	55,6 %
Samboer	3	16,7 %
Gift/ registrert partner	0	0 %
Enke/enkemann	1	5,6 %
Separert	1	5,6 %
Skilt	3	16,7 %

Hva er din høyeste fullførte utdanning?

Svar	Antall	Prosent
Ingen	1	5,6 %
Grunnskole	6	33,3 %
Fagbrev	2	11,1 %
Studiespesialiserende videregående	4	22,2 %
Teknisk fagskole	0	0 %
Høyere utdanning 1-4 år	3	16,7 %
Høyere utdanning 5 år eller mer	2	11,1 %

Hva er din hovedinntektskilde?

Svar	Antall	Prosent
Lønn fra arbeid	9	50 %
Dagpenger (arbeidsledig)	0	0 %
Sosialhjelp	0	0 %
Uføretrygd	3	16,7 %
Arbeidsavklaringspenger	6	33,3 %
Kvalifiseringsstøn	0	0 %
Sykepenger	0	0 %
Stipend/lån til utdanning	0	0 %
Annet	0	0 %

Hvis du har lønnet arbeid, hvor mange timer i uka jobber du gjennomsnittlig?

Svar	Antall	Prosent
Har ikke noe arbeid	3	16,7 %

Svar	Antall	Prosent
1-9	5	27,8 %
10-19	3	16,7 %
20-29	3	16,7 %
30 eller mer	4	22,2 %

Hvor mange år har du til sammen vært i lønnet arbeid i løpet av livet?

Svar	Antall	Prosent
0	1	5,6 %
1-5	2	11,1 %
6-10	3	16,7 %
11-20	5	27,8 %
Mer enn 20	7	38,9 %

Hvor mye hadde du samlet i inntekt etter skatt sist måned?

Svar	Antall	Prosent
0 - 4 999	3	16,7 %
5000 - 9 999	1	5,6 %
10 000 - 14 999	5	27,8 %
15.000 - 19 999	4	22,2 %
20 000 - 24 999	3	16,7 %
25 000 - 29 999	0	0 %
Over 30 000	2	11,1 %

Opplever du at du har et problematisk forhold til rusmidler?

Svar	Antall	Prosent
Ja	3	17,6 %
Nei	9	52,9 %
Både og	5	29,4 %

Ser du på deg selv som en etnisk minoritet?

Svar	Antall	Prosent
Ja	4	22,2 %
Nei	14	77,8 %

Hva var motivasjonen din for å bli med i prosjektet

Inntil 3 kryss er mulig

Svar	Antall	Prosent
Ønsket å være med på å skape noe nytt	11	61,1 %
Trengte bolig	10	55,6 %
Trengte jobb	8	44,4 %
Ønsket et rusfritt miljø	9	50 %
Ønsket hjelp til å starte min egen bedrift	1	5,6 %
Ønsket å påvirke samfunnet	4	22,2 %
Ønsket medbestemmelse	1	5,6 %
Annet	2	11,1 %

Hvilke roller har du i prosjektet? *

Flere svar er mulig

Svar	Antall	Prosent
Jobber i bedrift tilknyttet	11	61,1 %
Bor i Louisesgate 30	11	61,1 %
Har styreverv	4	22,2 %
Har tidligere bodd i	1	5,6 %
Har tidligere arbeidet i bedrift tilknyttet	3	16,7 %
Har deltatt i prosjektet på andre måter	4	22,2 %

Spørsmål til deg som ikke bor i

Disse spørsmålene er til deg som enten har flyttet ut eller aldri bodd i tidspunkt kan du hoppe til overskriften "Spørsmål om å bo

Dersom du bor i

på det nåværende

Hvilken type bolig bor du i?

Svar	Antall	Prosent
Eid hus/leilighet	2	33,3 %
Leid hus/leilighet	3	50 %
Hospits/hybelhus	0	0 %
Bofellesskap	0	0 %
Fengsel/institusjon	0	0 %
Bor hos venner/familie	0	0 %
Har ingen bolig	1	16,7 %

Bor det flere i husholdet sammen med deg?

Svar	Antall	Prosent
Ektefelle, samboer eller kjæreste	2	11,1 %
Egne eller partners barn	1	5,6 %
Andre	1	5,6 %
Nei, bor alene	4	22,2 %

Fikk du hjelp av noen til å finne deg boligen du nå bor i?

Svar	Antall	Prosent
Fikk hjelp av prosjektets servicekontor	1	5,6 %
Fikk hjelp av beboerstyret eller andre beboere	0	0 %
Fikk hjelp av andre hjelpeinstanser	2	11,1 %
Fikk ikke hjelp	4	22,2 %

Hvis du fikk hjelp, hvor fornøyd er du med hjelpen?

Svar	Antall	Prosent
Veldig misfornøyd	0	0 %
Litt misfornøyd	0	0 %
Fornøyd	1	16,7 %
Veldig fornøyd	2	33,3 %
Ikke aktuelt	3	50 %

Spørsmål om å bo i

Disse spørsmålene gjelder deg som har bodd eller bor i Louisisgate 30. Dersom du aldri har bodd der, kan du hoppe til "Spørsmål om arbeid/utdanning"

Hvor bodde du før du flyttet inn i

Svar	Antall	Prosent
Eid hus/leilighet	1	7,7 %
Leid hus/leilighet	3	23,1 %
Hospits/hybelhus	0	0 %
Bofellesskap	2	15,4 %
Fengsel/institusjon	3	23,1 %
Bodde hos venner/familie	2	15,4 %
Hadde ingen bolig	2	15,4 %

Svar fordelt på antall

	Veldig enig	Enig	Noe enig	Verken enig eller uenig	Noe uenig	Uenig	Veldig uenig
Jeg opplever det trygt å bo i	7	5	0	0	0	0	1
Jeg trives med å bo i	7	4	1	0	0	0	1
Det sosiale miljøet er godt i	3	8	0	0	1	1	0
Jeg synes de fysiske forholdene er gode i	3	7	1	0	0	1	1
Jeg har blitt kjent med nye mennesker i 30	3	8	1	0	0	0	1
Jeg har fått hjelp av andre i	3	7	2	0	1	0	0

Jeg trives i nabolaget rundt	4	6	2	1	0	0	0
Jeg bidrar til bomiljøet i	3	6	3	0	0	0	0
Jeg er fornøyd med sammensetningen av mennesker i	7	4	1	0	0	0	0

Svar fordelt på prosent

	Veldig enig	Enig	Noe enig	Verken enig eller uenig	Noe uenig	Uenig	Veldig uenig
Jeg opplever det trygt å bo i	53,8 %	38,5 %	0 %	0 %	0 %	0 %	7,7 %
Jeg trives med å bo i	53,8 %	30,8 %	7,7 %	0 %	0 %	0 %	7,7 %
Det sosiale miljøet er godt i	23,1 %	61,5 %	0 %	0 %	7,7 %	7,7 %	0 %
Jeg synes de fysiske forholdene er gode i	23,1 %	53,8 %	7,7 %	0 %	0 %	7,7 %	7,7 %
Jeg har blitt kjent med nye mennesker i 30	23,1 %	61,5 %	7,7 %	0 %	0 %	0 %	7,7 %
Jeg har fått hjelp av andre i	23,1 %	53,8 %	15,4 %	0 %	7,7 %	0 %	0 %
Jeg trives i nabolaget rundt	30,8 %	46,2 %	15,4 %	7,7 %	0 %	0 %	0 %
Jeg bidrar til bomiljøet i	25 %	50 %	25 %	0 %	0 %	0 %	0 %
Jeg er fornøyd med sammensetningen av mennesker i	58,3 %	33,3 %	8,3 %	0 %	0 %	0 %	0 %

Spørsmål om arbeid/utdanning Hva slags type arbeid/ utdanning har du?

Svar	Antall	Prosent
Har ikke noe arbeid/utdanning	0	0 %
Har arbeid i tilknytning til	5	27,8 %
Har arbeid med andre arbeidsgivere	2	11,1 %
Har både arbeid og hos andre arbeidsgivere	3	16,7 %
Driver egen bedrift	3	16,7 %
Tar utdanning	2	11,1 %
Tar både utdanning og arbeider i tilknytning til	2	11,1 %
Tar utdanning og jobber hos annen arbeidsgiver	1	5,6 %

Svar fordelt på antall

	Veldig enig	Enig	Noe enig	Verken enig eller uenig	Noe uenig	Uenig	Veldig uenig
Jeg opplever at jeg har trygge arbeidsforhold	6	7	1	1	1	0	0
Jeg har fått bedre økonomi av å jobbe	6	7	1	2	0	0	1
Det sosiale miljøet på jobben er godt	6	7	2	1	1	0	0
Jeg har fått økt opplevelse av mestring av å jobbe	8	4	3	1	0	0	0
Jeg har fått nyttige rutiner i livet av å jobbe	6	6	2	1	1	0	0
Jeg har fått nyttig arbeidserfaring for andre jobber	5	6	1	2	1	1	0
Jeg trives med jobben min	10	4	1	1	0	1	0
Jeg bidrar med noe nyttig for samfunnet/andre mennesker i jobben	10	6	0	1	0	0	0
Jeg har fått et bedre utgangspunkt for å søke andre jobber	8	4	2	1	0	1	0

Svar fordelt på prosent

	Veldig enig	Enig	Noe enig	Verken enig eller uenig	Noe uenig	Uenig	Veldig uenig
Jeg opplever at jeg har trygge arbeidsforhold	37,5 %	43,8 %	6,2 %	6,2 %	6,2 %	0 %	0 %
Jeg har fått bedre økonomi av å jobbe	35,3 %	41,2 %	5,9 %	11,8 %	0 %	0 %	5,9 %
Det sosiale miljøet på jobben er godt	35,3 %	41,2 %	11,8 %	5,9 %	5,9 %	0 %	0 %
Jeg har fått økt opplevelse av mestring av å jobbe	50 %	25 %	18,8 %	6,2 %	0 %	0 %	0 %
Jeg har fått nyttige rutiner i livet av å jobbe	37,5 %	37,5 %	12,5 %	6,2 %	6,2 %	0 %	0 %
Jeg har fått nyttig arbeidserfaring for andre jobber	31,2 %	37,5 %	6,2 %	12,5 %	6,2 %	6,2 %	0 %

Jeg trives med jobben min	58,8 %	23,5 %	5,9 %	5,9 %	0 %	5,9 %	0 %
Jeg bidrar med noe nyttig for samfunnet/andre mennesker i jobben	58,8 %	35,3 %	0 %	5,9 %	0 %	0 %	0 %
Jeg har fått et bedre utgangspunkt for å søke andre jobber	50 %	25 %	12,5 %	6,2 %	0 %	6,2 %	0 %

Spørsmål om medbestemmelse og påvirkning

Svar fordelt på antall

	Veldig enig	Enig	Noe enig	Verken enig eller uenig	Noe uenig	Uenig	Veldig uenig	Ikke aktuelt
Jeg opplever meg hørt av servicekontoret	6	3	3	1	0	0	1	1
Jeg opplever meg hørt av beboerstyret	3	8	1	2	0	0	0	1
Servicekontoret gir meg nødvendig informasjon	3	8	1	1	0	1	0	1
Beboerstyret gir meg nødvendig informasjon	7	5	0	1	0	1	0	1
Jeg vet hvem jeg skal ta opp ting med når det er noe	8	5	1	1	0	0	1	0
Jeg føler at min stemme er viktig for prosjektet	3	7	3	1	0	0	1	0
Jeg føler et eierskap til	3	6	3	0	0	1	1	0
Jeg bidrar aktiv til å utforme prosjektet	3	8	2	0	0	1	0	0
Jeg er komfortabel med å ta opp ting jeg er misfornøyd med	3	7	2	2	0	0	1	0
Jeg føler det er lett å komme med nye ideer eller innspill	2	7	2	2	0	0	1	0

Svar fordelt på prosent

	Veldig enig	Enig	Noe enig	Verken enig eller uenig	Noe uenig	Uenig	Veldig uenig	Ikke aktuelt
Jeg opplever meg hørt av servicekontoret	40 %	20 %	20 %	6,7 %	0 %	0 %	6,7 %	6,7 %
Jeg opplever meg hørt av beboerstyret	20 %	53,3 %	6,7 %	13,3 %	0 %	0 %	0 %	6,7 %
Servicekontoret gir meg nødvendig informasjon	20 %	53,3 %	6,7 %	6,7 %	0 %	6,7 %	0 %	6,7 %
Beboerstyret gir meg nødvendig informasjon	46,7 %	33,3 %	0 %	6,7 %	0 %	6,7 %	0 %	6,7 %
Jeg vet hvem jeg skal ta opp ting med når det er noe	50 %	31,2 %	6,2 %	6,2 %	0 %	0 %	6,2 %	0 %
Jeg føler at min stemme er viktig for prosjektet	20 %	46,7 %	20 %	6,7 %	0 %	0 %	6,7 %	0 %
Jeg føler et eierskap til	21,4 %	42,9 %	21,4 %	0 %	0 %	7,1 %	7,1 %	0 %
Jeg bidrar aktiv til å utforme prosjektet	21,4 %	57,1 %	14,3 %	0 %	0 %	7,1 %	0 %	0 %
Jeg er komfortabel med å ta opp ting jeg er misfornøyd med	20 %	46,7 %	13,3 %	13,3 %	0 %	0 %	6,7 %	0 %
Jeg føler det er lett å komme med nye ideer eller innspill	14,3 %	50 %	14,3 %	14,3 %	0 %	0 %	7,1 %	0 %

Spørsmål om egen nytte av prosjektet

Svar fordelt på antall

	Veldig enig	Enig	Noe enig	Verken enig eller uenig	Noe uenig	Uenig	Veldig uenig	Ikke aktuelt
Å være med i prosjektet har hjulpet meg å holde meg rusfri	7	5	1	1	0	0	1	1
Å være med i prosjektet har økt min livskvalitet	7	5	2	1	0	0	1	0
Å være med i prosjektet har gitt meg muligheter til å påvirke samfunnet	2	8	3	2	0	0	1	0
Å være med i prosjektet har gitt meg håp for framtida	8	4	2	1	0	0	1	0

Å være med i prosjektet har gitt meg nye venner	7	6	0	2	0	1	0	0
Jeg har fått bedre kontakt med familien min av å være med i prosjektet	2	6	2	2	0	2	0	1
Jeg har fått en tryggere livssituasjon av å være med i prosjektet	7	4	2	1	0	0	1	0
Jeg har fått viktige kontakter/nettverk av å være med i prosjektet	5	6	2	2	0	0	1	0
Å være med i prosjektet har gitt meg en større følelse av verdighet	7	5	1	2	0	0	1	0

Svar fordelt på prosent

	Veldig enig	Enig	Noe enig	Verken enig eller uenig	Noe uenig	Uenig	Veldig uenig	Ikke aktuelt
Å være med i prosjektet har hjulpet meg å holde meg rusfri	43,8 %	31,2 %	6,2 %	6,2 %	0 %	0 %	6,2 %	6,2 %
Å være med i prosjektet har økt min livskvalitet	43,8 %	31,2 %	12,5 %	6,2 %	0 %	0 %	6,2 %	0 %
Å være med i prosjektet har gitt meg muligheter til å påvirke samfunnet	12,5 %	50 %	18,8 %	12,5 %	0 %	0 %	6,2 %	0 %
Å være med i prosjektet har gitt meg håp for framtida	50 %	25 %	12,5 %	6,2 %	0 %	0 %	6,2 %	0 %
Å være med i prosjektet har gitt meg nye venner	43,8 %	37,5 %	0 %	12,5 %	0 %	6,2 %	0 %	0 %
Jeg har fått bedre kontakt med familien min av å være med i prosjektet	13,3 %	40 %	13,3 %	13,3 %	0 %	13,3 %	0 %	6,7 %
Jeg har fått en tryggere livssituasjon av å være med i prosjektet	46,7 %	26,7 %	13,3 %	6,7 %	0 %	0 %	6,7 %	0 %
Jeg har fått viktige kontakter/nettverk av å være med i prosjektet	31,2 %	37,5 %	12,5 %	12,5 %	0 %	0 %	6,2 %	0 %
Å være med i prosjektet har gitt meg en større følelse av verdighet	43,8 %	31,2 %	6,2 %	12,5 %	0 %	0 %	6,2 %	0 %

Se nylige endringer i Nettskjema (v378_Src1)

Artikkel 1:

Aaslund, Håvard. 2019. Fra «Brukermedvirkning» til «Demokrati» –språkets betydning i deltakende aksjonsforskning. Publisert i O. P. Askheim, I. M. Lid, & S. Østensjø (Red.), *Samproduksjon i forskning. Forskning med nye aktører*. (s. 111-129).

DOI: <https://doi.org/10.18261/9788215031675-2019-07>

6. Fra «Brukermedvirkning» til «Demokrati» – språkets betydning i deltakende aksjonsforskning

HÅVARD AASLUND¹

SAMMENDRAG Kapitlet presenterer et deltakende aksjonsforskningsprosjekt der prosjektmedarbeiderne utfordret begrepene i den *sosialfaglige diskursen*. Begreper som *bruker, botilbud, rusavhengig* og *aktivitet* ble sett på som barrierer mot endring, og mot å etablere demokratisk organiserte boliger og arbeidsplasser. Bevisstgjøringen om språk førte til endringer knyttet til identitet, relasjonene til omgivelsene og i forskningen som ble rapportert. Funnene drøftes ut fra institusjonell teori og empowerment.

NØKKELOD: deltakende aksjonsforskning | empowerment | medbestemmelse | rus | språk

ABSTRACT The chapter presents a participatory action research project where project workers challenged the concepts in the social discourse. Concepts such as user, housing, drug addiction and activity were seen as barriers to change, and to establishing democratically organized housing and work. The awareness of language led to changes on the personal level, in the relationships with the environment and in the reported research. The findings are discussed based on institutional theory and empowerment.

KEYWORDS: participatory action research | empowerment | co-determination | substance use | language

-
1. Kapitlet er et resultat av et samarbeid, men ført i pennen av forfatter. Takk til Steinar, Kristin, Ted, Steinar, Zakaria, Tom, Lene, Sissel, Tore og Sverre, som har kommet med viktige innspill til analyse og manus. Forfatteren står alene ansvarlig for innholdet.

INNLEDNING

Debatt rundt språk og kategorisering har vært viktig i sosiale identitetsbevegelser og i anti-diskriminerende arbeid (Ledwith, 2011, s. 112–114). Begrepene vi bruker skifter i takt med reformer, samfunnsutvikling eller press fra ulike krefter (Ellingsen, 2017, s. 94). Dette kapitlet omhandler språket vi bruker i sosialt arbeid, og hvordan fagspråk kan virke undertrykkende, men også har potensial for frigjøring og endring. Bakgrunnen for kapitlet er et forsøk på å utvikle demokratisk styrte boliger og arbeidsplasser for mennesker som tidligere har stått langt unna bolig- og arbeidsmarkedet, og der mange er i overgangen mellom å bli rusfri og å være på vei til integrering i bolig og arbeid. I planleggingen av prosjektet ble det brukt begreper som *bruker* og *rusavhengige* om menneskene som skulle være med i prosjektet. Etter hvert oppfattet flere av prosjektmedarbeiderne² begrepene stigmatiserende eller lite hensiktsmessige, og vi begynte å utforske dette.

I forskningssamarbeidet utforsket vi barrierer og muligheter for deltakelse og medvirkning parallelt med planleggingen og iverksettingen av bolig- og arbeidsprosjektet. Vi kaller forskningen deltakende aksjonsforskning, og kunnskapen fra forskningen omfatter både resultater av den konkrete aksjonen og den forskningsmessige kunnskapen som rapporteres. Kapitlet vil vise betydningen språket har hatt for prosjektet, for kunnskapsutviklingen og for deltakerne. Empowerment og institusjonell teori brukes til å drøfte empiriske funn. Vi ønsker å vise betydningen som deltakelse og samproduksjon har på språk i forskningen. Problemstillingen er: Hvilken betydning har språk, begreper og kategorisering for forskning om menneskers livsbetingelser og muligheter?

Først presenteres boligprosjektet, de teoretiske perspektivene og den metodiske tilnærmingen. Deretter presenteres funnene og begrepene vi identifiserte som utfordringer for prosjektet: *bruker/brukermedvirkning*, *aktivitet*, *botilbud* og *rusmisbruker/rusavhengig*. I lys av teori om institusjonelle kategorier diskuteres i hvilken grad begrepene begrenset prosjektmedarbeidernes handlingsrom og forskningens kunnskapsproduksjon, og hvordan samarbeid om språk kan være bevisstgjørende, bidra til endringsprosesser for den enkelte og mer nyansert forskning.

---

2. Med prosjektmedarbeidere mener vi i denne sammenhengen alle som var med på å realisere prosjektet enten det var gjennom lønnet eller ulønnet arbeid. Med unntak av to personer med mer profesjonell bakgrunn er dette mennesker som selv har hatt et problematisk forhold til rus, eller hatt vanskeligheter med å komme inn på bolig- eller arbeidsmarkedet.

BOLIGPROSJEKTET

Boligprosjektet var opprinnelig et initiativ fra en gruppe bostedsløse kvinner og ansatte ved en akuttovernatting i Oslo. Ved å bli involvert i driften av stedet hadde kvinnene redusert rusbruk, opplevd økt mestring, økt tilknytning til arbeidslivet og bedre familierelasjoner. Kvinnene manglet en stabil bosituasjon, og ville utvikle et sted hvor de selv styrte og utviklet sine nystartede bedrifter. Sammen med sosialarbeidere og en brukerorganisasjon laget de en informasjonsvideo, skrev brev og laget prosjektbeskrivelse. Målet var å få støtte til å disponere et hus til boliger og bedriftslokaler, som skulle bebos delvis av mennesker med ruserfaring og delvis av andre i en midlertidig bosituasjon. Prosjektet ønsket også å endre den allmenne oppfatningen av mennesker med rusproblemer.

En frivillig velferdsorganisasjon sa seg villige til å leie ut et hus, men satte som forutsetning at prosjektet ble definert som et fagutviklingsprosjekt over tre år. Kvinnene ønsket seg en miljøarbeider i halv stilling, men organisasjonen ønsket en prosjektleder og to ansatte for å iverksette og drive prosjektet. Prosjektlederen som ble rekruttert, hadde helse- og sosialfaglig bakgrunn, og de to ansatte hadde egen erfaring med rusproblemer.

I huset ble det etablert et demokratisk styre etter borettslagsmodell og sosiale entreprenørskap som brøt med de konvensjonelle dikotomiene i både forskning og hjelpetjenester. Noen bodde i huset, noen jobbet i bedriftene som sprang ut av prosjektet, og noen jobbet med å implementere prosjektet som helhet. Alle som mottok lønn, var ansatt i organisasjonen. De fleste ansatte hadde et problematisk forhold til rusmidler og var i en utsatt situasjon på bolig- og/eller arbeidsmarkedet. Det ga dermed liten mening å kategorisere hvem som var ansatt, eller hvem som var helper og hvem som var hjelpetrengende. Jeg bruker derfor begrepet «prosjektmedarbeider» om leietakere, ansatte i prosjektet eller ansatte i bedriftene prosjektet har startet, siden de alle jobber for prosjektets realisering.

Høsten 2015 inviterte boligprosjektet til stormøter for alle interesserte, der konkrete planer videre ble lagt. Her identifiserte prosjektmedarbeiderne barrierer for medbestemmelse i språket. Mange av de interesserte hadde vært eller var innsatt i fengsel eller innlagt på behandlingsinstitusjoner, og disse erfaringene tok de med seg da de skulle lage struktur for det nye stedet. Samtidig opplevde de begrepene som ble brukt om dem, som fremmedgjørende, undertrykkende og diskriminerende. De kalte det et «sosialfaglig språk», som virket passiviserende og sto i veien for prosjektet de selv ønsket å virkeliggjøre.

BAKGRUNN FOR FORSKNINGEN

Ønsket om at jeg som forsker skulle følge utviklingen, kom dels ut fra et ønske om å produsere kunnskap om prosjektet, og dels som en strategisk beslutning for å få støtte av organisasjonen. Jeg kjente allerede til initiativet fra et tidligere forskningsprosjekt om medvirkning. I samarbeid med initiativtakerne til prosjektet og organisasjonen ble vi enige om å forske innenfor rammene av et deltakende aksjonsforskningsprosjekt (PAR), der resultatene skal bringes tilbake til prosjektet for å identifisere, teste ut og utvikle kunnskap om barrierer og muligheter for medbestemmelse.

Prosjektmedarbeidere og ansatte i organisasjonen ga innspill til utformingen av forskningsdesignet, og språk og roller var noe prosjektmedarbeiderne tidlig ble opptatt av. Det første året ble forskningen finansiert av min FoU-tid ved VID vitenskapelige høyskole. Fra sommeren 2016 ble forskningen et ph.d.-prosjekt finansiert av OsloMet – storbyuniversitetet (den gang HiOA).

Min forskerrolle har vært å delta på møtene i boligprosjektet, diskutere framgangsmåter og fokus, og gi tilbakemelding om foreløpige hypoteser og tolkninger. Idealet om full deltakelse i forskningen fra alle involverte har måttet veies opp mot annet arbeid og krav fra en stressende livssituasjon. Noen har bidratt med refleksjoner og innspill til analyse, utarbeidelse av forskningsspørsmål, intervjuguide og spørreskjemaer, mens andre har deltatt gjennom arbeidet med å prøve ut medbestemmelse i praksis. Grensen mellom deltaker i aksjonsforskning og informant er dermed ikke skarp. Kunnskapen som produseres, er et resultat av både handling og analyse, og deltakerne har vært konsultert gjennom hele prosessen.

TEORETISKE PERSPEKTIVER

Språk kan ha symbolsk undertrykkende funksjoner for marginaliserte grupper, og henger sammen med ansvarsfordeling, tjenesteyting og ressurser i et byråkratisk hjelpeapparat (Järvinen & Mik-Meyer, 2003a, s. 10; McDonald, 2006, s. 115). Forskning om medbestemmelse i tiltak mot bostedsløshet i Norge og Sverige viser at det er vanskelig å konkretisere hvilken innflytelse målgruppa for tiltakene (oftest kalt *brukerne*) har hatt på prosjektene, og at det er store forskjeller i hva *brukermedvirkning* betyr (Ausland, 2010, s. 48–50; Sosialstyrelsen, 2006, s. 56). Det har også vært påpekt at samarbeidets karakter i liten grad har blitt problematisert i deltakende forskning (Townsend, 2013, s. 338).

Stigmatisering innebærer å tilegne mennesker egenskaper og lyter vi mener viker fra normalen. Den stigmatiserte tillegges en egenskapsforklaring ut fra hvil-

ken status han eller hun tilskrives og hvilken fare vedkommende representerer (Goffman, 2009 [1963], s. 11–16). Forklaringene er del av diskurser, grupper av uttalelser, som tilhører et enhetlig system (Foucault, 1972, s. 26, 27). Diskursene formes av makt, kunnskap og subjektiviteter og inkluderer regler om hva som er sant og meningsfullt, som en horisont for mulighetene med tilhørende forventninger til handlinger og ytringer (Foucault, 1972, s. 32–33, 55, 94). Identiteter som «fattig» eller «vanskeligstilt» på bolig- eller arbeidsmarkedet er ikke gitte eller permanente identiteter. Det er subjektposisjoner tilknyttet diskurser som tilskriver innehaveren ulike muligheter. Tilknytning til slike identiteter kan bli midlertidig, fordi de involverte jobber for å komme seg ut av situasjonen, og da også bekjemper diskriminering av dem som tilhører kategorien (Seim, 2006, s. 290–291).³ Siden stigmatiserte mennesker ofte står i et avhengighetsforhold til hjelpeorganisasjoner, har slike forklaringer også betydning for å oppnå rettigheter og krav på hjelp.

Språklige kategorier er en sentral del av velferdsinstitusjonenes problemdefinisjoner (Järvinen & Mik-Meyer, 2003a, s. 10). Kategoriene vi bruker for å beskrive mennesker som mottar hjelp, er med på å danne identiteter (McLaughlin, 2009), som igjen er koblet til rettigheter og ytelser (McDonald, 2006, s. 115). Kategoriene er utformet slik at individet må få sine problemer til å passe med de ulike kategoriene for å utløse hjelp. Dermed tvinges mennesker i nød til å definere problemene sine i tråd med hjelpeinstansenes kategorier, og til å akseptere løsninger i henhold til den gitte kategorien (Järvinen & Mik-Meyer, 2003a, s. 11). I tillegg konstituerer kategoriene makt og ulike former for deltakelse (Schneider & Ingram, 1997, s. 102). Kategoriene internaliseres og blir en del av den enkeltes selvbilde og identitet, så vel som gruppas kollektive identitet og hvordan de ses på av andre i samfunnet. Når disse kategoriene blir utsatt for prosesser der de «farges» som gode eller dårlige, kan de også bli mekanismer for urettferdighet (Haslanger, 2012, s. 206). Sentrale dimensjoner i denne sammenhengen er begrepene verdig og uverdig, og grad av mulighet til politisk makt (Schneider & Ingram, 1997, s. 107–109). Karakteristikkene av gruppene påvirker hvordan hjelpen til ulike grupper blir utformet, f.eks. hvilke grader av tvang og stigma som blir tillagt en tjeneste (Schneider & Ingram, 1997, s. 112–114). McLaughlin (2009, s. 1114) mener begrepet *bruker* har blitt problematisk i sosialt arbeid. Lid (2017, s. 19) beskriver det som et begrep som reduserer mennesker til objekter for tjenesteytelse.

---

3. Se Seim (2006) for en utførlig diskusjon vedrørende sosiale bevegelser og fattigdom.

Gjennom denne prosessen skapes det som innen institusjonell teori kalles *institusjonelle identiteter* (Järvinen & Mik-Meyer, 2003a, s. 11). Slike institusjonelle identiteter er ikke nøytrale, men signaliserer livsførsel som avviker fra det «normale». Dersom den hjelpetrengende ikke passer i kategoriene, oppstår det som kalles et institusjonelt paradoks: en strukturell konflikt som plasseres på klienten som problematiske karakteristika (Järvinen & Mik-Meyer, 2003a, s. 19). Ofte aksepteres andres vurderinger og blir en del av ens eget selvbylde, basert på én av mange statusser eller roller personen har, og øvrige forhold blir skilt ut slik at de ikke tillegges betydning. Goffman kaller dette *rolleberøvelse* (Goffman, 1997 [1967], s. 19).

I forskning er normative bedømmelser dypt innbakt i det samfunnsvitenskapelige språket (Douglas, 2011, s. 523). Begreper som ungdomskriminalitet, rusmisbruker eller partnervold gir klare bedømmelser av hvor makten og sympatien ligger. Vitenskapelige tolkninger kan også bidra til å forandre aktørers selvforståelse eller adferd (Taylor, 2001, s. 252). Hvis et fenomen som framstår som uunngåelig, «naturlig» eller «tatt for gitt» blir forstått som en sosial konstruksjon, kan slike tolkninger virke frigjørende, spesielt når det er koblet til en bevisstgjøringsprosess (Hacking, 1999, s. 2).

Når holdninger og verdier til dominerende grupper internaliseres som universelle, eller som uttrykk for «common sense», gis de legitimitet (Ledwith, 2011, s. 138). Dermed kan også menneskers overlevelsesstrategier være basert på mer eller mindre bevisste verdier fra et undertrykkende system eller en inn-gruppe. Det kan føre til konflikt mellom ønske om frigjøring og motstand mot endring (Freire, 2014 [1970], s. 47; Glassman & Erdem, 2014, s. 213). Slik kan mennesker internalisere undertrykkende forhold, istedenfor å forstå undertrykkelse som noe som kommer utenfra. Dikotomier i språket, for eksempel kategoriene *undertrykket* – *undertrykker*, fører ikke uten videre til frigjøring. Freire (2014 [1970], s. 46) mener det kan bidra til at undertrykte identifiserer seg med undertrykkeren og ønsker å bli del av denne kategorien. Ledwith (2011, s. 141) mener motsetningene i stedet må oppheves gjennom kritisk utdanning og kollektiv handling.

Empowerment innbefatter evnen til å gjøre kritiske vurderinger av makt og kontroll i samfunnet for å identifisere diskriminering, og initiere kollektiv handling for å oppnå forandring. Sentralt her er arbeid med identitet og autonomi (Ledwith, 2011, s. 144,147). Identiteter eksisterer i mennesker i relasjon til verden, men med referanse til konkrete fakta. Å betrakte menneskene som objekter for forskningen kan føre til at det å studere forandring blir å stoppe forandringen (Freire, 2014 [1970], s. 90,108–109). Freire understreker betydningen av å analysere sin egen virkelighet og bli oppmerksom på tidligere oppfatninger for å få nye perspektiver (Freire, 2014 [1970], s. 114).

Empowerment er kritisert for å framstilles som en uangripelig nobel strategi, samtidig som maktrelasjonene opprettholdes (Cruikshank, 1993, s. 81,92). Hvis profesjonelle bare tilsynelatende gir fra seg makt, kan empowerment innebære manipulasjon eller ansvarsfraskrivelse (Ausland, 2009, s. 47). Deltakelse uten makt til å påvirke eller bestemme kan bety nye former for undertrykkelse (Arnstein, 1969, s. 216), og empowerment uten et politisk og kollektivt fokus vil stå i fare for dette (Ledwith, 2011, s. 29; Slettebø, 2000, s. 75).

METODOLOGISK TILNÆRMING

Det unike med aksjonsforskning er at forskeren deler den vitenskapelige erkjennelsesprosessen med handlende aktører i praksisfeltet (Nielsen, 2012, s. 20). Forskningen får dermed en uferdig karakter, der lojaliteten ligger i aksjonen, ikke i teorien/kunnskapsproduksjonen (Mathiesen, 2011, s. 70–73). *Deltakende* aksjonsforskning (PAR) innebærer at både aksjonen og kunnskapsproduksjonen skal gjøres i samarbeid mellom alle deltakerne, siden verken forskeren eller andre har eksklusiv rett på forståelsen av virkeligheten (Eikeland, 1995). Forskeren kan levere speilinger av feltets praksis og rammer for å eksperimentere og gjøre seg til redskap for organisasjonens selvrefleksjon (Kildedal & Laursen, 2012, s. 91). Kollektive medvirkningsprosesser kan forstås som demokratiske dialoger hvor de involverte partene arbeider sammen for å utvikle forståelse av situasjonen, og for å finne innovative tiltak for handling (Seim & Slettebø, 2011, s. 502).

I dette prosjektet er PAR et samarbeid mellom forfatteren og prosjektmedarbeiderne i huset. Prosjektmedarbeiderne er aktivt med på å utarbeide forskningsinteresser og metoder, og å tolke funn. Vi ser forskningen som en kontinuerlig bevegelse mellom utprøving og erkjennelse, som igjen leder til ny handling. Boligprosjektet søker å prøve ut og skape kunnskap om økt medbestemmelse. Aksjonsforskningen tar sikte på å avdekke grenser, barrierer og muligheter for medbestemmelse, gjennom etableringen av demokratisk styrte boliger og arbeidsplasser. Det er dermed ikke alltid klare skiller mellom forskningen og boligprosjektet. Erkjennelsen springer ut av handlingen og handlingen ut av erkjennelsen. Deltakerne i aksjonsforskningen og prosjektmedarbeiderne i boligprosjektet er overlappende, men noen har engasjert seg mer aktivt i forskningen enn andre.

DATAMATERIALE OG ANALYSE

Dataene stammer fra observasjon gjennom deltakelse og feltarbeid i prosjektet over tre år, kvalitative intervjuer og fokusgrupper. Forskningsprosjektet som hel-

het omfatter 13 semi-strukturerte, individuelle intervjuer med prosjektmedarbeiderne gjort høsten og vinteren 2015/2016 og senere etter hvert som nye flyttet inn. Intervjuene varte omkring en time, ble tatt opp og transkribert for analyse. Materialet består også av feltnotater fra samarbeidsmøter, beboermøter, planleggingsmøter, uformelle samtaler, sosiale sammenkomster og praktisk arbeid. Feltnotater er gjort løpende for hånd eller skrevet på pc rett etter deltakelsen. I tillegg består materialet av referater, rapporter, websider og prosjektbeskrivelser og saksframstillinger skrevet av prosjektmedarbeiderne.

Materialet er analysert løpende i samtale med prosjektmedarbeiderne, gjennom å skape mening ut av den pågående aksjonen og å diskutere nye strategier underveis. En tematisk analyse av arbeidsprosessen, kategorisering og begreper er senere gjennomført (Braun & Clarke, 2006). Forskningsprosjektet er godkjent av Norsk samfunnsvitenskapelig datatjeneste (NSD, fra 2016, Norsk senter for forskningsdata). Anonymitet er drøftet med prosjektmedarbeiderne, som ønsket at prosjektets navn framkom i rapporteringen, men at enkeltpersoner ble anonymisert.

Kapitlet baserer seg i hovedsak på to fokusgruppeintervjuer gjort høsten 2017, men der det større materialet er bakteppe. I fokusgruppa diskuterte forskeren og ni prosjektmedarbeidere funn og perspektiver på tidligere forståelser av materialet. Fokusgruppene varte cirka en time hver, ble tatt opp og transkribert, og materialet er deretter analysert på nytt. I fokusgruppene kom det fram nye data som supplerer og nyanserer de øvrige dataene. Fokusgruppene tjente som en validering gjennom at antakelser og forståelser ble testet ut med prosjektmedarbeiderne – men de ga også analytiske data siden deltakerne presenterte egne tolkninger og noe hadde endret seg underveis. Ved å vende tilbake til dataene og gjøre nye analyser og refleksjoner speiler dataproduksjonen vekslingen mellom refleksjon og handling i PAR (Glassman & Erdem, 2014, s. 214).

FUNN

Sentralt i arbeidet med språk og begreper sto oppgjøret med institusjonalisering, eller «institusjonstankegangen», som mange kalte det. Den kom til uttrykk ved at enkelte prosjektmedarbeidere foreslo regler eller ulike typer strukturer og pålagte aktiviteter som minnet om institusjoner. Prosjektmedarbeiderne ble gjennom analysene bevisstgjort om sin egen situasjon og forhold til omgivelsene, og de endret målene for prosjektet. Arbeidet ble gjennomført på stormøter, referatført, og det ble laget en liste som het «fyord» og «ny-ord», som vi diskuterte på nytt i fokusgruppene to og et halvt år senere. Analysen viste til endringer av sentrale begreper

i prosjektet, og dette har dannet grunnlag for de analytiske temaene som beskrives her: «fra *bruker* til *prosjektmedarbeider*», «fra *brukerstyring* til *demokrati*», «fra *aktivitet* til *arbeid*», «fra *botilbud* til *hjem*», og «fra *rusavhengig/rusmisbruker* til *mennesker med problematisk forhold til rusmidler*».

FRA BRUKER TIL PROSJEKTMEDARBEIDER OG FRA BRUKERSTYRING TIL DEMOKRATI

Prosjektmedarbeiderne opplevde ordet *bruker* som et negativt, belastet begrep som ga konnotasjoner til passiv og asymmetrisk holdning. For mange ga det assosiasjoner til ulike varianter av begrepet «misbruk», fordi ordet *bruker* er mye brukt som betegnelse på personer som anvender rusmidler. Begrepet *bruker* ble sett på som et begrep som ble altomfattende og definerende for hele deres situasjon. Det var mulig de var brukere av tjenester i andre sammenhenger, men i dette prosjektet var de ikke det. I dette prosjektet var de medarbeidere, beboere og entreprenører. Å omtale prosjektet som *brukerstyrt* ble derfor oppfattet som meningsløst. Å adoptere begrepet *bruker* fra sosialfaglig terminologi ville signalisere en passivitet de ikke ønsket. En av dem reflekterer over dette i ettertid:

(...) når vi bruker ord, så ligger det et maktperspektiv i ordbruken, ikke sant? Hvis jeg bruker et ord hvor det allerede ligger en definisjon innbakt i, hvilket forhold jeg for eksempel står i til deg, (...) så plasserer jeg deg da et annet sted enn meg selv. Og dermed så ligger det noe i bruken av det ordet som allerede implisitt har noen definisjoner. Når vi hadde disse rundene rundt dette, det var ikke noe sånn veldig konsekvent det vi dreiv med, men det var på en måte for å gjøre noe med den institusjonaliseringen som vi jo opplevde sterkt. For å se på hverandre som likestilte mennesker.

Ved å være en generell merkelapp som hang ved mennesker i andre relasjoner enn dem som ga opphav til begrepet, førte ordet *bruker* og alle ordene som er avledet av det, til *rolleberøvelse* (Goffman, 1997 [1967], s. 19). Samtidig som det ble viktig å unngå begrepet, var det vanskelig å finne ord som erstattet det. Prosjektmedarbeiderne ønsket ikke nye generelle begreper som ikke sa noe om innholdet i rollen, men bare om maktrelasjonen. Løsningen ble å bruke ord som faktisk beskrev relasjonen eller den aktuelle rollen i så stor grad som mulig. Siden prosjektet inneholdt flere elementer, kunne dette være beboer, medarbeider, gründer eller lignende. Siden aktiviteten var et prosjekt, ble det naturlig å bruke prosjektmedarbeider som et generelt ord, hvis nødvendig.

Istedenfor *brukerstyring* eller *brukermedvirkning* ønsket prosjektmedarbeiderne å bruke «aktiv påvirkning», «medbestemmelse» eller «demokrati». I forskningen bød dette på utfordringer. Etter de første møtene der begrepet ble kritisert, sendte f.eks. forskeren inn søknad om opptak på ph.d.-utdanningen med tittelen «Konstruksjon av brukerstyring i sosialt arbeid». Prosjektmedarbeiderne protesterte, og det ble endret. Forskningen var også meldt inn til NSD med disse begrepene, noe som måtte forandres. Dette ga refleksjoner om hvilket felt vi forsker i, hvilken litteratur vi skal forholde oss til, og hvilke begreper vi skal bruke i forskningen. En viktig del av aksjonen var nettopp å påvirke den offentlige identiteten for mennesker med et problematisk forhold til rusmidler. Å opprettholde begrepene *bruker*, *brukerstyring* etc. sto i veien for å realisere boligprosjektet. Det ville virke undertrykkende og bidra til å gi begrepene vi søkte å forandre, økt forskningsmessig status. Isteden kunne forskning og begreper bli en av flere måter å forsøke å opplyse og frigjøre på. En av prosjektmedarbeiderne mente forskningen er et middel til å endre hvordan hun blir omtalt av andre. «Det er derfor den forskningen som han [forskeren] gjør, som kanskje til og med blir en bok. Vi gjør at det kommer på papiret og folk får faktisk øya opp for brukeren [min uth.] da.» Dette sitatet viser samtidig hvordan det dominerende språket internaliseres. Selv i en diskusjon om brukerbegrepet drypper ordet inn i den muntlige talen.

FRA AKTIVITET TIL ARBEID

Et annet begrep som var hyppig brukt i prosjektbeskrivelsen, var *aktivitet*. Begrepet «arbeid og aktivitet» ble brukt for å beskrive et av målene for prosjektet. «Arbeid og aktivitet» kan tolkes som en fleksibel og åpen holdning til hva som er meningsfullt for den enkelte, men mange av prosjektmedarbeiderne fikk andre assosiasjoner:

... begrepet aktivitet. Det ble jo veldig fort et fyord. Det forbandt mange med tiltak som handla om å bare få «gi han der noe meningsløst å gjøre så han er aktivisert ... og passivisert» (...) Da var alternativet jobb, på en måte. Ordentlig jobb. (...) for å markere at det vi ønska her, var ikke på en måte en aktivisering for å unngå at man gjorde noe gærent, men et arbeid som gjorde at man kom videre.

Ordet *aktivitet* ble koblet til meningsløshet og aktivisme. Initiativtakerne som skrev prosjektbeskrivelsen, hadde positive assosiasjoner knyttet til *aktivitet*, men mange av prosjektmedarbeiderne knyttet det til passivering.

Det var noe andre valgte for meg. Du blir pusha, på en måte: «Det er dritkult. Du må være med. Du må være med.» Du føler deg tvunget til å være aktiv. For meg var det ikke interessant, men til slutt måtte jeg bare være med for å ikke høre noe mer om det. Men vet du hva jeg gjorde? Jeg bare ble sittende og se på de andre.

Mange opplevde aktivitet som noe som var knyttet til tvang, og at andre visste best. I tillegg var rusbehandlingen en spesifikk kontekst som ga mening til begrepet aktivitet:

Det som irriterte meg i det opplegget der, er at de prøvde alltid å koble aktiviteten til rusen min. (...) Det skulle gjøre meg veldig bra. Det vil få tankene ut. (...) Istedenfor at det er vanlig, så er det fordi du har et rusproblem.

De av prosjektmedarbeiderne som har vært i rusbehandling, oppfatter at ordet *aktivitet* kommuniserer at noen andre vet hva som er bra for deg, noe som igjen er knyttet til identitet som *pasient* eller *rusavhengig*. Fenomenet aktivitet er ikke fremmed, men ordet er det: «Man kan ikke skylde på orda, men det er bruken av dem (...) Underforstått: Fordi du er både gæren og rusmisbruker må vi få deg ut.»

Diskusjonen om begrepet *aktivitet* førte til økt oppmerksomhet om lønnet arbeid og mindre om arbeidstrening og meningsfylt fritid. I perioder har noen jobbet uten lønn for å få bedrifter i gang, men tariffbetaling, ordnede arbeidsforhold og ordentlig jobb har vært viktig å realisere. Betydningen av *aktivitet* i denne sammenhengen er klebet til identiteten som *rusavhengig*: at aktivitet er godt for deg fordi du er rusavhengig, ikke fordi det er positivt i seg selv eller lystbetont. Den er koblet til en forståelse av mennesket som passivt, viljeløst og med behov for tvang, som igjen hang sammen med institusjonstankegangen.

FRA BOTILBUD TIL HJEM

Prosjektmedarbeiderne opplevde at språket i prosjektet ikke strakk til for å beskrive hva huset skulle være. De ville ikke bo i et *botilbud*, *bofelleskap* eller en *institusjon*. De ville bo i et *hjem*. En av prosjektmedarbeiderne beskrev det sånn: «Et hjem er der jeg slapper av. Der er det ingen terapeuter.» Å kalle huset et *hjem* var både en beskrivelse og en ambisjon for prosjektet. Det var noe som måtte skapes. Tre måneder etter innflytting uttalte beboermøtet at de ikke så på stedet som et *hjem* ennå. Huset var fremdeles under oppussing, og det var et miljø der rusbruk og støy bidro til utrygghet. Ett og et halvt år etter innflytting hadde dette forandret seg, og da vi diskuterte det i fokusgruppa så prosjektmedarbeiderne det slik:

Vi føler jo at vi bor i et hjem. Jeg har ikke følelsen av å bo på institusjon. (...). Jeg sier det: Pappa skal hjem, men det sa jeg ikke på institusjonen. Da sa jeg «tilbake på sykehuset». For meg innerst inne var det ikke et hjem. Men det er det her. Nå er jeg hjemme. Jeg sa: «Jeg må dra tilbake til sykehuset for klokka nærmer seg ti.» Her sier jeg, når klokka er 11 eller 01: «Nå drar jeg hjem.» Det er faktisk stor forskjell. Meget stor forskjell. Jeg føler ingen skam. Jeg ville ikke ta med dattera mi andre steder jeg har vært.

Opplevelsen av at huset er et *hjem*, har blitt virkeliggjort, ikke bare som et vedtak, men som en subjektiv opplevelse og følelse. Samtidig er det vanskelig å se for seg at denne opplevelsen ville kommet dersom man hadde besluttet å kalle huset for institusjon. Virkeliggjøringen av hjemmet ligger i dagligtalen, men også i relasjonen til familie og omgivelser, slik dette utdraget fra fokusgruppa viser:

Prosjektmedarbeider 1: Naboene er også er veldig fornøyde. De smiler og hilser òg. Alle som bor her. De liker hvordan huset er i forhold til hvordan det var før.

Prosjektmedarbeider 2: Du spurte jo om å låne stige i underbuksa om natta.

Prosjektmedarbeider 1: Ja, han sa jeg har sett deg før. Jeg sa beklager antrekket og fikk låne stige. Jeg kom meg inn, og de hilser og vinker hver dag.

Forsker: Han hadde ikke lånt bort stigen hvis ikke han følte seg trygg?

Prosjektmedarbeider 1: Det hjelper. Det er magisk. Det er som du blir frisk. Det er sant. Det er psykisk. Hadde jeg flytta i en vanlig leilighet så hadde jeg fortsatt rusa meg. Du føler en slags respekt.

Forholdet til naboene bidro til at beboerne oppfattet huset som et *hjem*. De opplever normalitet og godt naboskap, som er med på å definere forholdet til omgivelsene og til seg selv. Samtidig blir en annen subjektposisjon tilgjengelig. Posisjonen *nabo* åpner for andre handlingsmuligheter, som å låne en stige midt på natta, noe som knapt ville vært mulig i posisjonen *institusjonsbeboer* eller *rusmisbruker*.

Siden bygget i utgangspunktet var regulert som institusjon, måtte de gjennom en tidkrevende prosess med å omregulere bygget. Dette innebar at beboerne fikk mulighet til å få sin adresse registrert i folkeregisteret, men likevel fikk beboerne konflikter med offentlige myndigheter. Ved å være folkeregistrert på adressen

skulle beboerne tilhøre det lokale NAV-kontoret. Kontoret motsatte seg dette, og argumenterte med at huset var en institusjon. En av beboerne opplevde møtet slik:

Først var det husleiekontrakten som var problemet for å få garanti. Det var en teknisk greie i forhold til at vi hadde treårskontrakter, mens prosjektet bare skulle vare i to år. Og så spør hun hvorfor skal dere ha leiekontrakter med en institusjon. Så sa hun: «Ja, men jeg hørte om det der, det skal være en del av behandlingen deres.» Jeg var den siste som fikk garanti. Til sist ringte hun rett til [prosjektleder] og sa: «Det er jo ikke vanlige folk som bor i [adresse]. Det er jo *sånne* folk.»

I fokusgruppa kom det opp et spørsmål om *beboer* egentlig var et godt begrep. Gjennom nye erfaringer måtte også begrepene ses på nytt:

Det er vesensforskjell mellom å være beboer og leietaker, og vi har gjort en for dårlig jobb med å spre dette budskapet til NAV. Da tenker jeg institusjon. Gamlehjem, barnevernsinstitusjon. Her er det jo leietakere. Jeg sier jo ikke beboerne i oppgangen der jeg bor. Jeg sier naboene. Andelsinnehavere står det når vi får melding. (...) Men hvis jeg kommer på NAV og sier jeg kommer på vegne av [navn] som er beboer, så tenker de institusjon.

Begrepet *hjem* viser hvordan språket er med på å definere identiteten til og relasjonene for prosjektmedarbeiderne. Samtidig er denne forståelsen av huset ikke kompatibel med hjelpesystemet. Konflikten med det lokale NAV-kontoret kan forstås som et *institusjonelt paradoks*, en strukturell konflikt som plasseres på klienten som problematiske karakteristika. NAV-kontoret krever at menneskene tilpasser seg deres kategorier for å få hjelp (Järvinen & Mik-Meyer, 2003a, s. 11). Beboerne konstrueres som noen andre – «ikke vanlige folk, *sånne* folk». *Vanlige folk* får ikke hjelp av NAV, derfor må de hjelpetrengende kalles noe annet, noe som skiller dem ut som mennesker. Hva dette andre er, ble et viktig tema i refleksjonsarbeidet.

FRA RUSAVHENGIG/RUSMISBRUKER TIL MENNESKE MED PROBLEMATISK FORHOLD TIL RUSMIDLER

Kategoriene *rusavhengig* og *rusmisbruker* retter seg direkte mot målgruppa for prosjektet og de som bor i huset. Selv om flere av beboerne ikke har en historie med rus, så er det i hovedsak mennesker som ønsker et rusfritt fellesskap som blir rekruttert.

Tidlig i prosjektet ble prosjektmedarbeiderne opptatt av at ord som *rusavhengig* og *rusmisbruker* definerte dem som mennesker kun i relasjon til problemene sine, og dermed reduserte dem som subjekter, mennesker og aktører. Disse ordene og andre ord som *rusmiljø*, *tilbakefall* og *narkotika* ble derfor satt på lista over fyord. I fokusgruppene opplevde prosjektmedarbeiderne det fortsatt som aktuelt:

Prosjektmedarbeider 1: Pappa kaller meg ... han sier «du er narkoman». Jeg synes det er så gæli. Jeg sier «kall meg tidligere rusmisbruker». Det er så hardt ord. Han sier det ganske ofte.

Prosjektmedarbeider 2: De jeg snakker med, synes rusavhengig er greit, men ikke rusmisbruker.

Forsker: Men du sa rusmisbruker?

Prosjektmedarbeider 1: Ja, det er bedre enn narkoman.

Prosjektmedarbeider 3: Men det er vanskelig hvis man skriver eller snakker om noen til et departement, da blir de stempla som rusmisbrukere.

Prosjektmedarbeider 4: Så lenge det ikke er relevant, så er jeg Anders. Jeg kaller dere det. Så kommer da sånne som han, som er forsker, som da kanskje vil skrive rusmisbrukere. Men da er vi stempla.

I dagligtalen ser det altså ut som at flere kategorier kan aksepteres, men det er tydelige forskjeller i hvor nedsettende begrepene oppleves. De sier samtidig at hvis en forsker skriver *rusmisbruker*, så føler de seg stemplet. Det er forskjell på dagligtale og forskning eller byråkratiske sammenhenger, også kalt inn-gruppe og ut-gruppe (Goffman, 2009 [1963], s. 136–142). Når jeg spør hva de synes om uttrykket de selv ble enige om for halvannet år siden, *mennesker med et problematisk forhold til rusmidler*, svarer én; «Ja, da får du ikke sagt mer den dagen.» Det er forskjell på hvilke begreper de mener er naturlig å bruke i en uformell samtale, og i en formell eller skriftlig kontekst. Flere opplever at ord de selv har sluttet å bruke, blir brukt på forskningskonferanser og i byråkratiet og at begreper de synes er stigmatiserende, brukes av offentlige instanser. Maktforskjellen er avgjørende for at ord oppleves mer nedsettende i noen sammenhenger enn i dagligtalen.

Dessuten henger begrepene ved. De blir brukt til å karakterisere dem som mennesker, også når de har lagt rusbruken bak seg:

Prosjektmedarbeider 1: Jeg fikk et oppfølgingsvedtak av NAV, fem sider. Ordet misbruker er brukt 60 til 100 ganger. Bla bla bla ... tidligere misbruker.

Prosjektmedarbeider 2: Det er jo helt irrelevant!

Prosjektmedarbeider 1: Jeg har jo snakket med dem, og skulle ønske de skrev rusavhengig. Men jeg kan ikke argumentere. De får skrive hva de vil. Vi må være mer forsiktige. Når jeg leste det vedtaket, fikk jeg veldig mye å tenke på i forhold til rus, som jeg ikke hadde tenkt på en stund. Til slutt leser du bare misbruker. Det eneste jeg skjønnte i brevet, var at jeg var rusmisbruker. Jeg måtte få hjelp til å lese det.

Prosjektmedarbeider 3: Kunne du skrevet tilbake og sagt at du syntes det var stigmatiserende?

Prosjektmedarbeider 1: Ja, men jeg har aldri vært sånn menneske, jeg, som forsvarer meg. Det har med angsten å gjøre.

En av deltakerne i fokusgruppa påpeker at hvis man er straffedømt, så blir det strøket etter ti år, mens en rusidentitet henger ved. «Hvor lenge skal man være stemplet. Jeg har jobbet i 28 år, men det er *det* som henger ved meg.» Han føler seg stemplet som *rusavhengig* selv om rus ikke har preget størsteparten av livet hans. Noen opplever det som en fordel at rusavhengighet er klassifisert som en sykdom, mens andre opplever at diagnoser er noe som kleber seg fast etter at man er ferdig med å bruke rusmidler. Noen ønsker seg begreper som peker framover istedenfor bakover. «Å ha en rushistorie» eller å «være i tilfriskning» oppleves mindre problematisk.

Begreper som *rusmisbruker* og *bruker* er i dette perspektivet ikke analytiske begreper, de er *institusjonelle identiteter* som signaliserer en avvikende livsførsel. Slike identiteter overlever så lenge det fins klienter som er villige til å definere livsprosjektet sitt i overensstemmelse med sosialarbeiderens forståelse (Järvinen & Mik-Meyer, 2003a, s. 12). Identiteter knyttet til problemer med rus er noen av de identitetene som er mest beskrevet, selv om disse beskrivelsene ikke nødvendigvis stemmer overens med forskning på feltet (Järvinen, 2003, s. 30). Behandlingsdiskursen virker inn i institusjoner som ikke driver behandling også: Både boligkontor og NAV er tjenester preget av en terapeutisk diskurs (Järvinen & Mik-Meyer, 2003b, s. 238–239).

AVSLUTTENDE BETRAKTNINGER

Samarbeidet om språket i forskningen har ført til endringer på flere nivåer. Prosjektmedarbeiderne opplevde at det de kalte *den sosialfaglige diskursen*, ikke bidro til prosjektets mål om medbestemmelse og endring, men opprettholdt *institusjonaliserte* tenkemåter og adferd både hos prosjektmedarbeiderne og samarbeidspartnere eller offentlig tjenesteapparat. Diskursen bidro til å individualisere sosiale problemer (Järvinen & Mik-Meyer, 2003b, s. 228–229). Arbeidet med språket kan ses på som empowerment i tråd med Freires kritiske dialog (2014 [1970], s. 90), siden det endret både prosjektmedarbeidernes selvoppfatning og de materielle forholdene rundt. Negative emosjonelle erfaringer med hjelpeapparatet kan være en plattform for motstand og forhandling over eksklusjon, kunnskap og makt, men de kan også ha undertrykkende og skadelige konsekvenser som leder til mer eksklusjon og utenforskap (Lavee, 2017, s. 1568).

Endringene i språket utfordret omgivelsenes forståelse og kategorisering, gjennom kritisk refleksjon og felles handling. Den kritiske bevisstheten økte, og dermed økte også potensialet for frigjøring. Dette var vanskelig for prosjektmedarbeiderne å gjøre individuelt. De opplevde seg ikke som «sånne som forsvarte seg». Men også sammen var det vanskelig å overføre begrepene til hverdagstalen, og det ga ikke alltid tydelige felles forståelser. Noen uttrykk som *hjem* og *brukermedvirkning* var det stor enighet om. Andre begreper var mer åpne for diskusjon og videre refleksjon. «Å ha laget en liste betyr ikke at det er fasiten, men man har gjort et arbeid med å reflektere over språket og rollene man inngår i», sier en av prosjektmedarbeiderne.

Til sist førte samarbeidet til at språket i forskningsformidlingen ble endret. I forskning med og om mennesker med utfordringer må en som forsker være varsom for ikke å sementere, legitimere og støtte institusjonelle identiteter som analytiske kategorier. Dette taler for å vektlegge medborgerrollen framfor brukerrollen. I motsetning til begreper som demokrati og medbestemmelse skapte begrepet *brukerstyring* et skille mellom *brukere* og *vanlige folk*, et skille som i det empiriske materialet også var en del av undertrykkningen fra andre instanser. *Brukerstyring* innbefattet en *annengjøring* (Beauvoir, 2000). Fokuset på demokrati fremmer isteden et universelt perspektiv på medbestemmelse der fokuset ikke er på forskjellighet fra *vanlige folk*, men på likhet. Som forsker var dette ikke alltid så lett å endre siden problemdefinerende begreper også er del av akademiske diskurser, for eksempel forskningsfelt man ønsker å knytte seg til, krav om presisjon, teoretiske perspektiver eller ord som forventes i søknader om midler. I tradisjonell forskning vil man kunne kritisere dette som å «go native» eller å ikke skille mellom forskningsbegreper og menneskers egne beskrivelser. Ved bruk av teori ble

det imidlertid klart at annengjøringen var til stede både i forskningsbegrepene og i de dagligdagse begrepene. Ved å overskride disse dikotomiene (Freire 2014 [1970], s. 46) kan vi i PAR isteden kalle dette transformative begreper.

I praksis var den nye språkbruken med på å gi nye posisjoner til arbeid, nabo-
skap og selvbylde. Arbeid knyttet til å skape en ny identitet understrekes i
bedringsprosesser fra rusavhengighet (Alexander, 2008; Järvinen, 2003; Selseng,
2017). Prosjektmedarbeiderne håper også at å skrive om *språket* kan være med på
å påvirke nye sosialarbeidere til å reflektere over begreper som virker eksklude-
rende. Kunnskap, aksjon og kontekst forandrer seg kontinuerlig, så vi kan ikke
konkludere med at disse *ny-ordene* er riktigere, mindre undertrykkende eller mer
frigjørende enn gamle ord. Det vil avhenge av konteksten og maktrelasjonene der
de blir brukt. Ordene skaper hva de nevner, fordi fenomenet er forbundet med
skam, ikke på grunn av ordet i seg selv (Goffman, 2009 [1963]). Endring av språk
er ikke tilstrekkelig for å endre undertrykkende maktforhold. Ordbytter kan være
måter å kamuflere sider ved livet vi ikke liker (Eide, 2016, s. 32). Et ensidig fokus
på «riktige» begreper kan få et moralistisk preg og bidra til å forskjønne og opp-
rettholde urettferdighet. Nye ord kan bli tilsmusset av fortsatt diskriminerende
bruk og på nytt bli modne for utskiftning, i det som Steven Pinker (1994) kaller
«den eufemistiske tredemøllen».

Samtidig fordrer forskning og formidling kategorisering for å gjøre menneske-
lige erfaringer forståelige for andre. Disse kan innebære dikotomier som forsker-
forskningsobjekt eller hjelper-hjelpetrequende. Bevegelsen fra bruker til pro-
sjektmedarbeider er ikke bare i ordet, men også i fenomenet. På samme måte som
kunnskap og handling følger hverandre i aksjonsforskningsprosessen, må språk-
lige endringer følges av materielle endringer (Eide, 2016). Begrepet *hjem* ga ikke
mening før det var blitt fylt av et innhold som tilsvarte *opplevelsen* av et hjem. På
den annen side ble prosjektmedarbeiderne holdt tilbake i gamle kategorier av
omverdenen da virkeligheten hadde endret seg. Omverdenen aksepterte ikke deres
nye begreper. Dette viser et dilemma i forskningen: Vi trenger kategoriene for å
anerkjenne og formidle den bevegelsen som har skjedd, men uten samtidig å plas-
sere mennesker og aktiviteter tilbake i kategoriene de er frigjorte fra.

LITTERATUR

- Alexander, B. K. (2008). *The globalization of addiction : a study in poverty of the spirit*. Oxford:
Oxford University Press.
- Arnstein, S. R. (1969). A ladder of citizen participation. *Journal of the American Institute of
planners*, 35(4), 216-224. <https://doi.org/10.1080/01944366908977225>

- Ausland, L. H. (2009). *På vei til egen bolig: bostedsprosjektet i Skien 2006–2008: sluttrappen*. Horten: Høgskolen i Vestfold.
- Ausland, L. H. (2010). De bestemmer jo selv – Om følgeforskning og etiske spørsmål i et boligprosjekt. I J. K. Hummelvoll, E. Andvig & A. Lyberg (Red.), *Etiske utfordringer i praksisnær forskning*. Polen: Gyldendal Norsk Forlag.
- Beauvoir, S. d. (2000). *Det annet kjønn* [1949]. Oslo: Pax forlag AS.
- Braun, V. & Clarke, V. J. Q. r. i. p. (2006). Using thematic analysis in psychology, 3(2), 77–101.
- Cruikshank, B. R. (1993). *Technologies of Citizenship in the Age of Democracy* (PhD dissertation). University of Minnesota. Hentet fra <https://books.google.no/books?id=LojzG8Q-MoFwC>
- Douglas, H. (2011). Facts, Values and Objectivity. I I. C. Jarvie & J. Zamora-Bonilla (red.), *The Sage Handbook of The Philosophy of Social Sciences* (s. 513–529).
- Eide, S. B. (2016). Brukermedvirkning? I R. Kroken & O. J. Madsen (red.), *Forvaltning av makt og moral i velferdsstaten – Fra sosialt arbeid til «arbeid med deg selv»?* Oslo: Gyldendal.
- Eikeland, O. (1995). Aksjonsforskningens horisonter – et forsøk på å se lenger enn til sin egen nesetipp. I O. Eikeland & H. Finsrud (red.), *Research in action – Forskning og handling – søkelys på aksjonsforskning* (s. 211–268). Oslo: AFIs skriftserie nr 1, AFI.
- Ellingsen, K. E. (2017). Tunga rett i munnen; språket og vår forståelse. *Fontene forskning*, 1, 93–97.
- Foucault, M. (1972). *The archaeology of knowledge and the discourse on language*. New York: Pantheon.
- Freire, P. (2014 [1970]). *Pedagogy of the Oppressed: 30th Anniversary Edition*. USA: Bloomsbury Publishing.
- Glassman, M. & Erdem, G. (2014). Participatory Action Research and Its Meanings: Vivencia, Praxis, Conscientization. *Adult Education Quarterly*, 64(3), 206–221. <https://doi.org/10.1177/0741713614523667>
- Goffman, E. (1997 [1967]). *Anstalt og menneske: den totale institusjon sosialt sett*. København: Jørgen Paludan.
- Goffman, E. (2009 [1963]). *Stigma: Notes on the management of spoiled identity*. New York: Simon and Schuster.
- Hacking, I. (1999). «Why ask what?» *The Social Construction of What?* Cambridge: Harvard University Press.
- Haslanger, S. (2012). *Resisting Reality. Social Construction and Social Critique*. New York: Oxford University Press.
- Järvinen, M. (2003). Alkoholfortællinger i et institutionelt landskab. I M. Järvinen & N. Mik-Meyer (red.), *At skabe en klient: Institutionelle identiteter i sosialt arbejde*. København: Hans Reitzels Forlag.
- Järvinen, M. & Mik-Meyer, N. (2003a). Indledning : at skabe en klient. I M. Järvinen & N. Mik-Meyer (red.), *At skabe en klient: Institutionelle identiteter i sosialt arbejde*. København: Hans Reitzels Forlag.
- Järvinen, M. & Mik-Meyer, N. (2003b). Institutionelle paradokser. I M. Järvinen & N. Mik-Meyer (red.), *At skabe en klient: Institutionelle identiteter i sosialt arbejde*. København: Hans Reitzels Forlag.

- Kildedal, K. & Laursen, E. (2012). Professionsudvikling – utvikling av profesjonell praksis gjennom aksjonsforskning. I G. Duus, M. Husted, K. Kildedal, E. Laursen & D. Tofteng (red.), *Aksjonsforskning* (s. 81-95). Frederiksberg: Samfundslitteratur.
- Lavee, E. (2017). Low-Income Women's Encounters with Social Services: Negotiation over Power, Knowledge and Respectability. *The British Journal of Social Work*, 47(5), 1554–1571. <https://doi.org/10.1093/bjsw/bcw131>
- Ledwith, M. (2011). *Community development : a critical approach*. Bristol: Policy Press.
- Lid, I. M. (2017). Martha C. Nussbaums politiske teori om rettferdighet som bidrag til et teoretisk grunnlag for likeverd og medborgerskap. *Fontene forskning*, 1, 16–28.
- Mathiesen, T. (2011). *Kritisk sosiologi: En invitasjon*. Oslo: Novus forlag.
- McDonald, C. (2006). *Challenging social work: The institutional context of practice*. New York: Palgrave Macmillan.
- McLaughlin, H. (2009). What's in a Name: «Client», «Patient», «Customer», «Consumer», «Expert by Experience», «Service User» – What's Next? *British Journal of Social Work*, 39(6), 1101–1117. <https://doi.org/10.1093/bjsw/bcm155>
- Nielsen, K. A. (2012). Aksjonsforskningens historie – på vei til et refleksivt akademisk selskap. I G. Duus, M. Husted, K. Kildedal, E. Laursen & D. Tofteng (Red.), *Aksjonsforskning* (s. 19–37). Frederiksberg: Samfundslitteratur.
- Pinker, S. (1994, 06.04). The game of the name. *The Baltimore Sun*. Hentet fra http://articles.baltimoresun.com/1994-04-06/news/1994096202_1_dutch-words-language
- Schneider, A. L. & Ingram, H. M. (1997). *Policy design for democracy*. Lawrence: University Press of Kansas.
- Seim, S. (2006). *Egenorganisering blant fattige : en studie av initiativ, mobilisering og betydning av Fattighuset* (Doktoravhandling). Göteborgs Universitet, Institutionen för socialt arbete, Göteborg.
- Seim, S. & Slettebø, T. (2011). Collective participation in child protection services: partnership or tokenism? *European Journal of Social Work*, 14(4), 497–512. <https://doi.org/10.1080/13691457.2010.500477>
- Selseng, L. B. (2017). Formula Stories of the «Substance-Using Client»: Addicted, Unreliable, Deteriorating, and Stigmatized. *Contemporary Drug Problems*, 44(2), 87–104. <https://doi.org/10.1177/0091450917698963>
- Slettebø, T. (2000). Empowerment som tilnærming i sosialt arbeid. *Nordisk sosialt arbeid*, 2(00), 75–85.
- Socialstyrelsen. (2006). *Lokale hämløshetsprosjekt 2002-2005: – resultat, slutsatser och bedömningar* (Rapport). Socialstyrelsen.
- Taylor, C. (2001). Fortolkning i humanvitenskapene. I S. Lægroid & T. Skorgen (red.), *Hermeutisk lesebok*. Oslo: Spartacus.
- Townsend, A. (2013). Principled challenges for a participatory discipline. *Educational Action Research*, 21(3), 326-342. <https://doi.org/10.1080/09650792.2013.815038>

Artikkel 2:

Aaslund, Håvard, og Seim, Sissel. 2020. 'The Long and Winding Road' — Collective action among people experiencing homelessness. Publisert i *International Journal of Action Research*, 16(2), 87-108. DOI: <https://doi.org/10.3224/ijar.v16i2.02>

'The Long and Winding Road' — Collective action among people experiencing homelessness.

Håvard Aaslund and Sissel Seim

Abstract

What possibilities exist for collective action among marginalised people? Through participatory action research (PAR), we study possibilities for collective action among people affected by homelessness and substance use. We describe the process of collective action in a single case, the X-street project, and scrutinise how collective identity can contribute to understandings of collective action. Findings of collective identity in boundary work, consciousness-raising and negotiations suggest that identity work and collective action are closely linked in processes of empowerment and created in mutually reinforcing processes. The case shows that the group succeeded in building a collective action project by simultaneously challenging its members' public identity and providing them with home and work. More research is needed about the processes of collective action, and the relationship between material change and identity work.

Key words: Participatory action research, self-organisation, collective identity, collective action, homelessness, substance use

El camino largo y sinuoso: Acción colectiva entre personas que viven sin hogar

Resumen

¿Qué posibilidades existen para la acción colectiva entre personas marginalizadas? A través de la Investigación-Acción Participativa (IAP), estudiamos las posibilidades para de acción colectiva entre las personas afectadas por la falta de vivienda y el uso de sustancias. Describimos el proceso de acción colectiva en un solo caso, el proyecto de la calle-X, y examinamos cómo la identidad colectiva puede contribuir para comprensiones de la acción colectiva. Los hallazgos de identidad colectiva en el trabajo de frontera, en la concientización y en las negociaciones, sugieren que el trabajo de identidad y la acción colectiva están estrechamente vinculados en procesos de empoderamiento y creados en procesos que se refuerzan mutuamente. El caso muestra que el grupo consiguió construir un proyecto de acción colectiva desafiando simultáneamente la identidad pública de sus miembros y proporcionándoles una vivienda y trabajo. Se necesita más investigación sobre los procesos de acción colectiva y la relación entre el cambio material y el trabajo de identidad.

Palabras clave: Investigación-Acción Participativa, auto-organización, identidad colectiva, acción colectiva, falta de vivienda, uso de sustancias

Introduction

This article aims to explore the possibilities and challenges of collective action for marginalised people through the lens of collective identity. We discuss findings from a Norwegian participatory action research project, the “X-street project”, that emerged amongst people with problematic relations to substances and marginalisation in the housing market. The homeless population in Norway is small compared to other countries, but the group is more marginalised and problem-ridden than in many other countries. Norwegian housing policy is largely based on home ownership and free market policy. Shelters are widely available, but run in a way that resembles institutions rather than homes (Dyb, 2016, 2017). In contrast with multiple examples from USA (Cress & Snow, 2000; Snow, Soule & Cress, 2005), Norway has not seen any organised protest from homeless people, but there have been collective actions related to poverty and substance use, sometimes also addressing housing problems (Seim, 2014).

The collective action X-street took place in Oslo, the capital of Norway, and started at a shelter for women without a stable housing situation. The shelter was managed in partnership between employees and the women using the shelter. Together with an NGO, the women and the employees initiated a project aimed at mobilising people who were homeless after substance treatment or prison, with the intention of creating a self-managed housing facility with attached social enterprises. They named the project “X-street”: a collective action project attempting to establish their own affordable self-governed solution to homelessness and unemployment. By carrying out the project they also wanted to challenge the public image of ‘people like us’ by showing that they were capable of running their own housing facility and related enterprises.

In this article we will discuss possibilities and challenges for collective action among marginalised people, using the X-street project as a case study. We ask:

- How can collective identity contribute to understandings of collective action among people experiencing problems relating to housing and substance use?
- How was collective identity negotiated and developed in the X-street project, and how did the action researchers contribute in this process?

Collective identity has been suggested as a prerequisite for collective action and the pluralities and tensions constituting it, especially regarding new social movements (Calhoun, 1995; Melucci, 1995).¹ This study aims to expand earlier knowledge on action research with homeless populations, by using theories from the social movement literature and describing the process of mobilisation for action through collective identity. Our study links earlier findings related to shifts away from the homeless identity (Clover, 2011; Wang, Cash & Powers, 2000), with findings related to empowerment, service delivery and grass-root organisation (Paradis, 2009; Walters & East, 2001; Yeich, 1996). We thereby show how action research processes can simultaneously lead to actual housing and identity development for the homeless.

---

1 Resource mobilisation theory (Cress & Snow 1996) may also shed light on the support and possibilities necessary for such an action, and this will be discussed elsewhere.

In the following pages, we present our theoretical framework, previous research on collective action and action research related to substance use and homelessness, and describe the subject of our study, the X-Street project. After that, we present the methodology for this study, followed by a presentation and discussion of the findings.

Theoretical framework

Collective action may take several forms, and it is difficult to find an analytical definition that distinguishes collective action from similar phenomena, such as interest groups, political parties, social movements or forms of political protest (Diani & Eyerman, 1992). Collective action must be understood as complicated processes where the actors participate in constructing their action (Melucci, 1996).

Collective identity can be described as the way a group experiences and defines themselves as a group: the 'we, that distinguishes from 'the others' who do not belong to the group (Calhoun, 1995). Collective identity must be understood as a process, an agreed definition of common traits in a group, a definition that is open to negotiation and change regarding ends, means and relationship with the environment (Melucci, 1995). The social construction of a "we" is continually at work when collective action occurs and may with Giddens (1991:54) be understood "in the capacity to keep a particular narrative going", in this case to keep a narrative about 'we', going.

Collective identity may have a more comprehensive meaning, including that "[the actors] also share (a) ideas and beliefs which allow them to frame such issues into broader and more meaningful perspective; (b) solidarity and sense of belongingness." (Diani, 1992:111).

Collective identity also touches upon *public identity and politics of identity* (Calhoun, 1995; Johnston, Laraña & Gusfield 1994). The concept *public identity* refers to the dominant or prevailing perceptions of the group in wider society, as "the influences that the external public have on the way social movement adherents think about themselves." (Johnston et al., 1994:18). The *politics of identity* may involve consciousness raising, a group's engagement to change their own understanding of their situation, their experience of self-respect and recognition; as well as changing the public identity of a group that is marginal or excluded (Calhoun, 1995; Johnston et al., 1994). Another important aspect of the politics of identity is fighting for recognition of the group's material interests and rights to representation and participation.

We understand the processes of collective identity, public identity and the politics of identity as ongoing negotiations about relations and status, which also include structures of power. Taylor and Whittier (1992) suggest three analytical elements to study collective action and collective identity: boundaries, consciousness and negotiation.

Boundaries mark the social territories of the group by highlighting differences between the group and others. However, a dilemma often overlooked by collective identity scholars is that identity categories are the basis both for oppression *and* for resistance. For example, the queer movement specifically aims at deconstructing such identities, seeking liberation through a demolition of collective identity (Gamson, 1995). This dilemma is even more

complicated when fighting for acceptance of identities linked to poverty, homelessness or substance use. Here identity is specifically linked to problems that most people want to overcome, and may thereby undermine the basis for the collective identity if they succeed (Seim, 2006).

Group consciousness relates to the significance of the collective and the interpretive framework of common interest, experiences and opportunities (Taylor & Whittier, 1992). Consciousness work and the need to reconsider language have been emphasised in participatory action research and empowerment (Glassman & Erdem, 2014; Ledwith, 2011). By challenging the public expectations of how they should be treated, marginalised people challenge discriminatory labels and public identities.

Negotiation highlights the process by which a collective action works to change symbolic meanings. Interactions between groups tend to reinforce established public identities (Taylor & Whittier, 1992). For example, social services are constructed differently to different target populations based on the sympathy and degree of power attributed to the group. These characteristics reinforce both the individual's self-identity and their public identity (McLaughlin, 2009; Schneider & Ingram, 1997). The concept of negotiations points to the myriad of ways people work to resist negative social definitions embedded in everyday life, normally not considered tactics or strategies. These negotiations can be private or public, informal or formal (Taylor & Whittier, 1992).

The expression of collective identity is an emerging social transformation (Furst & Balletto, 2012; Neil 2002), but also a powerful motivation for individual action (Friedman & McAdam, 1992) and linked to narratives and mobilisation of feelings (Ganz 2011; Jasper 2010). We will use theories of collective identity, public identity and the politics of identity as a basis for discussing the emerging collective action in X-street, focusing on boundaries, consciousness and negotiations (Taylor & Whittier, 1992). Central questions when analysing collective action in the case of X-street are: Through which processes is the practice of collective action constructed? How are the different elements negotiated or produced? In which processes are the actors involved or not involved in the collective action? How do the actors make "sense of what they are doing"?

Previous research

Protest and collective action are not always available to all groups: such possibilities are also determined by structural conditions. Large numbers of marginalised people are fatalistic and consider themselves helpless; they accept the authority and the legitimacy of institutional arrangements (Piven & Cloward, 1979). Public opinion about people affected by homelessness is strongly influenced by the idea that a person's circumstances are determined by their will, character and choices (Schwan, 2016; Scullion, Somerville, Brown & Morris, 2015; Teixeira 2017). Topics of social inequality are often individualised and naturalised by professionals (Juberg & Skjefstad, 2019), and professional narratives are fatalistic and construct substance use as a personal problem, obstructing the process of creating 'new identities' not linked to substance use (Alexander, 2008; Järvinen, 2002; Selseng, 2017; Teixeira 2017). Research on 'homeless identities' has also been argued to construct

homelessness as an identity problem, depersonalising people and making what they *lack* their defining characteristic (Parsell, 2010), as well as opening for dehumanising policy and 'care' (Herring, Yarbrough & Alatorre, 2019). The homeless identity has been characterised as 'atomistic' and lacking any sense of temporality, being present-centred and ego-centred. Such a characterisation is rooted in psychological or cultural explanations (Elias & Inui, 1993; Lemke, 2016; Loehwing, 2010; Van Doorn, 2010), but could also be explained by the situation for the homeless people on the street (Flåto & Johannessen, 2010; Snow & Anderson, 1993). Critical researchers have argued that decontextualised analyses, psychiatric focus and a language of disability in the research industry about homeless people, have distorted homeless people to a highly dysfunctional population (Snow, Anderson, & Koegel, 1994), which are reproduced by professionals to fit clients for housing or shepherd them into rehabilitative programmes (Smith & Anderson, 2018; Stuart, 2014, 2016). On the other hand action research projects and ethnographic research has shown that homeless people comprise a range of different groups and engage in collective actions, research, sharing of modest resources, advocacy entrepreneurship and services, while also having chronic distrust and fragile social bonds (Snow & Anderson, 1993; Stuart, 2016; Wagner, 2018 [1993]).

The call for research contextualising homelessness and lifting their voices would make a good argument for participatory action research, which has been called for in the field of homelessness (Power et al., 1999). Several action research projects have been conducted with homeless populations. Action research with homeless women and men have shown that arts-based participatory research and photovoice can challenge stigma and allow for new identity formation instead of the homeless identity (Clover, 2011; Wang, et al., 2000). Also, action research can facilitate political empowerment and effective advocacy (Paradis, 2009), and lead to examinations of needs and models for non-professional service delivery (Walters & East, 2001). Other studies have shown the potential of participatory action research as a tool for grassroots organisation and creation of a union (Yeich, 1996), for building strengths and resources (Razpotnik & Dekleva, 2012) and facilitate dynamic interactions between different stakeholders related to an "open-air drug scene" (Arantes do Amaral & Hess, 2018). Although many of these touches upon relevant issues, few projects seem to have focused on establishing a material solution to the problem of homelessness in relation to identity.

Interaction with institutions and professionals may increase attributions of personal responsibility while negating structural inequalities (Farrugia, 2011), thus reinforcing identities of being needy and incapable (Takahashi, McElroy & Rowe, 2002). Beck (1997) calls this the "individualisation of structural risk". Negative experiences with helping services can have oppressive and harmful consequences that may lead to further exclusion or material deprivation, but could also serve as a platform for resistance and negotiations over exclusion, knowledge and power (Lavee, 2017). The inclusion of housed allies in collective actions can make opportunities for collective action not otherwise available for the homeless population, but could also reproduce structural violence (Norman, 2015).

The emergence of collective action and social movements entails a transformation of consciousness: the system loses legitimacy, and people begin to assert their rights and believe in their own capacities (Piven & Cloward, 1979). Challenging the public identity of a

'typical' homeless person is a suggested collective path for reframing homelessness, in a way that restores the possibility of change for people affected by homelessness (Teixeira, 2017). Earlier research has demonstrated collective action to be an effective strategy for mutual support and voice for stigmatised groups (Slettebø, 2013). People experiencing homelessness in USA who have a feeling of collective identity are far more likely than others to participate in protest, and to believe that participation will affect their own situation (Corrigan-Brown, Snow, Smith & Quist, 2009). Lemke (2016) identified collective identity as a key component of the successful "homeless movement" in USA, and collective identity is seen as a central element in recovering from substance use (Matto & Cleaveland, 2016; Weinberg 2001).

Although a solid body of research is written on homeless collective action and identity many of the studies regard collective identity as a fixed variable, rather than having a process-oriented and dynamic character, including time and material changes (Corrigan-Brown et al., 2009; Lemke, 2016; Snow et al., 2005). The few studies using a process perspective to study collective action related to housing highlight the importance of framing the group, and a clear identity (Bradley, 2012; Croteau & Hicks 2003). People inhabit more than one identity, and a literature review found a striking paucity of research on women's economic justice organisations in social movement journals, which usually centres on white masculinity as the ideal typical subject of political activism (Ernst & Luft, 2017). In this article, we throw light on the dynamics between action and collective identity, material and symbolic change, in the case of collective action: X-street, carried out by a group of people with intersecting marginal identities but all with experience of homelessness.

The case of our study: X-street

We have anonymised the case of investigation as X-street. The project, initiated by guests and employees at a women's night shelter, attempted to create a resident-managed housing accommodation for the women and people in the same situation, also including men. They wanted the house to include a stable housing facility and be a base for their newly started washing firm, as well as constituting a 'think-tank' for other social enterprises.

X-street was born out of a crisis when the night shelter was experiencing cuts in public funding. To avoid closing, the women chose to help run the shelter in partnership with the remaining employees. This proved to be a success: for guests as well as employees, and spurred further ideas: For example, the women said: "If we can wash for ourselves, we can wash for others!", and so they formed a washing company. After a year, most of the women had improved their life situations; they had work, used drugs less, re-engaged with their families and gained self-confidence. However, they still lacked a permanent place to live, as the shelter was closed during the day.

With their improved sense of capability and self-confidence, some of the women decided that since they were practically running one house, why not run another? They initiated a process to establish a self-governed house for themselves and other people in the same situation, and for both genders. Together with employees at the shelter and representatives from an advocacy group for people with a problematic relation to substances, they worked

out plans for the project and lobbied to convince the NGO running the shelter to support the project with a house and funding. The original plan was a completely self-governed house, but the project was reframed as a development project and the NGO funded three project staff to plan and start up the project, two of whom had experienced substance use or homelessness themselves. The staff, interested future residents, and the researcher started the planning process in autumn 2015. The X-street project opened in March 2016, and the first residents moved in. By summer 2017, the house had 20 residents and X-street was organised with a board of directors and written statutes. The project was recruiting new participants, and ran a courier company, a cleaning company and a maintenance company.

X-street aimed to include people who wanted to participate in the project by living there or working in the social enterprises. The project consisted of actors with positions and roles transgressing the orthodox dichotomies of paid staff and service user, or of helper and help-seeker. Most of the residents had problematic relations to substances, but not everyone. The participants working in the companies were employed by the NGO, since the companies were not separate businesses. The NGO organised X-street as a separate project, funded it and made the property available. The project co-operated with interested businesses, social service offices and institutions offering treatment for substance-related problems.

As a case study, X-street is hard to categorise. We could categorise it as rehabilitation, activation, self-help, social housing, community work, or as a home or entrepreneurial cluster, but it is neither social work nor an organisation as commonly understood. In this study, we rather interpret it as a *collective action undertaken in partnership by people in marginal positions, employees in an NGO and researchers*. Drawing on existing knowledge, we turned to theories of collective action and empowerment to analyse the case. One central topic during the project was negotiations about *identity*, and it became evident that this was a crucial element in the proceeding action. This lay the ground for an analysis informed by the theoretical concept of collective identity.

Methodology

This research project adopted a participatory action research approach (PAR) to get as close as possible to X-street and the process of collective identity by participating in the project with people working and living in the project (Kemmis, McTaggart & Nixon, 2013). We have chosen to study one emerging collective action on a micro-level, rather than from grand theories (Jasper, 2010).

Studying evolving collective actions and periods of tension can be especially helpful when looking at the dynamics of collective identity (Croteau & Hicks, 2003). Action research is particularly apt when studying constructive research questions: to examine the possibilities for new or alternative actions or practice forms. By choosing a participatory and interventionist research approach (PAR), we acknowledge the constructive features of collective action, and redefine the relationship between the observer and the observed (Melucci, 1995). Rather than being a mirror to reality, our research reflects the circular process of modelling and self-modelling identity and action with the outside context. Intentions of change and action are parts of the research.

Applying PAR, we have maintained a democratic understanding that not only the action and change processes, but also *knowledge production*, should be developed in cooperation with all participants, because neither researchers nor other people have exclusive claims to understand reality (Nowotny, Scott & Gibbons, 2013; Reason, 1988; Whyte, 1991). Melucci (1995) stresses that practice focusing on process should recognise that actors understand the meaning of their actions, and that the researcher-actor relationship is itself subject to observation. Collective identity consists of contradictory systems of meaning which should not be reduced to behaviours and opinion (Melucci, 1995). By attaining knowledge about action and change through participation in action and change, and through analysis and dialogue between the participants in the change process, we have tried to produce actor-oriented, process-aware and reflective data. To avoid the problem of action research assuming a kind of missionary task on the part of the researcher: providing the actors with a consciousness they are presumably not able to produce for themselves, we have taken a dialogical approach to PAR, attempting to be a mirror, rather than an emancipator (Melucci, 1995). The researcher took part in dialogues and negotiations about planning and establishing the project. From the early planning stages until moving into the house, one of the researchers (the first author) participated in conversations and meetings, work, daily chores and social happenings. The participants wanted the researcher to help initiate and take part in reflection work about roles and responsibilities in the ongoing work establishing the project. This took place in an array of different arenas, from all meetings discussing research problems and big topics like stigma, ‘who are we?’, ‘what is this project?’, to informal conversations discussing strategies to engage the participants more or to deal with conflicts.

Data production

The project yielded a rich body of data, consisting of field notes, reflective notes, minutes, pictures, sound files, questionnaires, documents and web pages. Data was produced through participatory observation, interviews, focus groups, meetings and informal conversations over four years. For this article, we used the following data sources: 1. Field notes and documents from summer 2015 until spring 2016: collaborative meetings, residents’ meetings, planning meetings, informal conversations, social gatherings and practical work. Field notes were done by hand or written on a computer right after the participation. 2. Documents: minutes, reports, web pages, project descriptions and case reports written by the participants. 3. 13 qualitative interviews with the first participants, conducted as semi-structured individual interviews in autumn and winter 2015/2016. The interviews lasted about one hour, were recorded and transcribed for analysis. 4. Transcriptions from two focus groups with nine participants conducted in autumn 2017 were used to validate the findings.

Participants

Through the period, 55 individuals have been engaged in the project in different ways and for different lengths of time. They comprised 22 women and 33 men, although the first participants were all women. 1/5th considered themselves an ethnic minority. All participants

bar one were over 35 years old, and most had experienced long-term homelessness and lived below the poverty line. Although all participants were part of the process in some way or another, some participated more in action and research than others.

Research ethics

The research was granted ethical clearance by the Norwegian Centre for Research Data. The women initiating the project agreed early on to collaborate in research, but each participant determined their level of participation. The researchers and participants wrote a written agreement about the aims and methods of the research that we discussed at a general meeting, and the elected board and the researcher signed. In addition, the participants gave written consent in interviews and focus groups where a tape recorder was used. In informal settings, consent was given orally, and at meetings the researcher asked everyone's consent before attending.

Analysis

The experiences from the project were analysed continuously in conversation between the participants and the researcher, by creating meaning out of the ongoing action and discussing new strategies along the way, focusing on the work process, categorisation and concepts. These were revealed by what caught the participants' attention and were therefore underlined as important.

For this article, the first author and the second author, as co-researcher, re-analysed the documents, minutes from meetings and field notes and interviews. We firstly identified themes of identity, possibilities and aims. Themes of interest emerged from answers to questions like "who are we?", "what do we want?" and "what are we capable of?" Themes were both the actual words used, but also reflections on identity, ideas, capability and strategy. However, as the analysis progressed, themes related to identity, language and negotiations appeared, resulting in a more adaptive strategy in the later stages. Focusing on collective identity and looking more specifically for expressions of collective identity, lead to a more theory-informed strategy. We asked what was negotiated as the collective identity, analysing the process based on the analytical concepts of boundaries, consciousness and negotiations (Taylor & Whittier, 1992). The empirical material also included storytelling and emotions, leading to us also including the concept of narrative as an aspect of collective identity (Ganz, 2011).

Although we have analytically distinguished between boundaries, consciousness and negotiation in the presentation, several of the examples could fit into more than one analytical category. There is overlap, but also dynamics between them. For example, negotiations occurred about boundaries, but also about consciousness, and boundary work set off the process of consciousness work. And negotiations with the researcher were also a part of boundary-making. Together this formed what Melucci calls "autonomisation: the process of becoming autonomous (Melucci, 1995). This process is linked to Giddens' view on identity as a way of keeping the narrative going (1991).

Our preliminary analyses were discussed with the participants in the focus groups in fall 2017, where nine participants and one researcher mulled over findings and perspectives

on previous understandings of the material. In the focus groups, new data emerged which supplemented and refined the other data. The focus groups served as validation by testing the assumptions and understandings with the project employees, but they also provided analytical data, since the participants presented their interpretations and new perspectives. Most notably, the respondent validation highlighted the need for more diversity and dynamics in the understanding of the respondents' collective identities. The participants expressed different understandings of identity at different stages in time, and they could say contrasting things in public and in private. New participants also added their views. This again directed us to theories with dynamic concepts of collective identity and collective action. By returning to the data and making new analyses and reflections, the data production reflects the shift between reflection and action in PAR. To understand how collective identity developed, we will present our analysis in terms of boundaries, consciousness and negotiations (Taylor & Whittier, 1992).

Findings

As a process involving constructions of ends and means, networks of relationships and emotional investment in a common unity (Melucci, 1995), the collective identity was not as clearly expressed as the literature suggests. The first participants described X-street as a *service user* led temporary housing project, and a social entrepreneurship project providing work and activity. However, the later participants had different opinions about what they wanted the project to become. Several questions arose when trying to describe the initiative; should it be understood as a social work initiative, a research project, or a philanthropical venture? What was the common denominator or common identity for the people using the initiative: client, service user or substance abuser? This led to work on boundary-making.

Boundary-making—who are we?

Boundary-making was there from the very beginning. Initially, on March 25, 2015, an outline of the project, made by the initiators and the NGO, had been accepted as a basis for planning the initiative. In this document, the participants in the project were described as *users, homeless people, and drug-addicts (rusavhengige)* but also as people with experience of substance-dependence. The project was described as a *social work* or *community work project, a user-led (user-controlled) project*, with a strong emphasis on *user-participation*.

In the fall of 2015 the future residents, representatives from the NGO and the researcher engaged in concrete plans to design the X-street project. Early on, the future residents expressed the desire to change the language in the outline of the project (Minutes from planning meetings, 2015). This sparked an intense debate about the words used to describe them as a group: service-user, user and drug addict, which they found repressive. The ambiguity of the word 'user' in this context is also connected to the term 'drug-user'. They felt that these terms defined them only in relation to their problems, and thus reduced them as human beings, subjects and agents. As one said: "All persons are more than the problems they have with substance use." (Minutes, 25.11.15). In the discussion, they discarded words

like narcotics, and decided that the words or terms 'drug career', 'drug scene', 'misuse' and 'relapse' should never be used. When discussing the term 'drug scene', they argued that drugs are not the most important phenomenon characterising these scenes.

After the discussion, they settled on "people with a problematic relation to substances", because this would better express that the relation to substances was one of many facets in a person's identity. The other stakeholders in the planning group agreed to this, and the description was accepted as a definition for the target group for the project, describing how the people involved perceived their common denominator, or the common trait that can be understood as the *collective identity* for the group of people they wanted to include in the project.

The actors also discarded words they had used initially to describe the content of the project. After discussions, they did not want to describe it as a housing shelter, an institution or a residential facility, they wanted a home. To be an innovative place for creating job opportunities, they wanted to use the word 'job' or 'work' instead of 'activation'. In line with this they agreed to use words that described their situation in the new project, as *residents* in their home at X-street, and as *co-workers* in the X-street project, and as *workers or employees* in the firms that started or were about to start. Instead of user-participation or user-management, they decided to use words and terms like 'active influence', co-operation, co-determination and democracy.

How the participants constructed boundaries also had practical aspects. The residents chose who could move in when there was an available room. Initially, the aim was that the house was to be inhabited by half by students, and half by people who had experienced drug problems. When administrating the scarce resource, the participants had trouble accepting students as residents when there were homeless people in need, and this aim was abandoned. At times some of the participants wished for more 'normal people' to move in, especially when there were situations with drug use or aggression among the participants. The solidary criteria however tended to be most important. The participants stated that they wanted to reach people who were willing to be part of the project and wanted to help run it and work in the enterprises. Sometimes these were not the people in most urgent need of a place to live, and the project tended to offer rooms to people who could be relied upon to contribute to the project. As the project developed, they included people who had experienced homelessness even if they had not experienced drug problems but had other experiences of exclusion like trafficking, poverty or mental health problems. The common experience of being excluded from housing and labour opened for including them in the collective identity of a 'we', with the possibilities to run the project.

In time the collective identity became less related to the problems experienced, and more to being people in the process of changing their life. One said: "We are all people on our way to getting better from something, whether it is substance use, poverty, health problems, homelessness or other things". Although the first naming of the collective identity focused on substance use, inclusivity was a part of the project from the early stages.

Boundary-making and discussions about the language used to describe aims, content and organization were critical parts of creating a collective identity. An important part of this work was also defining *who we are not*, constructing multiple roles related to function instead of all-encompassing traits of members, and the importance of making a 'home'.

Later, when the group encompassed people without experiences of using drugs, some used the terms “people who have experienced exclusion” or “people who have experienced precarity”. Others were less interested in a common name. One woman said to me when asked about participating in the focus group validation: “Ask someone else about that language stuff. I am more concerned with action”. The relation between action and language became a topic when recruiting new participants: mostly men from prisons or institutional treatment, and became linked to the development of consciousness.

Consciousness

The consciousness work in X-street consisted of examining the participants’ experiences, their common interests and their agency. In the ‘new’ language, they defined X-street as a *home*, referred to the *residents* in the house, and described the project as a job-creating entrepreneurial initiative. A central element of this construction of an identity was that the project was something new; it was not something that could be incorporated in existing social work theory, or designated by other existing models for participation. A central theme in planning the project was how to organise and handle co-determination and democratic participation. This was discussed in the project meetings in which the future residents, representatives from the NGO and the researcher participated.

A strong motivation for X-street was that the first women saw possibilities for collective action. They had mostly managed their rehabilitation on their own, and had worked hard to advocate for a resident-managed house. One of them expressed it thus:

I was taking part from the beginning of the beginning. We decided maybe we could get this place to a new project. At the start it was... we didn’t think it was actually gonna happen, because we had to make people believe in what we wanted to do, to permit us to do it. It’s fun to think about that just from a little idea: “Yeah, maybe we can do it”. Now it is actually happening. I never thought we would get permission. So, it is strange when I’m thinking back. But it has been very stressful. So many meetings. A lot of work. But the result... a little hard to say right now. It has been open for a short time. I think it will be good. (...) I think and hope that I have influenced how this house has become, but I don’t know. (female participant)

This narrative, the results of thinking they could do it, and then seeing it happen, affected the perception of what was possible. As we see, the female participant attributed the outcomes to the collective action. However, there were also doubts and discord. Several of the male participants recruited later felt that it was impossible to create engagement and participation with the kind of people living in the project, and questioned whether it was even desirable. At one meeting the leader of the residents said: “This is supposed to be a ‘user-managed’ house. If we are not able to do that, if people do not show up at meetings, maybe the project gets shut down. Then none of us will have a place to live”. The bottom line was that the people were there to get a place to live, and sometimes the aim of running the place themselves seemed like a burden they had to carry, something imposed on them from above.

Several participants reported that being part of the project had given them hope for the future and that they felt a sense of dignity. During a break in one of the big planning meetings held at a conference centre paid for by the NGO, one of the participants told me that he could not imagine that it was *him* sitting there in the conference room with the nice lunch. Enthusiasm was also a big part of this mobilization period. Many were also grateful for get-

ting the chance to participate. Taking part in the narrative contributed to agency for the participants: especially on an emotional level, through hope, courage and motivation. In the narrative the participants could position themselves as protagonists, they had agency. In this way, being part of the action also became a way of changing or confirming another identity. One of the male participants expressed how he felt before joining the project:

What he [the project manager] first presented was this lofty idea. I was a bit reserved in the beginning, but I see the possibility to realize some dreams I have been having for a long time (...) I got a feeling that I could master it, or succeed, the same feeling I got when I was admitted at the writing academy years ago.

The project offered him a possibility to take part in the narrative of the women activists/protagonists in the story. At the same time, it also allowed for the agency to spill over onto other parts of his identity, as he saw the possibility to realise the role of an artist within. A part of this came also from the "lofty ideas". Presenting the project as something that had never been done before, and the participants as people who could do anything were important aspects.

The *idea of the project* was another central motivation for the participants:

It was work, housing and the idea. Those three things. Work and housing first and foremost. But the idea that John [project manager] came with, as an entrepreneur, that's what made me feel this might be a bit bigger. Here, then, all possibilities are open. That sounded real. (male participant)

This "idea of the project" was a common phrase often brought up in resident meetings, especially when certain aspects of it seemed to run toward more conventional shelter rules or ways of doing things. The "idea of the project" became a counterstrategy against what has been termed *mimicry*, the tendency of service user-led projects to mimic the relations of conventional social work.

Central in this counterstrategy was to challenge what the participants described as the *institutional mindset* [institusjonstankegangen]. Many of those joining the project had received institutional rehabilitation, and they felt that this experience had reduced their self-agency, made them expect that others should do things for them, and nullified any sense of agency and control of their own life. One of the participants explained it like this when interviewed in residential treatment before moving into X-street:

So, already first meeting, I got that I have to put away a lot of the institutional mindset. Take a couple of years here, and you'll find out. It sits in the body. It's this sticky pulp. (...) I have asked if we could get a calendar book to write appointments and stuff like that to get some more... like now we get to know our appointments the day before. But it hasn't been accepted yet. So, I kind of get to know what I'm gonna do the same day as I'm gonna do it.

The experience of "the institutional mindset", also referred to as "treatment injuries", was a recurrent theme through the processes of negotiating responsibility, power and participation in the project. The tension between "the institutional mindset" and the idea of the project also spurred some paradoxes. Some participants were unhappy with having to do the work in the housing co-operative: one resident said: "If we had known that we had to do everything ourselves one year ago, it would have been nice". Others expressed that the point was to prove that it was possible to change this mindset both in the individual participants and in the surroundings, to challenge stigma and the public identity, and raise consciousness and agency.

Consciousness work was an ongoing process that constantly needed reaffirmation. The narrative of the history of the women, the idea of the project, and institutional mindset were central themes in processes of ‘regaining consciousness’. Another theme linked with consciousness was negotiating with their surroundings.

Negotiations—changing symbolic meanings

Throughout the collective action, collective identity was constructed in relation to other actors as negotiations. Some negotiations took place in various relations with the NGO, with the outside world and within the group. To make the project less risky for the NGO’s board, X-street was negotiated as a development project. When the project was established, the active initiators and a representative from an organisation for substance users were employed as staff members.

What we really wanted was a self-governed house with just one part-time social worker to help with applications and stuff. But the [NGO] did not dare support that. So, we had to re-phrase it as a developing project [fagutviklingsprosjekt] and add three project workers to the application. Then it was ok. (female participant)

In this way, the project stuck to their plan of a *mostly* self-led project, since some participants were included as employees. This was part of the ambition to create real jobs:

People [like us] are not supposed to go into the work force and get a real job. Funding goes to street magazines and ‘activation’ programs that the employers don’t want to hire people from. It is social dumping. We want real jobs and real wages. (...) Well, we have started a cleaning company without any knowledge. We just did it. (female participant)

Negotiating for real jobs was closely connected to opposition towards symbolic repression; the experience of being an object for activation techniques as described by a male participant: “You feel forced to be active. It was supposed to do me good: ‘It will make the thoughts go away’. Instead of because it is normal, it is because you have a drug problem.”

A parallel to this was the negotiations needed to realize the concept of a home. This had to be negotiated first with the NGO that owned the house. The property had to be re-regulated as a residence, rather than an institution, so the residents could register as living there. The NGO agreed to invest time and money in this, and the property was re-regulated. The local social welfare office, however, did not accept the residents as registered in their district, claiming that they should seek help at their former social security offices because it was not “normal housing”. The residents had to negotiate with the City Department, before reaching a settlement.

Negotiations also occurred within the group about what was possible. Some participants had high expectations for the project: “...here I feel that we are going to have real responsibility and real involvement. I really have faith in the project manager. He will give us the wheel as soon as it works” one of the residents asserted before moving in. At the same time, some residents stated that things were moving too fast, especially when they had to handle conflicts and the limitations of in-house drug use. One of the participants commented: “Is resident management to start at once letting go of everything? I imagine standing in that situation I would experience it a little traumatic if I came from a rigid system”. She also lamented that participants got insufficient attention at the meetings: “I am used to that it’s the users talking at the meetings, but here the staff is talking, and the users are for show.”

Negotiations were an important part of the collective identity and took place with the NGO, the outside world and within the group. Central themes for the negotiations were real influence, real jobs and real housing, changing the symbolic meaning from *other* to *normal*.

Discussion

In the case of X-street, building collective identity through collective action was part of a participatory action research context, aiming to construct local knowledge and new practice (Pålshaugen, 2014). The project was not initiated by a researcher to mobilise or emancipate marginalised people. It was a joint process of dialogue, with the action researcher as a mirror for reflections on collective identity (Melucci, 1995; Kildedal & Laursen, 2012). These reflections encompassed practical challenges like mobilisation or how to get a voice, or advocate for funding, as well as knowledge production, language and collective identity. Working with these topics with an action research approach, in real-time and in the specific context, meant that both the action researcher and the participants had to adjust their primary assumptions to meet the aims of the project, establishing a self-governed house for marginalised people. Participating in attempts to change a phenomenon generates different knowledge than just observing (Lewin, 1951). This study adds to earlier research based on interviews, focus groups or ethnography. It also adds to the body of identity-based action research with homeless people, since aiming to create a material solution to housing produces different challenges to meet.

As Melucci (1995) stressed, studying collective identity means redefining the relationship between the observers and the observed. In our view, the theoretical perspective of collective identity is both well-suited with and an expansion of PAR theories about dialogue and being a mirror for organisations (Kildedal & Laursen, 2012; Pålshaugen 2014). Although research, in this case, was a collaborative effort, the process of collective identity involved different roles. The researcher was not part of the collective identity but was (often) seen as an outsider inside the process. When co-operating in collective action, the researcher became part of a “we”. One of the actions taken in the project was to write a collaborative book chapter about stigmatisation and language. Writing this, the other participants saw the researcher as part of the “we”, working together on an action to change the public identity of the group.

This article aims to describe the research knowledge our work revealed. This is the responsibility of the action researchers, and needs to be related to the research field as constructive supplements and critical perspectives to existing research (Pålshaugen, 2014).

Our analysis shows that collective action is possible among marginalised people affected by homelessness or substance use. The development of collective identity through boundary-making, consciousness-raising and negotiations was crucial for success. On the other hand, there were also substantial barriers on the cultural and structural levels. Heterogeneity seems to have contributed to more potent mobilisation: which is in line with earlier research (Granovetter, 1973; Marwell & Oliver, 1993), but this also made it hard to formulate a clear identity, which has been argued to be a necessary precondition for action (Croteau & Hicks, 2003; Taylor, 2013). Institutionalisation of social problems and fatalism were

challenges to the collective identity. However, these challenges also include possibilities for consciousness-raising, collective identity, and subsequently, collective action.

Their new collective identity as people who were capable of ‘doing it’ opened for new possibilities (Melucci, 1995), and empowerment. This included visions of what to create, as well as narratives of what was achieved, and what the collective was capable of. The collective identity is not just a change of mindset, it must be recognised and negotiated with the surroundings and materialised in social change. It is therefore dependent on action. Anti-stigma campaigns which do not attempt to address broader issues of poverty and discrimination risk solidifying hegemonic accounts (Tyler & Slater, 2018). The participants needed a place to live. The surrounding actors’ evaluation and recognition affected the material outcomes for the group: for example through lobbying for a house, and making strategic changes to the concepts for action. Without the material outcomes of the action, the foundations of the collective identity would probably have withered.

Strategies of changing public identity are about how people want to be represented. In looking at success in homeless mobilisation, Lemke stresses identity and a clear vision as criteria for success, especially emphasising the forging of collective identity through a name when changing the public identity (2016). Our findings show that a collective identity is not necessarily about a name, but about creating a ‘we’ and a horizon of possibilities and limits. In X-street mass communication was not the aim. Rather the aim was to illustrate: also for researchers, social workers and the fellow excluded, what was possible. In that sense, the action, the project and the house were just as important as the name.

Our action research project challenges the previous research position that homeless people are present- and ego-centred. This could rather be understood as a symbolic burden stemming from the public identity imposed on the participants (Farrugia, 2010), but one that is subject to change. Our findings of the creation of collective identity: understood as keeping a collective narrative going, long-term planning, investment in long-term ends, fixed-time meetings and attribution of outcomes to collective action and collective identity, are proof of solidarity and a sense of temporality among the participants. In fact, our material suggests that present-centredness could be something enforced upon people in rehabilitation, for example through refusal of proper planning tools like a daily planner. The notion of the present-centred homeless people legitimises exclusion and fatalism, and implicitly indicts the sufferers as unable to become democratic citizens (Loehwing 2010), thus creating another facet of the stigma of ‘the homeless person’ or ‘drug addict’. By attributing egotism and present centeredness to people in precarious situations, or upholding such a picture, symbolic barriers to collective identity and social movements can persist, causing further individualisation. Being present- and ego-centred and fatalistic, might also be a natural or common reaction to the homeless situation (Flåto & Johannessen, 2010), however an orientation that: as the action research project showed, can be changed under certain conditions. In this case these conditions included a somewhat stable housing and community, a purpose and ideological and social support from a change agent. These factors might prevent the condition of homelessness to generate personal outcomes like fatalism.

The collective identity in X-street did not appear without work and negotiations. There were differences between the early activist women who had struggled hard to be recognised

as capable of undertaking such a project, and the later participants (mostly men), who came straight from prison or rehab, and were accustomed to an institutional mindset. The latter expressed far less confidence in the project's aim and their own abilities in the beginning. The process of negotiating and reconciling these views was an ongoing process, intertwined with the collective action: the efforts and the achievements. The understanding of the situation was heavily influenced by this discrepancy. Without both the experiences of the "sticky pulp", and the experiences of "doing it", the understanding of the institutional mindset as a barrier would not be possible. This was a crucial element in the process of consciousness work, and in triggering the work on changing the public identity.

The collective identity, the 'we' in the X-street project encompassed contradictory meanings. There were differences between negotiations in private and in public, creating an identity for the group as well as a public identity. The collective identity was local, but flexible. When new people joined who did not have the same experiences as the first initiators, the collective identity proved flexible enough to integrate other people who struggled with having a home and work. However, it was not an all-encompassing solidarity project, including groups far away from each other. This suggests that solidarity and collective identity among different marginalised groups is possible, but the common feature of being stigmatised or precarious is not sufficient for such an identity. In X-street, intersectional identities of class, gender and ethnicity influenced the process of collective identity and enhanced the definition of who the project was for: moving from mobilising on behalf of *collective identity* to focusing on mobilising for an *issue* (Taylor & Whittier, 1992).

Conclusion

In this article we have shown how collective action and negotiations about collective identity can operate dynamically in an action research project, mobilising people who have experienced substance use and homelessness. X-street had both material aims of housing and work, and existential aims which were dependent on each other. Gains in one aspect enabled breakthroughs in the other. This process consisted of boundary work, consciousness work and negotiations. Consciousness work and negotiations seemed to be equally important for empowering this marginalised group to challenge the institutional mindset and the public identity of the present- and ego-centred homeless. There is a need for more process-oriented microstudies of collective action, to throw light on the possibilities for empowerment among marginalised groups.

References

- Alexander, B. K. (2008). *The Globalization of Addiction: A Study in Poverty of the Spirit*. Oxford: Oxford University Press.
- Arantes do Amaral, J. A., & Hess, A. (2018). "The Dynamics of Providing Support to Crack Cocaine Addicts in Open-Air Drug Scenes: the lessons learned by the 'Helpers' intervention project". *IJAR—International Journal of Action Research* (1-2018), 30-39. doi: 10.3224/ijar.v14i1.03
- Beck, U. (1997). *Risiko og Frihet*. [Risk and Freedom] Translated by Eriksen A. Bergen-Sandviken: Fagbokforlaget.

- Bradley, Q. (2012). "Proud to Be a Tenant: The Construction of Common Cause among Residents in Social Housing". *Housing Studies* 27(8): 1124-41. doi: 10.1080/02673037.2012.728574
- Calhoun, C. J. (1995). "Social Theory and the Politics of Identity". In Calhoun C.J. (Ed.), *Critical social theory: Culture, history and the challenge of difference* (pp. 9-36). Oxford & Massachusetts: Blackwell Publishers.
- Clover, D. (2011). "Successes and challenges of feminist arts-based participatory methodologies with homeless/street-involved women in Victoria". *Action Research*, 9(1), 12-26. doi: 10.1177/1476750310396950
- Corrigan-Brown, C., Snow, D. A., Smith, K. & Quist, T. (2009). "Explaining the Puzzle of Homeless Mobilization: An Examination of Differential Participation." *Sociological Perspectives* 52(3), 309-35. doi: 10.1525/sop.2009.52.3.309.
- Cress, D. M. & Snow, D.A. (1996). "Mobilization at the Margins: Resources, Benefactors, and the Viability of Homeless Social Movement Organizations". *American Sociological Review* 61(6): 1089-109. doi: 10.2307/2096310.
- Cress, D. M., & Snow, D. A. (2000). "The Outcomes of Homeless Mobilization: The Influence of Organization, Disruption, Political Mediation, and Framing." *American Journal of Sociology*, 105(4): 1063-1104. doi: 10.1086/210399
- Croteau, D. & Hicks, L. (2003). "Coalition Framing and the Challenge of a Consonant Frame Pyramid: The Case of a Collaborative Response to Homelessness." In *Social Problems* 50(2): 251-72. doi: 10.1525/sp.2003.50.2.251
- Diani, Mario. (1992). "Analysing Social Movement Networks." In Diani M. & Everman R., (Eds.), *Studying Collective Action*, (pp. 107-35). London: Sage Publications.
- Diani, M. & Eyerman, R. (1992). *Studying Collective Action*. London: Sage Publications.
- Dyb, E. (2016). "Housing First or no housing? Housing and homelessness at the end of alcohol and drug treatment." *International Journal of Drug Policy*, 36, 76-84. doi: 10.1016/j.drugpo.2016.07.003
- Dyb, E. (2017). "Counting Homelessness and Politics: The Case of Norway". *European Journal of Homelessness*, 11(2). Retrieved from <https://www.feantsaresearch.org/download/article-16658954249654380696.pdf>
- Elias, C. J., & Inui, T. S. (1993). "When a house is not a home: exploring the meaning of shelter among chronically homeless older men". *The Gerontologist*, 33(3), 396-402. doi: 10.1093/geront/33.3.396
- Ernst, R., & Luft, R. E. (2017). "Welfare, Poverty, and Low-Wage Employment". In McCammon H. J., Taylor V., Reger J. & Einwohner R. L. (Eds.), *The Oxford Handbook of US Women's Social Movement Activism* (pp. 291-314). New York: Oxford University Press.
- Farrugia, D. (2010). "The symbolic burden of homelessness: Towards a theory of youth homelessness as embodied subjectivity". *Journal of Sociology*, 47(1), 71-87. doi:10.1177/1440783310380989
- Farrugia, D. (2011). "Youth homelessness and individualised subjectivity." *Journal of Youth Studies*, 14(7), 761-775. doi:10.1080/13676261.2011.605438
- Flåto, M., & Johannessen, K. (2010). "Economic strategies among long-term homeless people: the concept of harvesting economy." *European Journal of Homelessness*, 4, 89-109. Retrieved from <https://www.feantsaresearch.org/download/article-4-28202591817572774325.pdf>
- Friedman, D., & McAdam, D. (1992). "Collective identity and activism." In Morris A. & Mueller C. (Eds.), *Frontiers in social movement theory* (pp. 156-173). New Haven: Yale University Press.
- Furst, R. T., & Balletto, R. (2012). "Heroin Abuse and Collective Identity: Correlates and Consequences of Geographical Place". *International Journal of Mental Health and Addiction*, 10(5), 684-695. doi:10.1007/s11469-011-9354-1

- Gamson, J. (1995). "Must Identity Movements Self-Destruct? A Queer Dilemma." *Social Problems*, 42(3), 390-407. doi:10.2307/3096854
- Ganz, M. (2011). "Public narrative, collective action, and power". In Odugbemi S. & Lee T. (Eds.), *Accountability through public opinion: From inertia to public action* (pp. 273-289). Washington: The World Bank.
- Giddens, A. (1991). *Modernity and Self-Identity: Self and Society in the Late Modern Age*. Cambridge: Polity Press.
- Glassman, M., & Erdem, G. (2014). "Participatory Action Research and Its Meanings: Vivencia, Praxis, Conscientization." *Adult Education Quarterly*, 64(3), 206-221. doi:10.1177/0741713614523667
- Granovetter, M. (1973) "The Strength of Weak Ties". *American Journal of Sociology*, 78(6), 1360-1380. Retrieved from <http://www.jstor.org/stable/2776392>
- Herring, C., Yarbrough, D., & Alatorre, L. M. (2019). "Pervasive Penalty: How the Criminalization of Poverty Perpetuates Homelessness." *Social Problems*. doi:10.1093/socpro/spz004
- Jasper, J. M. J. S. c. (2010). "Social movement theory today: Toward a theory of action?" *Sociology Compass*, 4(11), 965-976. doi: 10.1111/j.1751-9020.2010.00329.x
- Johnston, H., Laraña, E., & Gusfield, J. R. (1994). "Introduction." In Laraña E., Johnston H., & Gusfield J. R. (Eds.), *New social movements: From ideology to identity*. Philadelphia: Temple University Press.
- Juberg, A., & Skjefstad, N. S. (2019). "'NEET' to work? – substance use disorder and youth unemployment in Norwegian public documents". *European Journal of Social Work*, 22(2), 252-263. doi:10.1080/13691457.2018.1531829
- Järvinen, M. (2002). "Institutionalised resignation—on the development of the Danish treatment system." *Nordic Studies on Alcohol and Drugs*, 19(1_suppl), 5-17.
- Kemmis, S., McTaggart, R., & Nixon, R. (2013). *The action research planner: Doing critical participatory action research*. New York: Springer Science & Business Media.
- Kildedal, K. & Laursen, E. (2012). Professionsudvikling – udvikling av professionel praksis gennem aktionsforskning. [Professional development – developing professional practice through action research]. Duus I. G., Husted M., Kildedal K., Laursen E. & Tofteng D. (Eds.), *Aktionsforskning [Action Research]* (s. 81-95). Frederiksberg: Samfundslitteratur.
- Lavee, E. (2017). "Low-Income Women's Encounters with Social Services: Negotiation over Power, Knowledge and Respectability". *The British Journal of Social Work*, 47(5), 1554-1571. doi:10.1093/bjsw/bcw131
- Ledwith, M. (2011). *Community development: a critical approach*. Bristol: Policy Press.
- Lemke, J. (2016). "From the Alleys to City Hall: An Examination of Participatory Communication and Empowerment among Homeless Activists in Oregon." *Journal of Communication Inquiry*, 40(3), 267-286. doi:10.1177/0196859916646045
- Lewin, K. (1951). *Field Theory in Social Science: Selected Theoretical Papers*. New York: Harper & Row.
- Loehwing, M. (2010). "Homelessness as the Unforgiving Minute of the Present: The Rhetorical Tenses of Democratic Citizenship." *Quarterly Journal of Speech*, 96(4), 380-403. doi:10.1080/00335630.2010.521171
- Marwell, G., & Oliver, P. (1993). *The Critical Mass in Collective Action*. New York: Cambridge University Press.
- Matto, H. C., & Cleaveland, C. L. (2016). "A Social-Spatial Lens to Examine Poverty, Violence, and Addiction." *Journal of Social Work Practice in the Addictions*, 16(1-2), 7-23. doi:10.1080/1533256X.2016.1165113
- McLaughlin, H. (2009). "What's in a Name: 'Client', 'Patient', 'Customer', 'Consumer', 'Expert by Experience', 'Service User'—What's Next?" *British Journal of Social Work*, 39(6), 1101-1117. doi:10.1093/bjsw/bcm155

- Melucci, A. (1995). "The process of collective identity." In Johnston H. & Klandermans B. (Eds.), *Social movements and culture* (pp. 41-63). London: UCL Press.
- Melucci, A. (1996). *Challenging codes: Collective action in the information age*. UK: Cambridge University Press.
- Neil, W. (2002). "Collective Mobilization and Identity from the Underground: The Deployment of "Oppositional Capital" in the Harm Reduction Movement." *The Sociological Quarterly*, 43(1), 45-72. doi: 10.1111/j.1533-8525.2002.tb02383.x
- Norman, T. L. (2015). *Differing Needs, Differing Agendas: Activism by People with Experience of Homelessness in the Capital Region of British Columbia*. (PhD Thesis). University of Victoria.
- Nowotny, H., Scott, P. B., & Gibbons, M. T. (2013). *Re-thinking science: Knowledge and the public in an age of uncertainty*. Cambridge: John Wiley & Sons.
- Paradis, E. K. (2009). *A little room of hope: Feminist participatory action research with "homeless" women*. (Dr. of Philosophy Dissertation), University of Toronto, Toronto.
- Parsell, C. (2010). "'Homeless is What I Am, Not Who I Am': Insights from an Inner-City Brisbane Study." *Urban Policy and Research*, 28(2), 181-194. doi:10.1080/08111141003793966
- Piven, F. F., & Cloward, R. (1979). *Poor people's movements: Why they succeed, how they fail*. USA: Vintage.
- Power, R., French, R., Connelly, J., George, S., Hawes, D., Hinton, T., . . . Warner, D. (1999). "Health, health promotion, and homelessness." *BMJ*, 318(7183), 590-592.
- Pålshaugen, Ø. (2014). "Action research for democracy—a Scandinavian approach." *International Journal of Action Research*, 10(1), 98-115. doi: 10.1688/IJAR-2014-01-Palshaugen
- Razpotnik, S., & Dekleva, B. (2012). "Action research of homelessness in Ljubljana." In Heimgartner A, Loch U., & Sting S. (Eds.), *Empirische Forschung in der Sozialen Arbeit. Methoden und methodologische Herausforderungen* (pp. 25-38). Münster: LIT.
- Reason, P. (1988). *Human inquiry in action: Developments in new paradigm research*. London: Sage Publications.
- Schneider, A., & Ingram, H. (1997). *Policy design for democracy*. Lawrence: University Press of Kansas.
- Schwan, K. J. (2016). *Why Don't We Do Something? The Societal Problematization of "Homelessness" and the Relationship between Discursive Framing and Social Change*. (PhD Thesis). University of Toronto.
- Scullion, L., Somerville, P., Brown, P., & Morris, G. (2015). Changing homelessness services: re-vanchism, 'professionalisation' and resistance. *Health Social Care in the Community*, 23(4), 419-427. doi:10.1111/hsc.12159
- Seim, S. (2006). "Egenorganisering blant fattige: En studie Av initiativ, mobilisering og betydning av Fattighuset "[Self-organization among poor people: A study of Poor House: Initiative, mobilization and outcome]." PhD Thesis, University of Gothenburg
- Seim, S. (2014) "Collective Action and Social Movement of Poor People - A Road to Participation and Power?" In Matthies A-L, & Uggerhøj I. (eds.) *Participation, Marginalisation and Welfare services in Europe: Concepts, Politics and Practices Across European Countries*. (pp. 167-182) London: Ashgate Publishing Ltd.
- Selseng, L. B. (2017). "Formula Stories of the "Substance-Using Client": Addicted, Unreliable, Deteriorating, and Stigmatized". *Contemporary Drug Problems*, 44(2), 87-104. doi:10.1177/0091450917698963
- Slettebø, T. (2013). "Partnership with Parents of Children in Care: A Study of Collective User Participation in Child Protection Services." *The British Journal of Social Work*, 43(3), 579-595. doi:10.1093/bjsw/bcr188
- Smith, C., & Anderson, L. (2018). "Fitting Stories: Outreach Worker Strategies for Housing Homeless Clients." *Journal of Contemporary Ethnography*, 47(5), 535-550. doi: 10.1177/0891241618760982

- Snow, D. A., & Anderson, L. (1993). *Down on their luck: A study of homeless street people*. USA: Univ of California Press.
- Snow, D. A., Anderson, L., & Koegel, P. (1994). "Distorting tendencies in research on the homeless." *American Behavioral Scientist*, 37(4), 461-475. doi: 10.1177/0002764294037004004
- Snow, D. A., Soule, S. A., & Cress, D. M. (2005). "Identifying the precipitants of homeless protest across 17 US cities, 1980 to 1990." *Social Forces*, 83(3), 1183-1210. doi: 10.1353/sof.2005.0048
- Stuart, F. (2014). "From 'Rabble Management' to 'Recovery Management': Policing Homelessness in Marginal Urban Space". *Urban Studies*, 51(9), 1909-1925. doi: 10.1177/0042098013499798
- Stuart, F. (2016). *Down, out, and under arrest: Policing and everyday life in Skid Row*. USA: University of Chicago Press.
- Takahashi, L. M., McElroy, J., & Rowe, S. (2002). "The Sociospatial Stigmatization of Homeless Women with Children 1." *Urban Geography*, 23(4), 301-322. doi:10.2747/0272-3638.23.4.301
- Taylor, V., & Whittier, N. E. (1992). "Collective Identity in Social Movement Communities: Lesbian Feminist Mobilization". In Freeman J. & Johnson V. (Eds.), *Waves of Protest: Social Movements since the Sixties*. USA: Rowman & Littlefield Publishers Inc.
- Taylor, V. (2013). "Social Movement Participation in the Global Society. Identity, Networks, and Emotions". In van Stekelenburg J., Roggeband C., & Klandermans B. (Eds.), *The Future of Social Movement Research* (pp. 37-58). Minneapolis: University of Minnesota Press.
- Teixeira, L. (2017). "Why We Need to Change the Way We Talk about Homelessness". *European Journal of Homelessness*, 11(2), pp. 77-91.
Retrieved from <https://www.feantsaresearch.org/download/think-piece-23459289098505715364.pdf>
- Tyler, I., & Slater, T. (2018). "Rethinking the sociology of stigma". *The Sociological Review*, 66(4), 721-743. doi:10.1177/0038026118777425
- Van Doorn, L. (2010). "Perceptions of Time and Space of (Formerly) Homeless People." *Journal of Human Behavior in the Social Environment*, 20(2), 218-238. doi:10.1080/10911350903269864
- Wagner, D. (2018 [1993]). *Checkerboard square: Culture and resistance in a homeless community*. USA: Routledge.
- Walters, S., & East, L. (2001). "The cycle of homelessness in the lives of young mothers: the diagnostic phase of an action research project." *Journal of Clinical Nursing*, 10(2), 171-179.
doi: <https://doi.org/10.1111/j.1365-2702.2001.00458.x>
- Wang, C. C., Cash, J. L., & Powers, L. S. (2000). "Who Knows the Streets as Well as the Homeless? Promoting Personal and Community Action through Photovoice." *Health Promotion Practice*, 1(1), 81-89. doi: 10.1177/152483990000100113
- Weinberg, D. (2001). "Self-empowerment in two therapeutic communities". In Gubrium J. F. & Holstein J. A. (Eds.), *Institutional selves: Troubled identities in a postmodern world* (pp. 84-104). New York: Oxford University Press.
- Whyte, W. F. (1991). *Participatory Action Research*. London: Sage Publications.
- Yeich, S. (1996). "Grassroots Organizing with Homeless People: A Participatory Research Approach". *Journal of Social Issues*, 52(1), 111-121. doi: 10.1111/j.1540-4560.1996.tb01364.x

About the authors:

Håvard Aaslund is a PhD Candidate in Social Work and Social Policy at Oslo Metropolitan University. He is a social worker and a lecturer at VID Specialized University. His background is from child welfare, youth work, institutional care, and is currently working on issues related to housing, mobilization and participation.

Sissel Seim, PhD is associate professor emeritus at Oslo Metropolitan University. Research interests: Social movements and collective action, collective and individual participation, child welfare, theory of science and sociomateriality. She is editor-in-chief for *Fontene forskning*, a Norwegian scientific journal of social work.

Authors' addresses

Håvard Aaslund, corresponding author. Oslo Metropolitan University, P.O. Box 4 St. Olavs plass, 0130 OSLO, Norway,
E-mail: havaa@oslomet.no

Sissel Seim, Oslo Metropolitan University, P.O. Box 4, St. Olavs plass, 0130 Oslo, Norway
E-mail: sisselse@oslomet.no

The article is based on the PAR project «Challenges of participation when service users autonomy is challenged 2018-2022» (CHAPAR) funded by The Research Council of Norway.

Artikkel 3:

Aaslund, Håvard. 2020. Egenorganisering og frivillige organisasjoners rolle i kampen mot bostedsløshet – et deltakende aksjonsforskningsprosjekt. Publisert i *Tidsskrift for boligforskning*, 3(1), 70-86. DOI: <https://doi.org/10.18261/issn.2535-5988-2020-01-05>

Egenorganisering og frivillige organisasjoners rolle i kampen mot bostedsløshet – et deltakende aksjonsforskningsprosjekt

Self-organization and voluntary organizations role in the fight against homelessness – a participatory action research project

Håvard Aaslund

Stipendiat, Institutt for sosialfag, OsloMet – Storbyuniversitetet

havaa@oslomet.no

Sammendrag

Teori om sosiale bevegelser viser at for at kollektiv handling skal vokse fram, er det viktig med tilknytning til eksisterende organisasjoner. Verdien av brukermedvirkning understrekes i offentlige dokumenter om boligsosialt arbeid for de mest vanskeligstilte. Samtidig eksisterer det få mikrostudier av medvirkning i boligfeltet og frivillig sektors rolle i arbeidet. Artikkelen tar utgangspunkt i et aksjonsforskningsprosjekt som forsøkte å etablere et egenorganisert botilbud for bostedsløse, og spør: Hvordan kan frivillige organisasjoner bidra til å fremme og hemme egenorganisering blant bostedsløse?

Prosjektet ble initiert av mennesker uten egen bolig på en akuttovernatting. Det ble organisert i samarbeid mellom framtidige beboere, en frivillig organisasjon og forskeren. Forskeren deltok i å utvikle prosjektet, og hadde hovedansvaret for forskningen. Artikkelen baserer seg på feltnotater, intervjuer og dokumenter innhentet over fire år. Data er analysert i samarbeid med beboerne i prosjektet. Teorier om egenorganisering og ressursmobilisering danner teoretisk ramme for diskusjonen.

Samarbeidet avdekket at relasjonen mellom deltakerne, forskeren og organisasjonen endret seg gjennom prosessen. Graden av medvirkning var særlig høy i prosjektets *førfase*. Mobilisering av ressurser og tilknytning til organisasjonens nettverk spilte en viktig rolle i *tilblivelsesfasen*. Dette ledet til mer formaliserte strukturer for å sikre medvirkning, mens koordinering og ledelse av ressurser ble sentralisert. I *modningsfasen* viste prosjektet gode resultater og mer bruk av deltakernes ressurser. Samtidig bidro uklarhet om maktforhold og medvirkning til barrierer, og til at prosjektet ble avsluttet.

Studien viser at det ligger muligheter for innovasjon i økt medvirkning, men at slike prosesser er avhengige av ressurser og samarbeid med hjelpeapparat, organisasjoner og allierte. Samtidig synliggjør studien utfordringer knyttet til forståelsen av medvirkning i boligpolitikken. Ved å overse betydningen av makt og ressurser, midlertidigheten i prosjektorganisering og frivillige organisasjoners dobbeltrolle som både tjenesteyter og talerør for vanskeligstilte, står medvirkning i fare for å tømmes for egentlig innhold og bidra til *koptering* av egenorganisert motstand snarere enn styrket medborgerskap.

Nøkkelord

bostedsløshet, makt, medvirkning, aksjonsforskning, frivillig sektor

Abstract

Social movement theory emphasizes the importance of connecting with existing organizations in mobilizing for collective action. User participation is emphasized in policy documents on housing for the most disadvantaged. Still, there are few micro-studies of participation and the role of the voluntary sector in housing. The article is based on

an action research project that sought to establish a self-organized housing solution for the homeless, and asks: How can voluntary organizations help promote and inhibit self-organization among homeless people?

The project was initiated by homeless people in an emergency shelter. It was organized in collaboration between future residents, a voluntary organization and the researcher. The researcher participated in the development of the project and held the main responsibility for the research. The article is based on field notes, interviews and documents obtained over four years. Data has been analyzed in collaboration with the residents of the project. Theories of self-organization and resource mobilization provide a theoretical framework for the discussion.

The collaboration revealed that the relationship between the participants, the researcher and the organization changed throughout the process. The degree of participation was particularly high in the project's early phase. Resource mobilization and connection to the organization's networks played an important role in the creating phase. This led to more formalized structures of participation, while centralizing coordination and resource management. During the maturity phase, the project showed good results and further use of the participants' resources. At the same time, ambiguous power relations contributed to barriers, and to ending the project.

The study shows opportunities for innovation in participation, but also that such processes depend on resources and cooperation with service providers, organizations and allies. At the same time, challenges related to the understanding of participation in housing policy are highlighted. By neglecting the importance of power and resources, the temporality of project organization and the dual role of voluntary organizations as both service provider and voice for the disadvantaged, participation is at risk of being drained of actual content and contributing to co-opting self-organized resistance rather than strengthened citizenship.

Keywords

homelessness, power, participation, action research, voluntary sector.

Innledning

I den nasjonale strategien «Bolig for velferd» (2014–2020) understrekes brukermedvirkning som sentralt i arbeidet med vanskeligstilte på boligmarkedet og bostedsløse, spesielt for mennesker med rusproblemer, og i sammenheng med igangsetting av nye prosjekter (Departementene, 2014). Mange mangler bolig etter endt behandling eller fengselsstraff, og det er behov for flere differensierte og mindre institusjonslignende botilbud med muligheter for økt sosial kapital (Dyb & Lid, 2017; Vassenden, Bergsgard & Lie, 2012). «Bolig for velferd» inneholder ingen definisjon av hva som legges i brukermedvirkning, men *housing first* understrekes som eksempel på individuell medvirkning. Frivillige og ideelle organisasjoner nevnes som samarbeidspartnere for å stimulere sosial innovasjon, som supplement til det offentlige tilbudet, som arena for utvikling av nye modeller samt som *representanter for vanskeligstilte*. Tilskudd til frivillige organisasjoner skal styrke kollektive former for medvirkning, som *egenorganisering*, selvhjelpsaktiviteter, brukerinnflytelse og interessepolitisk arbeid (Departementene, 2014).

Samtidig viser forskning vanskeligheter med å redegjøre for hva brukerne faktisk bestemmer i brukerstyrte prosjekter (Ausland, 2009). Boligsosiale utviklingsprogram har i liten grad ført til økt brukermedvirkning (Hansen, Grødem & Bakkeli, 2013), og forståelsen av medvirkning er svært ulik (Eriksen, 2017; Sosialstyrelsen, 2006). Også ideen om frivillig sektors rolle har blitt problematisert (Olsson & Nordfeldt, 2008). Det trengs mer forskning om sivilsamfunnet som arena for motstand, og tilkortkommenheter i frivillig sektors rolle i innovasjonsarbeid (Andersen, 2018; Henriksen, 2015). Det er få mikrostudier omkring demokrati, medborgerskap og hybridorganisasjoner i boligforskningen som tar utgangspunkt i teorier om kollektiv handling og sosiale bevegelser, og som tar aktørperspektivet på alvor (Bengtsson, 2015).

Formålet med denne artikkelen er å bidra til kunnskapsutvikling om egenorganisering i boligsosialt arbeid for vanskeligstilte. Hvordan kan frivillige organisasjoner bidra i prosessen med å fremme og hemme egenorganisering blant bostedsløse? I artikkelen tar jeg utgangspunkt i et aksjonsforskningsprosjekt der målet var å skape et selvstyrt hus for tidligere

bostedsløse. Gjennom analyse av arbeidet i prosjektets ulike faser, vil jeg drøfte noen muligheter og utfordringer i ideen om egenorganisering og kollektiv medvirkning som aktualiserte seg i aksjonsforskningsprosjektet og har relevans for det boligsosiale feltet.

Frivillig sektor og boligprosjekter for vanskeligstilte

Frivillige organisasjoner har lenge hatt en sentral rolle i boligsosialt arbeid og rusbehandling (Loga, 2018) samt en egen nisje i arbeidet med bostedsløshet (Nordfeldt, 1999; Olsson & Nordfeldt, 2008). Andelen bostedsløse med rusproblematikk øker, og frivillige religiøse aktører står bak 50 prosent av det institusjonsbaserte arbeidet innen rusomsorg (Angell, 2010; Dyb & Lid, 2017). Organisasjonene karakteriseres som verdivoktere og talerør for vanskeligstilte grupper (Angell, 2010; Loga, 2018) og viktige arenaer for innovasjon og utprøving av nye relasjoner for makt og endring på klientenes premisser (Departementene, 2014; Loga, 2018; Rønning, 2005).

Samtidig kan det frivillige hjelpeapparatet til bostedsløse forstås som et tertiært system, som gir hjelp til dem som verken har rett på universell hjelp (primær) eller behovsprøvd (sekundær) hjelp. Dette blir gitt som akutt individuell hjelp til de mest marginaliserte, og innebærer sjelden muligheter til å hjelpe folk videre (Olsson & Nordfeldt, 2008; Vassenden et al., 2012). De store velferdsorganisasjonene jobber primært med å avhjelpe nød og har en beskjeden rolle i politisk påvirkning. Løsningene blir svært like og forandrer seg lite over tid, men blir del av organisasjonenes sosiale identitet (Gautun, Drøpping & Fløtten, 2005; Olsson & Nordfeldt, 2008).

Frivillige organisasjoner er blitt mer profesjonaliserte og ekspertdrevne, men samtidig mer knyttet til markedet og veldedighet (Andersen, 2018; Meeuwisse & Sunesson, 1998). *Hybride* organisasjoner, i samspill mellom privat, offentlig og frivillig sektor, er blitt sentrale (Andersen, 2018; Bengtsson, 2015; Loga, 2018) og knytter seg ofte til ideer om brukerstyring og aktivt medborgerskap, men forholdet mellom empowerment og økonomisk innsparing kan være tvetydig (Andersen, 2018; Loga, 2018).

Makt og medvirkning

Makt til å ha innflytelse på beslutningsprosesser varierer med ulike ideologier og praksiser for medvirkning. Sherry Arnstein (1969) skiller mellom deltakelse som *tokenism*, det vil si når brukerne blir lyttet til, konsultert eller gir råd, men ikke har garanti for å bli hørt, og *reell* medvirkning. Reell medvirkning anser hun som borgerstyring, delegert makt eller partnerskap. Partnerskap innebærer at beslutninger er omsettelige, at brukerne blir involvert i beslutningsprosesser og får innflytelse, herunder også muligheter og ressurser til å sette makt bak kravene sine (Arnstein, 1969). I virkeligheten er imidlertid medvirkningsprosesser langt mindre endimensjonale. De er preget av utvikling av selvtillit og vi-følelse – men også konflikt (Natland & Hansen, 2017). Arnsteins typologi har blitt kritisert, modifisert og forvrengt med tiden, og nye typologier knyttet til ulike kontekster har oppstått (Burns & Taylor, 2000; Cornwall, 2008; Hart, 2013; Pretty, 1995; Tritter & McCallum, 2006; White, 2003; Wilcox, 1994). Først og fremst har kritikken gått på at modellen tar lite hensyn til prosess og gir en en-dimensjonal, apolitisk og lineær forståelse av medvirkning (Beresford, 2012; Tritter & McCallum, 2006). Samtidig har nyere modeller i liten grad lykkes med å inkludere prosess, men heller i stor grad konsentrert seg om de midterste nivåene i Arnsteins modell og utelatt ytterpunktene ikke-medvirkning og reell medvirkning til fordel for fokus på teknikker der begrepet har blitt utvannet og uklart, ofte relatert til innhenting av informasjon og annet som bør ses på som tradisjonelt arbeid snarere enn medvirkning (Mik-Meyer & Villadsen, 2007; Seim & Slettebø, 2007; Stewart, 2013).

Ressurser, organisering og kooptering

I studier av kollektiv handling og egenorganisering har ressursmobiliseringsteori fokusert på forholdet mellom etablerte organisasjoner og kollektiv handling, samt deltakernes mulighet til å mobilisere ressurser (Cohen, 1985; Seim, 2006; van Stekelenburg & Roggeband, 2013). I tillegg til at det foreligger en idé, eller en misnøye (Olsson, 1998), dreier det seg om viktige ressurser i form av deltakernes tid, nettverk, penger, kunnskap og et sted å være. Mobilisering kjennetegnes også av en entreprenør som er risikovillig, får med seg folk og har stort nettverk (Granovetter, 1977; Olsson, 1998).

Mobilisering til sosiale bevegelser og kollektiv handling er avhengig av ressurser bostedsløse har lite av. De fleste nye organisasjoner oppstår derfor i samarbeid med allerede etablerte organisasjoner eller akuttovernattinger (Anker, 2008; Corrigall-Brown, Snow, Smith & Quist, 2009; Cress & Snow, 1996, 2000; Lemke, 2016; Wagner & Cohen, 1991), og mange baserer seg på samarbeidsstrategier snarere enn konflikt (Anker, 2008; Corrigall-Brown et al., 2009; Crossley, 1999). Organisasjonene kan ofte hjelpe til med nødvendig kompetanse, lokaler og ressurser til å etablere en ny bevegelse (Olsson, 1998). I slike bevegelser har ofte profesjonelle eller ikke-brukere sterk involvering i oppstarten (Anker, 2008; Crossley, 1999).

Ifølge Olsson (1998) følger framveksten av kollektive handlinger tre faser der ulike fenomener spiller en viktig rolle. I forfasen understrekes betydningen av rammeforutsetninger i samfunnet, hendelser som skaper misnøye og entreprenører eller agitatorer. I tilblivelsesfasen er i tillegg idéen, kollektive ressurser, medlemmer og nettverk sentrale temaer, mens arbeidsdeling og utskiftbarhet, kontroll og strategier blir betydningsfulle i modningsfasen (Olsson, 1999).

En fare ved tett tilknytning til organisasjoner er faren for kooptering, som innebærer at brukerrepresentanter blir inkorporert i større organisasjoners logikk. Det kan føre til at organisasjonen overtar makten og setter rammer for virksomheten (Eriksson, 2018). Bevegelser rundt *tent cities* og *tiny house movement* særpreges av at de har hatt et sterkt fokus på uavhengighet og selvstyre, og samtidig har greid å knytte seg til ressursgivende organisasjoner (Heben, 2014). Modellen har ofte vært å etablere egne støtteforeninger med et klart organisatorisk skille, der profesjonelle, bostedsløse og filantroper kan engasjere seg. Slik har de kunnet opprettholde en høy grad av selvstyre, kontinuitet og uavhengighet uten fare for kooptering, og deltakerne har opplevd økt makt, verdighet, autonomi og fellesskapsfølelse (Molinar, 2018).

Metode og kilder

Aksjonsforskning

For å undersøke mulighetsrommet for innovasjon er deltakende aksjonsforskning (PAR) formålstjenlig, siden feedbackprosessen mellom praktisk handling og kunnskapsutvikling står sentralt, og man er særlig opptatt av å undersøke muligheter for endring og innovasjon. PAR innebærer at både aksjonen og kunnskapsproduksjonen gjøres i samarbeid mellom alle deltakerne, siden verken forskeren eller andre har eksklusiv rett på forståelsen av virkeligheten (Eikeland, 1995). Fokuset ligger først og fremst i aksjonen, ikke i kunnskapsproduksjonen (Mathiesen, 2011).

I dette prosjektet var både aksjonen og forskningen et samarbeid mellom forfatteren, beboere og ansatte i organisasjonen. Som deltakere i forskningen utarbeidet vi sammen forskningsinteresser og metoder, og tolket funn og erfaringer, som igjen ledet til ny handling. Målet var å prøve ut og skape kunnskap om økt medbestemmelse og å avdekke grenser, barrierer og muligheter gjennom praktisk utprøving. Framgangsmåte, strategier og fokus ble

utviklet i dialog. Erfaringer underveis og tilbakemeldinger på foreløpige hypoteser og tolkninger er slik blitt en del av prosjektets selvrefleksjon. Ved at resultatene diskuteres i fellesskap, kan man identifisere, teste ut og utvikle kunnskap om barrierer og muligheter i praksis.

Prosjektet og deltakere

Tabell 1 gir en oversikt over prosjektets organisering, ressurser og bygningsmessige forhold. 37 personer har bodd i huset i løpet av prosjektets fireårige periode, 12 kvinner og 25 menn, flesteparten over 35 år. 14 hadde utenlandsk bakgrunn. 35 av de 37 som bodde i huset, var definert som bostedsløse før innflytting. 20 kom fra fengsel eller institusjon. I survey (N = 18) oppga to tredjedeler å ha bakgrunn knyttet til rusproblematikk, flesteparten å være ugift, og kun én av fire å ha høyere utdanning. Om lag halvparten oppga inntekt under den norske fattigdomsgrensen.

Tabell 1. Om prosjektet

Bygning og organisering	
Eier	Stiftelse
Byggeår	1975
Beliggenhet	Bysentrum
Størrelse	BYA 1185 m ² , 582 m ² brukt til boliger
Etasjer	4
Standard	Oppgradert og omregulert til bo- og servicesenter ifm. prosjektet
Boenheter	20 hybler (18 m ²) med eget bad
Fellesrom	Kjellerstue med tv-salong og møte-/spisebord 4 felles kjøkken Kontor/møterom Treningsrom
Kontorer	3
Boform	3-års husleiekontrakter
Husleie	5500
Representasjon	Valgt beboerstyre med ansvar for sosiale tilstelninger, innflytting, beboermøter og husregler
Ansatte (2018)	Prosjektleder Sosialarbeider Leder, vaskefirma Leder, budbilfirma Renholder Vaktmester
Møtestruktur	Beboermøte 1 gang pr. måned Samarbeidsmøte (beboerstyret + prosjektansatte og forsker) hver mandag Årlig generalforsamling
Finansiering	Husleie + ca. 1,5 mill. pr. år (NGO + privat)

Data

Dataene i forskningsprosjektet som helhet innbefatter både muntlige og skriftlige kilder og er samprodusert gjennom fire års deltakelse i prosjektet. Deltakende observasjon innenfor rammen av aksjonsforskning stiller særlige krav til dokumentasjon og sammenhold av observasjoner (Mathiesen, 2011). Størsteparten av data består av feltnotater skrevet ned underveis eller i etterkant av beboermøter, samarbeidsmøter, planleggingsmøter og deltakelse i arbeid og sosialt fellesskap på huset. Deler av materialet, som møtereferater og personlige beretninger, er skrevet ned av deltakerne. Tabell 2 gir en oversikt over datamaterialet.

Ved oppstart gjorde jeg 14 semi-strukturerte individuelle intervjuer med beboere og ansatte og senere 3 intervjuer med ansatte i organisasjonen. Alle intervjuene varte omkring en time, ble tatt opp på lydfil og transkribert. Sammen med deltakerne hadde vi også

3 refleksjonsmøter som ble tatt opp. Andre dialogmøter ble nedfelt i notater. Av skriftlige kilder består materialet av referater, rapporter, websider, prosjektbeskrivelser, organisasjonsvedtak, årsplaner og strategier, saksframstillinger skrevet av deltakerne, dokumenter fra plan- og bygningsetaten og en mindre survey.

Denne artikkelen baserer seg i hovedsak på feltnotater, dokumenter og intervjuer gjort i oppstartsfasen i 2015 og 2016, møtereferater og notater fra refleksjonsmøter og samarbeid fra perioden 2017 til 2018 og feltnotater fra siste halvdel av 2018, men de andre dataene danner et større bakteppe for prosjektet.

Tabell 2. Datakilder

Kilde	Tidspunkt	Omfang	Tema
Feltnotater	2014–2018	Ca. 700 sider	Samarbeid, møter, deltakelse i arbeid/dugnad, oppsummeringer, refleksjonsmøter
Individuelle intervjuer	2016–2017 (NGO 2018)	10 beboere 4 prosjektansatte 3 NGO ansatte	Forventninger, motivasjon, erfaringer fra tidligere, erfaringer med å være med
Refleksjonsgrupper	2017–2018	3 (15 deltakere)	Vurdering av resultater Språk og stigmatisering Representasjon i media
Skriftlige kilder	2015–2018	Ca. 200 sider	Prosjektsøknad Prosjektbeskrivelse Møtereferater Facebook-grupper Webside Sakspapirer fra PBE
Survey	2018	18 svar av 55 mulige	Bakgrunnsvariabler Erfaringer med å delta Utbytte

Etikk

Deltakerne i dette prosjektet så ikke på seg selv som brukere, men som prosjektmedarbeidere og beboere i et egenorganisert prosjekt. Hvilke ord vi bruker om mennesker, har konsekvenser for hvilke muligheter de får, og ordet «bruker» sier lite om kontekst (Eide, 2016; McLaughlin, 2009). Språkets konsekvenser for dette prosjektet er diskutert utførlig et annet sted (Aaslund, 2019). I denne artikkelen omtales likevel ulike former for samarbeid og påvirkning som brukermedvirkning for å knytte an til den politiske og faglige forståelsen presentert innledningsvis, der egenorganisering ses som en form for brukermedvirkning.

Forskningsprosjektet ble godkjent av Norsk samfunnsvitenskapelig datatjeneste (fra 2016: Norsk senter for forskningsdata). Forskningsetisk stiller PAR spesielle krav til hvordan en håndterer uenighet (Seim, 2006). Vi skrev en samarbeidskontrakt for å avklare dette. Alle informanter har gitt informert samtykke til deltakelse i studien, og er anonymisert.

Analyse

Data er analysert løpende i samarbeid mellom forsker og deltakerne i prosjektet, i takt med den pågående aksjonen og diskusjoner om strategier underveis (Glassman & Erdem, 2014). Gjennom å levere speilinger av prosjektets praksis og rammer ble jeg som forsker et redskap for organisasjonens selvrefleksjon (Kildedal & Laursen, 2012) på beboermøter, samarbeids- møter, i refleksjonsgrupper over temaer deltakerne var spesielt opptatt av, og i utarbeidelse av felles interne dokumenter som midtevaluering og sluttevaluering. Refleksjonsarbeidet hadde ulike typer mål. Noen ganger var det konkret knyttet til en utfordring, som å øke del- takelsen på beboermøtene eller å vurdere deltakernes medbestemmelse i samarbeidet. Andre ganger var det temaer som opptok deltakernes posisjon i samfunnet, som stigmatisering, hvordan gi en stemme til deltakerne, og hvilket språk de ønsket å bruke om erfaringene sine. Enkelte analyser hadde også til formål å formidle resultater til organisasjonen, med håp om at prosjektet skulle videreføres. Disse analysene avdekket muligheter som ble tatt i bruk, og barrierer som ble forsøkt omgått i det videre arbeidet, og ble kunnskap i praksis.

Formålet med denne artikkelen er å beskrive hvilken forskningskunnskap som ble avdek- ket i arbeidet. Dette ansvaret hviler på aksjonsforskeren og må relateres til forskningsfeltets kunnskapsstatus. Lokale aksjonsforskningsprosjekter analysert i bredere perspektiver gir et konstruktivt supplement og kritiske perspektiver til eksisterende forskning (Pålshaugen, 2014). I etterkant av aksjonen har jeg på nytt analysert dataene fra prosjektet ved hjelp av analysestrategier fra case-studier. Hovedstrategiene har vært å benytte eksisterende teorier (ressursmobilisering og medvirkning), utarbeide en kronologisk beskrivelse og å undersøke rivaliserende forklaringer (Yin, 2017), i tillegg til å undersøke og sammenholde ulike typer data og observasjoner og diskutere tolkningene med deltakerne (Mathiesen, 2011). Resul- tatene blir presentert i tre faser, inspirert av Olsson (1998): forfase, tilbivelsesfase og mod- nings- og avslutningsfase.

Resultater

Forfase – fare og mulighet

Misnøye kan være startskuddet for en serie handlinger som leder fram til kollektive hand- linger (Olsson, 1998). Dette boligprosjektet kan spores tilbake til et vedtak i 2011 om å kutte halve støtten til et akuttovernattingstilbud til bostedsløse kvinner, noe som gjorde det umulig å drive videre. Løsningen ble å fortsette virksomheten som et delvis brukerstyrt tiltak der brukerne gikk nattevakter. Prosjektet ble definert som en politisk aksjon for å synliggjøre at kvinnene hadde ressurser og muligheter, og en snuoperasjon fra krise til mulighet. Beleg- get økte, åpningstidene ble utvidet, og de ansatte følte seg tryggere.

Beboerne i overnattingstilbudet deltok på like fot med ansatte på konferansepresentasjo- ner, interpellasjon i rådhuset og undervisning av sosionomer og sykepleiere. Parallelt opp- levde kvinnene endring på flere plan: Bedre kontakt med NAV og spesialisthelsetjeneste, noen søkte LAR, flere fikk mer kontakt med familie. De ruset seg mindre, søkte bolig, fikk mer stabile livssituasjoner og opplevde å ha mer overskudd. Beboerne begynte å gjøre oppsø- kende arbeid på gata, overtok institusjonens renholdsoppgaver og etablerte eget vaskefirma. Dette ga økt selvtilit. Som en av dem sa det: «Hvis vi kan vaske og gjøre rent her, kan vi vel gjøre det andre steder også!»

Med jobb, økt selvfølelse, mer ordnet økonomi og mindre rusbruk meldte også behovet seg for mer varige og hensiktsmessige boforhold. Den midlertidige og usikre bosituasjonen var lite egnet for dem som ønsket å fortsette prosessen med arbeidsinkludering, rusmestring og selvstendig livsførsel. Kvinnene ønsket seg et hus de kunne styre selv, men med en stabil

bosituasjon og litt høyere krav til rusmestring og oppførsel enn det var på akuttovernattingen. Akuttovernattingen ble drevet av en frivillig organisasjon som hadde en ledig eiendom, og kvinnene ønsket å leie den til et eget prosjekt:

I utgangspunktet så søkte jo vi prosjekt på en halv stilling. Det ville ikke styret gå med på. De mente at prosjektledelsen måtte være en full stilling, og så ville de ha en 100 prosent miljøarbeiderstilling ved siden av. Og da ble den gjort om til to halve stillinger [...]. Men, så skulle det jo ikke være bo-oppfølging. Dette skulle være brukerstyrt. Det er jo derfor begge miljøarbeiderstillingene er med tidligere brukere (kvinne, initiativtaker).

I forhandlingene med organisasjonens styre ble ideen vedtatt som et treårig prosjekt for «konseptutvikling», med fokus på sosialt entreprenørskap og mål om å være selvberget etter prosjektperioden. Beboerne skulle ha ordinære husleiekontrakter. Husordensreglene skulle vektlegge trygghet og godt bofellesskap, men ikke kaste ut folk hvis de brukte rusmidler. I denne prosjektfasen uttrykte flere av brukerne at de var «svært involvert» i utformingen:

Jeg tror og håper jeg har hatt innflytelse på hvordan det har blitt, men jeg vet ikke. Det har vært så mange møter at jeg husker ikke halvparten. Vi skulle lage en video for å vise til organisasjonen, der skulle jeg snakke om hvordan jeg ville dette skulle bli, og hva det ville bety for meg. Den videoen var utslagsgivende for at vi fikk stedet (kvinne, beboer).

Det var i denne fasen aksjonsforskningsprosjektet ble etablert. Som forsker hadde jeg gjort feltarbeid på akuttinstitusjonen og kjente til arbeidet til kvinnene. Styret ønsket at prosjektet ble fulgt av en forsker, og deltakerne ønsket å jobbe med å reflektere over roller og ansvar i arbeidet med etableringen. Vi ble enige om å jobbe med dette som deltakende aksjonsforskning.

Selv om misnøye ga startskuddet for mobilisering, var strategien for å løse problemene og tilgangen på organisasjonens ressurser nødvendig for å utvikle kollektiv handling. Tilknytningen til et felles sted, en organisasjon og profesjonelle hjelpere samsvarer med tidligere forskning (Anker, 2008; Corrigan-Brown et al., 2009; Crossley, 1999). Erfaringen med at kvinnene selv kunne få det til, ga selvtillit og førte til ideen om egenorganisering, slik at de tok roller som entreprenører (Olsson, 1999). I tillegg skapte ytre ressurser muligheter for organisering: Mulighet for en fysisk ramme å samles i, lederen på akuttovernattingen sin villighet til å ta risiko, nettverk, kunnskap og ressurser fra en etablert brukerorganisasjon på rusfeltet, samt tilgang på materielle ressurser som videokamera, pc, vaskeutstyr og lignende var alle viktige ressurser for den tidlige mobiliseringen. I tillegg utnyttet kvinnene en *ideologisk ressurs*: at organisasjonen støttet medvirkning og egenorganisering og var villige til å ramme prosjektet inn som et konseptutviklingsprosjekt som passet med organisasjonens strategi. Dette kan ses som et forsøk på å bryte med rollen som en organisasjon som bare avhjalp nød (Gautun et al., 2005; Olsson & Nordfeldt, 2008), og ta rollen som verdivokter, talerør og innovatør i tråd med idealet for hybride organisasjoner (Andersen, 2018; Bengtsson, 2015; Loga, 2018). For prosjektet innebar det tilgang på finansiering og lov til å leie selve bygningen.

Forfasen var preget av *partnerskap* (Arnstein, 1969). Kvinnene var involvert i beslutningsprosessen og var pådrivere i prosessen med å organisere planleggingsmøter, starte opp vaskefirma og drive lobbyvirksomhet for å få et hus å bo i. Da prosjektet ble vedtatt, var imidlertid prosjektet og firmaet eid av organisasjonen. Å ansette prosjektansatte med «brukererfaring», og ha en tydelig prosjektplan om brukerstyring skulle sikre initiativtakernes innflytelse videre.

Tilblivelsesfase – planlegging og innflytting

Sommeren 2015 startet prosjektet formelt opp. Huset organisasjonen skulle leie ut, var ikke ferdigstilt, men utsettelsen ga mulighet for beboerne til å delta mer i den fysiske utformingen av huset. I løpet av høsten mobiliserte prosjektet nærmere 50 interesserte gjennom organisasjonens nettverk, NAV-kontorer og deltakernes bekjente. Flesteparten hadde først og fremst behov for bolig, men uttrykte også entusiasme over å kunne delta i et prosjekt. Noen så på prosjektet som et steg på veien til egen bolig, mens andre så på det som et bo- og levevis de kunne tenke seg over tid.

Det er jo ikke så mange som har tru på det at en gjeng rusavhengige skal bo sammen og klare det. Det er vel det som er tillit da. Man blir på en måte en hovedperson i eget liv. Det er nærmest som at de skaper en bevegelse, sammen med de som har mest peiling på det, og det er jo de rusavhengige. Det er jo litt der problemet ligger; at man kaller dem rusavhengige. Man vil jo helst være en medborger (beboer, mann).

I denne prosjektfasen var det *de ansatte* i prosjektet som drev prosessen framover. Organisasjonens eiendomsavdeling jobbet med å utvikle bygget og utarbeide individuelle leiekontrakter til beboerne. De prosjektansatte utfordret deltakerne til å tenke utenfor institusjons-erfaring, samtidig som de skulle legge til rette for deltakelse. Prosjektlederen var sentral i å holde i alle delprosjektene, hadde stort nettverk og mange ideer. Beboerne ble konsultert og gitt noe å si i viktige beslutninger, men alle var ikke like fornøyd med medvirkningen:

Så er det han som snakker, og så blir på en måte folk sittende som pynt. Det er jeg skikkelig *ikke fornøyd* med. Du vet jeg er jo vant til at brukerne skal helst snakke, og så skal de som ikke er brukere, sitte som pynt. Det er liksom min ideelle greie, så liksom vi har nok litt sånn *issues* som jeg personlig ikke er helt fornøyd med. Men jeg kan ikke bestemme og styre alt, så, ja ... (initiativtaker, kvinne)

Samtidig understreket mange betydningen av gjensidig tillit og gode relasjoner som avgjørende, men uttrykte usikkerhet omkring sin egen konkrete innflytelse. De var mer opptatt av tilgangen på ressurser gjennom prosjektet og målet om å være med å styre på sikt:

Vi skal være obs på det med [prosjektet]. Vi må være tålmodige. Det må bygges opp, og skjer ikke over natta, eller over måneder eller år. Vi kommer sikkert til å feile. Det blir veldig spennende. Jeg gleder meg! (beboer, mann).

Våren 2016 sto huset ferdig. Det ble avholdt generalforsamling for beboerne og valgt et beboerstyre som skulle samarbeide med de prosjektansatte. Huset besto av 20 relativt små hybler med eget bad, men der fem beboere delte kjøkken. For de fleste av deltakerne var standarden ok. Mange var opptatt av hvordan prosjektet skulle bli et «hjem», og at det ikke skulle ligne på en institusjon:

De som har flyttet hit, er gira på prosjektet. Dette stedet er veldig forskjellig fra alt annet. Det er viktig at det ikke er en institusjon. Folk skal føle seg mer fri og hjemme. Det har forandret seg på veien. Alle de andre som bor her, har vært med i 2–3 måneder og vært med på 10–20 møter. Jeg har vært med på 100 møter, så jeg vet hvor mye som måtte til for å komme hit (beboer, kvinne).

Tilknytningen til den frivillige organisasjonen betydde først og fremst tilgjengelighet til et hus, men sikret også lønn til prosjektarbeiderne og midler til å utvikle entreprenørskaps-ideer. Det ble tydelig at prosjektet var eid, styrt og drevet av organisasjonen, men ideologien tydeliggjorde at dette var midlertidig:

Det er tenkt sånn at de skal trekke seg ut, og så skal prosjektet leve videre. Det blir som når nye stater fødes, på en måte. [...] Det som jeg håper, er jo at det går bra, at vi kan bevise at det er mulig å ha en sånn struktur i forhold til bolig og jobb. Jeg vil være med på å prøve å nyansere den oppfatningen eller debatten som er rundt ruspolitikk og hvordan man ser på rusavhengige; er de et problem eller kan det være noe positivt? Har de noe å komme med? Og det har de jo – mange i hvert fall (beboer, mann).

Med rekruttering fra tjenestetilbudet til organisasjonen kom mange av de nye deltakerne rett fra institusjon eller fengsel, og de hadde naturlig nok ikke med seg erfaringene fra forfasen. Det var utfordrende for dem å tre inn i et beboerstyrt prosjekt. Flere av initiativtakerne var opptatt av at ryktet ville gå fort dersom huset ble preget av rusbruk eller utagerende adferd. Derfor var det viktig at deltakerne som flyttet inn, passet inn i prosjektet, men også at beboerne fikk hjelp til å håndtere rusepisoder og utfordrende hendelser i starten, istedenfor å «slippe taket helt».

Initiativtakerne var vant til å gjøre ting selv, men for de nye ble innflyttingen en overgang fra å kunne delta på møter og mene ting uten selv å måtte ta ansvar, til å skulle gjennomføre. De var vant til at de ansatte gjennomførte arbeidet, men nå skulle de selv ta en aktiv rolle i å gjennomføre beslutninger, få folk til å møte opp på møter, gi reaksjoner, lage planer og utføre oppgaver selv. Balansen mellom ansvar og støtte ble viktig for de prosjektansatte.

I denne fasen deltok jeg som forsker på allmøtene, og i referansegruppa til prosjektet gjennomførte jeg intervjuer med de første deltakerne og ansatte, og arrangerte allmøter der vi diskuterte forskningsinteresser for prosjektet. Senere, da huset var innflyttingsklart og beboerstyret valgt, deltok jeg på beboermøter, beboerstyremøter og samtalte med ulike deltakere. Jeg deltok i refleksjoner med beboerstyret om hvordan de kunne få bedre oppmøte på beboermøtene, og reflekterte med deltakere om hvordan de kunne håndtere ulike samarbeidsutfordringer.

I tilblivelsesfasen ble *tydelig ledelse* viktig, og entreprenørrollen ble overtatt av en profesjonell prosjektleder som hadde *kunnskap* og tok ansvar for mobilisering av ressurser og deltakere, og å skape entusiasme for prosjektet (Granovetter, 1977; Olsson, 1998). Samtidig fikk prosjektet en tydeligere *idé* og en begynnende «vi-følelse» (Natland & Hansen, 2017). Behovet for kontroll og ideen om selvstyre kunne stå i motsetning til hverandre. Den frivillige organisasjonens rolle var avgjørende i denne fasen i form av de *materielle og økonomiske ressurser* den fasiliterte: huset, avlønning og prosjektmidler, samt *nettverk* til å rekruttere deltakere og samarbeidspartnere i næringslivet. *Tid* til prosessen ble også en viktig faktor (Olsson, 1999). Medbestemmelsen ble i denne fasen sikret gjennom allmøter og demokratiske beslutninger, og senere formalisert i vedtekter, generalforsamling og beboerstyre. Den fikk karakter av *delegert makt* (Arnstein, 1969). Tiden fram til innflytting var imidlertid preget av at de prosjektansatte gjorde mye av jobben. Etter innflytting ble gradvis mer ansvar overført til beboerne.

Modnings- og avslutningsfase – beboerstyring og eierstyring

I modningsfasen ble de demokratiske strukturene mer levende. Flere kom på beboermøter, og beboerstyret tok større ansvar. Beboerne ble mer opptatt av ressursene hos hverandre enn organisasjonens og de ansattes.

Flere av oss har hatt veldig god vekst. Det var ikke lett å starte med å skulle ha et beboerstyre. Hvordan skal vi si fra til hverandre? Vi møtte motstand, ble redde. Vi greide å skape en ånd som ikke kan skrives i vedtekter. Vi er et rusfritt hus, og alt det vi har, er tillit. Vi hadde jo den bruduljen på søndagen da, men da følte jeg at vi sto sammen om det. Ellers, hvis jeg hadde sittet her bare med [ansatt], så hadde jeg vært fryktelig sliten og redd etterpå (beboer, mann).

Flere trakk fram bedre innflyttingsprosedyrer og at beboerstyret hadde tatt over ansvaret, som årsak til at det var færre uønskede episoder i denne perioden. De ansatte også en sosialarbeider i deltidsstilling, innredet en felles stue og lagde flere sosiale arrangementer. Samtidig mente beboerne det var viktig å ikke lage institusjonslignende forventninger om å delta på aktiviteter. I surveyen sa de fleste at de oppfattet huset som hjemmet sitt; følte seg trygge og trivdes, syntes miljøet var godt, og at de fikk hjelp av naboene. Enkelte opplevde hyblene som små. Mye tid på møter gikk til å diskutere utfordringer i bomiljøet. Dette handlet ofte om regler som ikke ble fulgt, hygiene og orden på felleskjøkken og lignende.

Beboermøter ble holdt månedlig med et oppmøte på cirka halvparten av beboerne. Utfordringene rundt medbestemmelse og engasjement synes å være de samme som i sammenlignbare organisasjoner: oppmøte på dugnad og møter og rekruttering til styret. I surveyen oppga beboerne at de følte seg hørt av styret og opplevde at deres stemme var viktig. Enkelte ga uttrykk for at det var andre som «mente for mye» og hadde en autoritær stil, men flertallet uttrykte at de kunne ta opp misnøye.

I tillegg oppga beboerne i surveyen økt livskvalitet og hjelp til å holde seg rusfrie. Mange hadde forsøkt å bo i egne leiligheter tidligere, og trakk fram viktigheten av fellesskap for å holde seg rusfri. Flertallet sa de hadde fått mer håp for framtida, opplevelse av verdighet og at de hadde fått mulighet til å påvirke samfunnet. Basert på prosjektets egne rapporter var samtlige beboere i lønnet arbeid, frivillig arbeid eller studier høsten 2018. Nitten beboere hadde flyttet ut av prosjektet, elleve av disse flyttet i egen bolig, fire i institusjon/fengsel, to var tilbake i rusmiljøet, én var død og én er uvis. Det er et åpent spørsmål om prosjektet rakk å nå noen modningsfase slik Olsson (1998) beskriver det, men på mange områder hadde prosjektet konsolidert seg i løpet av 2017 og 2018.

Høsten 2018 kom en overraskende vending for beboerne. Organisasjonens ledelse kalte inn til møte for alle deltakere på kort varsel, og informerte om at prosjektet skulle nedlegges ved årsskiftet. Organisasjonen pekte på at de sosiale entreprenørskapene ikke var økonomisk bærekraftige, og at de opplevde en uetisk dobbeltrolle ved å betale lønn og kreve husleie på én gang. Flere beboere uttrykte på møtet sterk frustrasjon over manglende medvirkning i denne beslutningen:

Vi var innom en masse møter før vi flytta inn, hvor vi sa hva vi ønsket og diskuterte hvordan det skulle bli, og så ble vi ikke involvert i det hele tatt i denne beslutningen, som bare kommer plutselig. Du sier at dere skal vurdere hva som skal skje med huset, og om noe av boligdelen skal videreføres. Når får vi vite mer om det? Vi kommer jo til å bruke lang tid på å finne oss egne boliger, og kan ikke sitte og vente og håpe (beboer, mann).

Samtidig takket mange beboere for muligheten organisasjonen hadde gitt dem. Representanten for organisasjonen sa han var rørt og beveget over hvordan de taklet å få den negative beskjeden. «Vi begynner å bli vant til det», svarte en av beboerne. En annen sa i ettertid: «Vi føler at vi har mast for mye og blitt en byrde for ledelsen, for eksempel da vi ikke ville ha organisasjonens logo på huset. Begrunnelsen [...] kan jeg forstå, men jeg forstår ikke måten dette ble avslutta på.» Noen uttrykte at dette hadde de egentlig visst fra starten av, mens andre

mente økonomiske motiver eller arbeidstakerrettigheter var den egentlige grunnen. Andre igjen mente prosjektet var en god anledning for organisasjonen til å få pusset opp bygget og realisert eiendommens verdi. Enkelte forsøkte å protestere ved å kontakte media, noe som var kontroversielt internt. Flesteparten ønsket ikke konflikt, men var opptatt av dialog og å håndtere hverdagen:

Etter det møtet har vi følt oss litt glemt. Vi har sittet med utfordringer etterpå, i forhold til presse, folk som gir faen, som ikke ser at vi må fortsette. Vi har fått et problem vi ikke var forberedt på å takle. Det er noen som gir faen og ikke tenker på resten av huset, på grunn av måten det ble nedlagt på. Hvis avslutningen hadde vært med oss som samarbeidspartnere, så hadde ikke avslutningen blitt som den ble (beboer, mann).

Noen av beboerne begynte å bruke rusmidler og opptre truende. Prosjektlederen sluttet. Flere av beboerne begynte å jobbe med å finne seg en annen bolig. Huset sto dermed i fare for å miste beboerne med mest ressurser, og fikk i liten grad mulighet til å håndtere nedleggelsen som fellesskap. Det ble vanskeligere å håndheve husordensreglene. Samtidig fikk alle ansatte i vaskefirmaet beholde den samme vaskejobben gjennom et privat firma som overtok både oppdrag og ansatte. Noen sier også at det var på tide å komme seg videre. I refleksjon over prosessen sa en ansatt i organisasjonen:

Vi har mye å lære av dette. Beboerstyring kontra prosjektstyring er ett av disse temaene. Prosjektet la opp til å inkludere alle i alle sider av prosjektet. Vi ga fra oss muligheten til å sikre ivaretagelsen av organisasjonen. Å finne den balansen mellom organisasjonens behov for styring og ansvar, og brukermedvirkning. Der var vi ikke gode nok fra starten av.

En annen sa: «Det er synd at det ble vedtatt som et prosjekt. Det har ikke blitt kommunisert godt nok. Det er noe av kritikken som har kommet opp. Og det handler om eierstyring.» I prosjektet var det beboerstyret som avgjorde hvem som skulle få bolig. Siden målet var å kombinere arbeid og bolig, opplevde organisasjonen at det fulgte en forventning om jobb med å få tildelt bolig, noe som utfordret dem som arbeidsgiver.

I modningsfasen var min forskerrolle mer dialog- og refleksjonspartner enn aktiv deltaker. Stor utskifting gjorde at jeg ofte fungerte som prosjektets «kollektive hukommelse». I tillegg hadde vi formaliserte refleksjonsgrupper der vi jobbet med beboernes opplevelse av stigma og erfaringer knyttet til å fortelle rushistorien sin offentlig. I avslutningsfasen hadde jeg som forsker begynt å trekke meg ut, men uttalte meg i et avisintervju og ble med på et dialogmøte mellom beboerstyret og organisasjonen, etter ønske fra beboere.

Å organisere bolig og arbeid som prosjekt viste seg som en ustabil organisasjonsform. I modningsfasen er behovet for trygghet og kontinuitet sentralt, i tillegg til solidaritet, utvikling av ideer og effektiv ressursbruk (Olsson, 1998). I prosjektet kom særlig beboernes egne ressurser fram, i form av solidaritet og forpliktelse (Olsson, 1999), men også konflikt (Natland & Hansen, 2017). Beboerne hadde jobbet hardt med å skape eierskapsfølelse til ideen, prosessen og huset, men organisasjonen hadde det formelle eierskapet. Brukermedvirkningen ble inkorporert i den større organisasjonens logikk om prosjektstyring, som førte til kooptering (Eriksson, 2018). Bestemmelsene om beboerstyring hadde ingen formell funksjon i organisasjonen, og beboerne var ikke representert i styret som tok beslutningen. Medvirkningen fikk dermed et preg av *tokenism*, der brukermedvirkning var et ideal, men der deltakerne kun ble konsultert, uten muligheter eller ressurser til å sette makt bak kravene (Arnstein, 1969).

Diskusjon

Som aksjonsforskningsprosjekt var målet å undersøke om det var mulig å etablere et egenorganisert botilbud for bostedsløse, noe få profesjonelle trodde på. Forsøket viser at det var mulig, men det krevde stort tilfang av ressurser, en avklaring av makt og eierskap og en tydelig organisasjonsform hvis prosjektet skulle ha blitt drevet videre. Forholdet til etablerte organisasjoner og deltakernes muligheter til å mobilisere ressurser ble avgjørende (Cohen, 1985; Seim, 2006; van Stekelenburg & Roggeband, 2013).

Resultatet skilte seg fra eksisterende tilbud. Deltakerne ønsket samlokalisering framfor spredning i ordinære bomiljøer, tjenester utenfor huset, men arbeid i tilknytning til boligen, kollektiv medvirkning framfor individuell medbestemmelse og relativt lav toleranse for rusbruk. Alt dette står i motsetning til *housing first*-metodikken som ideal for medvirkning (Snertingdal, 2014). Deltakerne var stort sett svært fornøyd med boformen og utviklet fellesskap og sosial kapital, bedrifter og muligheter. Mange la vekt på viktigheten av fellesskapet for sin egen personlige utvikling, arbeidet og at de opplevde boligen som et hjem.

De fleste nye kollektive handlinger oppstår i sammenheng med etablerte organisasjoner (Anker, 2008; Corrigall-Brown et al., 2009; Cress & Snow, 1996, 2000; Lemke, 2016; Wagner & Cohen, 1991). Tilknytningen til den frivillige organisasjonen sikret økonomiske og materielle ressurser i alle prosjektfaser. Boligprosjektet kunne ikke blitt gjennomført uten tilgangen på disse ressursene og denne tilknytningen (Molinar, 2018; Olsson, 1999). Viktigheten av støtte og ikke å overlate mer til brukerne enn de var klare til å håndtere, viste seg mange ganger i prosjektperioden. Samtidig overtok den frivillige organisasjonen store deler av eierskapet. Konflikten mellom eierstyring og egenorganisering ble først tydelig da organisasjonen ville legge ned prosjektet og beboerne ikke ble involvert i beslutningen, eller fikk mulighet til å komme med forslag til løsninger. Dette kan forklares med at brukerstyring og aktivt medborgerskap i hybride organisasjoner kan skjule markedstenkning og økonomiske motiver (Andersen, 2018; Loga, 2018), eller være et uttrykk for organisasjonenes stivhengighet og sosiale identitet knyttet til veldedighet og å gi akutt hjelp til de mest marginaliserte, snarere enn å hjelpe folk videre (Meeuwisse & Sunesson, 1998; Olsson & Nordfeldt, 2008; Vassenden et al., 2012).

I de tidlige forhandlingene ga initiativtakerne fra seg mye autonomi da ideen om et egenorganisert prosjekt med boliger og entreprenørskap skulle omformes til et konseptutviklingsprosjekt eid og styrt av den frivillige organisasjonen. Å organisere bolig og arbeid for de mest vanskeligstilte som et prosjekt byr i seg selv på utfordringer for deltakerne. Fokus på økonomisk bærekraft, flere ansatte og sterkere styring var prisen å betale for å få tilgang til organisasjonens ressurser, men også makten til å definere om noe var vellykket eller ikke, og når det skulle avsluttes. Egenorganiserte boligprosjekter i USA og Nederland har knyttet seg til organisasjoner, men bevart autonomien gjennom å organisere egne støtteorganisasjoner eller gi beboerne myndighet til å ansette de prosjektansatte (Heben, 2014; Huber, Metzke, Stam, Regenmortel & Abma, 2020). En tydeligere deling mellom prosjektet og organisasjonen kunne gjort det lettere å videreføre noen av ideene.

Organisasjonens forståelse av eierstyring og beboerstyring viser utfordringer i forholdet mellom medvirkning og makt (Arnstein, 1969). Tross tilsynelatende høy grad av medvirkning i noen faser var det organisasjonen som satt på makta hele tiden. At deltakerne reagerte med takknemlighet og opplevde de hadde vært «for brysomme», illustrerer hvordan de ble redusert til brukere uten egentlig innflytelse (Natland & Hansen, 2017), og medvirkningen ble avpolitisert og løsrevet fra maktforståelsen. Dette viser også noen av de påpekte utfordringene ved å forstå medvirkning lineært og endimensjonalt (Beresford, 2012; Tritter & McCallum, 2006). Spørsmålet blir om det i det hele tatt var noen reell medvirkning så lenge

denne muligheten alltid var til stede. Når mange egenorganiserte aktiviteter blant bostedsløse baserer seg på samarbeidsstrategier snarere enn konflikt (Andreassen, 2004; Anker, 2008; Corrigan-Brown et al., 2009; Crossley, 1999), kan en forklaring være at de bostedsløse frykter «riset bak speilet» hvis de blir for brysomme.

Aksjonsforskning sikter på å konstruere lokal kunnskap og ny praksis (Pålshaugen, 2014). Det ligger store begrensninger i å generalisere fra dette prosjektet der kontekstuelle faktorer som storbysentralisering, en ressurssterk organisasjon og den lange modningsprosessen gjør det vanskelig å tenke seg at prosjektet representerer en modell som kan skaleres opp. Denne ideen bryter også med aksjonsforskningens kritikk av dekontekstualisert kunnskap. En bedre måte å forstå kunnskap fra aksjonsforskning på er som et kritisk supplement til eksisterende kunnskap (Pålshaugen, 2014). Å forske på uvanlige kasus kan gi kunnskap om normale prosesser som ikke er synlige i vanlige kasus (Yin, 2017), og å forsøke å forandre et fenomen gir annen kunnskap om utfordringer og muligheter enn bare å observere (Lewin, 1951). Denne studien påpeker tre kritiske supplement til eksisterende kunnskap, som kom til syne nettopp fordi det ble studert over tid og under uvanlige forutsetninger: For det første at det er mulig – under gitte forutsetninger, som ressurstilgang og organisasjonstilknytning – å utvikle demokratisk styring i arbeid med noen av de mest vanskeligstilte menneskene i Norge, noe mange bestred i oppstarten av prosjektet. For det andre at medvirkning kan føre til konflikt om eierskap, også for organisasjoner som ses på som representanter for vanskeligstilte. For det tredje at egenorganisering foregår i ulike faser der graden av medvirkning og ressursbehov kan variere over tid.

Implikasjoner for politikk og praksis

Både dette prosjektet og tidligere forskning viser at egenorganisering og medvirkning ikke skjer av seg selv eller i et vakuum, men oppstår i samarbeid med akuttovernattinger, organisasjoner og ikke-brukere. Frivillige organisasjoner kan spille en sentral rolle i å bidra med kunnskap, møteplasser, nettverk og økonomiske ressurser for å fasilitere egenorganisering. Samtidig innebærer dette utfordringer for organisasjonenes identitet og forhold til profesjonalisering, veldedighet og marked, noe som snarere kan føre til utvanning av medvirkningsbegrepet og uklare idealer om empowerment og økonomisk bærekraft. I så fall blir medvirkning et symbol organisasjonene kan smykke seg med, uten annet innhold enn å lytte til de vanskeligstilte.

Strategien «Bolig for velferd» har store ambisjoner for frivillige organisasjoner som representanter for vanskeligstilte, arenaer for egenorganisering, selvhjelp og interessepolitikk. Samtidig differensieres det i liten grad mellom ulike typer organisasjoner i en tid der enkelte hybride organisasjoner knyttes sterkere til både offentlig og privat sektor. Det er potensial for kollektiv medvirkning i boligsosialt arbeid, og aksjonsforskningsprosjektet viser at det kan føre til innovative og differensierte løsninger. Samtidig innebærer kombinasjonen av at frivillige organisasjoner både skal utvikle hjelpetiltak, forvalte egne ressurser og være vanskeligstiltes talerør, en fare for kooptering. Dersom medvirkning skal føre til økt makt og myndiggjøring, må egenorganiserte tiltak kobles med tilførsel av ressurser i form av økonomi, tid, lokaler og kompetanse. I tillegg må eierskap og autonomi formaliseres slik at menneskers bolig ikke er avhengig av kortsiktige prosjekter og skiftende prioriteringer. De grunnleggende behovene må være dekket for at medvirkningen skal være reell og uredde.

Om artikkelen

Artikkelen er basert på NFR-prosjektet «Challenges of participation when service users autonomy is challenged 2018-2022» (CHAPAR).

Referanser

- Aaslund, H. (2019). Fra «Brukermedvirkning» til «Demokrati» – språkets betydning i deltakende aksjonsforskning. I O.P. Askheim, I.M. Lid & S. Østensjø (red.), *Samproduksjon i forskning: Forskning med nye aktører* (s. 111–129). Oslo: Universitetsforlaget. DOI: <https://doi.org/10.18261/9788215031675-2019-07>
- Andersen, L.L. (2018). Neoliberal drivers in hybrid civil society organisations: Critical readings of civiness and social entrepreneurship. I M. Kamali & J.H. Jönsson (red.), *Neoliberalism, Nordic Welfare States and Social Work* (s. 43–52). Oxon: Routledge.
- Andreassen, T.A. (2004). *Brukermedvirkning, politikk og velferdsstat*. Oslo: Arbeidsforskningsinstituttet.
- Angell, O.H. (2010). Sacred welfare agents in secular welfare space: The Church of Norway in Drammen. I A. Bäckström, G. Davie, N. Edgardh & P. Pettersson (red.), *Welfare and Religion in 21st Century Europe*. London: Routledge. DOI: <https://doi.org/10.4324/9781315547558-4>
- Anker, J. (2008). Organizing homeless people: Exploring the emergence of a user organization in Denmark. *Critical Social Policy*, 28(1), 27–50. DOI: <https://doi.org/10.1177/0261018307085506>
- Arnstein, S.R. (1969). A ladder of citizen participation. *Journal of the American Institute of planners*, 35(4), 216–224. DOI: <https://doi.org/10.1080/01944366908977225>
- Ausland, L.H. (2009). *På vei til egen bolig: Bostedsprosjektet i Skien 2006–2008*. Sluttrapporten (HENÆR-rapport). Horten: Høgskolen i Vestfold.
- Bengtsson, B. (2015). Between structure and Thatcher: Towards a research agenda for theory-informed actor-related analysis of housing politics. *Housing Studies*, 30(5), 677–693. DOI: <https://doi.org/10.1080/02673037.2015.1057556>
- Beresford, P. (2012). The theory and philosophy behind user involvement. I P. Beresford & S. Carr (red.), *Social care, service users and user involvement* (s. 21–36). London: Jessica Kingley.
- Burns, D., & Taylor, M. (2000). *Auditing community participation*. Bristol: Policy Press.
- Cohen, J.L. (1985). Strategy or identity: New theoretical paradigms and contemporary social movements. *Social Research*, 52(4), 663–716. Hentet fra <https://www.jstor.org/stable/40970395>
- Cornwall, A. (2008). Unpacking 'Participation': Models, meanings and practices. *Community Development Journal*, 43(3), 269–283. DOI: <https://doi.org/10.1093/cdj/bsn010>
- Corrigan-Brown, C., Snow, D.A., Smith, K., & Quist, T. (2009). Explaining the puzzle of homeless mobilization: An examination of differential participation. *Sociological Perspectives*, 52(3), 309–335. DOI: <https://doi.org/10.1525/sop.2009.52.3.309>
- Cress, D.M., & Snow, D.A. (1996). Mobilization at the margins: Resources, benefactors, and the viability of homeless social movement organizations. *American sociological review*, 61(6), 1089–1109. DOI: <https://doi.org/10.2307/2096310>
- Cress, D.M., & Snow, D.A. (2000). The outcomes of homeless mobilization: The influence of organization, disruption, political mediation, and framing. *American Journal of Sociology*, 105(4), 1063–1104. DOI: <https://doi.org/10.1086/210399>
- Crossley, N. (1999). Fish, field, habitus and madness: The first wave mental health users movement in Great Britain. *The British Journal of Sociology*, 50(4), 647–670. DOI: <https://doi.org/10.1111/j.1468-4446.1999.00647.x>

- Departementene. (2014). *Bolig for velferd: Nasjonal strategi for boligsosialt arbeid (2014–2020)*. Oslo: Kommunal- og moderniseringsdepartementet. Hentet fra <https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/Bolig-for-velferd/id753950/>
- Dyb, E., & Lid, S. (2017). *Bostedsløse i Norge 2016: En kartlegging*. Oslo: NIBR. Hentet fra <http://www.hioa.no/Om-OsloMet/Senter-for-velferds-og-arbeidslivsforskning/NIBR/Publikasjoner/Bostedsloese-i-Norge-2016>
- Eide, S.B. (2016). Brukermedvirkning? I R. Kroken & O.J. Madsen (red.), *Forvaltning av makt og moral i velferdsstaten: Fra sosialt arbeid til «arbeid med deg selv»?* (s. 26–41). Oslo: Gyldendal.
- Eikeland, O. (1995). Aksjonsforskningens horisonter: Et forsøk på å se lenger enn til sin egen nesetipp. I O. Eikeland & H. Finsrud (red.), *Research in action – Forskning og handling – søkelys på aksjonsforskning* (s. 211–68) (AFIs skriftserie nr. 1). Oslo: AFI.
- Eriksen, R.E. (2017). Brukermedvirkning i bo-oppfølgning: Et spenningsfelt mellom å yte omsorg og å bidra til systematiske endringsprosesser. *Fontene forskning*, 10(1), 43–55. Hentet fra <https://fonteneforskning.no/pdf-15.55948.0.3.d4682a194f>
- Eriksson, E. (2018). Four features of cooptation. *Nordisk välfärdsforskning | Nordic Welfare Research*, 3(1), 7–17. DOI: <https://doi.org/10.18261/issn.2464-4161-2018-01-02>
- Gautun, H., Drøpping, J.A., & Fløtten, T. (2005). *Når nøden er størst: En analyse av frivillige organisasjoners hjelp og tilbud til fattige*. Oslo: Fafo.
- Glassman, M., & Erdem, G. (2014). Participatory action research and its meanings: Vivencia, praxis, conscientization. *Adult Education Quarterly*, 64(3), 206–221. DOI: <https://doi.org/10.1177/0741713614523667>
- Granovetter, M.S. (1977). The strength of weak ties. I S. Leinhardt (red.), *Social networks* (s. 347–367). New York: Academic Press.
- Hansen, I.L.S., Grødem, A.S., & Bakkeli, V. (2013). *Boligsosiale utfordringer og sosial innovasjon*. Oslo: Fafo.
- Hart, R.A. (2013). *Children's participation: The theory and practice of involving young citizens in community development and environmental care*. New York: Routledge.
- Heben, A. (2014). *Tent city urbanism: From self-organized camps to tiny house villages*. Eugene, OR: Village Collaborative.
- Henriksen, L.S. (2015). Contradictions and controversies in Danish civil society discourse. I *Kubanskii Gosudarstvennyi Universitet. Izvestiya. Estestvennye Nauki* (s. 17–25). Department of Education (DPU), Aarhus University.
- Huber, M.A., Metzke, R.N., Stam, M., Regenmortel, T.V., & Abma, T.A. (2020). Self-managed programmes in homeless care as (reinvented) institutions. *International Journal of Qualitative Studies on Health and Well-being*, 15(1), e1719002. DOI: <https://doi.org/10.1080/17482631.2020.1719002>
- Kildedal, K., & Laursen, E. (2012). Professionsudvikling: Udvikling av profesjonell praksis gjennom aksjonsforskning. I G. Duus, M. Husted, K. Kildedal, E. Laursen & D. Tofteng (red.), *Aksjonsforskning* (s. 81–95). Frederiksberg: Samfundslitteratur.
- Lemke, J. (2016). From the alleys to City Hall: An examination of participatory communication and empowerment among homeless activists in Oregon. *Journal of Communication Inquiry*, 40(3), 267–286. DOI: <https://doi.org/10.1177/0196859916646045>
- Lewin, K. (1951). *Field theory in Social Science: Selected theoretical papers*. New York: Harper & Row.
- Loga, J. (2018). Sivilsamfunnets roller i velferdsstatens omstilling. *Norsk sosiologisk tidsskrift*, 2(1), 58–73. DOI: <https://doi.org/10.18261/issn.2535-2512-2018-01-05>
- Mathiesen, T. (2011). *Kritisk sosiologi: En invitasjon*. Oslo: Novus.
- McLaughlin, H. (2009). What's in a Name: 'client', 'patient', 'customer', 'consumer', 'expert by experience', 'service user'—What's next? *British Journal of Social Work*, 39(6), 1101–1117. DOI: <https://doi.org/10.1093/bjsw/bcm155>

- Meeuwisse, A., & Sunesson, S. (1998). Frivilliga organisationer, socialt arbete och expertis. *Socialvetenskaplig tidskrift*, 5(2–3), 172–193. Hentet fra <https://journals.lub.lu.se/svt/article/view/15399/13898>
- Mik-Meyer, N., & Villadsen, K. (2007). *Magtens former: Sociologiske perspektiver på statens møde med borgeren*. København: Reitzel.
- Molinar, R. (2018). *Self-Organization as a response to homelessness: Negotiating autonomy and transitional living in a «village» community* (doktorgradsavhandling). University of Oregon.
- Natland, S., & Hansen, R. (2017). Conflicts and empowerment: A processual perspective on the development of a partnership. *European Journal of Social Work*, 20(4), 497–508. DOI: <https://doi.org/10.1080/13691457.2016.1207615>
- Nordfeldt, M. (1999). *Hemlöshet i välfärdsstaden: En studie av relationerna mellan socialtjänst och frivilliga organisationer i Stockholm och Göteborg*. Acta Universitatis Upsaliensis.
- Olsson, L.-E. (1998). Entreprenörer och agitatorer i frivilliga organisationers tjänst: En frivillig organisations tillkomst och mognad. *Socialvetenskaplig tidskrift*, 5(2–3), 146–163. Hentet fra <https://journals.lub.lu.se/svt/article/view/15398/13897>
- Olsson, L.-E. (1999). *Från idé till handling: En sociologisk studie av frivilliga organisationers uppkomst och fallstudier av Noaks Ark, 5i12-rörelsen, Farsor och morsor på stan* (doktorgradsavhandling). Stockholms Universitet.
- Olsson, L.-E., & Nordfeldt, M. (2008). Homelessness and the tertiary welfare system in Sweden: The role of welfare state and non-profit sector. *The European Journal of Homelessness*, (2), 157–174.
- Pretty, J. (1995). The many interpretations of participation. *Focus*, 16(4), 4–5.
- Pålshaugen, Ø. (2014). Action research for democracy: A Scandinavian approach. *International Journal of Action Research*, 10(1), 98–115.
- Rønning, R. (2005). Den institusjonelle ydmykingen. *Nordisk sosialt arbeid*, 4(2), 111–121.
- Seim, S. (2006). *Egenorganisering blant fattige: En studie av initiativ, mobilisering og betydning av Fattighuset* (doktoravhandling). Göteborgs Universitet, Institutionen för socialt arbete, Göteborg.
- Seim, S., & Slettebø, T. (2007). *Brukermedvirkning i barnevernet*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Snertingdal, M.I. (2014). *Housing First i Norge: En kartlegging* (Fafo-rapport 52). Oslo: Fafo.
- Socialstyrelsen. (2006). *Lokale hämlöshetsprosjekt 2002-2005: Resultat, slutsatser och bedömningar* (Rapport). Stockholm: Socialstyrelsen.
- Stewart, E. (2013). What is the point of citizen participation in health care? *Journal of Health Services Research & Policy*, 18(2), 124–126. DOI: <https://doi.org/10.1177/1355819613485670>
- Tritter, J.Q., & McCallum, A. (2006). The snakes and ladders of user involvement: Moving beyond Arnstein. *Health Policy*, 76(2), 156–168. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.healthpol.2005.05.008>
- van Stekelenburg, J., & Roggeband, C. (2013). Introduction. I J. van Stekelenburg, C. Roggeband & B. Klandermans (red.), *The future of social movement research* (s. xi–xxii). Minneapolis: University of Minnesota Press.
- Vassenden, A., Bergsgard, N., & Lie, T. (2012). *Ryktet forteller hvor du bor: Botetthet og integrering blant rusavhengige kommunale leietakere*. Stavanger: IRIS.
- Wagner, D., & Cohen, M.B. (1991). The power of the people: Homeless protesters in the aftermath of social movement participation. *Social Problems*, 38(4), 543–561. DOI: <https://doi.org/10.2307/800570>
- White, D. (2003). Consumer and community participation: A reassessment of process, impact and value. I G.L. Albrecht, R. Fitzpatrick & S.C. Scrimshaw (red.), *The handbook of social studies in health and medicine* (bd. 465). London: SAGE.
- Wilcox, D. (1994). *The guide to effective participation*. Brighton: Partnership Books.
- Yin, R.K. (2017). *Case study research: Design and methods*. London: SAGE.

Artikkel 4:

Aaslund, Håvard, og Chear, Charles. 2020. Marginalised Groups' Protest Against Social Welfare and Public Health: Conceptualizing the Challenge for Social Workers. Publisert i *European Journal of Social Work* 23(6), 1032-1043.

DOI: <https://doi.org/10.1080/13691457.2020.1818059>

Marginalised groups protest against social welfare and public health: conceptualising the challenge for social workers

Marginaliserte grupper protest mot velferdsinstitusjoner og folkehelseprogrammer: Et rammeverk for å forstå utfordringen for sosialarbeidere

Håvard Aaslund ^{a,b} and Charles Chear ^c

^aDepartment of Social Work, Child Welfare and Social Policy, Oslo Metropolitan University, Oslo, Norway; ^bFaculty of Social Studies, VID Specialized University, Oslo, Norway; ^cSchool of Social Work, Rutgers University, New Brunswick, NJ, United States

ABSTRACT

As neoliberalisation and other global disruptions change the understanding of human rights and social justice for social workers, how are protests organised by marginalised groups against social welfare and public health regimes understood and participated, or even resisted, by social workers? Although there is a vast literature on protest and community organising in the social work tradition, there is less exploration of marginalised groups organising against the systems in which social workers are employed, thereby leading to dilemmas for social workers. Hence, more knowledge is necessary about social workers' capability to respond to such protests.

Using collective action and social movement theories, this paper introduces a conceptual framework in order to identify key factors and variables when marginalised groups organise against social welfare and public health regimes and social workers are involved. The conceptual framework concerns social workers' value negotiation of human rights and social justice principles, collective action framing, ethical decision-making, and ultimately, the thought process behind a social worker's response to collective actions against social welfare and public health regimes.

SAMMENDRAG

Nyliberalisme og andre globale utfordringer endrer forståelsen av menneskerettigheter og sosial rettferdighet for sosialarbeidere. Hvordan blir protest fra marginaliserte grupper mot velferds- eller folkehelseprogrammer forstått og deltatt i - eller også motarbeidet - av sosialarbeidere? Tross omfattende litteratur om protest og samfunnsarbeid i sosialt arbeid, er marginaliserte grupper som organiserer seg mot systemene sosialarbeidere er ansatt i – og dilemmaene dette fører til for sosialarbeidere – lite utforsket. Derfor er det behov for mer kunnskap om sosialarbeideres muligheter til å svare på slike protester.

Artikkelen bygger på teorier om sosiale bevegelser og kollektiv handling, og introduserer et begrepsmessig rammeverk for å identifisere sentrale faktorer

KEYWORDS

Collective action; community organising; protest; social work ethics; neoliberalism

STIKKORD

kollektiv handling; samfunnsarbeid; protestbevegelser; etikk; nyliberalisme

CONTACT Håvard Aaslund havard.aaslund@vid.no OsloMet - Oslo Metropolitan University, Postboks 4, St. Olavs plass, Oslo 0130, Norway

© 2020 The Author(s). Published by Informa UK Limited, trading as Taylor & Francis Group
This is an Open Access article distributed under the terms of the Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives License (<http://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/>), which permits non-commercial re-use, distribution, and reproduction in any medium, provided the original work is properly cited, and is not altered, transformed, or built upon in any way.

og variabler når marginaliserte grupper organiserer seg mot velferd- og folkehelseregimer, der sosialarbeidere er involvert. Rammeverket omfatter sosialarbeidernes verdiforhandlinger knyttet til menneskerettigheter og prinsipper for sosial rettferdighet, forståelsesrammer etiske beslutningsprosesser, og til syvende og sist, tankeprosessen bak en sosialarbeiders respons på kollektive handlinger mot velferds- og folkehelseregimer.

Introduction

During the 2016 Joint World Conference on Social Work and Social Development, delegates gathered under the conference banner of 'Promoting the Dignity and Worth of People.' What was meant to be a conference to promote social inclusion became a controversy when attendees witnessed activists from Solidarity Against Disability Discrimination, a South Korean advocacy group, being dragged off the ceremony stage. The activists surprised attendees by entering onto the stage in wheelchairs with a protest banner and chanting slogans directed toward the South Korean Minister of Health, who himself was a speaker of the conference (Hardy, 2016). Only one of the more than 500 attendees raised objection against the treatment of the activists as it was occurring, although many people were shocked and upset after the session. Despite it being a violent spectacle, activists who were interviewed afterward said it was a successful protest because there was now greater attention for disability rights in South Korea.

The protest by disability rights activists from South Korea is an example of a collective action using disruptive tactics (Taylor & Van Dyke, 2007) against social welfare and public health regimes. The sombre response by conference attendees to the protest as it took place, unfortunately, is an example of social workers not living up to the social work ideals of social justice and human rights for marginalised groups (Collins, 2007; Dominelli, 2010; Ife, 2012; Lister, 1998; Reisch, 2016; Taylor & Van Dyke, 2007). While collective action brings focus to marginalised groups and their demands, there may be less attention given to the target of the collective action—in this case, social welfare and public health regimes—and the social worker's thoughts and feelings about the collective action.

The two co-authors of this paper bore witness to collective actions in Oslo, Norway and Philadelphia, Pennsylvania, respectively, under similar circumstances where marginalised groups organised against social welfare and public health regimes. We met at the 9th European Conference for Social Work and subsequently held several discussions about collective action by marginalised groups against social welfare and public health regimes to better understand it as a local and global phenomenon. This, in turn, led to several questions about social work ethics and the capability of social workers in different countries to appropriately respond to collective actions of this nature.

To be clear, what is meant by capability is the ability of social workers to make social justice and human rights-based decisions when marginalised groups—the people whom social workers are meant to help—organise collective action against social welfare and public health regimes that social workers are employed to uphold. The relevance of this issue is further suggested by the COVID-19 pandemic, which caused mass unemployment (Coibion et al., 2020) and service overload for social welfare and public health regimes throughout the world (Gentilini et al., 2020). Dissatisfied by the response from government and service providers, groups have taken to protest and dissent in several countries, including in the United States and Norway (Coibion et al., 2020; Dyer, 2020; Engilstad, 2020; Fairchild et al., 2020). This paper presents a conceptual framework for such circumstances, which the co-authors anticipate will serve as a foundation for theory development and data collection.

Developing a conceptual framework

Although there are a number of definitions for conceptual framework, we follow Carpiano and Daley (2006), leading sociology and public health researchers who develop a specific definition based on a

robust assessment of problems in theory development in the social sciences. According to their definition, creating a conceptual framework precedes the development of a theory. A conceptual framework functions to identify key factors and variables and the general relationship among each to account for a set of phenomena. A theory, on the other hand, takes the next step in developing hypotheses about the direction of relationships in a set of phenomena outlined by a conceptual framework (Carpiano & Daley, 2006).

The co-authors of this paper chose to develop a conceptual framework for several reasons. Much of the literature on collective action and the social work response focus on cases that are alone inadequate to understanding and explaining collective action by marginalised groups as a general phenomenon for social workers (Brady et al., 2014; Carey & Foster, 2011; Carr, 2007; Hardina et al., 2015; Mendes, 2002; Pyles, 2013; Strier & Bershtling, 2016). Second, few studies explore a cross-country perspective (Pyles, 2013; Weinberg & Banks, 2019), despite evidence of sharing global disruptions, such as neoliberalisation and the COVID-19 pandemic. The few existing studies do not share a common theory, let alone a conceptual framework. Lastly, there is much less research on collective action by marginalised groups that are organised against social welfare and public health regimes despite its' reoccurrence (Carr, 2007; Lakeman & McGowan, 2007). Therefore, the aim of introducing a conceptual framework in this paper is to address these gaps.

Maxwell (2013) names four main sources to develop components in a conceptual framework: one's own experiential knowledge, existing theory and research, pilot and exploratory research, and thought experiments. Our framework mainly draws on existing theory and research, but we also use experiential knowledge and exploratory research in order to judge the relevance of concepts to include. This includes drawing on the second author's experience as a social worker and ongoing study of immigrant shopkeepers' collective action against a public health regime in Philadelphia, and drawing on the first author's experience as a social worker and study of collective action among homeless people in Oslo (Aaslund, 2019; Aaslund and Seim 2020). Both projects yielded unexpected challenges in how to explain the social workers' responses. In scrutinising differences and similarities in these cases, contextual differences appear to be important. To further refine the conceptual framework, thought experiments and social workers' accounts of responses to current protests were used.

Gleaning insight from Armstrong and Bernstein's (2008) argument for a multi-institutional approach to social movement research, the conceptual framework considers collective action organised by marginalised groups against social welfare and public health regimes and the response by social workers as a phenomenon involving key factors and variables in micro, mezzo, and macro levels. Metanarratives and national context explain macro level factors, while institutional context explain mezzo level factors. Collective action framing and identity are sets of variables that explain individual thoughts, feelings, and decision making at the micro level. Although the three levels are distinct, the conceptual framework recognises macro and mezzo level factors as being more closely related than micro level factors. This is because the former is focused on ideology, policy, and organisations, while the latter is focused on individuals such as social workers and service users.

In addition to referring to existing literature, the co-authors use Norway and the United States as examples of how global comparison, or exploring the context of different countries, is achieved in the conceptual framework. Together, these key factors and variables make up the conceptual framework for theorising how social workers apply, or do not apply, social justice and human rights principles as a response to collective action organised by marginalised groups against social welfare and public health regimes.

Macro and mezzo levels: metanarratives, national context, and institutional context

Neoliberalisation

The practical challenges of aligning the needs and desires of marginalised groups as service users with service mandates and public policy are well known in social work (Lipsky, 1980). This mismatch

between service users and services, not surprisingly, can lead to service user responses that range from a passive dissatisfaction that the service user does not verbalise, to the organising of collective action. There are concerns that neoliberalisation of services means an increasing likelihood of mismatch between service user needs and service provider objectives (Schram et al., 2010). The following is an overview of the ways in which collective action, a group level activity, can be understood in social work under neoliberalisation.

Iain Ferguson (2017) argues new ways of 'doing' social justice in social work are often discovered in social movement, the aggregate of collective actions for a common cause which marginalised groups use to attain rights, recognition, and resources (Klandermans & Staggenborg, 2002; Staples, 2004). Alberto Melucci defines social movements as collective actions that express a conflict intended to breach system limits, and is characterised by solidarity, not merely the aggregate of individual actions (1996). When social welfare or public health regimes become the reference system for such action, it leads to predicaments for a social worker. One predicament is when a social worker is asked to effectively turn onto themselves by breaching the system limits of social welfare and public health regimes in which they are employed.

At the same time, social work is being transformed by marketisation, managerialism (Ferguson, 2017), evidence-based practice, and New Public Management (Herz & Lalander, 2018; Kus, 2006; Wallace & Pease, 2011). Social work becomes vulnerable to co-optation for political aims that may disfavour the interests of marginalised groups in social welfare and public health regimes and therefore puts a constraint on a social worker's ability to provide ethically sound services (Kojan et al., 2018; Lundberg et al., 2018; Spolander et al., 2014; Strier & Bershtling, 2016). This causes confusion for service users as to the objective of social welfare and public health regimes; that is, whether services are truly user-centred or otherwise, leading to conditions that stir collective action among marginalised groups. It also poses challenges to social workers, particularly role confusion, because the rules and regulations of service organisations become less aligned with human rights and social justice principles (Banks, 2013; Brady et al., 2014).

Neoliberalisation is conflicting for social workers and social welfare and public health regimes not because there is a clear 'right and wrong' but because in many cases there is not—at least in the view of its' adopters (Ong, 2006). Take the traditionally non-competitive food banking system in Chicago, for example. The aims of the food banking system, to prevent hunger and engage in health promotion among the poor, took an unprecedented turn when institutional power throughout the metropolitan area was consolidated and services were commercialised. The outcome was a competitive food service delivery system that began charging user fees (Warshawsky, 2010).

Even seemingly progressive forms of collective action such as community organising are not immune to market logic schemas, where there is an increasing demand for evidence-based practice, efficiency, and commercialisation (Brady et al., 2014). This conflicts with human rights and social justice as integral parts of the global definition of social work (Healy & Link, 2012; Reisch, 2016) and therefore complicates social workers' relationship with collective action organised by marginalised groups in local and global contexts. In other words, this is a situation in which neoliberalisation, and human rights and social justice become competing metanarratives (Chapman, 2016).

Human rights and social justice

Human rights and social justice go hand in hand (Wellman, 1987). They are both a set of principles concerning individual rights and social equality, yet with ongoing tension between the rights of individuals and collective interests (Reisch, 2016). Human rights and social justice promote closely resembled worldviews of a common humanity where individuals are obligated to help one another, but especially the vulnerable and oppressed. Beyond these similarities, however, there are important differences between human rights and social justice, such as in the United States and Norway, which ultimately affect how collective action occurs and how social workers respond to collective action.

United States

Social workers in the United States are expected to abide by the National Association of Social Workers (NASW) Code of Ethics, an articulation of social justice principles and ethics for professional conduct (2017). It defines who is oppressed and calls for action to address the immediate needs and long-term challenges of the oppressed. Reasons and arguments for social justice are based on the dictates and spirit of the United States Constitution (Reisch, 2016). Human rights are not domestic law; the United States, rather, limits its' engagement in human rights to foreign policy. Activists find ways to combine social justice and human rights principles in the United States by creating organisations with a human rights framework, engaging in local and state level activism, and working as individuals (Reisch, 2016). Although the NASW Code of Ethics explicitly articulates social justice principles more than human rights principles, it certainly does not prohibit social workers from pursuing human rights.

Given the social welfare and public health landscape in the United States, where human rights is in the spirit of the law and social justice is articulated in the letter of the law, social workers and other activists use skills and resources in a strategic manner to effectively promote social justice and human rights together. Activists, for example, may take collective action and argue for the rights of undocumented residents by amplifying the spirit of the United States Constitution and how the United States is a historical beacon for the oppressed (Swerts, 2017). They may also articulate connection between United States foreign policy and social and economic instability in undocumented residents' country of origin to formulate an argument that the United States bears responsibility for undocumented residents. Although these are persuasive arguments meant to appeal to the conscience of powerholders and the public, such arguments have relatively weak legal bearing.

Implementing human rights as domestic law in the United States, however, would have strong legal bearing. Access to human rights, in principle, is not limited by citizenship status, but entirely premised on being human. In addition to freedom of speech and freedom from discrimination, human rights include rights to healthcare, education, and protection from poverty—none of which are American constitutional mandates. Since human rights law is not yet available in the United States, social workers choose to promote human rights by alternative means.

University of Buffalo School of Social Work is well known for a mission statement that clearly articulates its' adherence to human rights, for example (Androff, 2015). National Economic and Social Rights Initiative (NESRI) is a national, non-governmental organisation that leads organising campaigns and public policy development on the premise that access to healthcare, housing, and education are, in principle, human rights in the United States (Albisa & Sekaran, 2006). Political opportunities (McAdam et al., 1996; Snow et al., 2005) to introduce human rights and promote social justice in the United States remains closer at the local level, but it is creating the foundation for change at the national level.

Norway

Human rights and social justice are institutionalised in Norwegian social work. The Norwegian Allied Association of Child Welfare Pedagogues, Social Workers and Health Social Workers (FO) has a code of professional ethics based on human rights and social justice. It refers to the United Nations (UN) Declaration of Human Rights and Children's Convention, as well as the International Federation of Social Work (IFSW) Statement of Ethical Principles (Keeney et al., 2014). The code of professional ethics promotes values of solidarity and social equality such as the fair allocation of society's resources, fighting discrimination, and loyalty to service users, organisations, politicians and the public.

When there is conflict between the aforementioned parties, the code of professional ethics states that loyalty is foremost with the most vulnerable party, although it does not explain how a social worker should take context into account (Stjernø, 2013)—for example, if the nature of the conflict is collective action such as service user protests against service organisations. Since social work is

not a licenced profession in Norway, there are debates about how to ensure fidelity to the code of professional ethics, and whether it is applicable to social workers who not members of FO.

Unlike the United States, Norway ratified and implemented the following UN Conventions: Civil and Political Rights (ICCPR); Economic, Social and Cultural Rights (ICESCR); Against Racial Discrimination (ICERD); Against Torture (UNCAT); Against Discrimination of Women (CEDAW); Rights of Children (UNCRC); Rights of Indigenous People (UNDRIP); Rights of Persons with Disabilities (UNCRPD). Norway has also adopted the European Convention on Human Rights (ECHR). Several of the rights from the conventions are incorporated into Norwegian domestic legislation. Therefore, Norway is monitored by European Union (EU) and UN human rights committees. Although Norway ranks among countries with the best human rights records, it has faced criticism for the use of solitary confinement in prisons and excessive force against users in psychiatric institutions.

Social justice, on the other hand, is promoted by the Nordic welfare state through universal social rights (Hutchinson, 2009). Social workers who worked for the state were once seen as arbiters of social policy that ensured social rights through their direct practice with service users. However, critiques of a paternalistic welfare state appeared in the 1980s that changed this (Christiansen & Markkola, 2006). Rising unemployment and people depending on social assistance gave rise to workfare and New Public Management policies that, in turn, spurred organising among the unemployed and poor people's movements (Lødemel & Trickey, 2001). More recently, refugees and the opening of borders to EU migrant workers has led to contention about the availability of health and social services to migrants (Lundberg et al., 2018), which has spurred collective actions.

In the Nordic countries, marginalised groups have taken advantage of political opportunities by choosing a strategy of cooperation with professionals (Andreassen, 2004, 2006; Anker, 2009; Eriksson, 2018a) compared to, for example, the large amount of protests among the homeless in the US (Cress & Snow, 2000; Snow et al., 2005). This is explained by the Nordic countries having well-established corporate organisations that propagate the idea that marginalised people are in a position of larger gains from cooperating rather than from confrontation. Additionally, there are concerns that service organisations are under the influence of such propagation and now reinforce its' messaging, which downplays collective action as a choice even when it is an optimal one for marginalised groups (Andreassen, 2004; Eriksson, 2018b).

Micro level: collective action framing and identity

Collective action framing

Collective action research tends to exist separately between Europe and the United States. American collective action scholars have focused on mobilising resources and political processes and conditions to explain the emergence of social movements (Benford & Snow, 2000; Cress & Snow, 2000; Piven & Cloward, 1979; Snow, 2004), while European scholars have focused on cultural conditions, such as conflict between identities and lifestyles (Calhoun, 1995; Diani, 1992; Melucci, 1996; van Stekelenburg & Roggeband, 2013). Within social work research, the study of collective action tends to focus on the social movement aspects of community organising and community development (Ife, 2012; Ledwith, 2011; Pyles, 2013; Staples, 2004). Present social work literature provides important insight into movement building and processes but tends to say less about spontaneous and short instances of collective action which may increasingly occur as a result of neoliberalisation and global disruptions.

Several authors argue that establishing fixed identities is a fundamental task of collective action strategy. Collective action actors accomplish this through boundary work that formulates a dichotomy such as 'us versus them' or 'victim and oppressor.' This is the basic process of collective action framing (Diani, 2013; Snow, 2013; Taylor, 2013; Taylor & Whittier, 1992). Indeed, framing is an integral part of the collective process where identities are not only established, but where targets, goals, and objectives become delineated, too (Benford & Snow, 2000; Melucci, 1995).

However, there has been a growing trend to conceptualise identities as fluid rather than fixed, and this brings an added layer of complexity in the use of identity to establish adversarial boundaries for collective action (Bauman, 2000; van Stekelenburg & Roggeband, 2013). In fact, recent social movements have emerged whose primary aim is the deconstruction of fixed identities, making the role of identities for collective action even more complex (Gamson, 1995). Additionally, the process of framing includes 'diagnostics' to identify the main problem or target for collective action and 'prognostics' in order to formulate strategies and solutions (Cress & Snow, 2000).

Identity

Whether a social worker supports or does not support a collective action will depend on, among other things, a negotiation between collective action framing, professional identity, and personal identity (Klandermans, 2013a). As a professional, there are a number of roles that a social worker can choose to support a collective action by marginalised groups: activist, mobiliser, facilitator, or advocate (Hutchinson, 2009). Each role, from activist to advocate, can be thought of as running along a spectrum where the former represents the closest involvement while the latter represents the furthest involvement in collective action (Simon & Klandermans, 2001).

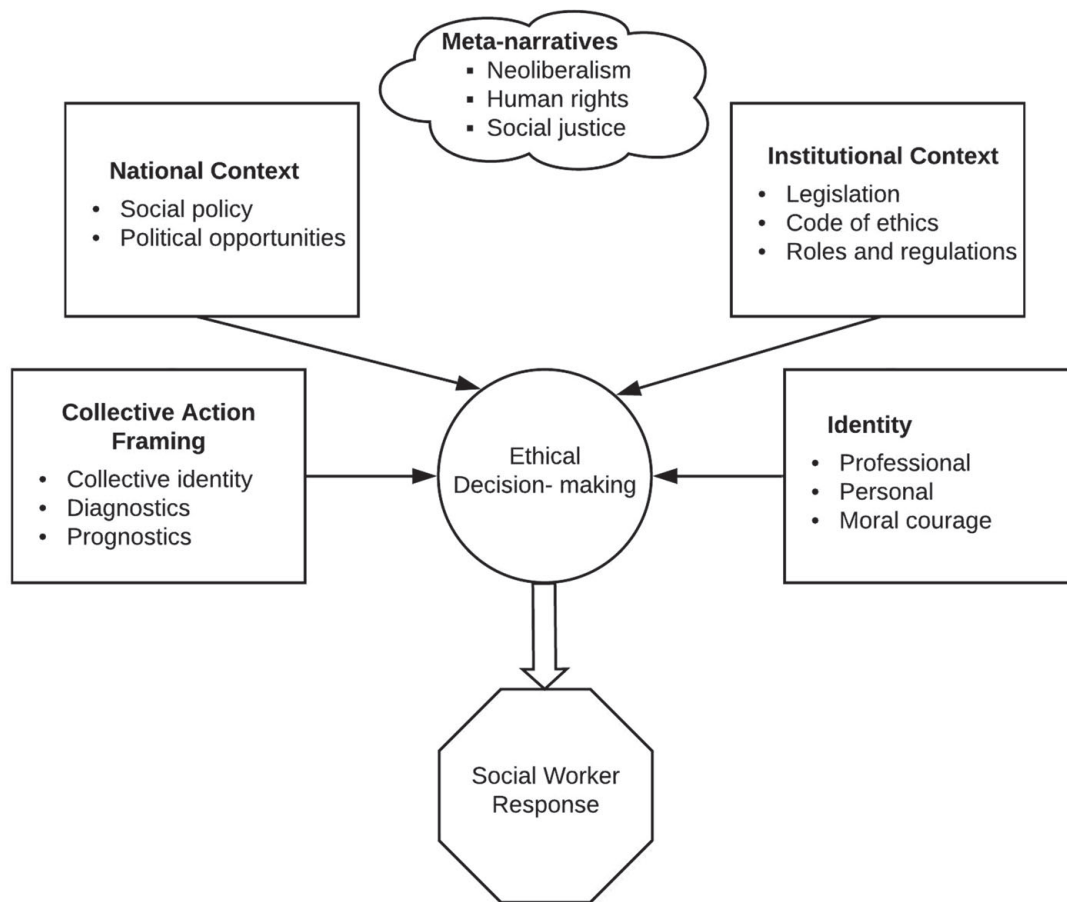
A social worker choosing a role of support to collective action not only runs the risk of conflict with social welfare and public health regimes, but it also runs the risk of causing conflict with social work colleagues and others with whom there is a personal relationship. Therefore, a social worker's personal identity and personal relationships may determine the support role they choose, or if they choose to not support a collective action by marginalised groups at all.

From a cognitive perspective, both a social worker's professional identity and personal identity offer elements of internal motivation: feeling important, solidarity, social contact, self-realisation, and respect (Klandermans, 2013b; Olsson, 1999). The level of participation in collective action is contingent upon the extent to which these are fulfilled (Ganz, 2011; Simon & Klandermans, 2001). If a social worker decides to participate in a collective action, it can be understood from an ethical perspective of identity negotiation where the social worker is acting with moral courage. Strom-Gottfried defines this as when a social worker accepts challenges despite the risk of jeopardising their own reputation or well-being (2014). In summary, although professional and personal identity are distinct forms of identity, they share characteristics that are negotiated by social workers to determine a response to collective action by marginalised groups.

Discussion

The protest at the 2016 Joint World Conference, which we referred to in the introduction, is only one of many incidents to suggest a complex relationship between human rights and social justice, and the social worker response to collective action by marginalised groups. The COVID-19 pandemic and the response by government and service providers has led to protests and dissent in several countries by service users of social welfare and public health, indicating a need for social workers to understand collective action as an interconnected, global phenomenon.

Although social justice and human rights are universalist principles, there are also national and local dimensions, which our comparison between Norway and the United States suggests. Differences in legal frameworks and welfare state adherence to human rights and social justice creates different political opportunities for collective action and the framing of collective action (McAdam et al., 1996). Human rights as law and the codification of human rights in a social work code of ethics encourages social workers to support collective action by marginalised groups. On the other hand, neoliberalisation may delegitimise collective action by marginalised groups, which discourages social workers from endorsing organised protest. Our conceptual framework, as shown

Figure 1. Conceptual framework: social worker response to protest by marginalised groups against social welfare and public health regimes.

in [Figure 1](#), maps the key factors and variables in these complex relationships, which has both usefulness and limitations.

By referring to collective action and social movement theories, we acknowledge structural and social constructivist approaches that connect structural constraints and possibilities with an understanding of agency and reflexivity. Theoretical contributions from collective action theory broadens our understanding of social workers and the multiple roles they can choose such as enabler, bystander, or opponents. Our recognition of political opportunity and neoliberalism shows how human rights and social justice can form the basis for strategic resistance, but also how it can be manipulated and used against marginalised groups. By recognising national context, the conceptual framework is well fitted to study social worker responses to collective action by marginalised people across different political systems and welfare regimes (Esping-Andersen, 1990). The conceptual framework is useful for a wide range of research methods such as fieldwork, surveys, historical studies, and interviews (Diani & Eyerman, 1992).

Like any conceptual framework, it is a simplification of reality which will necessarily omit some aspects or concepts. It does not fully capture the complex relationships regarding social workers and collective actions. Issues such as representation, resource mobilisation, and grievances from social movement theory are not touched upon. Neither are theories about empowerment, decolonisation, or professional skills from the social work tradition. Our conceptual framework is a first step towards building a sound theoretical base for social workers responses to collective action by marginalised groups. Empirical research will necessarily lead to modifications or amendments. To our knowledge, this is one of the first conceptual frameworks introduced to a scarcely examined topic. Therefore, it enhances our understanding of human rights and social justice as tools for social workers.

Conclusion

Collective action, such as community organising and protests, is not a strange concept to social work. Additionally, the discourse on social work ethics is rich and remains a core subject in the discipline. Both collective action and social work ethics claim a history in social work that spans decades. Yet, our understanding of collective action and social work ethics together remains underdeveloped, especially when it pertains to collective action by marginalised groups against social welfare and public health regimes. Most studies are in-depth examinations of local occurrences of collective action and some may refer to the consequence of neoliberalisation and global disruptions, but almost no studies conduct cross-country comparisons.

If social work as a discipline intends to lead the discourse on human rights and social justice in direct practice with marginalised individuals, then it must develop robust scholarship that accounts for marginalised groups' organised protest in local, national, and global contexts. The conceptual framework in this paper attempts to lay groundwork for theory building, data collection, and analysis of a multi-level, cross-country context. It suggests key factors and variables which we anticipate will guide the formative stage of a research agenda seeking to understand collective action organised by marginalised groups against social welfare and public health regimes, as well as a social worker's fidelity to social justice and human rights in response to collective demands.

Disclosure statement

No potential conflict of interest was reported by the author(s).

Notes on contributors

Håvard Aaslund is a PhD student at Oslo Metropolitan University, Norway and a lecturer at VID Specialized University. His research area concerns user participation, homelessness, marginalization, mobilization, action research, and social work education.

Charles Chear is a PhD student at the School of Social Work, Rutgers University, United States. His research area concerns work, care, and urban informality, particularly of immigrant children and families working in small business.

ORCID

Håvard Aaslund <http://orcid.org/0000-0002-5094-4021>

Charles Chear <http://orcid.org/0000-0003-0795-5064>

References

- Aaslund, H. (2019). Fra «Brukermedvirkning» til «Demokrati» –språkets betydning i deltakende aksjonsforskning [From "User Involvement" to "Democracy" – the meaning of language in participatory action research]. In O. P. Askheim, I. M. Lid, & S. Østensjø (Eds.), *Samproduksjon i forskning. Forskning med nye aktører [Co-production in Research. Research with New Agents]*. (pp. 111–129). <https://doi.org/10.18261/9788215031675-2019>
- Aaslund, H., & Seim, S. (2020). 'The long and winding road' — collective action among people experiencing homelessness. *International Journal of Action Research*, 16(2), 87–108. <https://doi.org/10.3224/ijar.v16i2.02>
- Albisa, C., & Sekaran, S. (2006). Realizing domestic social justice through international human rights. *NYU Rev. L. & Soc. Change*, 30, 351–352.
- Andreassen, T. A. (2004). *Brukermedvirkning, politikk og velferdsstat [User Involvement, Policy, and Welfare State]*. (Dr. polit. thesis). University of Oslo.
- Andreassen, T. A. (2006). Truet frivillighet og forvitrede folkebevegelser? En diskusjon av hva perspektiver fra studier av sosiale bevegelser kan tilføre forskningen om frivillige organisasjoner [Threatened volunteerism and weathered popular movements? A discussion of what perspectives from social movement studies can add to research about voluntary organisations]. *Sosiologisk tidsskrift [Journal of Sociology]*, 14(2), 146–170. http://www.idunn.no/st/2006/02/truet_frivillighet_og_forvitrede_folkebevegelser_en_diskusjon_av_hva_perspe.
- Androff, D. (2015). *Practicing rights: Human rights-based approaches to social work practice*. Routledge.

- Anker, J. (2009). Speaking for the homeless—opportunities, strengths and dilemmas of a user organisation. *European Journal of Homelessness*, 3, 275–288.
- Armstrong, E. A., & Bernstein, M. (2008). Culture, power, and institutions: A multi-institutional politics approach to social movements. *Sociological Theory*, 26(1), 74–99. <https://doi.org/10.1111/j.1467-9558.2008.00319.x>
- Banks, S. (2013). Negotiating personal engagement and professional accountability: Professional wisdom and ethics work. *European Journal of Social Work*, 16(5), 587–604. <https://doi.org/10.1080/13691457.2012.732931>
- Bauman, Z. (2000). *Liquid Modernity*. Polity Press.
- Benford, R. D., & Snow, D. A. (2000). Framing processes and social movements: An overview and assessment. *Annual Review of Sociology*, 26(1), 611–639. <https://doi.org/10.1146/annurev.soc.26.1.611>
- Brady, S., Schoeneman, A., & Sawyer, J. (2014). Critiquing and analyzing the effects of neoliberalism on community organizing: Implications and recommendations for practitioners and educators. *Journal of Social Action in Counseling and Psychology*, 6(1), 36–60. <https://doi.org/10.33043/JSACP.6.1.36-60>
- Calhoun, C. J. (1995). Social theory and the politics of identity. In C. J. Calhoun (Ed.), *Critical social theory: Culture, history, and the challenge of difference* (pp. 9–36). Blackwell Publishers.
- Carey, M., & Foster, V. (2011). Introducing ‘deviant’ social work: Contextualising the limits of radical social work whilst understanding (fragmented) resistance within the social work labour process. *British Journal of Social Work*, 41(3), 576–593. <https://doi.org/10.1093/bjsw/bcq148>
- Carpiano, R. M., & Daley, D. M. (2006). A guide and glossary on post-positivist theory building for population health. *Journal of Epidemiology and Community Health*, 60(7), 564–570. <https://doi.org/10.1136/jech.2004.031534>
- Carr, S. (2007). Participation, power, conflict and change: Theorizing dynamics of service user participation in the social care system of England and Wales. *Critical Social Policy*, 27(2), 266–276. <https://doi.org/10.1177/0261018306075717>
- Chapman, A. R. (2016). *Global health, human rights, and the challenge of Neoliberal policies*. Cambridge University Press.
- Christiansen, N. F., & Markkola, P. (2006). Introduction. In N. F. Christiansen, K. Petersen, N. Edling, & P. Haave (Eds.), *The Nordic model of welfare: A historical reappraisal* (pp. 9–30). Museum Tusulanum Press.
- Coibion, O., Gorodnichenko, Y., & Weber, M. (2020). *Labor markets during the covid-19 crisis: A preliminary view* (0898-2937).
- Collins, S. (2007). Some critical perspectives on social work and collectives. *The British Journal of Social Work*, 39(2), 334–352. <https://doi.org/10.1093/bjsw/bcm097>
- Cress, D. M., & Snow, D. A. (2000). The outcomes of homeless mobilization: The influence of organization, disruption, political mediation, and framing. *American Journal of Sociology*, 105(4), 1063–1104. <https://doi.org/10.1086/210399>
- Diani, M. (1992). Analysing social movement networks. In M. Diani & R. Everman (Eds.), *Studying collective action* (Vol. 105, pp. 107–135). Sage Publications.
- Diani, M. (2013). Organizational fields and social movement dynamics. In J. van Stekelenburg, C. Roggeband, & B. Klandermans (Eds.), *Dynamics, mechanisms, and processes. The future of social movement research* (pp. 145–168). University of Minnesota Press.
- Diani, M., & Everman, R. (1992). *Studying collective action* (Vol. 30). SAGE Publications Limited.
- Dominelli, L. (2010). *Social work in a globalizing world*. Wiley.
- Dyer, O. (2020). Covid-19: Trump stokes protests against social distancing measures. *BMJ*, <https://doi.org/10.1136/bmj.m1596>
- Engelstad, E. (2020). Norway’s workers insisted they shouldn’t pay for coronavirus — and they won. *Jacobin*. <https://jacobinmag.com/2020/03/coronavirus-norway-workers-sick-pay-social-democracy>.
- Eriksson, E. (2018a). Four features of cooptation. *Nordisk Välfärdsvetenskap | Nordic Welfare Research*, 3(01), 7–17. <https://doi.org/10.18261/issn.2464-4161-2018-01-02 ER>
- Eriksson, E. (2018b). Incorporation and individualization of collective voices: Public service user involvement and the user movement’s mobilization for change. *VOLUNTAS: International Journal of Voluntary and Nonprofit Organizations*, 29(4), 832–843. <https://doi.org/10.1007/s11266-018-9971-4>
- Esping-Andersen, G. (1990). *The three worlds of welfare capitalism*. Princeton University Press.
- Fairchild, A., Gostin, L., & Bayer, R. (2020). Vexing, veiled, and inequitable: Social distancing and the “rights” divide in the age of COVID-19. *The American Journal of Bioethics*, 20(7), 55–61. <https://doi.org/10.1080/15265161.2020.1764142>
- Ferguson, I. (2017). Hope over fear: Social work education towards 2025. *European Journal of Social Work*, 20(3), 322–332. <https://doi.org/10.1080/13691457.2016.1189402>
- Gamson, J. (1995). Must identity movements self-destruct? A queer dilemma. *Social Problems*, 42(3), 390–407. <https://doi.org/10.2307/3096854>
- Ganz, M. (2011). Public narrative, collective action, and power. In S. Odugbemi, & T. Lee (Eds.), *Accountability through public opinion: From inertia to public action* (pp. 273–289). The World Bank.
- Gentilini, U., Almenfi, M., Orton, I., & Dale, P. (2020). Social Protection and Jobs Responses to COVID-19: A Real-Time Review of Country Measures. *World Bank*. <https://openknowledge.worldbank.org/handle/10986/33635>.
- Hardina, D., Jendian, M. A., & White, C. G. (2015). Tactical decision-making: Community organizers describe ethical considerations in social action campaigns.(Report). *Journal of Sociology & Social Welfare*, 42(1), 73–94.
- Hardy, R. (2016, June 28). Disabled activists condemn treatment at social work conference *The Guardian*. <https://www.theguardian.com/social-care-network/2016/jun/28/disabled-activists-condemn-treatment-social-work-conference>.

- Healy, L. M., & Link, R. J. (2012). *Handbook of international social work: Human rights, development, and the global profession*. Oxford University Press.
- Herz, M., & Lalander, P. (2018). Neoliberal management of social work in Sweden. In M. Kamali, & J. H. Jönsson (Eds.), *Neoliberalism, Nordic welfare states and social work: Current and future challenges* (pp. 57–66). Routledge.
- Hutchinson, G. S. (2009). The mandate for community work in the Nordic welfare states. In G. S. Hutchinson (Ed.), *Community work in the Nordic countries*. Universitetsforlaget.
- Ife, J. (2012). *Human rights and social work: Towards rights-based practice* (pp. 15–37). Cambridge University Press.
- Keeney, A., Smart, A., Richards, R., Harrison, S., Carrillo, M., & Valentine, D. (2014). Human rights and social work codes of ethics: An international analysis. *Journal of Social Welfare and Human Rights*, 2(2), 1–16. <https://doi.org/10.15640/jswhr.v2n2a1>
- Klandermans, B. (2013a). Demand and supply of protest. In D. A. Snow, D. Della Porta, B. Klandermans, & D. McAdam (Eds.), *The Wiley-blackwell encyclopedia of social and political movements* (pp. 326–327). Wiley-Blackwell.
- Klandermans, B. (2013b). The Dynamics of demand. In B. Klandermans, J. van Stekelenburg, & C. Roggeband (Eds.), *The future of social movement research* (pp. 3–16). University of Minnesota Press.
- Klandermans, B., & Staggenborg, S. (2002). *Methods of social movement research*. University of Minnesota Press.
- Kojan, B. H., Marthinsen, E., Moe, A., & Skjefstad, N. S. (2018). Neoliberal reframing of user representation in Norway. In M. Kamali, & J. H. Jönsson (Eds.), *Neoliberalism, Nordic welfare States and social work* (pp. 109–118). Routledge.
- Kus, B. (2006). Neoliberalism, institutional change and the welfare state: The case of Britain and France. *International Journal of Comparative Sociology*, 47(6), 488–525. <https://doi.org/10.1177/0020715206070268>
- Lakeman, R., & McGowan, P. (2007). Service users, authority, power and protest: A call for renewed activism. *Mental Health Practice (Through 2013)*, 11(4), 12–16. <https://doi.org/10.7748/mhp2007.12.11.4.12.c6332>
- Ledwith, M. (2011). *Community development: A critical approach*. Policy Press.
- Lipsky, M. (1980). *Street-level bureaucracy: Dilemmas of the individual in public services*. Russell Sage Foundation.
- Lister, R. (1998). Citizenship on the margins: Citizenship, social work and social action. *European Journal of Social Work*, 1(1), 5–18. <https://doi.org/10.1080/13691459808414719>
- Lødemel, I., & Trickey, H. (2001). *'An offer you can't refuse': Workfare in international perspective*. Policy Press.
- Lundberg, A., Gruber, S., & Righard, E. (2018). Brandväggar och det sociala arbetets professionsetik [Fire walls and social work professional ethics]. In M. Dahlseth, & P. Lalander (Eds.), *Manifest: för ett socialt arbete i tiden* [Manifest for a Timely Social Work] (pp. 291–302). Studentlitteratur.
- Maxwell, J. A. (2013). *Qualitative research design: An interactive approach*. SAGE Publications.
- McAdam, D., McCarthy, J. D., & Zald, M. N. (1996). Introduction: Opportunities, mobilizing structures, and framing processes. In D. McAdam, J. D. McCarthy, & M. N. Zald (Eds.), *Comparative perspectives on social movements: Political opportunities, mobilizing structures, and cultural framings* (pp. 1–20). Cambridge University Press.
- Melucci, A. (1995). The process of collective identity. In H. Johnston, & B. Klandermans (Eds.), *Social movements and Culture* (pp. 41–63). UCL Press.
- Melucci, A. (1996). *Challenging codes: Collective action in the information age*. Cambridge University Press.
- Mendes, P. (2002). Social workers and the ethical dilemmas of community action campaigns: Lessons from the Australian State of Victoria. *Community Development Journal*, 37(2), 157–166. <https://doi.org/10.1093/cdj/37.2.157>
- National Association of Social Workers. (2017). NASW Code of Ethics. <https://www.socialworkers.org/About/Ethics/Code-of-Ethics/Code-of-Ethics-English>.
- Olsson, L.-E. (1999). *Från idé till handling: en sociologisk studie av frivilliga organisationers uppkomst och fallstudier av Noahs Ark, 5in12-rörelsen, Farsor och morsor på stan* [From Idea to Action: A Sociological Study of Voluntary Organizations' Origin and Case Studies of Noahs Ark, the 5in12-movement, Dads and Mums Downtown]. Almqvist & Wiksell International.
- Ong, A. (2006). *Neoliberalism as exception: Mutations in citizenship and sovereignty*. Duke University Press.
- Piven, F. F., & Cloward, R. (1979). *Poor people's movements: Why they succeed, how they fail*. Vintage.
- Pyles, L. (2013). *Progressive community organizing: Reflective practice in a globalizing world*. Taylor & Francis.
- Reisch, M. (2016). *Social work and social justice: Concepts, challenges, and strategies*. Oxford University Press.
- Schram, S. F., Soss, J., Houser, L., & Fording, R. C. (2010). The third level of US welfare reform: Governmentality under neoliberal paternalism. *Citizenship Studies*, 14(6), 739–754. <https://doi.org/10.1080/13621025.2010.522363>
- Simon, B., & Klandermans, B. (2001). Politicized collective identity: A social psychological analysis. *American Psychologist*, 56(4), 319. <https://doi.org/10.1037/0003-066X.56.4.319>
- Snow, D. A. (2004). Framing processes, ideology, and discursive fields. In D. A. Snow, S. A. Soule, & K. Hanspeter (Eds.), *The Blackwell companion to social movements* (Vol. 1, pp. 380–412). Blackwell.
- Snow, D. A. (2013). Identity dilemmas, discursive fields, identity work, and mobilization. Clarifying the identity–movement Nexus. In J. van Stekelenburg, C. Roggeband, & B. Klandermans (Eds.), *The Future of social movement research* (pp. 263–280). University of Minnesota Press.
- Snow, D. A., Soule, S. A., & Cress, D. M. (2005). Identifying the precipitants of homeless protest across 17 US cities, 1980 to 1990. *Social Forces*, 83(3), 1183–1210. <https://doi.org/10.1353/sof.2005.0048>

- Spolander, G., Engelbrecht, L., Martin, L., Strydom, M., Pervova, I., Marjanen, P., Tani, P., Sicora, A., & Adaikalam, F. (2014). The implications of neoliberalism for social work: Reflections from a six-country international research collaboration. *International Social Work, 57*(4), 301–312. <https://doi.org/10.1177/0020872814524964>
- Staples, L. (2004). *Roots to power: A manual for grassroots organizing*. Praeger.
- Stjernø, S. (2013). Profesjon og solidaritet [Profession and solidarity]. In A. Molander & J. C. Smedby (Eds.), *Profesjonsstudier* [Studies of Professions] (Vol. 2, pp. 130–143). Oslo: Universitetsforlaget.
- Strier, R., & Bershtling, O. (2016). Professional resistance in social work: Counterpractice assemblages. *Social Work, 61*(2), 111–118. <https://doi.org/10.1093/sw/sww010>
- Strom-Gottfried, K. (2014). *Straight talk about professional ethics*. Oxford University Press.
- Swerts, T. (2017). Creating space for citizenship: The liminal politics of undocumented activism. *International Journal of Urban and Regional Research, 41*(3), 379–395. <https://doi.org/10.1111/1468-2427.12480>
- Taylor, V. (2013). Social movement participation in the global society. Identity, networks, and emotions. In J. van Stekelenburg, C. Roggeband, & B. Klandermans (Eds.), *The Future of social movement research* (pp. 37–58). University of Minnesota Press.
- Taylor, V., & Van Dyke, N. (2007). 'Get up, stand up': Tactical repertoires of social movements. In D. A. Snow, S. A. Soule, & H. Kriesi (Eds.), *The Blackwell companion to social movements* (pp. 262–293). Blackwell Publishing.
- Taylor, V., & Whittier, N. E. (1992). Collective identity in social movement communities: Lesbian Feminist mobilization. In J. Freeman, & V. Johnson (Eds.), *Waves of protest: Social movements since the sixties* (pp. 169–194). Rowman & Littlefield Publishers Inc.
- van Stekelenburg, J., & Roggeband, C. (2013). Introduction. In J. van Stekelenburg, C. Roggeband, & B. Klandermans (Eds.), *The future of social movement research* (pp. xi–xxii). University of Minnesota Press.
- Wallace, J., & Pease, B. (2011). Neoliberalism and Australian social work: Accommodation or resistance? *Journal of Social Work, 11*(2), 132–142. <https://doi.org/10.1177/1468017310387318>
- Warshawsky, D. N. (2010). New power relations served here: The growth of food banking in Chicago. *Geoforum, 41*(5), 763–775. <https://doi.org/10.1016/j.geoforum.2010.04.008>
- Weinberg, M., & Banks, S. (2019). Practising ethically in unethical times: Everyday resistance in social work. *Ethics and Social Welfare, 13*(4), 361–376. <https://doi.org/10.1080/17496535.2019.1597141>
- Wellman, C. (1987). Social justice and human rights. *Persona & Derecho, 17*, 199.